

การบริหารจัดการโรงเรียนวิถิพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษา
ประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา
THE MANAGEMENT OF BUDDHIST SCHOOLS UNDER UTHAITHANI
PRIMARY EDUCATIONAL SERVICE AREA 2
ON WITH THE TRI-SIKKHĀ

พระอธิการณรงค์ ทนตจิตโต (เพ็งอ้วน)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการบริหารการศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๐

การบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษา
ประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา

พระอธิการณรงค์ ทนตจิตโต (เพ็งอุ้น)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการบริหารการศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๐

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

**The Management of Buddhist Schools Under Uthai Thani
Primary Educational Service Area 2
onwith the Tri-Sikkhā**

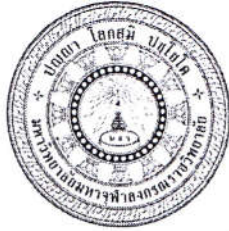
Phraadhikāraṇarōṅ Duntacitto (Bhengun)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
the Requirements for the Degree of
Master of Arts
(Educational Administration)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University

C.E. 2017

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย
เรื่อง “การบริหารจัดการโรงเรียนวิถิพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี
เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการบริหารการศึกษา

(พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบบัณฑิตวิทยาลัย

(รศ.ดร.ธานี เกสทอง)

ประธานกรรมการ

กรรมการ

(รศ.ดร.สิน งามประโคน)

(พระเทพปริยัติเมธี, รศ.ดร.)

กรรมการ

(พระครูศรีสุธรรมนิวิฐ, ดร.)

กรรมการ

(ดร.วินัย ทองมัน)

กรรมการ

คณะกรรมการควบคุมบัณฑิตวิทยาลัย

พระครูศรีสุธรรมนิวิฐ, ดร.
ดร.วินัย ทองมัน

ประธานกรรมการ
กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(พระอธิการณรงค์ ทนตจิตโต)

- ชื่อวิทยานิพนธ์ : การบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษา
ประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา
- ผู้วิจัย : พระอธิการณรงค์ ทนตจิตโต (เพ็งอ่อน)
- ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (การบริหารการศึกษา)
- คณะกรรมการคววิทยานิพนธ์
- : พระครูศรีสุธรรมนิวิฐ, ดร. ป.ธ.๖, พธ.บ. (พระพุทธศาสนา)
กศ.ม. (การบริหารการศึกษา), พธ.ด. (พุทธบริหารการศึกษา)
 - : ดร. วินัย ทองมัน กศ.บ. (คณิตศาสตร์), วท.ม. (คณิตศาสตร์)
กศ.ด. (การบริหารการศึกษา)
- วันที่สำเร็จการศึกษา : ๕ พฤษภาคม ๒๕๖๑

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) ศึกษาสภาพการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา ๒) เปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล และ ๓) เสนอแนะแนวทางการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา การศึกษาวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงพรรณนา เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า ๕ ระดับ ซึ่งได้รับการตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๕ ท่าน และนำแบบสอบถามไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๓๐ คน หาค่าความเชื่อมั่นตามวิธีการของครอนบักจากค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา ได้ค่าความเชื่อมั่นของคำถามรวมทั้งฉบับเท่ากับ ๐.๙๖๔ หลังจากนั้นเก็บรวบรวมข้อมูลกับประชากรโรงเรียนวิถีพุทธในจังหวัดอุทัยธานี สังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ จำนวน ๒๐๔ คน ประกอบด้วย ๑) ผู้บริหารสถานศึกษา ๒) ครูผู้สอน การวิเคราะห์ข้อมูลใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ เพื่อคำนวณหาความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ทดสอบสมมติฐานด้วยการทดสอบค่าที (T – test) และการทดสอบค่าเอฟ (F – test) ด้วยวิธีการวิเคราะห์ ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) ในกรณีตัวแปรต้นตั้งแต่สามกลุ่มขึ้นไป เมื่อพบว่ามีความแตกต่างจะทำการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีการ (L.S.D) โดยกำหนดระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๐๕

ผลการวิจัยพบว่า

๑. สภาพการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ซึ่งมีค่าเฉลี่ย ๓.๗๓ และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากทุกด้าน เรียงลำดับจากมากไปหาน้อยอันดับ คือ ด้านกิจกรรมพื้นฐานชีวิตตามหลักไตรสิกขา ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ตามหลัก

ไตรสิกขา ด้านกายภาพตามหลักไตรสิกขา ด้านการเรียนการสอนตามหลักไตรสิกขา และด้านการบริหารจัดการตามหลักไตรสิกขา

๒. ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ตามความคิดเห็นของผู้บริหารและครู พบว่า ผู้บริหาร ครู ที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษา และประสบการณ์การทำงานต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน

๓. เสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา คือ โรงเรียนระบบปกติทั่วไปที่นำหลักธรรมพระพุทธศาสนามาใช้หรือประยุกต์ใช้ในการบริหารและการพัฒนาผู้เรียน โดยรวมของสถานศึกษา เน้นกรอบการพัฒนาตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา อย่างบูรณาการ ผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านการพัฒนา “การกินอยู่ ดู ฟัง เป็น” คือ มีปัญญารู้เข้าใจในทางคุณค่าแท้ใช้กระบวนการทางวัฒนธรรมแสวงปัญญา และมีวัฒนธรรมเมตตา เป็นฐานการดำเนินชีวิตโดยมีผู้บริหารและคณะครูเป็นกัลยาณมิตรการพัฒนาและเน้นการจัดสภาพทุกๆ ด้านเพื่อสนับสนุนให้ผู้เรียนพัฒนาตามหลักพุทธธรรมอย่างบูรณาการ

- Thesis Title** : The Management of Buddhist Schools Under Uthai Thani Primary Educational Service Area 2 on with the Tri-Sikkhā
- Researcher** : Phraadhikāraṇaroṇ Duntacitto (Bhengun)
- Degree** : Master of Arts (Educational Administration)
- Thesis Supervisory Committee**
- : Phrakhru Srisuthamniwit, Dr. Pali VI, B.A. (Buddhist Studies), M.Ed. (Education Administration), Ph.D. (Buddhist Education Administration)
 - : Dr. Winai Thongman B.A. (Math), M.A. (Math), Ph.D. (Educational Administration)
- Date of Graduation** : May 5, 2018

Abstract

The Objectives of this study were to 1) to study the status of the The Management of Buddhist Schools Under Uthai Thani Primary Educational Service Area 2 on with the Tri-Sikkhā, 2) to compare the Management of Buddhist Schools Under Uthai Thani Primary Educational Service Area 2 on with the Tri-Sikkhā and 3) to study suggestions for the Management of Buddhist Schools Under Uthai Thani Primary Educational Service Area 2 on with the Tri-Sikkhā. The Study was a descriptive research. The instrument used to collect data was a 5 – scale survey questionnaire which had been examined by the five experts and then piloted with thirty students. The reliability of the questionnaire was 0.964. The samples in this study comprised of 204 comprising: school administrators and teachers. The data gathered was carried out by using questionnaire. The data analysis was done with Social Science SPSS. The statistics used were values of frequency, percentage, mean, standard deviation, hypothesis test with T-test, one way ANOVA and comparative pair differentiation.

Findings were as follows:

1. In general condition of the Management of Buddhist Schools Under Uthai Thani Primary Educational Service Area 2 on with the Tri-Sikkhā, was at the high level. When considering each aspect, was at the high level in all aspects. For

the general view, it is at high level in all part counting from the most to the least level that is from the executive, basic activities of the three senses on with the Tri-Sikkhā, atmosphere and interaction on with the Tri-Sikkhā, physical, threefold on with the Tri-Sikkhā, learning and teaching on with the Tri-Sikkhā, and management on with the Tri-Sikkhā.

2. The comparison of the administrator and teachers opinion toward the Management of Buddhist Schools Under Uthai Thani Primary Educational Service Area 2 on with the Tri-Sikkhā. Was found that the people having the sex, different age, degree of education and work experience had no the different opinion toward the Management of Buddhist Schools Under Uthai Thani Primary Educational Service Area 2 on with the Tri-Sikkhā. In status found that was significantly different at .05 level.

3. For problems, barriers, and suggestion for are ordinary schools that have Brought the Buddhist doctrines for use or applying in the student development. The education schools in general have made the frame for the student development according to the principle of Tri-Sikkhā (Trinity of Education) namely: Sila (Precepts), Samathi (Mediation), and Panna (Wisdom) with integrity. The student has learnt through development of how to eat, how to live, how to do, how to hear and how to be, that is to say; the student has to use the wisdom to realize the true value of things through cultural process, wisdom seeking, loving-kindness making being base of living with the Buddhist doctrine. The educational executive and teachers have to organize all living-conditions to support the student to be able for self-development with the Buddhist doctrine completely according to principle.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ด้วยความเมตตาอนุเคราะห์ของคณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ประกอบด้วย พระครูศรีสุธรรมนิวิฐ, ดร และ ดร.วินัย ทองมัน ที่กรุณาเสียเวลาอันมีค่าช่วยตรวจสอบความถูกต้องด้านภาษา เนื้อหา ระเบียบวิธีวิจัย และเครื่องมือที่ใช้ในการดำเนินการวิจัยมาตั้งแต่แรกจนสามารถบรรลุวัตถุประสงค์อย่างสมบูรณ์ยิ่ง

ขอกราบขอบพระคุณ พระเทพปริยัติเมธี, รศ.ดร. รองอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์ และขอบคุณบุคลากรเจ้าหน้าที่ของบัณฑิตวิทยาลัย ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนทุกท่าน

ขอขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิประกอบไปด้วย พระมหาอุดร อุตตโร, ดร. ร.ศ.ดร.ประเทือง ภูมิภักทราคม ผศ.ดร.วิรัช จงอยู่สุข นายไพบุลย์ ทั้งรีน นายวิวัฒน์ แดงสกุล ที่กรุณาเสียเวลาอันมีค่าเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความถูกต้องทั้งด้านภาษา เนื้อหา ระเบียบวิธี และเครื่องมือที่ใช้ในการดำเนินการวิจัยช่วยแนะนำแก้ไขให้สมบูรณ์และสำเร็จได้ด้วยดี

ขอขอบคุณผู้เชี่ยวชาญที่กรุณาเสียเวลาให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์ ได้แก่ พระครูอุทัย สุทธิคุณ (ปัญหาร ปรีสุทโธ) นางสาวยุวดี รัตนสารี นายณัฐณรงค์ ฐิติวรรณนะ นายไพบุลย์ ทั้งรีน นายวิเชียร จันทร ทุกท่านที่ให้ข้อมูลอันเป็นประโยชน์แก่การทำวิทยานิพนธ์จนสำเร็จด้วยดี

ขอขอบพระคุณ คณาจารย์สาขาพุทธบริหารการศึกษาทุกท่านทั้งที่ได้กล่าวและมีได้กล่าวถึง ที่ได้เมตตาให้คำแนะนำในสรรพวิชาด้านงานวิจัยในสาขาดังกล่าว ขอขอบคุณอาจารย์ผู้สอนผู้บรรยายในห้องเรียนทุกท่าน ที่ให้ความเมตตาอนุเคราะห์ สั่งสอนศิษย์ให้มีความรู้ ความสามารถ ด้วยการแนะนำ ส่งเสริมให้ศิษย์มีความเพียรศึกษาวิชาได้ตลอดตามหลักสูตรจนได้รับทักษะและประสบการณ์ทุกรายวิชา รวมถึงให้ความเมตตาอนุเคราะห์อื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการบวณการศึกษาและการวิจัยอย่างต่อเนื่อง

ขอขอบคุณเพื่อนนิสิตทุกท่าน ที่ให้ความเมตตาอนุเคราะห์ ช่วยเหลือ สนับสนุนการเรียนการสอนด้วยดีตลอดมา ด้วยอานิสงส์ผลบุญนี้ จงเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขความเจริญแก่พระสงฆ์และคฤหัสถ์ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกท่าน

ขอขอบพระคุณ บิดา มารดา ที่ห่วงใยและเป็นกำลังใจเสมอมา ทำให้ผู้วิจัยมีโอกาสศึกษาเล่าเรียนและจัดทำวิทยานิพนธ์จนสำเร็จ

พระอธิการณรงค์ ทนตจิตโต (เพ็งอุ้น)

๖ เมษายน ๒๕๖๑

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	(ก)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	(ค)
กิตติกรรมประกาศ	(จ)
สารบัญ	(ฉ)
สารบัญตาราง	(ช)
สารบัญภาพ	(ญ)
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	(ฎ)
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๕
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๕
๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย	๕
๑.๕ สมมติฐานของการวิจัย	๗
๑.๖ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๗
๑.๗ ประโยชน์ที่ได้จากการวิจัย	๙
บทที่ ๒ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๑๐
๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการ	๑๐
๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารสถานศึกษา	๓๖
๒.๓ หลักไตรสิกขา	๖๒
๒.๔ บริบทพื้นที่ของโรงเรียนวิถิพุทธ	๗๑
๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๙๕
๒.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๑๐๐
บทที่ ๓ วิธีการดำเนินการวิจัย	๑๐๑
๓.๑ รูปแบบการวิจัย	๑๐๑
๓.๒ ขอบเขตด้านประชากรกลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	๑๐๓
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๑๐๕
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๑๐๙
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล	๑๑๐

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
บทที่ ๔ ผลการวิจัย	๑๑๓
๔.๑ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม	๑๑๔
๔.๒ ผลการวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา	๑๑๕
๔.๓ ผลการเปรียบเทียบการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา	๑๒๑
๔.๔ ข้อเสนอแนะแนวทางการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา	๑๒๖
๔.๕ ผลการสัมภาษณ์การบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธในโรงเรียน สังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา	๑๒๘
๔.๖ สรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย	๑๓๒
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	๑๓๔
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๓๔
๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย	๑๓๘
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๑๔๓
บรรณานุกรม	๑๔๖
ภาคผนวก	๑๕๕
ภาคผนวก ก แบบสอบถามเพื่อการวิจัย	๑๕๖
ภาคผนวก ข หนังสือขอความอนุเคราะห์	๑๘๐
ภาคผนวก ค ภาพกิจกรรมการดำเนินงานวิจัย	๒๐๗
ประวัติผู้วิจัย	๒๑๑

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
๒.๑	๗๕
๒.๒	๘๕
๒.๓	๘๗
๒.๔	๘๘
๒.๕	๘๙
๒.๖	๙๓
๓.๑	๑๐๔
๓.๒	๑๐๔
๓.๓	๑๐๗
๔.๑	๑๑๔
๔.๒	๑๑๕
๔.๓	๑๑๖
๔.๔	๑๑๗
๔.๕	๑๑๘
๔.๖	๑๑๙

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่		หน้า
๔.๗	แสดงค่าเฉลี่ย (\bar{X}) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ระดับความคิดเห็นของผู้บริหาร ครู ในโรงเรียนวิถิพุทธมีระดับความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการโรงเรียนวิถิพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ตามหลักไตรสิกขา	๑๒๐
๔.๘	แสดงการเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของผู้บริหาร ครู ในโรงเรียนวิถิพุทธที่มีเพศต่างกันมีระดับความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการโรงเรียนวิถิพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา จำแนกตามเพศ	๑๒๑
๔.๙	แสดงการเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของผู้บริหาร ครู ในโรงเรียนวิถิพุทธที่มีอายุต่างกัน มีระดับความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการโรงเรียนวิถิพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา แตกต่างกัน จำแนกตามอายุ	๑๒๒
๔.๑๐	แสดงการเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของผู้บริหาร ครู ในโรงเรียนวิถิพุทธที่มีระดับการศึกษาสูงสุดต่างกัน มีระดับความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการโรงเรียนวิถิพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาระดับประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา จำแนกตามระดับการศึกษา	๑๒๓
๔.๑๑	การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของบุคลากรที่ระดับความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการโรงเรียนวิถิพุทธในโรงเรียน สังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา ด้านกายภาพตามหลักไตรสิกขา	๑๒๕
๔.๑๒	การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของบุคลากรที่ระดับความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการโรงเรียนวิถิพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาระดับประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา ด้านกายภาพตามหลักไตรสิกขา	๑๒๕

สารบัญญภาพ

ภาพที่		หน้า
๒.๑	ความสัมพันธ์ของคำที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอน	๕๖
๒.๒	แสดงขั้นตอนการบริหารจัดการโรงเรียนวิถิพุทธ	๕๘
๒.๓	กรอบความคิดรูปแบบโรงเรียนวิถิพุทธ	๘๐
๒.๔	แผนภาพสรุปแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน	๙๑
๒.๕	กรอบแนวคิดในการวิจัย	๑๐๐
๔.๑	สรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย“การบริหารจัดการโรงเรียนวิถิพุทธในโรงเรียน สังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา”	๑๓๒

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

๑. คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

การวิจัยครั้งนี้ได้ใช้พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙ ซึ่งมีจำนวน ๔๕ เล่ม ในการวิจัยได้ใช้ชื่อย่อดังต่อไปนี้

	พระสุตตันตปิฎก			
อง.ติก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ติกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.จตุกก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)

๒. การระบุเลขหมายพระไตรปิฎก

ในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ใช้พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙ เป็นหลักการอ้างอิงพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย จะระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า เช่น ที.สี. (ไทย) ๙/๑๙๘/๑๖๑. หมายความว่า ระบุถึงสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค ฉบับภาษาไทย พระไตรปิฎกเล่มที่ ๙ ข้อที่ ๑๙๘ หน้า ๑๖๑ เป็นต้น

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การศึกษาไทยในปัจจุบันยังไม่สามารถช่วยพัฒนาให้ผู้เรียนมีความประพฤติดีที่ดั่งงามและมีวินัยในตนเองได้ อีกทั้งผู้เรียนที่สำเร็จการศึกษาแล้ว ก็ไม่สามารถเป็นพลเมืองที่มีค่านิยม และมีคุณสมบัติที่เอื้อต่อการพัฒนาประเทศชาติให้มีความเจริญได้^๑ นอกจากนี้การจัดการศึกษาของไทยส่วนใหญ่ไม่เพียงแยกการเรียนรู้ออกจากชีวิต แต่ยังละเลยการพัฒนาด้านจิตใจ กลับมุ่งเน้นที่วิชาการ ความฉลาดทางสติปัญญาและการเอาชนะทางการเรียนทำให้สังคมมีแต่การแก่งแย่งชิงดีชิงเด่นกัน สังคมจะมีสันติสุขได้นั้นจะต้องเป็นสังคมที่มีคุณธรรม^๒ ดังนั้นการศึกษาตามนโยบาย “คุณธรรมนำความรู้” จึงได้ถูกนำมาใช้ในการจัดการศึกษาพัฒนาคนโดยใช้คุณธรรมเป็นพื้นฐาน การพัฒนาระบบการทำงานแบบบูรณาการ การปฏิรูปการเรียนรู้ไปสู่การเรียนรู้ที่ดีหรือการเรียนรู้ในอุดมคตินั้นควรจะมีการเจริญสติเจริญสมาธิ เจริญปัญญาเป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งด้วย^๓

จากการที่การศึกษาในประเทศไทยในอดีต มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับพระพุทธศาสนา และการศึกษาในยุคก่อนปฏิรูปการศึกษาเป็นการศึกษาที่เป็นไปในรูปแบบวิถีชีวิตวัฒนธรรมแบบไทย มีพระพุทธศาสนาฐานความเชื่อและอุดมคติ การศึกษาไทยไม่ได้แยกออกไปอย่างลำพัง เป็นกิจกรรมสำคัญที่แยกไม่ออกจากวิถีชีวิตและสังคม สังคมไทยในอดีตมี “บ้าน วัด วัง” เป็นสถานที่ศึกษาเล่าเรียน และส่วนใหญ่จะศึกษาในวัดเป็นฐานการศึกษาที่อิงอาศัยอุดมคติและความเชื่อในพระพุทธศาสนาเป็นสำคัญ หรือจัดการศึกษาตามจารีตแบบพุทธศาสนา โรงเรียนวิถิปุทธเพื่อสังคมไทย จึงได้ถูกนำมาจัดการเรียนการสอน^๔

การจัดการศึกษาตามแนวพุทธเป็นแนวคิดหรือหลักการจัดการศึกษาที่สัมพันธ์กับชีวิตมนุษย์และธรรมชาติให้ถูกต้องตามความเป็นจริงที่มองชีวิตของมนุษย์ และเข้าใจความเป็นจริงเพื่อใช้ในการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับความเป็นจริงที่ทำให้ชีวิตมนุษย์พัฒนาไปด้วยดีการพัฒนาคนต้องเป็นองค์รวมต้องใช้อย่างไรก็ตามในทุกเรื่อง ศิล สมาธิ ปัญญา ต้องสืบเนื่องกัน คือในขณะที่มี

^๑ พระธรรมปิฎก, การศึกษาเครื่องมือพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๑), หน้า ๑๒-๑๓.

^๒ รัชกุล ปฐมทศพร, “ศีล สมาธิ ปัญญา ทางสู่ชีวิตดีงามในโรงเรียนวิถิปุทธ”, สานปฏิรูป, ๗ (๗๕) (๒๕๔๓): ๒๐-๒๓.

^๓ กระทรวงศึกษาธิการ, นโยบายสำคัญของ ศธ., “คุณธรรมนำความรู้”, [ออนไลน์]. Available: <http://www.moe.go.th/websm/news>, [๑๒ ธันวาคม ๒๕๕๗].

^๔ กระทรวงศึกษาธิการ, นโยบายรัฐบาล, [ออนไลน์]. Available: <http://www.onec.go.th/>, [๔ ตุลาคม ๒๕๕๓].

ความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม จะต้องมีความตั้งใจต่องานนั้น และต้องมีความตั้งใจต่องานนั้นอย่างใดอย่างหนึ่ง พร้อมกับทำใจขอบเขตของความรู้ และต้องเรียนรู้สิ่งนั้นไปตลอดเวลา เมื่อคนเราได้เรียนรู้เพิ่มขึ้นทำให้บุคคลได้รับการพัฒนาเพิ่มขึ้นสภาพจิตจะเปลี่ยนไปและพฤติกรรมสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมจะเปลี่ยนไปโดยพัฒนาไปด้วยกันทั้งหมดกระทรวงศึกษาธิการ^๕ กำหนดให้โรงเรียนวิถีพุทธคือ โรงเรียนระบบปกติทั่วไปที่มีอยู่แล้ว แต่เป็นโรงเรียนที่ได้นำหลักพุทธธรรมมาใช้หรือประยุกต์ใช้ในการบริหารเพื่อพัฒนาผู้เรียนและผู้ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีระบบการศึกษา ๓ ประการ คือ ไตรสิกขา หรือศีล สมาธิ ปัญญา ฝึกอบรมให้ครอบคลุมการดำเนินชีวิตทุกด้าน และบูรณาการสู่การพัฒนาชีวิตที่สมบูรณ์ โดยผ่านกิจกรรมการกิน อยู่ ดู ฟัง เป็นตามกระบวนการวัฒนธรรมแสวงหาปัญญา^๖

การจัดสภาพสถานศึกษาที่เหมาะสมกับการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ ๕ ด้าน ดังนี้

- ๑) ด้านกายภาพ สถานศึกษาต้องสภาพแวดล้อม ห้องเรียน อาคารสถานที่ และมีศาลาพระพุทธรูปที่เด่น ที่เป็นแหล่งเรียนรู้ ที่ส่งเสริมการพัฒนาศีล สมาธิ และปัญญาให้เหมาะสมเพื่อให้ระลึกถึงพระรัตนตรัยอยู่เสมอมีมุมหรือห้องให้ศึกษาพุทธธรรม บริหารจิต เจริญภาวนาที่เหมาะสม หรือมากพอที่จะบริการผู้เรียนหรือการตกแต่งบริเวณให้เป็นธรรมชาติหรือใกล้ชิดธรรมชาติชวนให้มีใจสงบ และส่งเสริมปัญญา ๒) ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต มีการส่งเสริมการจัดกิจกรรมวิถีชีวิตประจำวันประจำสัปดาห์ หรือในโอกาสต่างๆ เป็นภาพรวมรวมทั้งสถานศึกษาที่เป็นการปฏิบัติบูรณาการทั้งศีล สมาธิ และปัญญา โดยเน้นการมีวิถีชีวิตหรือวัฒนธรรมของการกิน อยู่ ดู ฟัง ด้วยสติสัมปชัญญะ เพื่อเป็นไปตามคุณค่าแท้ของการดำเนินชีวิต ๓) ด้านการเรียนการสอน มีการจัดการเรียนการสอนหรือหลักสูตรที่บูรณาการพุทธธรรมเพื่อพัฒนาผู้เรียน ด้วยหลักพุทธธรรมอย่างต่อเนื่อง และกระบวนการจัดการเรียนรู้มีลักษณะแบบ “สอนให้รู้ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น” ๔) ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ มีการส่งเสริมบรรยากาศของการใฝ่รู้ ใฝ่เรียน และการพัฒนาไตรสิกขา หรือการส่งเสริมวัฒนธรรมแสวงหาปัญญาและการส่งเสริมให้มีปฏิสัมพันธ์ที่เป็นกัลยาณมิตรต่อกัน มีการสร้างบรรยากาศของความเคารพอ่อนน้อม ยิ้มแย้มแจ่มใส การเอื้อความเมตตากรุณาต่อกัน ทั้งครูต่อนักเรียน นักเรียนต่อนักเรียน ครูต่อผู้ปกครอง และครูต่อครูด้วยกัน ๕) ด้านการบริหารจัดการสถานศึกษาร่วมกับผู้ปกครองและชุมชน ร่วมกันสร้างปัญญาความเข้าใจในหลักการและวิธีดำเนินการโรงเรียนวิถีพุทธร่วมกัน ในขณะเดียวกันครูและผู้บริหารส่งเสริมสนับสนุนรูปแบบต่างๆ และการปฏิบัติตนเองเป็นตัวอย่างในการพัฒนาการเรียนตามวิถีชาวพุทธ^๗

^๕ กระทรวงศึกษาธิการ ๒๕๕๒, นโยบายรัฐบาล, [ออนไลน์]. Available: <http://www.onec.go.th/>. [๔ ตุลาคม ๒๕๕๓].

^๖ พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตโต),โรงเรียนวิถีพุทธเพื่อสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๒๖.

^๗ กระทรวงศึกษาธิการ ๒๕๕๒, นโยบายรัฐบาล, [ออนไลน์]. Available: <http://www.onec.go.th/>. [๔ ตุลาคม ๒๕๕๓].

อย่างไรก็ตามการบริหารจัดการของโรงเรียนวิถิพุทธยังมีปัญหาปรากฏให้เห็นกล่าวคือ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานีเขต ๒ ระบุถึงปัญหาในการดำเนินงานของโรงเรียนวิถิพุทธหลายๆด้านที่ทำให้งานไม่ประสบผลสำเร็จเช่นปัญหาด้านการเตรียมบุคลากรปัญหาด้านการกำหนดเป้าหมายปัญหาด้านการจัดสภาพและองค์ประกอบปัญหาด้านการดำเนินการรวมทั้งปัญหาด้านการขาดการสนับสนุนและการให้ความร่วมมือจากบุคคลในองค์กรจากหมู่บ้านและชุมชนปัญหาด้านการกำกับติดตามดูแลผลการดำเนินงานสนับสนุนและปัญหาด้านการปรับปรุงและการพัฒนาไม่มีความต่อเนื่องเนื่องจากการศึกษาปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาการดำเนินงานโรงเรียนวิถิพุทธของรศมี พัฒนสระคู^๙ ระบุปัญหาการดำเนินงานโรงเรียนวิถิพุทธ มีปัญหาการดำเนินงานโรงเรียนวิถิพุทธ ๕ ด้าน คือด้านกายภาพ ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต ด้านการเรียนการสอน ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์และการบริหารจัดการ ตามแนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถิพุทธ พบว่า การจัดสภาพและองค์ประกอบการเรียนรู้รอบด้านเพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียนทั้ง ๕ ด้าน ยังไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร เพราะงบประมาณสนับสนุนไม่เพียงพอการนิเทศติดตามและประเมินผลการดำเนินงานไม่ต่อเนื่อง ขาดกระบวนการประสานงานที่ดี ระหว่างครู นักเรียน และผู้ปกครอง การจัดทำระบบสารสนเทศของโรงเรียนไม่เป็นปัจจุบัน นักเรียนส่วนใหญ่ขาดความตระหนักในการเข้าร่วมกิจกรรมที่โรงเรียนจัดขึ้นการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน ยังไม่เข้มแข็ง จึงต้องใช้หลักพุทธธรรมเข้ามาในการจัดการเรียนการสอน พระสํารอง สณญโต (แสงทอง) ได้ศึกษาวิจัยการจัดรูปแบบการเรียนรู้ของโรงเรียนวิถิพุทธนั้น เน้นด้านไตรสิกขาเป็นหลัก ในการฝึกฝนอบรม เพื่อพัฒนาการทั้งสามมิติ คือ ด้านปัญญา เป็นเรื่องความรู้ ความเข้าใจแนวคิด ค่านิยมที่ถูกต้องทำให้สามารถแก้ไขปัญหา สร้างสรรค์ต่างๆ ได้สำเร็จผลตามที่มุ่งหมาย ประสานเป็นองค์รวมที่ชัดเจน ด้านศีล การควบคุมพฤติกรรม ทางกาย ทางวาจาให้อยู่ในกรอบ สอดคล้องกับความรู้ความเข้าใจให้มีชีวิตสุจริตและเกื้อกูล ด้านจิต เป็นการพัฒนาจิตให้มีสมาธิ และปัญญาสูงขึ้นโดยจัดการเรียนรู้ด้วยการบูรณาการหลักธรรม ด้านความรู้ คุณธรรม จริยธรรม มีการฝึกปฏิบัติธรรมที่เหมาะสมกับนักเรียนด้วยวิธีการเรียนรู้ที่หลากหลายเพื่อ “ส่งเสริมการกิน อยู่ คู่ ฟังเป็น” และโรงเรียนบ้านบ่อยังจัดสภาพแวดล้อมของสถานศึกษาให้เหมาะสมและพัฒนาผู้เรียนตามหลักไตรสิกขา มีการประเมินผลและการดำเนินการเสริมหลักสูตรสถานศึกษา จัดกิจกรรมเสริมเนื้อหาตามหลักสูตรอย่างต่อเนื่อง และดำเนินกิจกรรมอื่นๆ ที่สอดคล้องกับโรงเรียนวิถิพุทธ^{๑๐}

^๙สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานีเขต ๒, ข้อมูลโรงเรียนวิถิพุทธในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานีเขต ๒, [ออนไลน์]. Available: <http://www.trang2.go.th/>, [๑๑สิงหาคม ๒๕๖๐].

^{๑๐}รศมี พัฒนสระคู, “โรงเรียนวิถิพุทธ: การพัฒนารูปแบบการบริหารงานพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมเรียนในภาคอีสาน”, วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวัฒนธรรมศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๖), (บทคัดย่อ).

^{๑๑}พระสํารอง สณญโต (แสงทอง), “ศึกษารูปแบบการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนวิถิพุทธกรณีศึกษาโรงเรียนบ้านบ่อ ตำบลบ้านดง อำเภออุบลรัตน์ จังหวัดขอนแก่น”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา), (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), (บทคัดย่อ).

จากการศึกษาสภาพปัญหาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธและข้อเสนอแนะแนวทางการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น แสดงให้เห็นว่าโรงเรียนวิถีพุทธมีปัญหา ด้านกายภาพ คือไม่มีการจัดทำแผนพัฒนาการจัดการด้านกายภาพ การจัดอาคารสถานที่ให้เอื้อต่อผู้เรียนสอดคล้องกับกิจกรรมโรงเรียนวิถีพุทธ ส่วนด้านกิจกรรมพื้นฐานชีวิตมีปัญหาคือ ขาดการส่งเสริมให้มีครุภูมิปัญญาท้องถิ่นมาสอนนักเรียนอย่างมีระบบและต่อเนื่องเพื่อให้ผู้เรียนมีพื้นฐานที่ดีในการประกอบอาชีพในอนาคต ไม่มีการส่งเสริมการจัดกิจกรรมเข้าค่ายพุทธบุตรเพื่อฝึกอบรมให้เกิดการกิน อยู่ดีฟังเป็น ตามหลักไตรสิกขา ในขณะที่ด้านด้านการจัดการเรียนการสอน ไม่มีการนำกิจกรรมวิถีพุทธมาจัดทำให้สอดคล้องสอดแทรกในกิจกรรมการเรียนการสอน ขาดการอบรมคุณธรรมแก่นักเรียนทุกระดับชั้น ด้านความรู้และปฏิบัติจริง โรงเรียนไม่มีการประชุมวางแผนโดยการนำเอาหลักการวิถีพุทธให้เข้าสู่หลักสูตรสถานศึกษาให้เป็นไปในทิศทางเดียวกันทั้งระบบ ไม่มีการนำเทคนิควิธีการสอนใหม่ๆ มาใช้ในการจัดการเรียนการสอน ในทำนองเดียวกันโรงเรียนขาดการส่งเสริมให้มีการนำหลักธรรมมาเป็นฐานในการวิเคราะห์และแก้ปัญหา ส่วนด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ โรงเรียนไม่ได้ส่งเสริมให้บรรยากาศในโรงเรียนมีความเป็นกันเองส่งผลให้ชุมชนและคณะครูเข้าร่วมจัดกิจกรรม และรับผิดชอบร่วมกันอย่างเป็นกัลยาณมิตร ส่วนด้านการบริหารจัดการควร โรงเรียนไม่ได้สนับสนุนให้มีการใช้กิจกรรมของวิถีพุทธตามหลักธรรมมาภิบาลเท่าที่เพราะไม่มีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ผู้วิจัยมีความเชื่อผู้บริหารโรงเรียนวิถีพุทธสามารถแก้ปัญหาที่ระบุเบื้องต้นได้ ถ้าผู้บริหารโรงเรียนวิถีพุทธนำกลยุทธ์การบริหารโรงเรียนมาใช้ในการบริหารจัดการโรงเรียนจะส่งผลให้โรงเรียนวิถีพุทธประสบผลสำเร็จในการบริหารจัดการโรงเรียนและการจัดการเรียนการสอนที่ประสบผลสำเร็จในฐานะที่ผู้วิจัยเป็นพระอธิการโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ จึงมีความประสงค์ศึกษาการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาระดับประถมศึกษาเขต ๒ อุทัยธานี เพื่อผลสัมฤทธิ์ของการบริหารจัดการและการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาระดับประถมศึกษาอุทัยธานีเขต ๒

ดังนั้น ผู้วิจัยได้ตระหนักถึงความสำคัญของการพัฒนาและส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมด้วยแนวทางของวิถีพุทธแก่ผู้เรียน จึงมีความสนใจที่จะศึกษาการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาระดับประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา โดยมีความคาดหวังว่า ผลของการวิจัยจะเป็นแนวทางในการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธตามจุดมุ่งหมายของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม หมวด ๑ มาตรา ๖ การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ คุณธรรม จริยธรรม และวัฒนธรรมในการดำเนินชีวิตสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างเป็นปกติสุข

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาสภาพการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา

๑.๒.๒ เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขาจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

๑.๒.๓ เพื่อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๓.๑ สภาพการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขาเป็นอย่างไร

๑.๓.๒ ความคิดเห็นที่มีต่อการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขาจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลแตกต่างกันหรือไม่ อย่างไร

๑.๓.๓ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา เป็นอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัย ไว้ดังนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตเนื้อหา โดยมุ่งศึกษาแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา การบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธออกเป็น ๕ ด้าน^{๑๑} คือ

๑. ด้านกายภาพ

๒. ด้านการเรียนการสอน

๓. ด้านการบริหารจัดการ

๔. ด้านกิจกรรมพื้นฐานชีวิต

๕. ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์

การบริหารจัดการตามหลักไตรสิกขา คือ^{๑๒}

๑. ศีล๒. สมาธิ๓. ปัญญา

^{๑๑} กระทรวงศึกษาธิการ, แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.), ๒๕๔๖), หน้า ๒๔-๒๕.

^{๑๒} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๘/๒ และ อัง.ต.ก. (ไทย) ๒ /๕๒๑/๒๕๙.

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านประชากรกลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ประชากรประชากรที่ใช้วิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้บริหาร ครู ในโรงเรียนวิถิพุทธสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ จำนวน ๕๐ โรงเรียน ในปีการศึกษา ๒๕๖๐ จำนวน ๔๑๔ คน^{๑๓}

กลุ่มตัวอย่างกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ผู้บริหารครู ในโรงเรียนวิถิพุทธสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ จำนวน ๕๐ โรงเรียน ในปีการศึกษา ๒๕๖๐ จากประชากรจำนวน ๔๑๔ คน โดยผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ จากการคำนวณหาขนาดของกลุ่มอย่างโดยวิธีการสุ่มแบบง่าย (Simple Random Sampling) โดยใช้สูตรของ Taro Yamane จำนวน ๒๐๔ คน

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญผู้ให้ข้อมูลสำคัญโดยการใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบสัมภาษณ์ชนิดมีโครงสร้าง (Structured Interview) จากผู้บริหารในโรงเรียนวิถิพุทธสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ โดยผู้วิจัยคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงจำนวน ๕ รูป/คน

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านตัวแปร

ตัวแปรต้น (Independent Variable) ได้แก่ เพศอายุระดับการศึกษาและประสบการณ์การทำงาน

ตัวแปรตาม (Dependent Variable) คือ

๑. การบริหารจัดการโรงเรียนวิถิพุทธ

- ๑) ด้านกายภาพตามหลักไตรสิกขา
- ๒) ด้านการเรียนการสอนตามหลักไตรสิกขา
- ๓) ด้านการบริหารจัดการตามหลักไตรสิกขา
- ๔) ด้านกิจกรรมพื้นฐานชีวิตตามหลักไตรสิกขา
- ๕) ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ตามหลักไตรสิกขา^{๑๔}

๒. หลักไตรสิกขา ได้แก่

- ๑) ศील
- ๒) สมာธิ
- ๓) ปัญญา^{๑๕}

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านพื้นที่

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตด้านพื้นที่ ได้แก่ โรงเรียนวิถิพุทธสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒

^{๑๓}ระบบสารสนเทศเพื่อการบริหารการศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ กลุ่มสารสนเทศ สำนักนโยบายและแผนการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, ระบบสารสนเทศเพื่อการบริหารการศึกษา, [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล : http://data.bopp-obec.info/emis/school.php?Area_CODE=6102. [๑๘ ธันวาคม ๒๕๖๐].

^{๑๔}กระทรวงศึกษาธิการ, แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถิพุทธ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.), ๒๕๔๖), หน้า ๒๔-๒๕.

^{๑๕}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๘/๒ และ อัง.ต.ก. (ไทย) ๒ /๕๒๑/๒๕๙.

๑.๔.๕ ขอบเขตด้านระยะเวลา

การวิจัยครั้งนี้ ได้กำหนดขอบเขตด้านระยะเวลา ตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๖๐ ถึงเดือนมีนาคม พ.ศ.๒๕๖๑ รวมระยะเวลา ๕ เดือน

๑.๕ สมมติฐานของการวิจัย

๑.๕.๑ ผู้บริหาร ครู ในโรงเรียนวิถิพุทธที่มีเพศต่างกัน มีระดับความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการโรงเรียนวิถิพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา แตกต่างกัน

๑.๕.๒ ผู้บริหาร ครู ในโรงเรียนวิถิพุทธที่มีอายุต่างกัน มีระดับความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการโรงเรียนวิถิพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา แตกต่างกัน

๑.๕.๓ ผู้บริหาร ครู ในโรงเรียนวิถิพุทธที่มีระดับการศึกษาสูงสุดต่างกัน มีระดับความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการโรงเรียนวิถิพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา แตกต่างกัน

๑.๕.๓ ผู้บริหาร ครู ในโรงเรียนวิถิพุทธที่มีประสบการณ์การทำงานต่างกัน มีระดับความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการโรงเรียนวิถิพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา แตกต่างกัน

๑.๖ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

เพื่อความเข้าใจในการทำวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดนิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย ดังนี้

๑.๖.๑ การบริหารจัดการโรงเรียนวิถิพุทธ หมายถึง การบริหารจัดการในโรงเรียนวิถิพุทธอุทัยธานี เขต ๒ ซึ่งประกอบด้วย ๕ ด้าน ดังนี้

กายภาพ หมายถึง มีป้ายโรงเรียนวิถิพุทธมีพระพุทธรูปบริเวณหน้าโรงเรียนและประจำห้องเรียนมีพุทธศาสนสุภาษิตและวาทะธรรมติดตามที่ต่างๆมีความสะอาดร่มรื่นหรือลานธรรมมีห้องพระพุทธรูปหรือห้องจริยธรรมและไม่มีสิ่งเสพติดในช่วงเข้าพรรษา

การเรียนการสอน หมายถึง การบูรณาการวิถิพุทธทุกกลุ่มสาระในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาครูนำนักเรียนปฏิบัติทำกิจกรรมจิตอาสาสัปดาห์ละ ๑ ครั้งครูผู้บริหารและนักเรียนทุกคนไปปฏิบัติศาสนกิจหรือมีวัดเป็นแหล่งเรียนรู้และผู้บริหารครูนักเรียนทุกคนเข้าค่ายปฏิบัติธรรมปีละ ๑ ครั้ง

การบริหารจัดการ หมายถึง การสร้างความตระหนักเข้าใจในหลักการดำเนินงานของโรงเรียนวิถิพุทธตามความเหมาะสมกับบริบทสถานศึกษา

กิจกรรมพื้นฐานชีวิต หมายถึง กิจกรรมประจำวันสวดมนต์ไหว้พระในตอนกิจกรรมหน้าเสาธง การสวดมนต์ไหว้พระในวันศุกร์ทำนองสรภัญญะหรือสวดมนต์แปล การทำบุญตักบาตรในวันสำคัญทางศาสนา การกราบที่ถูกต้องการประหยัด อดออม การรักษาศีล ๕

บรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ หมายถึง สร้างข้อตกลงกับนักเรียนไม่พูดส่อเสียดและพูดคำหยาบคาย นิมนต์พระสอนศีลธรรมมาสอนนักเรียนสม่ำเสมอ ชมเชยคุณงามความดีนักเรียนหน้า

เสาชัง ไม่ได้ด่านักเรียนหรือคำหยาบ บั่นทึกความดีของตนเอง ส่งเสริมการเรียนการสอนธรรมศึกษา และสร้างจิตอาสาด้ำนคุณธรรม

๑.๖.๒ หลักไตรสิกขา หมายถึง หลักธรรมทาพระพุทศาสนาที่นำมาบูรณาการกับการบริหาร วิชาการศึกษา มี ๓ ด้าน

ศีล หมายถึง การมีวินัยในการดำเนินชีวิตที่ต้งามต่อตัวเองและผู้อื่น

สมาธิ หมายถึง มุ่งพัฒนาจิตใจให้เข้มแข็งอย่างมีคุณภาพ

ปัญญา หมายถึง การมีความรู้ที่ถูกต้อง มีศัยภาพในการคิดและแก้ปัญหา

๑.๖.๓ การบริหารสถานศึกษา หมายถึง กระบวนการในการทำงาน ปฏิบัติภารกิจอย่าง เป็นระบบในสถานศึกษา โดยมีผู้บริหารสถานศึกษาซึ่งปฏิบัติหน้าที่ในสังกัดเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒

ผู้บริหารหมายถึง ผู้อำนวยการโรงเรียน รองผู้อำนวยการโรงเรียน ของสถานศึกษา ในโรงเรียนวิถืพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาคูทัยธานี เขต ๒

ครูหมายถึงบุคคลที่มีหน้าที่ หรือมีอาชีพในการสอนนักเรียน เกี่ยวกับวิชาความรู้ หลักการคิดการอ่าน รวมถึงการปฏิบัติและแนวทางในการทำงานโดยวิธีในการสอนของผู้ตอบ แบบสอบถาม ของครูของสถานศึกษาในโรงเรียนวิถืพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาคูทัยธานี เขต ๒

เพศหมายถึง เพศของผู้ตอบแบบสอบถามที่เป็นผู้บริหาร ครู ของสถานศึกษาใน โรงเรียนวิถืพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาคูทัยธานี เขต ๒ โดยจำแนกเป็น

เพศชาย หมายถึง ผู้บริหาร ครูของสถานศึกษาในโรงเรียนวิถืพุทธในโรงเรียน สังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาคูทัยธานี เขต ๒ ที่เป็นเพศชาย

เพศหญิงหมายถึง ผู้บริหาร ครูของสถานศึกษาในโรงเรียนวิถืพุทธในโรงเรียน สังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาคูทัยธานี เขต ๒ ที่เป็นเพศหญิง

อายุหมายถึง ช่วงอายุของผู้ตอบแบบสอบถาม นับจำนวนเต็มปี หรือเป็นเดือนของ ผู้ตอบแบบสอบถามที่เป็น ผู้บริหาร ครู ของสถานศึกษาในโรงเรียนวิถืพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่ การศึกษาประถมศึกษาคูทัยธานี เขต ๒แบ่งเป็น อายุต่ำกว่า ๓๐ ปี, ๓๐ - ๔๐ ปี, ๔๑ - ๕๐ ปี, ๕๑ ปีขึ้นไป

ระดับการศึกษาหมายถึงระดับการศึกษาสูงสุดที่ผู้ตอบแบบสอบถามสำเร็จ การศึกษาได้รับในปัจจุบัน แบ่งเป็น ๓ ระดับ คือ ระดับปริญญาตรี ระดับปริญญาโท ระดับปริญญาเอก

ประสบการณ์การทำงานหมายถึง ประสบการณ์การทำงานของผู้ตอบแบบสอบถาม ที่เป็นผู้บริหาร ครู ของสถานศึกษาในโรงเรียนวิถืพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาคูทัยธานี เขต ๒ณ ปัจจุบัน แบ่งเป็น ประสบการณ์การทำงานต่ำกว่า ๕ ปี , ๕ - ๑๐ ปี , ๑๑ - ๑๕ ปี, ๑๖ ปีขึ้นไป

๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๗.๑ ได้ผลการวิจัยเกี่ยวกับการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาระดับประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา

๑.๗.๒ ได้ผลการวิจัยเกี่ยวกับความคิดเห็นที่มีต่อการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาระดับประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

๑.๗.๓ ได้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาระดับประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา

๑.๗.๔ ผลของการวิจัยจะเป็นข้อมูลสำคัญในการพัฒนาการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาระดับประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ และส่วนงานที่เกี่ยวข้องต่อไป

บทที่ ๒

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเรื่อง การบริหารจัดการโรงเรียนวิถึพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขาซึ่งผู้วิจัยได้ทำการศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

- ๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการ
- ๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารสถานศึกษา
- ๒.๓ หลักไตรสิกขา
- ๒.๔ บริบทพื้นที่ของโรงเรียนวิถึพุทธ
- ๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการ

๒.๑.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการ

เนื่องจากมนุษย์เป็นสัตว์สังคม ซึ่งหมายถึง มนุษย์โดยธรรมชาติย่อมอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม ไม่อยู่อย่างโดดเดี่ยว แต่อาจมีข้อยกเว้นน้อยมากที่มนุษย์อยู่โดดเดี่ยวตามลำพัง เช่น ฤๅษี การอยู่รวมกัน เป็นกลุ่มของมนุษย์อาจมีได้หลายลักษณะและเรียกต่างกัน เป็นต้นว่า ครอบครัว (family) เผ่าพันธุ์ (tribe) ชุมชน (community) สังคม (society) และประเทศ (country) เมื่อมนุษย์อยู่รวมกันเป็น กลุ่มย่อมเป็นธรรมชาติอีกทีในแต่ละกลุ่มจะต้องมี “ผู้นำกลุ่ม” รวมทั้ง “มีแนวทางหรือวิธีการ ควบคุมดูแลกันภายในกลุ่ม” เพื่อให้เกิดความสุขและความสงบเรียบร้อย สภาพเช่นนี้ได้มีวิวัฒนาการ ตลอดมา โดยผู้นำกลุ่มขนาดใหญ่ เช่น ในระดับประเทศของภาครัฐ ในปัจจุบันอาจเรียกว่า “ผู้บริหาร” ขณะที่การควบคุมดูแลกันภายในกลุ่มนั้น เรียกว่า การบริหาร (administration) ด้วยเหตุผล เช่นนี้ มนุษย์จึงไม่อาจหลีกเลี่ยงจากการบริหารหรือการบริหารจัดการได้ง่าย และทำให้กล่าวได้ อย่างมั่นใจว่า “ที่ใดมีประเทศ ที่นั่นย่อมมีการบริหาร”

การบริหารจัดการที่ผ่านมา ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ การตลาด หน่วยงานต่างๆ ไม่ได้มีความ สลับซับซ้อนมากนัก และยังไม่ต้องอาศัยระบบการบริหารจัดการเช่นในปัจจุบันกระทั่งเมื่อมีการปฏิวัติ อุตสาหกรรมขึ้น (ค.ศ. 1880) มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก อันมีผลทำให้เศรษฐกิจ สังคม การเมือง มี

การเปลี่ยนแปลงจากเดิมอย่างรวดเร็ว และแนวคิดทางการบริหารจัดการเป็นที่ยอมรับ ขยายตัวสูงมากขึ้น มีการพัฒนามากขึ้นกว่าเดิม^๑

การจัดการหรือการบริหาร อาจจะสามารถกล่าวได้ว่าเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นพร้อมกับอารยธรรมมนุษย์ ไม่ว่าจะสืบเรื่องราวที่เก่าแก่ในอดีตเพียงใด เราก็จะพบว่าเมื่อมีกลุ่มก็จะมีผู้นำมีหัวหน้า หรือมีกษัตริย์ ซึ่งจะต้องดำเนินบทบาทเป็นแกนนำของกลุ่ม เพื่อให้กลุ่มของตนดำรงอยู่ได้ด้วยความเป็นระเบียบ สามารถดำรงฐานะความเป็นกลุ่มให้คงอยู่เอาไว้ได้อย่างเหนียวแน่น แต่การศึกษาเป็นทฤษฎี และหลักเกณฑ์ทางการจัดการที่มีรูปแบบเพิ่งจะเริ่มขึ้นเมื่อไม่นานมานี้ คือราวศตวรรษที่ 18 ภายหลังจากการปฏิวัติอุตสาหกรรม

การปฏิวัติอุตสาหกรรม (Industrial Revolution) หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วในการผลิตสินค้าอุตสาหกรรม โดยเปลี่ยนจากการผลิตในระบบช่างฝีมือมาเป็นการผลิตด้วยเครื่องจักร อันเป็นผลที่เกิดจากการที่มนุษย์สามารถคิดค้นพัฒนาเครื่องจักรต่างๆ ขึ้นใช้แทนแรงงานคนและแรงงานสัตว์ ทำให้สามารถเพิ่มประสิทธิภาพในการเพิ่มผลผลิตได้อย่างมหาศาล การปฏิวัติอุตสาหกรรมเกิดขึ้นในยุโรปตะวันตกประมาณ ค.ศ. 1760-1830 ได้มีการดัดแปลงเครื่องจักรมาใช้ในอุตสาหกรรมหลายประเภท เช่น อุตสาหกรรมทอผ้า โดยในปี ค.ศ. 1733 จอร์จ เคย์ (John Kay) ได้ประดิษฐ์กระสวยบิน (Flying Shuttle) เป็นกระสวยที่ผูกติดไว้กับเชือกแล้วใช้วิธีกระตุกเชือกให้กระสวยพุ่งไปมาแทนการใช้คน ซึ่งทำให้การทอผ้าเร็วขึ้นได้ผ้าหน้ากว้างขึ้น ต่อมาก็ได้มีการพัฒนาประดิษฐ์เครื่องจักรและอุปกรณ์ต่างๆ ในการทอผ้า เช่น เลวิสพอล (Lewis Paul) และ จอห์น ยัทท์ (John Wyatt) ได้ประดิษฐ์เครื่องปั่นด้าย (Roll Spinning) ริชาร์ด อาร์คไรท์ (Richard Arkwright) ได้ประดิษฐ์เครื่องปั่นด้ายโดยใช้พลังงานน้ำตก (Water Frame) เอ็ดมันด์ คาร์ทไรท์ (Edmund Cartwright) ประดิษฐ์เครื่องทอผ้าที่ใช้พลังงานไอน้ำ (Power Loom) โดยเป็นการนำเอาเครื่องจักรไอน้ำเข้ามาประกอบกับเครื่องทอผ้า จากการที่ได้มีการคิดค้นเครื่องจักร ไอน้ำได้ก่อนหน้านั้นราวในปี ค.ศ. 1765 โดย เจมส์ วัตต์ (James Watt) ชาวสกอตแลนด์ซึ่งเครื่องจักรไอน้ำของเจมส์ วัตต์ ก็ได้ถูกนำมาดัดแปลงใช้ในอุตสาหกรรมอีกหลายด้านนอกจากอุตสาหกรรมทอผ้าแล้ว ได้แก่ อุตสาหกรรมถ่านหิน อุตสาหกรรมเหล็กและเหล็กกล้า อุตสาหกรรมยานยนต์ เป็นต้น

ผลของการปฏิวัติอุตสาหกรรมประการหนึ่งก็คือ ระบบอุตสาหกรรมครัวเรือน (Domestic System) ได้สลายตัวไปและเกิดระบบโรงงาน (Factory System) เข้าแทนที่ เนื่องจากการผลิตแบบใหม่ โดยใช้เครื่องจักรที่มีการลงทุนมหาศาล การผลิตได้ทีละมากๆ (Mass Production) เพื่อให้สามารถรองรับกับปริมาณการบริโภคที่เพิ่มขึ้น เกิดความต้องการแรงงานมากขึ้น เพื่อรองรับการขยายตัวของอุตสาหกรรม สมาชิกครัวเรือนต่างเคลื่อนเข้าสู่การจ้างงานในโรงงาน โดยได้รับค่าจ้างเป็นผลตอบแทนจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ธุรกิจจึงมีการทำงานที่ซับซ้อนยุ่งยากมากขึ้น และต้องเผชิญกับสภาวะการแข่งขันที่รุนแรงเพิ่มขึ้น จัดการองค์การอย่างมีรูปแบบ จึงมีความจำเป็นและได้ถูกพัฒนาขึ้นมาเป็น

^๑ ถนัด เดชทรัพย์, “การบริหารจัดการขององค์การบริหารส่วนตำบลไทยชนะศึก อำเภอทุ่งเสลี่ยม จังหวัดสุโขทัย ตามหลักธรรมาภิบาล”, ภาคนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิตสาขาวิชาการบริหารและพัฒนาประชาคมเมืองและชนบท, (บัณฑิตวิทยาลัย:มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์, ๒๕๕๐), หน้า ๒๑-๒๕.

แนวความคิดการจัดการและได้มีการปรับปรุงเพื่อให้สามารถใช้ในการบริหารจัดการองค์การได้อย่างมีประสิทธิภาพเป็นลำดับ^๒

ดังนั้นการบริหารแนวคิดทางการบริหารได้วิวัฒนาการเรื่อยมา สามารถแบ่งออกเป็น ๔ แนวคิด คือ

๑. ยุคก่อนหรือยุคโบราณ เริ่มตั้งแต่การมีสังคมมนุษย์จนถึงยุคก่อน Classical บุคคลสำคัญในยุคนี้ได้แก่ Socrates, Plato, Aristotle, Saint-Simon, Hegel, Robert Owen และ Charles Babbage

๒. ยุค Classical เริ่มตั้งแต่ช่วงแรกของการปฏิวัติอุตสาหกรรมในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 18 ซึ่งเป็นยุคที่นำเครื่องจักร เครื่องมือทุนแรงเข้าไปใช้แทนกำลังคน จนกระทั่งได้เกิดแนวคิดในเรื่องการจัดการเชิงวิทยาศาสตร์ (Scientific Management) ขึ้นในคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐, ๒๑ Woodrow Wilson Leonard D. White Max Weber Frederick W. Taylor Henri Fayol

๓. ยุค Human Relation งานใดๆ จะบรรลุผลสำเร็จได้จะต้องอาศัยคนเป็นหลัก วิธีการและเทคนิคต่างๆ ทางด้านสังคมศาสตร์ พฤติกรรมและกลุ่มคนใน “มนุษย์สัมพันธ์” จะนำไปสู่ความพอใจและสะท้อนถึงผลของการปฏิบัติงาน Elton Mayo Mary Follette Likert

๔. ยุค Behavioral Science เป็นยุคที่มีความพยายามศึกษาและวิเคราะห์วิจัย มีการปรับปรุง เปลี่ยนแปลง และค้นคว้าทฤษฎีใหม่ๆ เพื่อนำไปเป็นประโยชน์ต่อการบริหารให้เกิดประสิทธิภาพมากที่สุด Chester I. Barnard, Herbert A. Simon, Abraham Maslow, Douglas McGregor, Victor H. Vroom, Robert Blank and Jane S. Mouton, William J. Reddin, Robert Tannenbaum and Warren Schmidt^๓

นอกจากนี้ Scott ได้แบ่งวิวัฒนาการทางการจัดการ ตั้งแต่เริ่มแรกหลังการปฏิวัติอุตสาหกรรมจนถึงปัจจุบันอาจจะแบ่งออกได้เป็น ๓ยุค^๔ คือ

ยุคที่ ๑ ยุคการจัดการสมัยเดิม (Classic) (ค.ศ. 1880 -1930)

๑. แนวความคิดการจัดการที่มีหลักเกณฑ์ (Scientific Management) เจ้าของทฤษฎีคือ Frederick W. Taylor (1880 -1915) โดยมุ่งศึกษาและวิเคราะห์เกี่ยวกับเรื่องเวลา และการเคลื่อนไหว หรือ Time And Motion Study และได้ชื่อว่าเป็นบิดาของการจัดการแบบวิทยาศาสตร์ ในทัศนะของ Taylor เห็นว่าการปรับปรุงประสิทธิภาพของการทำงานให้ดีขึ้นถ้าได้มีการกำหนดวิธีการทำงานให้ดีขึ้น ถ้าได้มีการกำหนดวิธีการทำงานที่ดีที่สุดวิธีเดียว และทั้งนายจ้างและลูกจ้างจะได้รับผลประโยชน์ร่วมกัน โดยหลักการที่สำคัญของ Scientific Management ได้แก่

๑) การคิดค้นและกำหนด “วิธีที่ดีที่สุด” (The One Best Way) สำหรับงานที่ทำแต่ละอย่าง

^๒ นพรัตน์ ช่วงเวฬุวรรณ, “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมขององค์การบริหารส่วนตำบลสะตออำเภอเขาสมิง จังหวัดตราด”, ปัญหาพิเศษรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราชและภาคเอกชน, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๕๖), หน้า ๒๙.

^๓ OKnation, การบริหาร, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: [http://oknation.nationtv.tv/blog/tonppw/2008/12/29/entry-4\[๑๐\] กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑](http://oknation.nationtv.tv/blog/tonppw/2008/12/29/entry-4[๑๐] กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑).

^๔ Blua, Peter and Rishard Scott, Formal Organization, (San Francisco: Chandles, 1962).

๒) ต้องมีการคัดเลือกและพัฒนาคนงาน จัดงานให้เหมาะสมสอดคล้องกับคนงาน และจะต้องมีการอบรมคนงานได้รู้จักวิธีทำงานที่ถูกต้อง

๓) ต้องมีวิธีการพิจารณาอย่างรอบคอบเกี่ยวกับวิธีการทำงานและคนงานและเชื่อว่าคนงานจะไม่คัดค้านต่อต้านวิธีการทำงานใหม่ที่กำหนดขึ้น

๔) ต้องมีการประสานร่วมมือกันอย่างใกล้ชิดระหว่างผู้บริหารและคนงาน

๒. แนวความคิดการจัดการตามหลักการจัดการทั่วไป (The General Principle of Management) หรือทฤษฎีการบริหาร (Administrative Theory) การบริหารตามหลักวิทยาศาสตร์ได้มุ่งเน้นให้ความสำคัญในการจัดการในระดับปฏิบัติการ ซึ่งจะใช้ในวงจำกัดไม่อาจจะประยุกต์ใช้กับการจัดการในภาพรวมทั้งองค์การ ดังนั้นจึงเกิดการพัฒนาแนวความคิดทฤษฎีการบริหาร เพื่อใช้จัดการกับองค์การต่างๆ ระดับ เรียกแนวความคิดดังกล่าวว่า ทฤษฎีการบริหาร หรือแนวความคิดการจัดการตามหลักการจัดการทั่วไป โดยนักทฤษฎีการบริหารในระยะแรก คือ Henri Fayol นักอุตสาหกรรมชาวฝรั่งเศสเป็นบุคคลที่ได้ชื่อว่าเป็นบิดาของทฤษฎีการบริหาร

ส่วนที่ ๑ เกี่ยวกับหน้าที่การจัดการ (Management Function) หน้าที่ทางการจัดการตามทฤษฎีของFayolแบ่งได้เป็น ๕ อย่าง คือ

๑) การวางแผน (Planning) หมายถึง การคาดการณ์ล่วงหน้าถึงเหตุการณ์ต่างๆ ที่จะมีผลต่อธุรกิจ และกำหนดขึ้นเป็นแผนการปฏิบัติงานหรือวิธีทางที่จะปฏิบัติขึ้นไว้เป็นแนวทางการทำงานในอนาคต

๒) การจัดการองค์การ (Organizing) หมายถึง การจัดให้มีโครงสร้างของงานต่างๆ และอำนาจหน้าที่ให้อยู่ในส่วนประกอบที่เหมาะสมที่จะช่วยให้งานขององค์การบรรลุผลสำเร็จได้

๓) การบังคับบัญชาสั่งการ (Commanding) หมายถึง การสั่งงานต่างๆ แก่ผู้ใต้บังคับบัญชาซึ่งผู้บริหารจะต้องกระทำตนเป็นตัวอย่างที่ดีและต้องเข้าใจผู้ปฏิบัติงานด้วยตลอดในการทำงานของคนงานกับองค์การที่มีอยู่รวมถึงการติดต่อสื่อสารภายในองค์การด้วย

๔) การประสานงาน (Coordination) หมายถึง การเชื่อมโยงงานของทุกคนให้เข้ากันได้และมุ่งสู่เป้าหมายเดียวกัน

๕) การควบคุม (Controlling) หมายถึง การที่จะต้องกำกับให้สามารถประกันได้ว่ากิจกรรมต่างๆ ที่ทำไปนั้นสามารถเข้ากันได้กับแผนที่วางไว้

ส่วนที่ ๒ เกี่ยวกับคุณลักษณะของผู้บริหารระดับสูงจะต้องมีคุณลักษณะพร้อมด้วยความสามารถทางร่างกาย จิตใจ ไหวพริบมีการศึกษาหาความรู้ เทคนิคในการทำงาน และประสบการณ์ต่างๆ ซึ่งรวมเรียกว่า “ความสามารถทางด้านการจัดการ” ซึ่งต่างจากพนักงานระดับปฏิบัติการที่จะเป็นหน้าที่เทคนิควิธีการทำงานเป็นสำคัญ

ส่วนที่ ๓ เกี่ยวกับหลักการจัดการ (Management Principle) Fayol ได้วางหลักการทั่วไปที่ใช้ในการจัดการไว้ ๑๔ ข้อ คือ

๑) หลักที่เกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ และความรับผิดชอบ (Authority & Responsibility) Fayol เชื่อว่าอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบเป็นสิ่งที่แยกจากกันมิได้และอำนาจหน้าที่ควรจะมีเท่ากับความรับผิดชอบ นั่นคือเมื่อผู้ใดได้รับมอบหมายให้รับผิดชอบต่องานใดงานหนึ่งผู้นั้นก็ควรจะได้รับมอบหมายอำนาจหน้าที่เพียงพอที่จะใช้ปฏิบัติงานนั้นให้สำเร็จลุล่วงไปได้เป็นอย่างดี

๒)หลักของการมีผู้บังคับบัญชาเพียงคนเดียว (Unity of Command) การกระทำใดๆคนงานควรได้รับคำสั่งจากผู้บังคับบัญชาเพียงคนเดียวเท่านั้นเพื่อป้องกันมิให้เกิดความสับสนในคำสั่งที่เกิดขึ้นนั่นเอง

๓)หลักของการมีจุดมุ่งหมายร่วมกัน (Unity Of Direction) ทั้งนี้เพราะกิจกรรมของกลุ่มที่มีเป้าหมายอันเดียวกัน ควรจะต้องดำเนินไปในทิศทางเดียวกันและเป็นไปตามแผนงานเพียงอันเดียวร่วมกัน เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการบรรลุเป้าหมายขององค์การ

๔)หลักของการอ้างไว้ซึ่งสายงาน (Scalar Chain) ซึ่งก็คือสายการบังคับบัญชาจากระดับสูงมายังระดับต่ำสุดในองค์การ ที่จะเอื้ออำนวยให้การบังคับบัญชาเป็นไปตามหลักของการมีผู้บังคับบัญชาเพียงคนเดียวและช่วยให้เกิดระเบียบในการติดต่อสื่อสารในองค์การอีกด้วย

๕)หลักของการแบ่งงานกันทำ (Division Of Work Or Specialization) คือการแบ่งงานกันทำตามความถนัด เพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์ของบุคลากรในองค์การอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุดตามหลักเศรษฐศาสตร์

๖)หลักเกี่ยวกับระเบียบวินัย (Discipline) ระเบียบวินัยในการทำงานนั้นเกิดจากการปฏิบัติตามข้อตกลงในการทำงาน โดยมุ่งที่จะก่อให้เกิดความเคารพเชื่อฟังและทำงานตามหน้าที่ด้วยความตั้งใจ ทั้งนี้ผู้บัญชาจะต้องมีความยุติธรรม และเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ผู้ใต้บังคับบัญชาด้วย

๗)หลักของการถือประโยชน์ส่วนบุคคลเป็นรองจากประโยชน์ส่วนรวม (Subordination Of individual to General Interest) ระบุไว้ว่าเป้าหมายของส่วนบุคคลหรือของส่วนย่อยต่างๆควรให้สอดคล้องกับเป้าหมายของกลุ่มเพื่อที่จะให้สำเร็จผลตามเป้าหมายของกลุ่ม (องค์การ) นั้นอย่างมีประสิทธิภาพ

๘)หลักการของการให้ผลประโยชน์ตอบแทน (Remuneration) ต้องมีความยุติธรรมและให้เกิดความพอใจและประโยชน์มากที่สุดแก่ทั้ง ๒ฝ่าย คือลูกจ้างและนายจ้างให้สามารถดำรงอยู่ได้ในภาวะการณ์ปัจจุบัน

๙)หลักของการรวมอำนาจไว้ส่วนกลาง (Centralization) การจัดการควรจะมีการรวมอำนาจไว้ที่จุดศูนย์กลางเพื่อที่จะควบคุมส่วนต่างๆ ขององค์การไว้ได้เสมอ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดประโยชน์รวมสูงสุดเท่าที่จะทำได้

๑๐)หลักของความมีระเบียบเรียบร้อย (Order) การจัดระเบียบสำหรับการทำงานของคนงานในองค์การนั้น ผู้บริหารจำต้องกำหนดลักษณะและขอบเขตของงานให้ถูกต้องชัดเจน พร้อมทั้งระบุถึงความสัมพันธ์ต่องานอื่น (ผังการจัดองค์การ Organization Chart) เพื่อให้เกิดการทำงานร่วมกันอย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย

๑๑)หลักของความเสมอภาค(Equity) ผู้บริหารต้องยึดถือเรื่องของการเอื้ออารีและความยุติธรรมเป็นหลัก เพื่อให้ผู้ใต้บังคับบัญชาเกิดความจงรักภักดีและอุทิศตนในการทำงานให้กับองค์การ

๑๒)หลักของความมีเสถียรภาพของการว่าจ้างทำงาน (Stability of Tenure) การที่คนเข้าออกมากย่อมเป็นสาเหตุของการสิ้นเปลือง และทำให้การจัดการงานไม่เกิดประสิทธิภาพ ดังนั้นทั้งผู้บริหารและคนงานจะต้องใช้เวลาระยะหนึ่งเพื่อเรียนรู้งานจนทำได้ดีเสียก่อน

๑๓)หลักของความคิดริเริ่ม (Initiative) การช่วยคิดริเริ่มของคณาทุกคน ภายในของเขตที่คนคนนั้นพึงคงมี จะเป็นพลังอันสำคัญที่จะทำให้องค์การเข้มแข็งขึ้นตลอดจน แผนงานและเป้าหมายต่างๆ ก็จะถูกทำให้สำเร็จได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุดด้วย

๑๔)หลักของความสัมพันธ์ (Esprit De Corps) คือ การเน้นถึงความจำเป็นที่ทุกคนในองค์การจะต้องทำงานเป็นกลุ่มที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพื่อจะให้เกิดการบรรลุเป้าหมายของ องค์การเป็นอย่างดีภายในทิศทางเดียวกัน

นอกจาก Fayol แล้ว ในระหว่าง ค.ศ. 1920-1930 ก็ได้มีนักทฤษฎีบริหารคนอื่นๆ เช่น Luther Gulick และ Lyndall Urwick ได้มีทัศนะตามแนวคิดของ Fayol โดยได้พัฒนาหลักการ ซึ่ง ถูกเขียนเป็นเอกสารขึ้นในปี ค.ศ.1937 ชื่อว่า Paper In The Science Of Administrative ซึ่งสรุป หลักการได้ดังนี้

- ๑)วางคนให้เหมาะสมกับโครงสร้างขององค์การ
- ๒)ยอมรับผู้บริหารระดับสูงคนใดคนหนึ่งในฐานะที่เป็นแหล่งของอำนาจหน้าที่
- ๓)ปฏิบัติตามหลักการ มีผู้บังคับบัญชาเพียงคนเดียว
- ๔)ใช้เจ้าหน้าที่ให้คำแนะนำปรึกษาเฉพาะด้านและทั่วไป
- ๕)จัดแผนงานตามความมุ่งหมาย กระบวนการ และสถานที่
- ๖)มอบหมายงานและใช้ประโยชน์จากหลักของข้อแตกต่าง
- ๗)กำหนดขนาดการควบคุมที่เหมาะสม

๓. แนวคิดการบริหารระบบราชการ (Bureaucracy Approach) ในยุคการจัดการ สมัยเดิม มีแนวคิดที่สำคัญอีกแนวคิดหนึ่งก็คือ ทฤษฎีการบริหารงานระบบราชการ โดย Max Weber นักสังคมวิทยาชาวเยอรมัน ในปี ค.ศ.1900 ซึ่ง Weber เชื่อว่าแนวคิดนี้ใช้ได้เป็นอย่างดีใน องค์การขนาดใหญ่ที่มีความซับซ้อน ซึ่งพอจะสรุปหลักการได้ดังนี้

๑)มีการแบ่งงานกันทำเฉพาะด้านตามความถนัดอย่างเหมาะสมอย่างชัดเจน และสัมพันธ์กัน

๒)มีการจัดลำดับชั้นของอำนาจหน้าที่ไว้อย่างชัดเจน และลดหลั่นกันลงมา

๓)ใช้ระบบของกฎเป็นหลักประกันของการทำงานให้บรรลุเป้าหมาย และขจัด ความไม่แน่นอนในการปฏิบัติงาน

๔)เน้นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลเป็นทางการ ไม่เป็นส่วนตัว (Impersonal)

๕)การเลื่อนขั้นเลื่อนตำแหน่งจะพิจารณาบนพื้นฐานของความสามารถ และความสำเร็จ

๖)มุ่งเน้นการเก็บบันทึกไว้เป็นหลักฐาน เพื่อประโยชน์ในการบริหารงานใน อนาคตแนวคิดหลักของการบริหารระบบราชการเป็นการสร้างความชัดเจนของขอบเขตอำนาจหน้าที่

ซึ่งจะต้องมีการแบ่งงานกันเฉพาะด้านอย่างชัดเจน และลดหลั่นของอำนาจหน้าที่ ผู้ ที่มีอำนาจสูงกว่าก็จะทำหน้าที่กำกับดูแลผู้ที่มีอำนาจน้อยกว่าตามสายการบังคับบัญชาของตน เป็น การใช้กฎระเบียบเป็นปัจจัยหลักในการควบคุมการทำงานในทุกๆ ระดับส่งเสริมความก้าวหน้าทาง ตำแหน่งไปตามความสามารถ โดยไม่ยึดความสัมพันธ์ส่วนตัว และเน้นการจดบันทึกเป็นหลักฐานซึ่ง นับว่าเป็นระบบที่มุ่งให้เกิดความชัดเจนอย่างแท้จริง แต่อย่างไรก็ตามแนวคิดนี้ก็ได้อุทวิพากษ์ว่ามี

จุดอ่อนในเรื่องของการมีระเบียบแบบแผนมากจนเกินไปทำให้ขาดความคล่องตัวและเกิดความล่าช้า (Red Tape) จึงไม่เหมาะสมกับองค์กรที่ต้องการความคล่องตัวสูงและต้องการความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของสมาชิกในองค์กร

- ๑) วางคนให้เหมาะสมกับโครงสร้างขององค์กร
- ๒) ยอมรับผู้บริหารระดับสูงคนใดคนหนึ่งในฐานะที่เป็นแหล่งของอำนาจหน้าที่
- ๓) ปฏิบัติตามหลักการ มีผู้บังคับบัญชาเพียงคนเดียว
- ๔) ใช้เจ้าหน้าที่ให้คำแนะนำปรึกษาเฉพาะด้านและทั่วไป
- ๕) จัดแผนงานตามความมุ่งหมาย กระบวนการ และสถานที่
- ๖) มอบหมายงานและใช้ประโยชน์จากหลักของข้อแตกต่าง
- ๗) กำหนดขนาดการควบคุมที่เหมาะสม

แนวคิดหลักของการบริหารระบบราชการเป็นการสร้างความชัดเจนของขอบเขตอำนาจหน้าที่ ซึ่งจะต้องมีการแบ่งงานกันเฉพาะด้านอย่างชัดเจน และลดหลั่นของอำนาจหน้าที่ ผู้ที่มีอำนาจสูงกว่าก็จะทำหน้าที่กำกับดูแลผู้ที่มีอำนาจน้อยกว่าตามสายการบังคับบัญชาของตน เป็นการใช้กฎระเบียบเป็นปัจจัยหลักในการควบคุมการทำงานในทุกๆ ระดับส่งเสริมความก้าวหน้าทางตำแหน่งไปตามความสามารถ โดยไม่ยึดความสัมพันธ์ส่วนตัว และเน้นการจذبคนที่มีความรู้ซึ่งเป็นหลักฐานซึ่งนับว่าเป็นระบบที่มุ่งให้เกิดความชัดเจนอย่างแท้จริง แต่อย่างไรก็ตามแนวคิดนี้ก็ได้อุทิศวิพากษ์ว่ามีจุดอ่อนในเรื่องของการมีระเบียบแบบแผนมากจนเกินไปทำให้ขาดความคล่องตัวและเกิดความล่าช้า (Red Tape) จึงไม่เหมาะสมกับองค์กรที่ต้องการความคล่องตัวสูงและต้องการความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของสมาชิกในองค์กร

ยุคที่ ๒ ยุคการจัดการสมัยใหม่(Neo-Classic) (ค.ศ. 1930-1950)

๑. แนวความคิดการจัดการตามแนวมนุษยสัมพันธ์ (Human Relation)เจ้าของแนวความคิดหรือทฤษฎี ได้แก่ Elton Mayo นักจิตวิทยาชาวสหรัฐอเมริกาเรียกว่าวิจัยที่เป็นผลงานเป็นที่รู้จักกันเป็นอย่างดีว่า“Hawthorne Study” หรือ “Hawthorne Experiment”ซึ่งจากการศึกษาของ Mayo สรุปได้โดยธรรมชาติของมนุษย์จะมีพฤติกรรม ๒แบบคือ

- ๑) พฤติกรรมที่เป็นไปตามเหตุผล
- ๒) พฤติกรรมที่เป็นไปตามอารมณ์

ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่เกิดขึ้นอย่างไม่มีเหตุผลการที่ให้อัจฉริยะผลตอบแทนหรือค่าจ้างสูงเพื่อให้คนงานเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานสูง ซึ่งถือว่าเป็นพฤติกรรมที่เป็นไปตามเหตุผลอาจจะมีความเข้าใจที่ไม่ถูกต้องทั้งหมดเนื่องมาจากมนุษย์ไม่ใช่เครื่องจักรมนุษย์มีจิตใจและความรู้สึก มีความแปรปรวนทางด้านอารมณ์

ดังนั้น ปัจจัยจิตใจที่เป็นตัวเงินเพียงอย่างเดียวไม่น่าเพียงพอต่อการใช้ในการเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานหรือเพิ่มผลผลิต ยังมีปัจจัยอื่นๆ ที่เป็นปัจจัยที่ใช้ตอบสนองเรื่องราวทางด้านจิตใจ และความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างกันนอกจากนี้Mayo ยังได้ศึกษาในลำดับต่อมาเกี่ยวกับเรื่องลักษณะของผู้นำ (Leadership)การพัฒนาพนักงาน (Employee Development) และการติดต่อสื่อสาร(Communication)

๒. แนวความคิดการจัดการแบบพฤติกรรมศาสตร์ (Behavior Approach)จากการค้นพบแนวความคิดเกี่ยวกับมนุษย์สัมพันธ์ จึงทำให้มีการตื่นตัว และมีการศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับมนุษย์เพิ่มมากขึ้น โดยได้มีนักวิชาการหลายๆ ท่านในยุคนี้ได้ทำการศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับมนุษย์เพิ่มมากขึ้น โดยได้มีนักวิชาการหลายๆ ท่านในยุคนี้ได้ทำการศึกษา และกำหนดเป็นทฤษฎีต่างๆ เช่น Abraham Maslow ได้ศึกษาทฤษฎีความต้องการ Frederick Herzberg ได้ศึกษารูปแบบการจูงใจ Ralph M. Stogdill ได้ศึกษาผู้นำในองค์การ Kurt Lewin และเพื่อน ได้ศึกษาเรื่องการเคลื่อนไหวของกลุ่ม Chester Barnard ได้ศึกษาทฤษฎีอำนาจหน้าที่ที่เกิดจากการยอมรับ

ยุคที่ ๓ ยุคการจัดการสมัยปัจจุบัน (Modern) (ค.ศ. 1950-ปัจจุบัน)

๑. แนวความคิดการจัดการโดยใช้คณิตศาสตร์เพื่อช่วยในการตัดสินใจเป็นแนวความคิดที่ใช้ตัวเลขเป็นเครื่องมือในการบริหารและการตัดสินใจ โดยมีการพยายามปรับข้อมูลต่างๆ ให้เป็นตัวเลข และนำตัวเลขเหล่านั้นผ่านกระบวนการคำนวณทางคณิตศาสตร์และตัวเลขที่เป็นผลลัพธ์จะนำไปสู่การวิเคราะห์ ตีความ และแปลความหมาย และจะนำไปใช้ประกอบในการตัดสินใจของผู้บริหารอย่างไรก็ตามการใช้ตัวเลขหรือสูตรคำนวณต่างๆที่เป็นกระบวนการทางคณิตศาสตร์นั้นมีข้อจำกัดและมีข้อบกพร่องมากซึ่งข้อจำกัดที่เป็นข้อบกพร่องเหล่านี้แท้จริงแล้วเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องและมีอิทธิพลที่สำคัญในการที่จะต้องพิจารณาประกอบในการบริหารงานและการตัดสินใจ ตัวเลขที่ผ่านการประมวลทางคณิตศาสตร์ออกมาเป็นผลลัพธ์จะใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพเพียงใดนั้นก็ขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้วิเคราะห์ที่จะต้องคำนึงถึงปัจจัยแวดล้อมอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องและจะต้องนำมาพิจารณาประกอบกับผลลัพธ์ที่เป็นตัวแบบอย่างสมเหตุสมผล

๒. แนวความคิดการจัดการเชิงระบบแนวความคิดการจัดการเชิงระบบ โดย Norbert Wiener (ค.ศ. 1958) เป็นการนำเอาแนวคิดเกี่ยวกับระบบ (System) มาประยุกต์ใช้ ซึ่งการที่จะเข้าใจแนวความคิดนี้ได้ดีนั้นจะต้องมีความเข้าใจเกี่ยวกับระบบในอันดับแรกก่อนระบบ (System) คือ ส่วนต่างๆ จำนวนหนึ่ง ซึ่งสัมพันธ์และขึ้นอยู่กับกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเพื่อกระทำงานสิ่งบางอย่างให้สำเร็จผลตามต้องการลักษณะสำคัญของระบบ

๑) ในระบบใหญ่ (System) จะประกอบด้วยระบบย่อย (Subsystem)

๒) ทั้งระบบจะมีการเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลาในลักษณะเป็น Dynamic การเคลื่อนไหวของระบบย่อย (Sub System) จะมีผลกระทบซึ่งกันและกันอย่างต่อเนื่องเป็นลูกโซ่ (Chain Of Effect) การเปลี่ยนแปลงของระบบหนึ่งจะส่งผลกระทบต่อระบบอื่นชนิดของระบบระบบแบ่งได้เป็น ๒ ชนิด คือระบบปิด (Closed System) เป็นระบบที่ไม่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมภายนอก และสิ่งแวดล้อมภายนอกจะไม่มีอิทธิพลต่อกลไกของระบบ

ระบบเปิด (Opened System) เป็นระบบที่ต้องคำนึงถึงสิ่งแวดล้อม เนื่องจากสิ่งแวดล้อมภายนอกต่างๆ นั้นมีอิทธิพลต่อกลไกของระบบ

องค์ประกอบสำคัญของระบบแนวความคิดการจัดการเชิงระบบ (System Approach) เป็นแนวความคิดที่มององค์การและกลไกภายในองค์การว่าลักษณะเหมือนกับระบบ กล่าวคือถ้าจะพิจารณาองค์ประกอบส่วนนำเข้า (Input) ขององค์การก็ได้แก่ ปัจจัยทางการจัดการต่างๆ เช่น วัตถุดิบ แรงงาน เครื่องจักรโดยส่วนนำเข้าเหล่านี้จะนำไปผ่านกระบวนการ (Process) คือผ่านกระบวนการและกิจกรรมทางการบริหาร และในส่วนของผลลัพธ์ (Output) ก็คือ สินค้าหรือบริหาร

และนำไปสู่การบรรลุวัตถุประสงค์ก็คือ กำไร ผลตอบแทนที่น่าพอใจของผู้ถือหุ้นและความอยู่รอดเจริญเติบโตขององค์กร

องค์กรที่เป็นระบบเปิด เนื่องมาจากการทำงานโดยผ่านกระบวนการต่างๆ เพื่อให้ออกมาเป็นความสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพตามเป้าหมายนั้นจะต้องขึ้นอยู่กับปัจจัยแวดล้อมต่างๆ ได้แก่ กฎหมาย เศรษฐกิจ การเมือง ลูกค้าย คู่แข่งขัน เทคโนโลยี ฯลฯ ซึ่งความสำเร็จขององค์กรจะมีประสิทธิภาพมากน้อยเพียงใดก็ขึ้นอยู่กับอิทธิพลของปัจจัยต่างๆ เหล่านี้ นอกจากนี้ก็มีระบบการควบคุม ประเมินผลงานเพื่อเป็นข้อมูลย้อนกลับหรือFeedback เพื่อนำไปสู่การแก้ไขและพัฒนาต่อไป

กลไกการจัดการเชิงระบบ ก็เป็นการมององค์กรในลักษณะกลไกของระบบ กล่าวคือองค์กรเปรียบเสมือนระบบใหญ่ (System) ซึ่งประกอบด้วยระบบย่อยต่างๆ (Sub System) เช่นระบบตลาด ระบบผลิต ระบบการเงิน ระบบบัญชี ระบบการบริหารบุคคล องค์กรจะมีการเคลื่อนไหวตลอดเวลา ก็คือมีการทำงานตลอดจนการปฏิบัติกิจกรรมทางการบริหาร เพื่อให้ประสบความสำเร็จตามเป้าหมาย ในระบบย่อย หรือหน่วยงานต่างๆ ก็จะมีการทำงานตามหน้าที่ ซึ่งจะต้องมีการติดต่อประสานงานระหว่างกันอยู่ตลอดเวลา โดยอาศัยระบบการจัดการการติดต่อสื่อสารภายในที่มีประสิทธิภาพ เมื่อหน่วยงานใดหรือส่วนงานใดเกิดการเปลี่ยนแปลงก็จะส่งผลกระทบต่อหน่วยงานอื่นๆ ถึงแม้แต่แต่ละหน่วยงานจะมีเป้าหมายเป็นของตนเองตามลักษณะงาน แต่ในภาพรวมแล้วเป้าหมายเหล่านั้นจะต้องมีทิศทางเดียวกันเพื่อมุ่งสู่เป้าหมายโดยรวมขององค์กร

๓. แนวความคิดการจัดการตามสถานการณ์

แนวคิดนี้ได้ถูกพัฒนาขึ้นมาให้สอดคล้องกับสถานการณ์ในยุคใหม่ที่ต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมต่างๆ ขององค์กร เป็นแนวคิดทางการบริหารที่มุ่งสร้างความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรผัน ได้แก่สภาพแวดล้อมกับการเปลี่ยนแปลงองค์กรอย่างเหมาะสมโดยการออกแบบองค์กรอย่างเหมาะสม และกระทำการบริหารจัดการให้สอดคล้องกับสถานการณ์เฉพาะอย่าง คือ

๑) มุ่งให้ความสำคัญต่อสภาพแวดล้อมองค์กร

๒) ยอมรับหลักการต่างๆ ที่เป็นสากลควบคู่กับการมององค์กรแต่ละองค์กรมีลักษณะพิเศษเฉพาะ

๓) มุ่งแสวงหาความเข้าใจของความสัมพันธ์ที่ขึ้นอยู่ระหว่างระบบย่อยต่างๆ ภายในองค์กรตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรกับสภาพแวดล้อมภายนอก

๔) ยอมรับว่าสภาพแวดล้อมภายนอกและระบบย่อยภายในต่างๆ ของแต่ละองค์กรค่อนข้างมีลักษณะพิเศษ

วิธีการศึกษารูปแบบหรือแนวความคิดทางการจัดการในการศึกษารูปแบบหรือทฤษฎีทางด้านการจัดการนั้น มีหลักเกณฑ์หรือทฤษฎีที่จะต้องศึกษาหลายรูปแบบด้วยกัน รูปแบบต่างๆ ของการจัดการเหล่านั้นจะต้องมีการนำเอาทฤษฎีทางด้านการจัดการรวมทั้งเหตุการณ์หรือสถานการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นมาวิเคราะห์และมีการพัฒนาปรับปรุงทฤษฎีกันต่อไป มาในการศึกษารูปแบบทางการจัดการสามารถวิเคราะห์เป็นกลุ่มได้หลายอย่างด้วยกัน คือ

๑) วิธีการศึกษาในรูปของกรณีศึกษาหรือจากการสังเกต (The Empirical or Case Approach) การศึกษาทางการจัดการแบบนี้เป็นการวิเคราะห์หรือศึกษาการจัดการโดยอาศัยประสบการณ์แล้วมาวิเคราะห์การศึกษาการจัดการโดยวิธีนี้เป็นที่เชื่อว่าเป็นการศึกษาจากความสำเร็จ

หรือความผิดพลาดของงานบริหารเฉพาะกรณีไป และผู้ศึกษาจะต้องพยายามศึกษาจากปัญหาที่ระบุเอาไว้อย่างเด่นชัดและสถานการณ์ต่างๆ เหล่านี้จะทำให้นักการจัดการสามารถศึกษาและวิเคราะห์แนวความคิดทางการจัดการได้

๒)วิธีการศึกษาจากพฤติกรรมของมนุษย์(The Interpersonal Behavior Approach)การศึกษาจากพฤติกรรมของมนุษย์เป็นวิธีการอย่างหนึ่ง เพราะในการศึกษาทางด้านการจัดการเป็นการศึกษาถึงความสัมพันธ์ของบุคคลในองค์การ สถานการณ์การเป็นผู้นำ

๓)วิธีการศึกษาการตัดสินใจ (Decisional Approach) เป็นวิธีการศึกษาทางการจัดการที่นำเอาข้อมูลหรือการวิเคราะห์เชิงปริมาณเข้ามาใช้ประกอบการตัดสินใจ

๔)วิธีการศึกษาโดยวิธีการเชิงระบบ (System Approach) คำว่าระบบ หมายถึงส่วนต่างๆ จำนวนหนึ่งที่มีผลกระทบต่อกันและมีส่วนเชื่อมโยงกันเพื่อที่จะทำงานขององค์การบรรลุเป้าหมายที่องค์การต้องการได้

๕) วิธีการศึกษาแบบวิธีการปรับตัว(Adaptive of Ecological Approach) เป็นระบบเปิดจะต้องวิเคราะห์โดยการศึกษาสภาวะแวดล้อมภายในองค์การกับสภาวะแวดล้อมภายนอกองค์การควบคู่กันไปด้วย^๕

จากที่กล่าวมาแล้วนั้น สามารถสรุปได้ว่า การบริหารจัดการมีความสำคัญ ซึ่งเป็นการที่จะเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานและเพิ่มผลผลิตให้สูงขึ้นนั้น ปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดแนวความคิดจะมุ่งเน้นโดยให้ความสำคัญไปที่คนมากกว่างานถือว่าคน เป็นหัวใจของการบริการที่จะต้องคำนึงถึงเป็นอันดับแรกจะต้องพยายามปรับวิธีการทำงานที่ให้คนพึงพอใจมีอิสระที่จะคิดริเริ่มเพื่อสร้างสรรค์ในทางต่างๆ

๒.๑.๒ ความหมายเกี่ยวกับการบริหารจัดการ

ศิริพงษ์ ลดาวัลย์ ณ อยุธยา กล่าวว่าการบริหารจัดการ หมายถึง การบริหารการดำเนินการที่ปฏิบัติกันในองค์กร เพื่อทำให้งานสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดีตามที่วางไว้^๖

ธงชัย สันติวงษ์ กล่าวว่า การบริหารจัดการคือ งานที่ผู้เป็นหัวหน้า หรือผู้นำทำเพื่อให้ผู้ที่ร่วมทำงานหรือกลุ่มคนต่างๆ ที่อยู่ร่วมกัน ร่วมกันทำงานเพื่อวัตถุประสงค์ที่ตั้งเป้าหมายไว้ ให้ประสบผลสำเร็จ ให้เกิดประสิทธิภาพ^๗

วิโรจน์ สารรัตน์กล่าวว่า การบริหารจัดการเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ เป็นศาสตร์ (Science) เพราะเป็นองค์ความรู้ที่เกิดจากการสืบค้น หาความรู้ใหม่ๆ ด้วยวิธีการเชิงวิทยาศาสตร์ มีการรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์และประมวลผลข้อมูล มีการตั้งสมมุติฐานและทดสอบสมมุติฐาน เป็นศิลป์

^๕นพรัตน์ ช่วงเวฬุวรรณ, “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมขององค์การบริหารส่วนตำบลสะตอ อำเภอเขาสมิง จังหวัดตราด”, ปัญหาพิเศษรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราชและภาคเอกชน, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๕๖), หน้า๓๐-๓๖.

^๖ศิริพงษ์ ลดาวัลย์ ณ อยุธยา,หน้าที่ทางการบริหาร, (เชียงใหม่: ดาว, ๒๕๔๐), หน้า ๑.

^๗ธงชัย สันติวงษ์,องค์การและการบริหาร, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๐), หน้า ๑.

(Art) เพราะบุคคลต้องใช้ทักษะและความรู้ทางการบริหารที่ได้รับการพัฒนามาเป็นอย่างดี จากการทำงานร่วมกันกับบุคคลอื่นเพื่อให้บรรลุจุดหมายที่ตั้งไว้^{๕๕}

เนตรพัฒนา ยาวีราชและสุรัสวดี ราชกุลชัยกล่าวว่าการจัดการ (Management) ใช้ในแวดวงของภาคเอกชน หมายถึงกระบวนการที่ผู้บริหารปฏิบัติเพื่อนำไปสู่การบรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายขององค์กร โดยอาศัยบุคลากรและทรัพยากรทางการบริหาร^{๕๖}

สมคิด บางโม ที่มีความเห็นว่าการจัดการคือศิลปะในการใช้คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ขององค์กรและนอกองค์กร เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กรอย่างมีประสิทธิภาพ^{๕๗}

รัช วิรัชนิภาวรรณ กล่าวไว้ว่า การบริหารจัดการ (management administration) การบริหารการพัฒนา (development administration) แม้กระทั่งการบริหารการบริการ (service administration) แต่ละคำมีความหมายคล้ายคลึงหรือใกล้เคียงกันที่เห็นได้อย่างชัดเจนมีอย่างน้อย ๓ ส่วน คือ หนึ่ง ล้วนเป็นแนวทางหรือวิธีการบริหารงานภาครัฐที่หน่วยงานของรัฐ และ/หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ นำมาใช้ในการปฏิบัติราชการเพื่อช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารราชการ สอง มีกระบวนการบริหารงานที่ประกอบด้วย ๓ ขั้นตอน คือ การคิด (thinking) หรือการวางแผน (planning) การดำเนินงาน (acting) และการประเมินผล (evaluating) และ สาม มีจุดหมายปลายทาง คือ การพัฒนาประเทศไปในทิศทางที่ทำให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น รวมทั้งประเทศชาติมีความเจริญก้าวหน้าและมั่นคงเพิ่มขึ้น สำหรับส่วนที่แตกต่างกัน คือ แต่ละคำมีจุดเน้นต่างกัน กล่าวคือ การบริหารจัดการเน้นเรื่องการนำแนวคิดการจัดการของภาคเอกชนเข้ามาใช้ในการบริหารราชการ เช่น การมุ่งหวังผลกำไร การแข่งขัน ความรวดเร็ว การตลาด การประชาสัมพันธ์ การจูงใจด้วยค่าตอบแทน การลดขั้นตอน และการลดพิธีการ เป็นต้น ในขณะที่การบริหารการพัฒนาให้ความสำคัญเรื่องการบริหารรวมทั้งการพัฒนานโยบาย แผน แผนงาน โครงการ (policy, plan, program, project) หรือกิจกรรมของหน่วยงานของรัฐ ส่วนการบริหารการบริการเน้นเรื่องการอำนวยความสะดวกและการให้บริการแก่ประชาชน^{๕๘}

โบวี และคณะ (Bovee & Others) ให้ความหมายว่าการจัดการเป็นกระบวนการที่องค์กรสามารถบรรลุเป้าหมายโดยประสิทธิผลและประสิทธิภาพของการวางแผน การจัดองค์การ ภาวะผู้นำและการควบคุมองค์การในด้านบุคลากร กายภาพ งบประมาณและแหล่งข้อมูล^{๕๙}

^{๕๕}วิโรจน์ สารรัตนะ, การบริหาร หลักการ ทฤษฎีประเด็นทางการศึกษาและบทวิเคราะห์ องค์กรการศึกษาไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พิมพ์พิสุทธิ์, ๒๕๔๕), หน้า ๓-๔.

^{๕๖}เนตรพัฒนา ยาวีราช, การจัดการสมัยใหม่ : Modern management, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: เซ็นทรัลเอ็กซ์เพรส, ๒๕๔๖), หน้า ๒., สุรัสวดี ราชกุลชัย, การวางแผนและการควบคุมทางการบริหาร, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จามจุรี, ๒๕๔๓), หน้า ๓.

^{๕๗}สมคิด บางโม, องค์กรและการจัดการ, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: วิทย์พัฒน์, ๒๕๔๕), หน้า ๕๙-๖๐.

^{๕๘}รัช วิรัชนิภาวรรณ, การบริหารจัดการและการบริหารการพัฒนาขององค์กรตามรัฐธรรมนูญและหน่วยงานของรัฐ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิติธรรม, ๒๕๔๘), หน้า ๕.

^{๕๙}Bovee, L.C. , & Others, Management, (New York: McGraw-Hill, 1993), p. 5.

แฮร์โรวด์คูนตซ์ (Harold Koontz) ให้ความหมายของการจัดการ หมายถึง การดำเนินงาน ให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้โดยอาศัยปัจจัยทั้งหลาย ได้แก่ คน เงิน วัสดุสิ่งของ เป็นอุปกรณ์การจัดการนั้น^{๑๓}

ลูเนนเบิร์ก และออสเตน(Lunenburg & Ornstein)ได้กล่าวถึงความแตกต่างระหว่าง คำดังกล่าวกับการจัดการเชิงวิทยาศาสตร์ (Scientific Management) ว่าการบริหารจัดการจะให้ความสนใจประเด็นที่เกี่ยวข้องกับวิธีการจัดโครงสร้างองค์การโดยภาพรวม ในขณะที่การจัดการเชิงวิทยาศาสตร์จะสนใจการจัดการกับงานและคนงาน ซึ่งอาจสรุปได้ว่าผู้ที่ใช้ในความหมายแตกต่างกัน ส่วนใหญ่จะเห็นว่า คำว่า การบริหาร ครอบคลุมภาพรวมขององค์การในขณะที่การจัดการมุ่งไปที่การจัดการกับทรัพยากรเพื่อให้บรรลุจุดหมาย และคำว่า “การบริหาร” ในที่นี้จะใช้ในความหมายว่าเป็น ความพยายามใช้ศาสตร์และศิลป์ของผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งในและนอกองค์การให้ร่วมมือร่วมใจดำเนิน กิจกรรม เพื่อให้องค์การประสบความสำเร็จทั้งในเชิงประสิทธิผลและประสิทธิภาพ^{๑๔}

เออร์เนสต์เดล (Dale Ernest)ให้คำจำกัดความของคำว่า การบริหารหรือการจัดการไว้ สอดคล้องกันว่า การบริหารหรือการจัดการ หมายถึง การดำเนินงานของบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไป ร่วมกันปฏิบัติงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยอาศัยปัจจัยทั้งหลาย ได้แก่ คน เงิน วัสดุสิ่งของ ซึ่ง นับว่าเป็นอุปกรณ์ของการจัดการนั้นๆ รวมถึงกระบวนการจัดหน่วยงานและการใช้ทรัพยากรต่างๆ ให้ การทำงานบรรลุเป้าหมายร่วมกัน^{๑๕}

เฟสเลอร์และเคทท์(Fesler&Kettl)ให้ความหมายว่า การบริหารเป็นการจัดการทำให้เกิดความสำเร็จและเห็นว่าการบริหารเป็นการระดมให้บุคคลดำเนินการให้ไปสู่เป้าหมาย^{๑๖}

บาร์ทอล และมาร์ติน (Bartol& Martin)ได้ให้ความหมายว่าการจัดการว่า เป็น กระบวนการที่ทำให้เป้าหมายขององค์การประสบความสำเร็จโดยผ่านหน้าที่หลัก ๔อย่าง คือ การวางแผน การจัดองค์การ การใช้ภาวะผู้นำและการควบคุม^{๑๗}

ริคกี ดับเบิลยู กริฟฟิน (Ricky W.Griffin)หรืออีกแนวหนึ่งอาจกล่าวได้ว่า การบริหาร จัดการ หมายถึง กระบวนการของการมุ่งไปสู่เป้าหมายขององค์การจากการทำงานร่วมกัน โดยใช้บุคคล และทรัพยากรอื่นๆ^{๑๘}

^{๑๓}Harold Koontz.อ้างถึงใน สมพงษ์ เกษมสิน, การบริหาร,พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๓), หน้า ๖.

^{๑๔}Lunenburg, C.F. and Ornstein, C.A., Educational Administration: Concepts and Practices, 2nd edition,(California: Wodsworth, 1996).

^{๑๕}Dale Ernest,Management : Theory and Practice,(New York: McGraw-Hill Book Company,1968), p. 43., Harold Koontz and Cyril O'Donnell, Principles of management : an analysis of managerial functions, 5th ed, (New York: McGraw-Hill series in management, 1972), p. 43.

^{๑๖}Fesler James, F. and Kettl,The Politics of The Administrative Process, (New Jersey: Chatham House Publishers, 1991), p. 7.

^{๑๗}Bartol, K.M. and Martin D. C.,Management,(New York: McGraw-Hill, Inc,1991), p. 6.

^{๑๘}Ricky W. Griffin,Management, 6th ed, (Boston: Houghton Griffin, 1999), p. 4.

จากแนวคิดเกี่ยวกับความหมายของการบริหารจัดการที่นักวิชาการให้ไว้ดังกล่าวผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า การบริหารจัดการ หมายถึง การดำเนินงานอย่างเป็นกระบวนการร่วมกับ การปฏิบัติงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยนำปัจจัยทางการบริหารจัดการ ได้แก่ บุคลากร งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ และการจัดการมาใช้อย่างเป็นกระบวนการโดยผ่านหน้าที่หลัก คือการวางแผน การจัดองค์การ การเป็นผู้นำและการควบคุมให้การทำงานบรรลุเป้าหมายร่วมกันเพื่อให้องค์การ ประสบความสำเร็จทั้งในเชิงประสิทธิผลและประสิทธิภาพ

๒.๑.๓ กระบวนการบริหารจัดการ

กระบวนการบริหารจัดการ เป็นกลไกและตัวประสานที่สำคัญที่สุดในการประมวล ผลักดันและกำกับให้ปัจจัยต่างๆที่เป็นทรัพยากรการจัดการประเภทต่างๆ สามารถดำเนินไปได้โดยมี ประสิทธิภาพ จนบรรลุเป้าหมายตามที่ต้องการ การเข้าใจถึงกระบวนการบริหารจัดการและการ ฝึกฝนให้มีทักษะสูงขึ้น จะช่วยให้การบริหารงานมีประสิทธิภาพมากขึ้นได้กระบวนการบริหารจัดการ อาจจำแนกในรูปแบบที่แตกต่างจากกัน ดังนี้

เฮนรี ฟาโยล (Henri Fayol) จำแนกกระบวนการบริหารจัดการเป็น ๕หน้าที่^{๑๔} คือ

- ๑.การวางแผนงาน (Planning)
- ๒.การจัดองค์การ (Organizing)
- ๓.การบังคับบัญชา(Commanding)
- ๔.การประสานงาน (Coordinating)
- ๕.การควบคุม (Controlling)

ลูเธอร์ กุลลิค" และลินดาลล์เออร์วิก (Gulick, Luther and L. Urwick) จำแนก กระบวนการบริหารจัดการเป็น ๗หน้าที่ ประกอบด้วยขั้นตอนที่เรียกกันย่อๆ ว่า POSDCORB คือ

๑.การวางแผน (Planning) หมายถึง การวางแผนหรือวางโครงการอย่างกว้างๆ ว่ามี งานอะไรบ้างที่จะต้องปฏิบัติตามลำดับพร้อมด้วยวางแผนวิธีปฏิบัติ ระบุวัตถุประสงค์ของการ ปฏิบัติงานนั้นๆ ก่อนลงมือปฏิบัติการ

๒.การจัดองค์การ (Organizing) หมายถึง การจัดรูปโครงสร้างหรือเค้าโครงของการ บริหารโดยกำหนดอำนาจหน้าที่ของหน่วยงานย่อยหรือของตำแหน่งต่างๆ ของหน่วยงานให้ชัดเจน พร้อมทั้งกำหนดลักษณะและวิธีการติดต่อประสานสัมพันธ์กันตามลำดับชั้นแห่งอำนาจหน้าที่สูงต่ำ ลดหลั่นกันไป

๓.การจัดบุคลากร (Staffing) หมายถึง การบริหารงานบุคคลของหน่วยงาน ตั้งแต่ การแสวงหา การบรรจุแต่งตั้ง การฝึกอบรมและพัฒนา การบำรุงขวัญ การเลื่อนขั้น ลดขั้น ตลอดจน การพิจารณาให้พ้นจากตำแหน่งงานรวมทั้งการบำรุงรักษาสภาพการทำงานที่ดีให้มีอยู่ตลอดไป

๔.การสั่งการ (Directing) หมายถึง การวินิจฉัยสั่งการหลังจากที่ได้วิเคราะห์และ พิจารณาโดยรอบคอบแล้วรวมทั้งการติดตามและให้มีการปฏิบัติงานตามคำสั่งนั้นๆ ในฐานะที่ ผู้บริหารเป็นผู้นำหรือผู้บังคับบัญชาของหน่วยงาน

^{๑๔}Henri Fayol, General and Industrial Management, (London: Sir Issac Pitman & Sons. Ltd.,1949), p. 34.

๕.การประสานงาน (Coordinating) หมายถึงการประสานงานหรือสื่อสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานย่อยหรือตำแหน่งต่างๆ ภายในองค์การให้เข้ากันได้ เพื่อให้งานเดินและเกิดประสิทธิภาพไม่มีการทำงานซ้ำซ้อนหรือขัดแย้งกัน ทำให้ทุกหน่วยงานประสานกลมกลืนกันเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์หลักขององค์การร่วมกัน

๖. การรายงาน (Reporting) หมายถึง การเสนอรายงานให้ผู้บริหารที่รับผิดชอบต่างๆ ทราบความเคลื่อนไหว ความเป็นไปเป็นระยะๆ ทั้งผู้บังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชาได้ทราบความก้าวหน้าของงานของตนอยู่เสมอ การเสนอรายงานจำเป็นต้องมีการบันทึกไว้เป็นหลักฐานมีการวิจัยการประเมินผล และมีการตรวจสอบเป็นระยะๆ เพื่อการปรับปรุงได้ทันทีหรือการปรับปรุงในอนาคต

๗.การงบประมาณ(Budgeting) หมายถึง การจัดทำงบประมาณการเงินการวางแผนหรือโครงการใช้จ่ายเงิน การทำบัญชี และการควบคุมดูแลการใช้จ่ายเงินโดยรอบคอบและรัดกุม^{๒๐}

เซียร์ส(Sears)ได้พยายามประยุกต์เอาทฤษฎีการบริหารด้านธุรกิจและรัฐศาสตร์มาใช้ในการบริหารการศึกษา ซึ่งประกอบด้วยขั้นตอนดังนี้ การวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การวินิจฉัยสั่งการ (Directing) การประสานงาน(Coordinating) และการควบคุม (Controlling)^{๒๑}

เทรียด (Tread)ได้มุ่งความสำคัญที่หน่วยงานย่อยในองค์การเป็นหลัก มีกระบวนการบริหารงานโดยสรุปสาระสำคัญของกิจกรรมเป็น ๑๐ประการ คือ

- ๑.กำหนดความมุ่งประสงค์และจุดประสงค์ให้กระจ่างชัด
- ๒.จัดทำโครงสร้างการบริหารงาน
- ๓.กำหนดบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบและอำนาจให้บุคลากร
- ๔.มอบหมายอำนาจ โดยอาศัยหลักการกระจายอำนาจ
- ๕.ควบคุมการปฏิบัติงาน
- ๖.รักษาปริมาณและคุณภาพของงานอย่างเสมอต้นเสมอปลาย
- ๗.จัดให้มีคณะกรรมการต่างๆ เป็นตัวประสานงานในหน่วยงาน
- ๘.บำรุงขวัญและกำลังใจ
- ๙.ประเมินผลการปฏิบัติงาน
- ๑๐.เตรียมวางแผนงานในอนาคต

สมาคมผู้บริหารโรงเรียนแห่งสหรัฐอเมริกา(The American Association of School Administration) ได้กำหนดรูปแบบการบริหารงานไว้ดังนี้คือ

๑.การวางแผน (Planning) เป็นความพยายามที่จะให้การปฏิบัติงานตรงกับเป้าหมายที่ต้องการ จึงได้กำหนดงานที่จะต้องทำ วิธีที่จะทำและจุดมุ่งหมายของการทำงานแต่ละอย่างไว้ล่วงหน้า เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติงานของบุคลากรในองค์การ

^{๒๐} Luther Gulick and L. Urwick, eds., Papers on the Science of Administration, (New York: Institute of Public Administration Macmillan Co., 1939), p. 13.

^{๒๑} Sears, The Nature of the Administrative Process, (New York: McGraw-Hill, 1950), p. 35.

๒.การแบ่งสรร (Allocation)มีการจัดแบ่งทรัพยากรมนุษย์และทรัพยากรที่มีใช้มนุษย์ให้เป็นสัดส่วนพอที่จะดำเนินงานไปได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผล

๓.การเร้าใจ (Stimulation) เป็นการกระตุ้นเร้าใจและส่งเสริมให้บุคลากรปฏิบัติงานให้ได้ผลดีทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ

๔.การประสานงาน (Coordinating) เป็นการจัดให้มีการประสานงานระหว่างหัวหน้างานของหน่วยย่อยให้เกิดความเข้าใจกัน ประสานงานกันและขจัดข้อขัดแย้งให้ลดลงหรือหมดไป

๕.การประเมินผลงาน (Evaluation) เป็นการตรวจสอบการปฏิบัติงาน ตลอดจนการดำเนินการเพื่อการแก้ไขปัญหา และการวางแผนในช่วงระยะเวลาข้างหน้าโดยมุ่งประเมินสัมฤทธิ์ผลตามจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้^{๒๒}

ลิทซ์ฟิลด์ (Litchfield)ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการบริหารว่า เป็นวัฏจักรการบริหาร (Cyclical Nature)กล่าวคือกระบวนการบริหารจะเป็นวงจรใหญ่ทั้งองค์การ ภายในวงจรใหญ่มีวงจรย่อยๆ ที่เป็นการปฏิบัติงานตามหน้าที่เฉพาะอย่างและหน้าที่อื่นๆ กระบวนการบริหารดังกล่าวประกอบด้วย การตัดสินใจ การจัดโปรแกรม การติดต่อ การควบคุม และการประเมินค่า^{๒๓}

ไซมอล (Simon)ได้ขยายแนวคิดการบริหารออกไปอีกโดยเน้นที่หน้าที่ของผู้บริหารว่าแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการบริหารเป็นเรื่องของการตัดสินใจ (Decision – making) ที่จะมีผลเกี่ยวข้องต่อการปฏิบัติงานของคนในองค์การเพื่อบรรลุผลความสำเร็จ โดยผู้บริหารต้องตัดสินใจในเรื่องต่อไปนี้คือ

๑.การระบุหน้าที่ของบุคคลให้ชัดเจนว่าขอบข่ายหน้าที่งานของบุคคลคืออะไร

๒.การแบ่งอำนาจเพื่อกำหนดว่าบุคคลใดในองค์การหรือหน่วยงานนั้นๆ ที่มีอำนาจตัดสินใจให้แก่ปัจเจกบุคคล

๓.การวางขอบเขตจำกัดในการให้บุคลากรจะเลือกทำสิ่งใดตามความต้องการของตนและให้มีการประสานงานด้านกิจกรรมของบุคคลในองค์การหรือหน่วยงาน^{๒๔}

เกร็กก์(Gregg)ได้ให้รูปแบบการบริหารที่เน้นการกระตุ้นและจูงใจผู้ปฏิบัติงาน ได้แก่

๑.การวางแผน

๒.การกำหนดอำนาจหน้าที่

๓.การตัดสินใจสั่งการ

๔.การเสนอรายงาน

๕. การใช้อิทธิพล

๖.การประสานงาน

๗.การประเมินผลงาน^{๒๕}

^{๒๒}สมาคมผู้บริหารโรงเรียนแห่งสหรัฐอเมริกา (The American Association of School Administration), Staff Relations in School Administration, 3rd ed., (Arlington, Va: The Association, 1955), p. 17.

^{๒๓}Litchfield, E. H., “Notes on General Theory of Administration”, Administrative Science Quarterly, Vol. 1, No 1. (June, 1956): 3-29.

^{๒๔}Simon, H.A., Administrative behavior, 2nd ed., (New York: The Free Press, 1957), p. 9.

แม็คเคนซี (Mackenzie) ได้เสนอกระบวนการจัดการ (The Management in 3 – D) เป็นลักษณะ ๓มิติ กล่าวคือในองค์การหนึ่งๆ จะเริ่มต้นด้วยองค์ประกอบพื้นฐานสามประการ คือ

๑.ความคิด (Ideas)

๒.สิ่งของ (Things)

๓.คน (People)^{๒๖}

ดังนั้น จากที่กล่าวมาแล้วนั้น สามารถสรุปได้ว่า กระบวนการการบริหารจัดการ ผู้บริหารควรต้องมีวิสัยทัศน์คือ มีการวางแผนองค์การจะต้องบริหาร (Administration) งานที่เป็นวัสดุ ครุภัณฑ์ อาคารสถานที่ ให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่องค์การ ต้องใช้ภาวะผู้นำ (Leadership) เพื่อสร้างแรงจูงใจให้คน (People) ในองค์การเพื่อให้เกิดความร่วมมือร่วมใจกันทำงานเป็นการกำหนดว่าบุคคลใดในองค์การหรือหน่วยงานนั้นๆมีการจัดแบ่งงานกันตามความถนัด ความสามารถโดยมุ่งประเมิณสัมฤทธิ์ผลตามจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้

๒.๑.๔ ปัจจัยสำคัญการบริหารจัดการ

การบริหารจัดการทุกประเภทจำเป็นต้องอาศัยปัจจัยหรือทรัพยากรทางการบริหารจัดการที่สำคัญ ได้แก่ บุคลากร (Man) งบประมาณ (Money) วัสดุอุปกรณ์ (Material) และการจัดการ (Management) หรือที่เรียกร้อยๆ ว่า 4M's ถือเป็นปัจจัยพื้นฐานที่ใช้ในการบริหาร เพราะการบริหารจะประสบผลสำเร็จตามเป้าหมาย ต้องอาศัยบุคลากรที่มีคุณภาพมีปริมาณเพียงพอ ต้องได้รับงบประมาณสนับสนุนการดำเนินการเพียงพอ ต้องมีวัสดุอุปกรณ์ที่เหมาะสมกับความต้องการของแผนงานและโครงการและต้องมีระบบการจัดการที่ดีมีประสิทธิภาพเพื่อให้ทรัพยากรที่มีอยู่จำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุด^{๒๗}

ธงชัย สันติวงษ์ และสมคิด บางโม ยังได้กล่าวถึงปัจจัยในการจัดการที่เป็นมูลเหตุที่สำคัญและผู้บริหารทุกคนต้องสนใจในงานด้านการบริหารจัดการ คือ ๑) คน (Man) ทรัพยากรบุคคลที่ถือได้ว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งที่จะก่อผลสำเร็จให้กับกิจการได้อย่างมาก ทั้งนี้ในแง่ของปริมาณและคุณภาพ ๒) เครื่องจักร (Machine) คือ เครื่องจักร อุปกรณ์ที่จัดหาและซื้อมาอย่างพิถีพิถันเพื่อใช้ปฏิบัติงานให้เกิดประโยชน์สูงสุดและคุ้มค่า ๓) เงินทุน (Money) นับเป็นปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้การสนับสนุนในการจัดหาทรัพยากรเพื่อหล่อเลี้ยงและเอื้ออำนวยให้กิจกรรมขององค์การดำเนินไปโดยไม่ติดขัดและ ๔) วัสดุสิ่งของ (Material) ถือเป็นปัจจัยที่มีปริมาณและมูลค่าสูงไม่ต่างไปจากปัจจัยตัวอื่นๆ เพราะวัตถุดิบและสิ่งของเหล่านี้จะต้องมีการจัดหามาใช้ดำเนินการผลิต^{๒๘}

ไตรรัตน์ จงจิตร มีความเห็นสอดคล้องกันว่า หลักการ 4M's ได้แก่

^{๒๕} Gregg, Russell T., "The Administrative Process" in Administrative Behavior in Education, (New York: Harper and Row, 1957), pp. 274-316.

^{๒๖} W.J.M. McKenzie, Policy and management in local authorities. (Cambridge University Press, 1969), p. 87.

^{๒๗} ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ, องค์การและการจัดการ, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสาร, ๒๕๔๕), หน้า ๑๘.

^{๒๘} ธงชัย สันติวงษ์, กลยุทธ์และนโยบายธุรกิจ, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๓), หน้า ๗-๘., อ้างใน สมคิด บางโม, องค์การและการจัดการ, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิทย์พัฒนา, ๒๕๔๕), หน้า ๖๑-๖๒.

๑.ด้านบุคลากร หมายถึง ผู้บริหารสถานศึกษา ครู และบุคลากรทางการศึกษาซึ่งเป็นผู้ทำหน้าที่ให้บริการหรือปฏิบัติงานเกี่ยวเนื่องกับการจัดกระบวนการเรียนการสอน การบริหารการศึกษาในสถานศึกษาเป็นผู้จัดหาและใช้ทรัพยากรการบริหารอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นเงิน วัสดุ อุปกรณ์ และการจัดการเพื่อนำสถานศึกษาไปสู่ความเจริญก้าวหน้าบุคลากรจะต้องมีความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการในการใช้เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ เพื่อให้การดำเนินงานและการจัดการเรียนการสอนของสถานศึกษามีคุณภาพสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

๒.ด้านงบประมาณ หมายถึง แผนการเงินของโรงเรียนที่จัดทำขึ้นโดยการกำหนดรายรับ รายจ่ายของงาน โครงการต่างๆ ที่จะดำเนินการ เพื่อให้การจัดสรรทรัพยากรเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ในการบริหารจัดการเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์เพื่อการเรียนการสอนของสถานศึกษาจะต้องมีการจัดสรรทรัพยากรและบริหารงานงบประมาณอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อจัดหา พัฒนา ปรับปรุงซ่อมแซม และใช้เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์อย่างประหยัดที่สุด เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอนสูงสุด

๓.ด้านวัสดุอุปกรณ์ หมายถึง การจัดซื้อการเรียนการสอน และนวัตกรรมที่มีคุณภาพและเพียงพอต่อการเรียนการสอน โดยมีระบบการจัดหาและบำรุงรักษาที่มีประสิทธิภาพ พร้อมทั้งมีการบริการและส่งเสริมการใช้อย่างทั่วถึงและเป็นระบบการบริหารงานวัสดุอุปกรณ์ที่ดี จะนำไปสู่การบริหารจัดการเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์เพื่อการดำเนินงานและการจัดการเรียนการสอนที่มีคุณภาพทำให้การใช้วัสดุอุปกรณ์เป็นไปอย่างเหมาะสมและเกิดคุณค่าตรงกับความต้องการของผู้บริหาร ครูและนักเรียน

๔.ด้านการจัดการ หมายถึง กิจกรรมต่างๆ ที่กลุ่มบุคคลร่วมกันดำเนินการเพื่อพัฒนาสมาชิกของสังคมในทุกๆ ด้าน นับตั้งแต่บุคลิกภาพ ความรู้ ความสามารถ พฤติกรรมและคุณธรรม เพื่อให้มีค่านิยมตรงกันกับความต้องการของสังคมโดยกระบวนการต่างๆ ที่อาศัยการควบคุมสิ่งแวดล้อมให้มีผลต่อบุคคล และอาศัยทรัพยากรตลอดจนเทคนิคต่างๆ อย่างเหมาะสม เพื่อให้บุคคลพัฒนาไปตรงตามเป้าหมายของสังคมที่ตนดำเนินชีวิตอยู่ การจัดการที่เหมาะสมและคำนึงถึงบุคลากรงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์จะทำให้เกิดการจัดสรรทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพและนำไปสู่การพัฒนาแบบการบริหารจัดการเทคโนโลยีและการสื่อสารตามเป้าหมายที่วางไว้ ^{๒๙} ดังนั้น

ปรีชา คัมภีร์ปกรณ์จึงได้เสนอความเห็นไว้ในทางบริหารการศึกษา4M เป็นทรัพยากรที่เป็นปัจจัยพื้นฐานเช่นเดียวกันกล่าวคือ การบริหารการศึกษาจะประสบความสำเร็จตามเป้าหมายต้องอาศัยบุคลากรที่มีคุณภาพและปริมาณเพียงพอต้องได้รับงบประมาณสนับสนุนดำเนินงานมากพอ

^{๒๙}ไตรรัตน์ จงจิตร, “การบริหาร-นักรับ”, รัฐสภาสาร, ปีที่ ๕๑ ฉบับที่ ๕ (พ.ศ. ๒๕๔๖): ๑๒๗-๑๓๕., อ่างใน เสกสิฐ เล่ากิจเจริญ, “การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์เพื่อการเรียนการสอนในโรงเรียนคาทอลิกสังกัดสังฆมณฑลราชบุรี เขตเหนือ”, ปรินญาณินิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๐), หน้า ๗-๘.

ต้องมีวัตถุประสงค์ของตามความต้องการของโครงการและแผนงานและจะต้องมีระบบบริหารที่ดีและมีประสิทธิภาพเพื่อใช้ทรัพยากรที่มีอยู่จำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุด^{๓๐}

ดูบริน และ อาร์. ดูแอน ไอร์แลนด์ (Dubrin, R. Duane Ireland) กล่าวว่าทรัพยากรองค์การ ได้แก่ ทรัพยากรมนุษย์ ทรัพยากรทางการเงิน ทรัพยากรที่เป็นวัสดุสิ่งของและทรัพยากรสารสนเทศ^{๓๑}

จากที่กล่าวมาข้างต้นนั้น ปัจจัยสำคัญการบริหารจัดการผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่ามีปัจจัยที่สำคัญที่ประกอบด้วย คน นับเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุด เพราะเป็นผู้ดำเนินการทุกอย่างเงิน นับเป็นปัจจัยที่สำคัญรองลงมา การขับเคลื่อนใดๆ เงินนับเป็นปัจจัยที่สำคัญ ให้งานสามารถดำเนินไปได้อย่างราบรื่นในแง่ของปัจจัยสนับสนุนวัสดุเป็นปัจจัยชี้ความสำเร็จของงานได้ วัสดุจึงเป็นเสมือนแขนขาของการบริหารงาน ช่วยให้งานดำเนินไปอย่างที่ตั้งจุดหมายไว้ การบริหารจัดการเป็นปัจจัยในแง่ของนามธรรม แต่เป็นกระบวนการที่ผู้บริหารควรให้ความสำคัญ นั่นคือถ้าการจัดการดี มีการวางแผนไว้ดี ตั้งแต่ต้น เท่ากับว่างานนั้นสำเร็จไปแล้วครึ่งหนึ่งเลยทีเดียว

๒.๑.๕ ทฤษฎีการบริหารจัดการ

หลักและทฤษฎีการบริหารจัดการที่เรานำมาจากชาติตะวันตกนั้นมีมากมายหลายวิธีการตามยุคสมัย เนื่องจากมีนักการศึกษาไทยได้ไปเรียนรู้แล้วนำมาประยุกต์ใช้กับประเทศไทยซึ่งสำเร็จบ้างไม่สำเร็จบ้าง ทฤษฎีต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารการศึกษา ได้รับการพัฒนาเปลี่ยนแปลงไปตามยุคตามสมัยตั้งแต่สมัยโบราณ ยุควิทยาศาสตร์ ยุคมนุษยสัมพันธ์ จนถึงยุคปัจจุบัน ซึ่งอาศัยทฤษฎีองค์การสมัยใหม่ ที่มีการปรับปรุงพัฒนาและสังเคราะห์แนวความคิดเกี่ยวกับการจัดการอย่างกว้างขวางยิ่งขึ้น แต่ถึงอย่างไร การบริหารงานสมัยใหม่นี้มุ่งเน้นทั้งคน งาน และผลผลิต จึงต้องมีการผสมผสานแนวคิดต่างๆ ทุกยุค ทุกสมัยเพื่อนำมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสภาพการณ์และสิ่งแวดล้อมที่เป็นจริงในปัจจุบัน ในที่นี้จะขอนำเสนอทฤษฎีทางการบริหารการศึกษาพื้นฐานที่ควรทราบ ดังต่อไปนี้

๒.๑.๕.๑ ทฤษฎีวิเคราะห์ระบบ (System Approach หรือ General System Theory)

กลุ่มนักคิด นักทฤษฎีรวมทั้งนักปฏิบัติที่สนใจแนวคิดทฤษฎีระบบเข้ามามีบทบาทในการพัฒนาสร้างเสริมองค์ความรู้เกี่ยวกับองค์การและการบริหาร ต่างมีความเชื่อมั่นว่าจะส่งผลให้องค์การตามแนวทางแห่งองค์ความรู้ในมิติใหม่สามารถดำเนินกิจการได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสม่ำเสมอ แม้สภาพแวดล้อมจะเปลี่ยนแปลงอย่างไรก็ตาม

ทฤษฎีระบบ (System Theory) เมื่อประมาณปี ค.ศ.1950 เริ่มจากนักชีววิทยาชาวออสเตรเลีย นำมาใช้อธิบายความหมายของระบบต่างๆ ในระบบกายภาพ ชีวภาพ และระบบสังคม เขามีความเห็นว่า องค์การเปลี่ยนแปลงได้ เป็นระบบมีความเกี่ยวพันกันหลายด้านมีหลายระดับ และได้ให้ทัศนะถึงระบบไว้ว่า ระบบ คือ กลุ่มขององค์ประกอบต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบและ

^{๓๐}ปรีชา คัมภีร์ปกรณ์, การบริหารทรัพยากรทางการศึกษา แนวคิดการบริหารทรัพยากรทางการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๑), หน้า ๑๐.

^{๓๑}Dubrin and Ireland, Management and Organization, (Cincinnati, OH: South-West, 1993), p. 245.

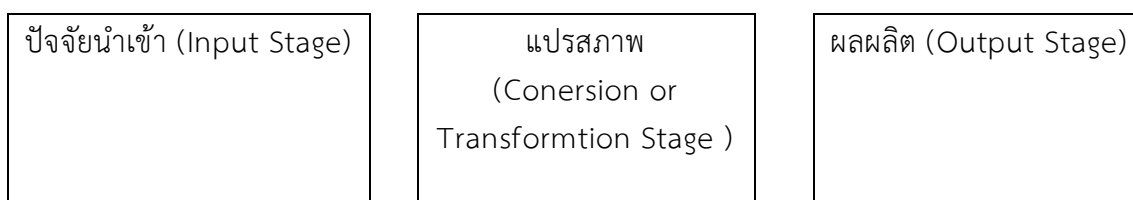
คุณลักษณะที่เกี่ยวข้อง ดังนั้นระบบน่าจะหมายถึงส่วนต่างๆ ที่ต้องพึ่งพาอาศัยต่อกันกลุ่มหนึ่งซึ่งเมื่อรวมกันแล้วจะกระทำหน้าที่บางประการ เพื่อให้ภารกิจนั้นบรรลุวัตถุประสงค์^{๓๒}

โชเดอร์เบคและคณะ (Schoderbek and Othors) เสนอว่าการแก้ปัญหาในปัจจุบัน จำเป็นต้องมองที่ระบบมากกว่าพิจารณารายละเอียดของแต่ละปัญหา ตัวอย่างการใช้ Systems Approach ในการแก้ปัญหา ได้แก่ ระบบการขนส่ง ต้องมีการออกแบบระบบทางสัญจรที่ดี ซึ่งจะช่วยลดการสิ้นเปลืองเชื้อเพลิงได้ หรือการออกแบบเครื่องบินที่สามารถบรรจุผู้โดยสารได้จำนวนมาก แต่สนามบินขาดสิ่งอำนวยความสะดวก ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมองปัญหาโดยรวมหรือเรียกว่า Systems view or Systems Approach นอกจากนี้เขายังได้ขยายความว่าวิธีการเชิงระบบ มีความแตกต่างกับวิธีการเชิงวิเคราะห์ (Analytical approach) ตรงที่วิธีการเชิงระบบเป็นกระบวนการแยกแยะจากส่วนรวมทั้งหมดออกเป็นส่วนๆ ที่เล็กกว่าเพื่อให้เข้าใจการทำหน้าที่ของส่วนรวม วิธีการเชิงระบบอยู่บนพื้นฐานของทฤษฎีระบบทั่วไป ซึ่งสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับการรวมเอาแนวทางปฏิบัติต่างๆ ได้แก่ การวิจัยดำเนินงาน การวิเคราะห์ระบบ การควบคุมระบบ และวิศวกรรมระบบ มารวมกันเข้าเพื่อการแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ^{๓๓}

ต่อมาในทศวรรษที่ 1960 แดเนลแคทซ์ (Daniel Katz) โรเบิร์ต คาคัน (Robert Kahn) และเจมส์ ทอมป์สัน (James Thomson) นักทฤษฎีเหล่านี้มีมุมมองเกี่ยวกับองค์กรเป็นระบบเปิด (Open System) ซึ่งเป็น “ระบบองค์กรที่ได้นำทรัพยากรจากสภาพแวดล้อมภายนอกมาแปรสภาพเป็นสินค้าและบริการ เพื่อส่งกลับไปยังสภาพแวดล้อมในที่ซึ่งสินค้าและบริการได้ขายให้กับลูกค้า”

นอกจากนี้ผู้นำทางทฤษฎีเชิงระบบ เช่น ฟรีมอนท์ คาสท์ (FremonKast) และเจมส์โรเซนซ์เวจ (James Rosenzweig) ผู้นำทางทฤษฎีเชิงระบบ ริชาร์ด จอห์นสัน (Richard Johnson) ได้ให้ความหมายของระบบว่าเป็นการรวบรวมหรือการผสมผสานกันของสิ่งหรือส่วนต่างๆ ที่ประกอบด้วย ๒ ส่วนขึ้นไป ที่ไม่สามารถแบ่งแยกกันได้อย่างสมบูรณ์

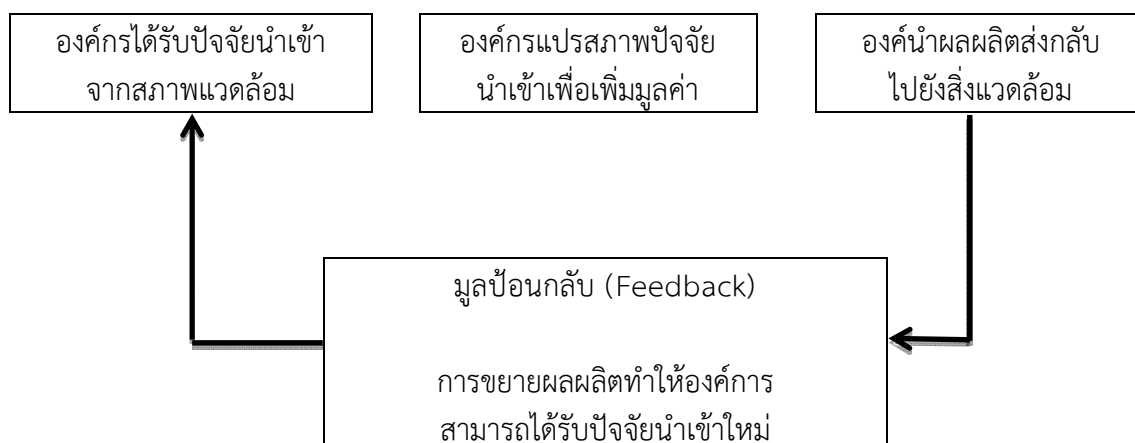
ทฤษฎีเชิงระบบ (System Theory) จึงเป็นวิธีการจัดการที่ผสมผสานหน้าที่การจัดการกิจกรรมการจัดการและการวางแผนเชิงกลยุทธ์เข้าด้วยกัน โดยพิจารณาถึงสภาพแวดล้อมภายนอกดังภาพที่ ๒.๑ แสดงถึงระบบหนึ่งๆ ประกอบด้วยปัจจัยนำเข้า (Input Stage) ขั้นตอนการแปรสภาพ (Conversion or Transformation Stage) และขั้นตอนผลผลิต (Output Stage) และมีข้อมูลป้อนกลับ (Feedback)^{๓๔}

^{๓๒} วิเชียร วิทยอุดม, ทฤษฎีองค์การ, (กรุงเทพมหานคร: ธีระฟิล์มและไซเทกซ์, ๒๕๔๘), หน้า ๖๖-๖๗.

^{๓๓} Schoderbek, Peter P. and Othors, Management System: Conceptual Consideration, 4th ed., (Richard D. Irwin, Inc., 1990), pp. 6-10.

^{๓๔} อำนาจ ธีระวนิช, การจัดการยุคใหม่ ฉบับสมบูรณ์, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๓), หน้า ๙๓-๙๔.

ภาพที่ ๒.๑ ความสัมพันธ์ของระบบต่างๆ

สกอต (Scott) เป็นผู้นำแนวคิดและทฤษฎีระบบเข้ามามีบทบาทกำหนดแนวคิด ทฤษฎีหลักการและเทคนิคต่างๆเกี่ยวกับองค์กรและการบริหารในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 20 ได้ เน้นให้มององค์กรในสภาพที่เป็นระบบ^{๓๕}

churchman และคณะ (Churchman and Others) สนใจและสนับสนุนให้ใช้วิธีการเชิง ระบบ ในการศึกษาวิเคราะห์ข้อแก้ปัญหาเกี่ยวกับการดำเนินงาน^{๓๖} เขาเป็นคนแรกที่นำการวิจัย ดำเนินงานมาใช้ในระยะแรก เขาได้ใช้วิธีทางคณิตศาสตร์มาวิเคราะห์องค์การทางการทหารในช่วง สงครามโลกครั้งที่ ๑ และในช่วงสงครามโลกครั้งที่ ๒ ก็เริ่มใช้ในการปัญหาการดำเนินงาน ซึ่งจะเห็นว่า เป็นการใช้อนวาทวิธีเชิงระบบนั่นเอง^{๓๗}

ก. ความหมายของวิธีการเชิงระบบ

เดวิด อีสตัน และโทมัส อาร์ ดาย (David Easton and Thomas R. Dye) เป็นนักวิชาการ ที่มุมมององค์กรว่าเป็นองค์กรระบบเปิด ที่ทำงานสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม และต้อง ปรับตัวให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมระบบย่อยต่างๆ จะต้องทำงานสัมพันธ์กันและเทคโนโลยีใน การปฏิบัติงานขององค์กรจะต้องสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมขององค์กร^{๓๘}

^{๓๕} Scott, W. A., Introduction to psychological research, 4th ed., (New York: Washington Square Press, 1967), p. ๑๒๒.

^{๓๖} Churchman อ้างใน Kast, F. E., & Rosenzweig, J. E., Organization and management, 4th ed., (New York: McGraw-Hill, 1985), p. 109.

^{๓๗} Bowditch, James L., Behavior in Organization: A systems approach to managing, 2nd ed., (Addison - Wesley publishing company, 1973), pp. 16-17.

^{๓๘} David Easton และ Thomas R. Dye. อ้างใน วันชัย มีชาติ, การบริหารองค์การ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๕๙.

ฮิกส์(Hicks)กล่าวว่า ระบบ คือการรวมตัวของสิ่งหลายสิ่ง เพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันโดยแต่ละสิ่งนั้นมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน หรือขึ้นต่อกันและกัน หรือมีผลกระทบต่อกันและกัน เพื่อให้เกิดผลอย่างใดอย่างหนึ่ง^{๓๙}

ร็อบบินส์, เบิร์กแมน, สเตจก์ และโคลเตอร์(Robbins, Bergman, Stagg, and Coulter)ให้นิยามระบบ คือ สิ่งที่เกี่ยวข้องกันและสัมพันธ์ซึ่งกัน ซึ่งกำหนดวิธีการปฏิบัติให้เป็นเอกภาพหรือบรรลุวัตถุประสงค์^{๔๐}

สกอต(Scott)นำแนวคิดและทฤษฎีระบบ เข้ามามีบทบาทกำหนดแนวคิด ทฤษฎีหลักการและเทคนิคต่างๆ เกี่ยวกับองค์การและการบริหารโดยเน้นให้มององค์การในสภาพที่เป็นระบบ^{๔๑}

โชเดอร์เบค, โชเดอร์เบคและเคฟาลาส(Schoderbek and Kefalas) เสนอว่า การแก้ปัญหาปัจจุบันจำเป็นต้องมองที่ระบบมากกว่าพิจารณารายละเอียดของแต่ละปัญหา ดังนั้นจึงมองปัญหาโดยรวมหรือที่เรียกว่าSystems view or Systems Approach และได้ขยายความว่าวิธีการเชิงระบบ มีความแตกต่างกับ วิธีการเชิงวิเคราะห์ (Analytical Approach) ตรงที่วิธีการเชิงระบบเป็นกระบวนการแยกแยะจากส่วนรวมทั้งหมด ออกเป็นส่วนๆ ที่เล็กกว่า เพื่อให้เข้าใจการทำหน้าที่ของส่วนร่วมวิธีการเชิงระบบอยู่บนพื้นฐานของ ทฤษฎีระบบทั่วไป ซึ่งสัมพันธ์เกี่ยวข้องข้องกับการรวมเอาแนวทางปฏิบัติต่างๆ มารวมกันเข้าเพื่อการแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ^{๔๒}

จากความหมายของนักการศึกษาหลายท่าน จึงอาจสรุปได้ว่า วิธีการเชิงระบบ (Systems approach) หมายถึง วิธีการทางความคิดที่เป็นรูปแบบ ซึ่งแสดงให้เห็นวิธีการแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ โดยเน้นการมองปัญหาอย่างองค์รวม ทั้งนี้รูปแบบของวิธีการหาความรู้เกี่ยวข้องข้องโดยตรงกับการวิเคราะห์ สังเคราะห์และวางรูปแบบการดำเนินการ โดยต้องเกี่ยวข้องกับรูปแบบปฏิบัติทั้งภายในและภายนอกโดยใช้ระบบเปิดเป็นพื้นฐานความคิดทฤษฎีวิเคราะห์ระบบเป็นทฤษฎีที่มีคุณค่าในการตรวจสอบ หาข้อบกพร่องของกระบวนการบริหารทั้งปวงรวมทั้งการบริหารการศึกษาด้วย โดยการวิเคราะห์สิ่งนำเข้า วิเคราะห์กระบวนการ และวิเคราะห์ผลผลิตว่าสิ่งที่ลงทุนไปคุ้มค่าหรือไม่ แล้วรวบรวมข้อมูลหาจุดบกพร่องแล้วปรับปรุงแก้ไขต่อไป

ข. การประยุกต์ใช้วิธีการเชิงระบบ

วิธีการเชิงระบบนั้น หากพิจารณาในด้านประโยชน์ที่นำมาใช้งานด้านต่างๆแล้ว จะพบว่าเหมาะกับปัญหาที่มีความซับซ้อนและลึกซึ้ง เพราะจะทำให้มองงานนั้นทั้งภาพรวมและส่วนปลีกย่อยอย่างทั่วถึงสัมพันธ์กัน เราสามารถนำแนวคิดของวิธีการเชิงระบบไปประยุกต์กับการบริหารจัดการในองค์การประเภทต่างๆได้เป็นอย่างดี โดยยึดสาระสำคัญและขั้นตอนการดำเนินงานของ

^{๓๙}Hicks, Herbert G.,The Management of Organization: A Systems and Human, Resources Approach, (New York: McGraw-Hill. 1972), p. 1.

^{๔๐}Robbins, Bergman, Stagg and Coulter,Organization Behavior, 11thed.,(New Jersey: Pearson Prentice Hall, 2006), p. 54.

^{๔๑}Scott, W. A., Introduction to psychological research, 4thed., (New York: Washington Square Press, 1967), p. ๑๒๒.

^{๔๒}Schoderbek, P. P., Schoderbek, C. G. & Kefalas, A. G., Management systems: Conceptual considerations, 4thed.,(BPI/Irwin: Homewood, 1990), pp. 6-10.

วิธีการเชิงระบบเป็นสำคัญในนี้ข้อเสนอตัวอย่างการประยุกต์ใช้วิธีการเชิงระบบของนักการศึกษาได้แก่

ฮูเซน และพอเซิลท์เวต (Husen and Postlethwaite) กล่าวว่า

๑) การประยุกต์ใช้วิธีการเชิงระบบเพื่อกำหนดแบบแผนการเรียนการสอน ซึ่งสามารถดำเนินการดำเนินการเป็น ๕ ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ ๑ กำหนดปัญหา โดยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลในด้านงานหรือกิจกรรมเนื้อหาวิชาและผู้เรียน กำหนดเป็นปัญหาโดยแสดงในรูปจุดประสงค์การเรียนการสอน

ขั้นที่ ๒ วิเคราะห์ปัญหา เพื่อกำหนดทางเลือกในรูปวิธีการหรือสื่อเพื่อการแก้ปัญหาการเรียนการสอนที่กำหนดไว้

ขั้นที่ ๓ เลือกและออกแบบทางเลือกเพื่อแก้ปัญหา เพื่อกำหนดเป็นแผนการเรียนการสอนซึ่งเป็นระบบของวิธีการหรือสื่อ

ขั้นที่ ๔ นำแผนการเรียนไปใช้และทดสอบ เพื่อหาผลที่ได้จากการปฏิบัติ

ขั้นที่ ๕ ทำการประเมินผลเพื่อปรับปรุง เพื่อปรับปรุงระบบก่อนนำไปใช้จริง^{๔๓}

ทศนาแชมมณีการนำความรู้ที่เกี่ยวกับทฤษฎีระบบมาประยุกต์ใช้แบ่งเป็น ๒ ลักษณะดังนี้

(๑) การคิดเชิงระบบ(Systems Thinking)

(๒) วิธีการเชิงระบบ (Systems approach)

การคิดอย่างมีระบบ (System Thinking) มีผู้ให้ความหมายไว้หลายอย่างที่ใกล้เคียงกันการคิดเกี่ยวกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างเป็นระบบ มีเหตุมีผลทำให้ผลของการคิดหรือผลของการแก้ปัญหาที่ได้นั้นมีความถูกต้องแม่นยำและรวดเร็ว วิธีการคิดอย่างมีระบบ จะเป็นหนทางไปสู่การเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้(Learning Organization) ถ้าองค์กรนั้นๆนำไปใช้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้จะต้องมีการพัฒนาบุคลากรในองค์กรให้เป็นผู้ที่ใฝ่รู้หมั่นศึกษาหาความรู้และแก้ปัญหาอย่างมีเหตุมีผลด้วย เพราะการได้เผชิญ และแก้ปัญหาบ่อยๆจัดเป็นการฝึกฝนและพัฒนาตนเอง อีกทั้งยังช่วยให้เกิดการเรียนรู้ที่จะปรึกษาหารือผู้อื่นในการแก้ปัญหา ซึ่งเป็นหนทางที่นำไปสู่ทำงานเป็นกลุ่ม เป็นทีมและเกิดการเรียนรู้ร่วมกันอย่างเป็นทีม(Team Learning)ด้วย^{๔๔}

วิธีการเชิงระบบ(Systems Approach)สามารถประยุกต์ใช้ในการเรียนรู้ได้ดังนี้

(๑) กำหนดประเด็นปัญหาให้ถูกต้องโดยจะกำหนดเป็นปัญหาหลักหรือปัญหารองก็ได้

(๒) ระบุตัวแปรทั้งหมดที่ก่อให้เกิดเป็นปัญหา

(๓) กำหนดวิธีการแก้ไขปัญหาหรือพิจารณาทางเลือกที่เป็นไปได้โดย

กำหนดไว้หลายๆวิธี

^{๔๓} Husen, T. & Postlethwaite, N.T., The international encyclopedia of education, 2nd ed., (New York: Pergawon press Inc., 1994).

^{๔๔} ทศนา แชมมณี, ศาสตราจารย์การสอน – องค์ความรู้เพื่อการจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์, ๒๕๔๕), หน้า ๑๙๘.

การนำวิธีระบบมาใช้แก้ปัญหา นั้น ก่อนอื่นควรจะต้องรู้และทำความเข้าใจว่า ปัญหาคืออะไรเสียก่อน

(๑) ปัญหา คือ ความแตกต่างระหว่างสภาพที่พึงประสงค์กับสภาพที่เป็นอยู่จริงในปัจจุบัน

(๒) ปัญหา คือ ความแตกต่างระหว่างสิ่งที่คาดหวังว่าจะจะเป็นกับสิ่งที่ เป็นอยู่ในปัจจุบัน

(๓) ปัญหา คือ สภาพการณ์ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต และมีแนวโน้มว่าจะไม่ตรงกับความต้องการ

(๔) ปัญหา คือ ความต้องการ

(๕) ปัญหา คือ สิ่งที่ไม่ตรงกับความต้องการหรือความพอดี มากเกินไปก็เป็นปัญหาน้อยเกินไปก็เป็นปัญหา^{๔๕}

การศึกษาวิธีการเชิงระบบ เป็นกระบวนการหนึ่งที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการบริหารงานในองค์การประเภทต่างๆ โดยที่พิจารณาการบริหารในลักษณะองค์รวมที่มีเป้าหมาย กระบวนการ ระบบย่อย และองค์ประกอบต่างๆ ที่มีปฏิสัมพันธ์กัน มีการปฏิบัติงาน แลกเปลี่ยน ข่าวสาร เพื่อบรรลุเป้าหมายทางการบริหาร ประโยชน์จากการใช้วิธีการเชิงระบบคือ วิธีการนี้จะเป็น การประกันว่า การดำเนินงานจะดำเนินต่อไปตามขั้นตอนที่วางไว้ โดยช่วยให้การทำงานตามระบบ บรรลุตามเป้าหมาย โดยใช้เวลา งบประมาณและบุคลากรอย่างมีประสิทธิภาพและคุ้มค่าที่สุด แบบจำลองระบบจะช่วยให้ป้องกันการลงทุนที่ไม่จำเป็นได้มาก แนวคิดวิธีการเชิงระบบเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่จะมีบทบาทในการสร้างสรรค์งานและแก้ปัญหาในองค์การได้เป็นอย่างดีและมีการพัฒนาวิธีการ คิดนี้ในการแก้ปัญหาที่หลากหลายแต่ขั้นตอนหลักๆจะไม่แตกต่างกันมากนัก

๒.๑.๕.๒ ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก (Kohlberg' theory of moral development)^{๔๖}

ทฤษฎีของโคลเบอร์ก (Lawrence Kohlberg) เป็นทฤษฎีที่มีรากฐานสืบเนื่องมาจาก ทฤษฎีของพอลเจตต์แต่โคลเบอร์กได้ปรับปรุงวิธีการด้วยการวิเคราะห์ผลรวม ทั้งได้ทำการวิจัยอย่าง กว้างขวางไม่เฉพาะในประเทศสหรัฐอเมริกาเท่านั้นแต่ได้ทำการวิจัยในประเทศอื่นที่มีวัฒนธรรมต่างไป เช่น ประเทศไต้หวัน เดอร์เกิและเม็กซิโก เป็นต้น โคลเบอร์กได้คิดวิธีวิเคราะห์ข้อมูลโดยมีระบบการให้ คะแนนอย่างมีระเบียบแบบแผน ผู้ที่จะใช้วิธีการให้คะแนนระดับพัฒนาการทางจริยธรรม จะต้อง ได้รับการอบรมเป็นพิเศษ วิธีการวิจัยที่โคลเบอร์กใช้ก็คล้ายคลึงกับวิธีการของพอลเจตต์มากคือ สร้าง สถานการณ์สมมติปัญหาทางจริยธรรม ที่ผู้ตอบยากที่จะตัดสินใจได้ว่า “ถูก” “ผิด” “ควรทำ” หรือ “ไม่ควรทำ” อย่างเด็ดขาดเพราะขึ้นกับองค์ประกอบหลายอย่างการตอบจะขึ้นอยู่กับวัยของผู้ตอบ

โคลเบอร์กได้จำกัดความความของจริยธรรมว่าจริยธรรมเป็นความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับความถูกผิดและเกิดขึ้นจากขบวนการทางความคิดอย่างมีเหตุผล ซึ่งต้องอาศัยวุฒิภาวะทางปัญญา

^{๔๕} จันทรานี สงวนนาม, ทฤษฎีแนวปฏิบัติการบริหารสถานศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: บุคพอยท์, ๒๕๔๕), หน้า ๘๙-๙๒.

^{๔๖} Lawrence Kohlberg. อังโน แพรกัทธ ยอดแก้ว, “พฤติกรรมทางจริยธรรมกับภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของนักศึกษามหาวิทยาลัยสยาม”, งานวิจัย, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสยาม, ๒๕๕๑).

พัฒนาการทางจริยธรรมเป็นผลจากการพัฒนาการของโครงสร้างทางความคิดความเข้าใจเกี่ยวกับจริยธรรม นอกจากนั้น การพัฒนาทางจริยธรรมของเด็กจะไม่ถึงขั้นสูงสุดในอายุ ๑๐ ปี แต่จะมีการพัฒนาขึ้นอีกหลายขั้นจากอายุ ๑๑-๑๒ ปี การใช้เหตุผลเพื่อการตัดสินใจที่จะเลือกกระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง จะแสดงให้เห็นถึงความเจริญของจิตใจของบุคคล การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม ไม่ได้ขึ้นอยู่กับกฎเกณฑ์ของสังคมใดสังคมหนึ่งโดยเฉพาะ แต่เป็นการใช้เหตุผลที่ลึกซึ้งยากแก่การเข้าใจยิ่งขึ้นตามลำดับของวุฒิภาวะทางปัญญา

โคลเบอร์ก ได้ศึกษาการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของเยาวชนอเมริกัน อายุ ๑๐-๑๖ ปี และได้แบ่งพัฒนาการทางจริยธรรมออกเป็น ๓ ระดับ(Levels) แต่ละระดับแบ่งออกเป็น ๒ ขั้น(Stages) ดังนั้น พัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์กมีทั้งหมด ๖ ขั้น คำอธิบายของระดับและขั้นต่างๆ ของพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก มีดังต่อไปนี้

ระดับที่ ๑ ระดับก่อนมีจริยธรรมหรือระดับก่อนกฎเกณฑ์สังคม(Pre-Conventional Level)ระดับนี้เด็กจะรับกฎเกณฑ์และข้อกำหนดของพฤติกรรมที่“ดี” “ไม่ดี” จากผู้มีอำนาจเหนือตน เช่น บิดามารดา ครูหรือเด็กโต และมักจะคิดถึงผลตามที่จะนำรางวัลหรือการลงโทษพฤติกรรม“ดี” คือ พฤติกรรมที่แสดงแล้วได้รางวัลพฤติกรรม “ไม่ดี” คือ พฤติกรรมที่แสดงแล้วได้รับโทษ โดยบุคคลจะตอบสนองต่อกฎเกณฑ์ซึ่งผู้มีอำนาจทางกายเหนือตนเองกำหนดขึ้น จะตัดสินใจเลือกแสดงพฤติกรรมที่เป็นหลักต่อตนเอง โดยไม่คำนึงถึงผู้อื่น จะพบในเด็ก ๒-๑๐ ปี โคลเบอร์กแบ่งพัฒนาการทางจริยธรรม ระดับนี้เป็น ๒ ขั้น คือ

ขั้นที่ ๑ การถูกลงโทษและการเชื่อฟัง(Punishment and Obedience Orientation) เด็กจะยอมทำตามคำสั่งผู้มีอำนาจเหนือตนโดยไม่มีเงื่อนไขเพื่อไม่ให้ตนถูกลงโทษ ขั้นนี้แสดงพฤติกรรมเพื่อหลบหลีกการถูกลงโทษ เพราะกลัวความเจ็บปวด ยอมทำตามผู้ใหญ่เพราะมีอำนาจทางกายเหนือตนในขั้นนี้เด็กจะใช้ผลตามของพฤติกรรมเป็นเครื่องชี้ว่าพฤติกรรมของตน“ถูก” หรือ “ผิด” เป็นต้นว่า ถ้าเด็กถูกทำโทษก็จะคิดว่าสิ่งที่ตนทำ “ผิด” และจะพยายามหลีกเลี่ยงไม่ทำสิ่งนั้นอีก พฤติกรรมใดที่มีผลตามด้วยรางวัลหรือคำชม เด็กก็จะคิดว่าสิ่งที่ตนทำ “ถูก” และจะทำซ้ำอีกเพื่อหวังรางวัล

ขั้นที่ ๒ กฎเกณฑ์เป็นเครื่องมือเพื่อประโยชน์ของตน (Instrumental Relativist Orientation)ใช้หลักการแสวงหารางวัลและการแลกเปลี่ยน บุคคลจะเลือกทำตามความพอใจตนของตนเอง โดยให้ความสำคัญของการได้รับรางวัลตอบแทน ทั้งรางวัลที่เป็นวัตถุหรือการตอบแทนทางกาย วาจา และใจ โดยไม่คำนึงถึงความถูกต้องของสังคม ขั้นนี้แสดงพฤติกรรมเพื่อต้องการผลประโยชน์สิ่งตอบแทน รางวัล และสิ่งแลกเปลี่ยนเป็นสิ่งตอบแทนในขั้นนี้เด็กจะสนใจทำตามกฎข้อบังคับ เพื่อประโยชน์หรือความพอใจของตนเอง หรือทำดีเพราะอยากได้ของตอบแทน หรือรางวัล ไม่ได้คิดถึงความยุติธรรมและความเห็นอกเห็นใจผู้อื่นหรือความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้อื่น พฤติกรรมของเด็กในขั้นนี้ทำเพื่อสนองความต้องการของตนเอง แต่มักจะเป็นการแลกเปลี่ยนกับคนอื่น เช่น ประโยค “ถ้าเธอทำให้ฉัน ฉันจะให้.....”

ระดับที่ ๒ ระดับจริยธรรมตามกฎเกณฑ์สังคม(Conventional Level) พัฒนาการจริยธรรมระดับนี้ ผู้ทำถือว่าการประพฤติตามความคาดหวังของผู้ปกครอง บิดามารดา กลุ่มที่ตนเป็นสมาชิกหรือของชาติ เป็นสิ่งที่ควรจะทำหรือทำความผิด เพราะกลัวว่าตนจะไม่เป็นที่ยอมรับของ

ผู้อื่น ผู้แสดงพฤติกรรมจะไม่คำนึงถึงผลตามที่จะเกิดขึ้นแก่ตนเอง ถือว่าความซื่อสัตย์ ความจงรักภักดี เป็นสิ่งสำคัญ ทุกคนมีหน้าที่จะรักษามาตรฐานทางจริยธรรมโดยบุคคลจะปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของสังคมที่ตนเองอยู่ ตามความคาดหวังของครอบครัวและสังคม โดยไม่คำนึงถึงผลที่จะเกิดขึ้นขณะนั้น หรือภายหลังก็ตาม จะปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของสังคมโดยคำนึงถึงจิตใจของผู้อื่น จะพบในวัยรุ่นอายุ ๑๐ -๑๖ ปี โคลเบอร์กแบ่งพัฒนาการทางจริยธรรม ระดับนี้เป็น ๒ ชั้น คือ

ชั้นที่ ๓ ความคาดหวังและการยอมรับในสังคม สำหรับ “เด็กดี” (Interpersonal Concordance of “Good boy , nice girl” Orientation)บุคคลจะใช้หลักทำตามที่ผู้อื่นเห็นชอบ ใช้เหตุผลเลือกทำในสิ่งที่กลุ่มยอมรับโดยเฉพาะเพื่อน เพื่อเป็นที่ชื่นชอบและยอมรับของเพื่อน ไม่เป็นตัวของตัวเอง คล้อยตามการชักจูงของผู้อื่น เพื่อต้องการรักษาสัมพันธภาพที่ดี พบในวัยรุ่นอายุ ๑๐-๑๕ ปี ชั้นนี้แสดงพฤติกรรมเพื่อต้องการเป็นที่ยอมรับของหมู่คณะ การช่วยเหลือผู้อื่นเพื่อให้เขาพอใจ และยกย่องชมเชย ทำให้บุคคลไม่มีความเป็นตัวของตัวเอง ชอบคล้อยตามการชักจูงของผู้อื่น โดยเฉพาะกลุ่มเพื่อนพัฒนาการทางจริยธรรมชั้นนี้เป็นพฤติกรรมของ “คนดี” ตามมาตรฐานหรือความคาดหวังของบิดา มารดาหรือเพื่อนวัยเดียวกัน พฤติกรรม “ดี” หมายถึง พฤติกรรมที่จะทำให้ผู้อื่นชอบและยอมรับ หรือไม่ประพฤตินิดเพราะเกรงว่าพ่อแม่จะเสียใจ

ชั้นที่ ๔ กฎและระเบียบ (Law-and-order”Orientation)จะใช้หลักทำตามหน้าที่ของสังคม โดยปฏิบัติตามระเบียบของสังคมอย่างเคร่งครัด เรียนรู้การเป็นหน่วยหนึ่งของสังคม ปฏิบัติตามหน้าที่ของสังคมเพื่อดำรงไว้ซึ่งกฎเกณฑ์ในสังคม พบในอายุ ๑๓-๑๖ ปี ชั้นนี้แสดงพฤติกรรมเพื่อทำตามหน้าที่ของสังคม โดยบุคคลรู้ถึงบทบาทและหน้าที่ของเขาในฐานะเป็นหน่วยหนึ่งของสังคมนั้น จึงมีหน้าที่ทำตามกฎเกณฑ์ต่างๆ ที่สังคมกำหนดให้ หรือคาดหมายไว้เหตุผลทางจริยธรรมในชั้นนี้ ถือว่าสังคมจะอยู่ด้วยความมีระเบียบเรียบร้อยต้องมีกฎหมายและข้อบังคับ คนดีหรือคนที่มีพฤติกรรมถูกต้องคือ คนที่ปฏิบัติตามระเบียบบังคับหรือกฎหมาย ทุกคนควรเคารพกฎหมาย เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยและความเป็นระเบียบของสังคม

ระดับที่ ๓ ระดับจริยธรรมตามหลักการด้วยวิจารณญาณ หรือระดับเหนือกฎเกณฑ์สังคม (Post -Conventional Level) พัฒนาการทางจริยธรรมระดับนี้ เป็นหลักจริยธรรมของผู้มีอายุ ๒๐ ปี ขึ้นไป ผู้ทำหรือผู้แสดงพฤติกรรมได้พยายามที่จะตีความหมายของหลักการและมาตรฐานทางจริยธรรมด้วยวิจารณญาณ ก่อนที่จะยึดถือเป็นหลักของความประพฤติที่จะปฏิบัติตามการตัดสินใจ “ถูก” “ผิด” “ไม่ควร” มาจากวิจารณญาณของตนเอง ปราศจากอิทธิพลของผู้มีอำนาจหรือกลุ่มที่ตนเป็นสมาชิก กฎเกณฑ์- กฎหมาย ควรจะตั้งบนหลักความยุติธรรม และเป็นที่ยอมรับของสมาชิกของสังคมที่ตนเป็นสมาชิก ทำให้บุคคลตัดสินใจขัดแย้งของตนเองโดยใช้ความคิดไตร่ตรองอาศัยค่านิยมที่ตนเชื่อและยึดถือเป็นเครื่องช่วยในการตัดสินใจ จะปฏิบัติตามสิ่งที่สำคัญมากกว่าโดยมีกฎเกณฑ์ของตนเอง ซึ่งพัฒนามาจากกฎเกณฑ์ของสังคม เป็นจริยธรรมที่เป็นที่ยอมรับทั่วไป โคลเบอร์กแบ่งพัฒนาการทางจริยธรรม ระดับนี้เป็น ๒ ชั้น คือ

ชั้นที่ ๕ สัญญาสังคมหรือหลักการทำตามคำมั่นสัญญา (Social Contract Orientation) บุคคลจะมีเหตุผลในการเลือกกระทำโดยคำนึงถึงประโยชน์ของคนหมู่มาก ไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น สามารถควบคุมตนเองได้ เคารพการตัดสินใจที่จะกระทำด้วยตนเอง ไม่ถูกควบคุมจากบุคคลอื่น มีพฤติกรรมที่ถูกต้องตามค่านิยมของตนและมาตรฐานของสังคม ถือว่ากฎเกณฑ์ต่างๆ

เปลี่ยนแปลงได้ โดยพิจารณาประโยชน์ของส่วนรวมเป็นหลัก พบได้ในวัยรุ่นตอนปลายและวัยผู้ใหญ่
 ขั้นนี้แสดงพฤติกรรมเพื่อทำตามมาตรฐานของสังคม เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วน
 ตน โดยบุคคลเห็นความสำคัญของคนหมู่มากจึงไม่ทำตนให้ขัดต่อสิทธิอันพึงมีได้ของผู้อื่น สามารถ
 ควบคุมบังคับใจตนเองได้ พฤติกรรมที่ถูกต้องจะต้องเป็นไปตามค่านิยมส่วนตัว ผสมผสานกับ
 มาตรฐานซึ่งได้รับการตรวจสอบและยอมรับจากสังคม โคลเบอร์ก อธิบายว่า ขั้นนี้เน้นถึงความสำคัญ
 ของมาตรฐานทางจริยธรรมที่ทุกคนหรือคนส่วนใหญ่ในสังคมยอมรับว่าเป็นสิ่งที่ถูกสมควรที่จะปฏิบัติ
 ตาม โดยพิจารณาถึงประโยชน์และสิทธิของบุคคลก่อนที่จะใช้เป็นมาตรฐานทางจริยธรรม ได้ใช้
 ความคิดและเหตุผลเปรียบเทียบว่าสิ่งไหนผิดและสิ่งไหนถูก ในขั้นนี้การ “ถูก” และ “ผิด” ขึ้นอยู่กับ
 ค่านิยมและความคิดเห็นของบุคคลแต่ละบุคคล แม้ว่าจะเห็นความสำคัญของสัญญาหรือข้อตกลง
 ระหว่างบุคคล แต่เปิดให้มีการแก้ไข โดยคำนึงถึงประโยชน์และสถานการณ์แวดล้อมในขณะนั้น

ขั้นที่ ๖ หลักการคุณธรรมสากล (Universal Ethical Principle Orientation)
 เป็นขั้นที่เลือกตัดสินใจที่จะกระทำโดยยอมรับความคิดเห็นที่เป็นสากลของผู้เจริญแล้ว ขั้นนี้แสดง
 พฤติกรรมเพื่อทำตามหลักการคุณธรรมสากล โดยคำนึงความถูกต้องยุติธรรมยอมรับในคุณค่าของ
 ความเป็นมนุษย์ มีอุดมคติและคุณธรรมประจำใจ มีความยึดหยุ่นและยึดหลักจริยธรรมของตนอย่างมี
 สติ ด้วยความยุติธรรม และคำนึงถึงสิทธิมนุษยชน เคารพในความเป็นมนุษย์ของแต่ละบุคคล ละอาย
 และเกรงกลัวต่อบาป พบในวัยผู้ใหญ่ที่มีความเจริญทางสติปัญญาขั้นนี้เป็นหลักการมาตรฐาน
 จริยธรรมสากล เป็นหลักการเพื่อมนุษยธรรม เพื่อความเสมอภาคในสิทธิมนุษยชนและเพื่อความ
 ยุติธรรมของมนุษย์ทุกคน ในขั้นนี้สิ่งที่ “ถูก” และ “ผิด” เป็นสิ่งที่ขึ้นมโนธรรมของแต่ละบุคคลที่เลือก
 ยึดถือ

จากแนวคิดทฤษฎีทางการบริหารจัดการที่ยกมากล่าวข้างต้นนั้นผู้วิจัยสามารถสรุป
 ได้ว่า ทฤษฎีการบริหารจัดการเป็นการเกิดขึ้นอย่างมีหลักเกณฑ์มีการทดสอบและการสังเกตจนเป็นที่
 แน่ใจ ที่เชื่อมโยงซึ่งกันและกัน เป็นข้อสรุปอย่างกว้างที่พรรณนาและอธิบายอย่างเป็นระบบ มีเหตุมี
 ผลทำให้ผลของการคิดหรือผลของการแก้ปัญหาที่ได้นั้นมีความถูกต้องแม่นยำและรวดเร็ว ถ้าทฤษฎี
 ได้รับการพิสูจน์บ่อยๆ ก็จะกลายเป็นกฎเกณฑ์ ทฤษฎีเป็นแนวความคิดที่มีเหตุผลและสามารถนำไป
 ประยุกต์ และปฏิบัติได้ ทฤษฎีมีบทบาทในการให้คำอธิบายเกี่ยวกับปรากฏและชี้แนะการวิจัย

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารสถานศึกษา

การบริหารการศึกษา เป็นการจัดการกิจกรรมต่างๆ ที่มุ่งการจัดการทุกสิ่งทุกอย่างที่เกี่ยวข้อง
 กับการศึกษา ทั้งนี้ได้มีนักวิชาการทั้งประเทศไทยและต่างประเทศได้ให้ความหมายการบริหาร
 การศึกษาไว้ดังนี้

๒.๒.๑ ความหมายของการบริหารสถานศึกษา

ในการบริหารสถานศึกษา เพื่อให้การจัดการบริหารสถานศึกษามีความเหมาะสมผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงประเด็นดังกล่าวเพื่อให้เกิดความเข้าใจและมุมมองในการบริหารสถานศึกษาอย่างขึ้นต่อไปซึ่งมีนักวิชาการ นักศึกษา ได้กล่าวไว้ ดังนี้

ศิลป์ชัย อ่วงตระกูลกล่าวว่าการบริหารสถานศึกษา หมายถึงการดำเนินงานร่วมกับกลุ่มบุคคลมีอาชีพและชุมชนในท้องถิ่น เพื่อให้บริการทางการศึกษาแก่สมาชิกในสังคมตามวัตถุประสงค์อย่างมีคุณภาพ^{๔๗}

หวน พินธุพันธ์กล่าวว่า การบริหารการศึกษา หมายถึง กิจกรรมต่างๆ ที่บุคคลหลายคนร่วมมือกันดำเนินการเพื่อพัฒนาเด็ก เยาวชน ประชาชน หรือสมาชิกของสังคมในทุกๆ ด้านเช่น ความสามารถ ทักษะ ทักษะ ค่านิยม หรือคุณธรรม ทั้งในด้านการสังคม การเมือง และเศรษฐกิจ เพื่อให้บุคคลดังกล่าวเป็นสมาชิกที่ดีและมีประสิทธิภาพของสังคม โดยกระบวนการต่างๆทั้งที่เป็นระเบียบแบบแผน และไม่เป็นระเบียบแบบแผน^{๔๘}

โทนีบุช (Tony Bush) บอกไว้ว่า การบริหารการศึกษาเป็นศาสตร์ทางการศึกษาสาขาหนึ่ง การดำเนินงานในเรื่องนี้ต้องมีความเกี่ยวข้องกับองค์กรต่างๆ ทางการศึกษาวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายขององค์กรถือเป็นหัวใจของการบริหารการศึกษา และมีส่วนกำหนดทิศทางการสนับสนุนการบริหารของสถาบันทางการศึกษาอย่างมาก นอกจากนี้วัตถุประสงค์และการบริหารงานก็ต้องมีความสัมพันธ์กันอย่างชัดเจนและใกล้ชิดอีกด้วย^{๔๙}

อเล็กซ์ชไนเดอร์และเนล เบอร์ตัน (Alex Schneider & Neil Burton) เขียนไว้ว่าการบริหารทางการศึกษาเป็นหัวใจขององค์ความรู้หลายภาคส่วน ทั้งในเชิงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีมีสัมพันธภาพกับการบริหารจัดการการวางแผน การจัดทำโครงการการจัดวางระเบียบปฏิบัติการเงิน การบุคลากร การจัดหาอุปกรณ์ การบริหารเวลา การสื่อสารในทุกๆระดับ ฯลฯ และมีความเกี่ยวข้องกันในเชิง “ระบบ” มากกว่า “ตัวบุคคล”^{๕๐}

ออสการ์ส ซิดุส (OskarsZids) เขียนไว้ว่า จากการศึกษาวิจัยมีผู้ให้ความเห็นเป็น ๒ กลุ่มคือกลุ่ม A ให้ความหมายของคำว่า “การบริหารการศึกษา” ว่า เป็นศาสตร์ทางการบริหารสาขาหนึ่งเกี่ยวข้องกับกระบวนการตัดสินใจในเรื่องระบบ หน้าที่และโครงสร้าง ของสถาบันทางการศึกษาการจัดกิจกรรมที่ให้ผลสัมฤทธิ์การประเมินผลรวมทั้งการวางแผน การจัดองค์กร การสร้างแรงจูงใจ และการควบคุม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อก่อให้เกิดการจ้างงานที่ดีสำหรับบุคลากร และทรัพยากรทางการ

^{๔๗} ศิลป์ชัย อ่วงตระกูล, “การบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่จัดการศึกษาพิเศษแบบเรียนร่วมสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเชียงราย เขต ๔”, วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาการบริหารการศึกษา), (คณะครุศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย, ๒๕๕๒), หน้า ๘.

^{๔๘} หวน พินธุพันธ์, การบริหารโรงเรียน, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๘), หน้า ๕๐.

^{๔๙} Bush, T. “The National College for School Leadership: A Successful English Innovation?”, Phi Delta Kappan, 87(7) (2006): 1.

^{๕๐} Alex Schneider & Neil Burton, “Personal Intelligences: The Fourth Pillar of School Principals?”, Management in Education, v22 n4 (2008):24.

เงิน วัสดุและข้อมูลข่าวสาร ส่วน กลุ่ม B ตีความว่าการบริหารการศึกษาเป็นปัญหาหนึ่งทางการศึกษา ที่ต้องมีการแก้ไขอย่างจริงจัง^{๕๑}

แคมเบล (Campbell) กล่าวว่า การบริหารสถานศึกษา หมายถึง การจัดแผนยุทธศาสตร์ ในสถาบันการศึกษา เพื่อให้ผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ และเป้าหมายอย่างแท้จริง^{๕๒}

กู๊ด (Good) ได้กล่าวไว้ว่า การบริหารการศึกษา หมายถึง การวินิจฉัย สั่งการการควบคุม และการจัดการเกี่ยวกับงานหรือกิจการสถานศึกษา ทั้งการบริหารธุรกิจสถานศึกษาและการดำเนินการ ที่เกี่ยวกับบุคลากรทั้งหมดในสถานศึกษา ตลอดจนกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับนักเรียนโดยตรง เช่น การเรียนการสอน การแนะแนว กิจกรรมเสริมหลักสูตร^{๕๓}

สรุปได้ว่าการบริหารสถานศึกษาหมายถึง การบริหารจัดการสถานศึกษาในการทำ กิจกรรมเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพ โดยมีเป้าหมายสำคัญให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น เป็นที่ยอมรับและศรัทธาของนักเรียน ผู้ปกครองและชุมชน โดยมีผลมาจากแนวทางการบริหาร การจัดการโรงเรียนสู่คุณภาพ คือหลักการบริหารจัดการ วัตถุประสงค์ของโรงเรียน พันธกิจโรงเรียน กลยุทธ์ของโรงเรียน หรือสมาชิกของสังคมในทุกๆ ด้านเพื่อให้เกิดผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ และ เป้าหมายอย่างแท้จริง

๒.๒.๒ กระบวนการบริหารจัดการสถานศึกษา

นักวิชาการได้กล่าวถึง กระบวนการบริหารสถานศึกษา ดังนี้

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้กล่าวว่า กระบวนการบริหารสถานศึกษา เป็นระบบครบวงจร (PDCA) ซึ่งประกอบไปด้วย ร่วมกันวางแผน (Plan) ร่วมกันปฏิบัติตามแผน (Do) ร่วมกันตรวจสอบ (Check) และร่วมกันปรับปรุง (Action) โดยจะต้องมีการควบคุมคุณภาพและ ตรวจสอบคุณภาพด้วย^{๕๔}

เจสส์ (Jesse) ได้สรุปว่า การบริหารศึกษานั้นจะต้องดำเนินการไปตามกระบวนการ บริหาร ซึ่งมี ๕ ขั้นตอน ดังนี้

๑.การวางแผน (Planning) คือ การกำหนดแผนงานและโครงการไว้ล่วงหน้า

๒.การจัดองค์การ (Organizing) คือ การกำหนดตำแหน่งและหน้าที่ในหน่วยงานให้

ชัดเจน

๓.การสั่งการ (Directing) คือ การพิจารณาสั่งการและมอบหมายงาน

๔.การประสานงาน (Coordinating) คือ การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงาน และตำแหน่งต่างๆ ในหน่วยงาน

^{๕๑}Zids, Oskars, Prof, New and Old Paradigms of Educational Management in Latvia's Context 2006, [Online]: from <http://www.leadership.fau.edu/lcsei2006/Paper/Zids.pdf>. [September 26, 2008]: 4-5.

^{๕๒}Campbell and et al., Education Administration, (New York: University of Michigan, 1971), p. 22.

^{๕๓}Good, Carter V., Dictionary of Education, (New York: McGraw-Hill Book, 1973), p. 14.

^{๕๔}สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, แนวทางการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา : เพื่อ พร้อมรับการประเมินภายนอก, (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ดี, ๒๕๔๔), หน้า ๑๐.

๕.การควบคุมงาน (Controlling) คือ เป็นการติดตามและประเมินผลการปฏิบัติงาน^{๕๕}
 คูนท์ และโอดอนเนล (Koontz and Odonnell) เป็นนักวิชาการบริหารปัจจุบันให้
 ความเห็นว่า

๑.การวางแผน (Planning) ประกอบด้วย การกำหนดเป้าหมาย และวัตถุประสงค์
 ขององค์การ และการปฏิบัติเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย

๒.การจัดองค์การ (Organizing) เป็นแผนงานจะดำเนินการไปได้ด้วยดีก็ด้วยการจัด
 องค์การที่ดี ซึ่งประกอบด้วย การนำปัจจัยทางการบริหาร เช่น คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ และวิธีการบริหารที่
 จะทำให้เกิดสัมฤทธิ์ผล การจัดองค์การจึงหมายถึง การนำเอาทรัพยากรการบริหารทุกประเภทมา
 บูรณาการเพื่อดำเนินการ

๓.การจูงใจ (Motivating) คือ การจูงใจที่จะช่วยให้พนักงานทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ
 การจูงใจในที่นี้ หมายถึง การอำนวย (Directing) การติดต่อสื่อสาร (Communicating) และการเป็น
 ผู้นำในการดำเนินการ (Leading)

๔.การควบคุมงาน (Controlling) เป็นการติดตามและประเมินผลเพื่อเปรียบเทียบ
 ผลการปฏิบัติงานกับแผนที่ได้กำหนดไว้ว่ามีความเบี่ยงเบนไปจากความคาดหวังมากน้อยเพียงใด^{๕๖}

จากคำจำกัดความต่างๆ ดังกล่าวมานี้ สามารถสรุปได้ว่า กระบวนการบริหารสถานศึกษา
 หมายถึง การที่ผู้บริหารสถานศึกษาหรือโรงเรียน นำหลักการและกระบวนการทางการบริหารมา
 ประยุกต์ใช้ โดยเริ่มจากการวางแผน การจัดองค์การในสถานศึกษาการบริหารงานบุคคล การ
 อำนวยการ การติดต่อประสานงาน การตัดสินใจ การรายงานผลการดำเนินงาน การเงินและ
 งบประมาณ รวมทั้งงานอื่นๆ ที่เกี่ยวกับสถานศึกษา ซึ่งมีระบบและเป้าหมายที่แน่นอน เป็นรูปธรรม
 เพื่อให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพ และประสบผลสำเร็จอย่างสูงสุดตามเจตนารมณ์ของการศึกษาที่
 กำหนดไว้

๒.๒.๓ บทบาทหน้าที่ของการบริหารจัดการสถานศึกษา

เพื่อให้สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ สถานศึกษามี
 บทบาทหน้าที่ ดังนี้

๑. จัดทำนโยบายแผนพัฒนาการศึกษาของสถานศึกษาให้สอดคล้องกับนโยบายและ
 แผนของกระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานสำนักงานเขตพื้นที่
 การศึกษา ตลอดจนบริบทและความต้องการของชุมชนและท้องถิ่น

๒. จัดตั้งงบประมาณ และรับผิดชอบการใช้จ่ายงบประมาณของสถานศึกษา

๓. พัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาให้สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้น
 พื้นฐานและความต้องการของนักเรียนชุมชนและท้องถิ่น

^{๕๕} Jesse. B., Essentials of Psychological Testing, (New York: Harper & Row, 1999), p. 140.

^{๕๖} Harold Koontz and Cyril O'Donnell, Essentials of Management, (New Delhi: Tata McGraw-Hill, 2001), p. 297.

๔. จัดการเรียนการสอน สภาพแวดล้อม บรรยากาศการเรียนการสอนที่เหมาะสม และส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญตลอดจนการปรับปรุงและพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาอย่างต่อเนื่อง

๕. ออกระเบียบ ข้อบังคับ ประกาศและแนวปฏิบัติต่างๆ ตามที่กฎหมายกำหนด

๖. กำกับ ติดตาม ประเมินผลงานตามแผนงาน โครงการและประเมินผลการปฏิบัติงาน ตลอดจนการพิจารณาความดีความชอบ การพัฒนา และการดำเนินการทางวินัยกับครูและบุคลากรทางการศึกษาในสถานศึกษาตามที่กฎหมายกำหนด

๗. ระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษารวมทั้งปกครองดูแล บำรุงรักษาใช้และจัดหาผลประโยชน์จากทรัพย์สินของสถานศึกษา

๘. จัดให้มีระบบประกัน คุณภาพภายในสถานศึกษาและให้ความร่วมมือในการประเมินคุณภาพการศึกษาจากหน่วยงานภายนอกสถานศึกษา รวมทั้งการรายงานผลการประเมินต่อ คณะกรรมการสถานศึกษาและสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา

๙. ส่งเสริมความเข้มแข็งให้กับชุมชน และสร้างความสัมพันธ์กับสถานศึกษาและสถาบันอื่นในชุมชนและท้องถิ่น

๑๐. ปฏิบัติหน้าที่อื่นที่เกี่ยวข้องกับกิจการภายในสถานศึกษาหรือตามที่ได้รับมอบหมาย และตามที่กฎหมายกำหนด^{๕๗}

สภาพการจัดการศึกษาก่อนการประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติพ.ศ. ๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ กับการปฏิรูปการศึกษา เป็นลักษณะการบริหารโดยการควบคุมจากภายนอก(External Control Management) ซึ่งมีลักษณะดังนี้

๑. การกำหนดเป้าหมายของการจัดการศึกษา เป็นการกำหนดเป้าหมายร่วมกันเป็นหนึ่งเดียวไม่ซับซ้อนมีความเป็นเอกภาพ ทำให้การจัดสภาพแวดล้อมทางการศึกษาเป็นลักษณะคงที่ไม่มีความต้องการอย่างแข็งขันที่จะปฏิรูปการศึกษา การบริหารงานจะมุ่งเน้นความเป็นมาตรฐานเดียวกันของทุกสถานศึกษาและจะคำนึงถึงผลเชิงปริมาณเป็นสำคัญ

๒. เป็นระบบการบริหารสถานศึกษาแบบดั้งเดิม ที่เน้นโครงสร้างองค์กร และกระบวนการทำงาน โดยมีสมมติฐานว่ากระบวนการทำงานที่เป็นมาตรฐานสามารถทำให้การดำเนินงานบรรลุเป้าหมายบริหาร และมีความเหมาะสมในทุกสถานศึกษา

๓. เป็นระบบที่ใช้การตรวจสอบจากภายนอกเท่านั้น

๔. เป็นระบบที่มีการรวมศูนย์อำนาจไว้ที่ส่วนกลาง สถานศึกษามีอำนาจเพียงเล็กน้อยในการตัดสินใจและต้องปรึกษาหารือจากผู้มีอำนาจ ในการตัดสินใจจากส่วนกลางในเกือบทุกเรื่องผลที่ตามมาคือไม่สามารถแก้ปัญหาหรือแก้ปัญหาได้ไม่ทันการ ไม่ก่อให้เกิดผลทางการศึกษาและยังสร้างความซับซ้อนมากขึ้น สถานศึกษาเป็นหน่วยปฏิบัติการของการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายตามนโยบายทางการศึกษา มีการควบคุมจากภายนอกอย่างใกล้ชิด บทบาทของสถานศึกษาจึงเป็นเพียงการรับคำสั่งจากหน่วยงานส่วนกลาง ไม่มีอำนาจในการคิดริเริ่มด้วยตนเอง

^{๕๗}โรงเรียนบ้านหนองสรวง, บทบาทหน้าที่ของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://project.kruparisa.com/bns/index.php/therole/85-role>[15 กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑].

๕. กำหนดให้การควบคุมจากภายนอก ซึ่งมีแนวโน้มที่จะเกิดมีการบังคับ ดูแลสถานศึกษาและเพิ่มกฎเกณฑ์บทบาท ความรับผิดชอบในการควบคุมจากส่วนกลาง^{๕๘}

การบริหารงานของโรงเรียนวัดสุพรรณพนมทองได้กล่าวถึง บทบาทหน้าที่ของสถานศึกษาไว้ดังนี้

๑. จัดทำนโยบาย แผนพัฒนาการศึกษา ให้สอดคล้องกับนโยบายของ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา สำนักงานคณะกรรมการศึกษาขั้นพื้นฐาน และกระทรวงศึกษาธิการ

๒. จัดตั้งงบประมาณ และรับผิดชอบค่าใช้จ่ายงบประมาณ

๓. พัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา ใช้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑

๔. จัดการเรียนการสอน จัดสภาพแวดล้อม บรรยากาศการเรียนการสอนที่เหมาะสม และส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ตลอดจนส่งเสริมการเรียนรู้และการพัฒนาตนเองของผู้เรียน

๕. ออกระเบียบข้อบังคับต่างๆรวมทั้งระเบียบและข้อบังคับที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการศึกษา

๖. กำกับ ติดตาม ประเมินผลงานตามแผนงานโครงการ และประเมินผลการปฏิบัติงาน ตลอดจนการพิจารณาความดีความชอบ การพัฒนา และการดำเนินงานทางวินัยกับครูและบุคลากรทางการศึกษา

๗. ประสานการระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษา รวมทั้งปกครอง ดูแล บำรุงรักษา ใช้ และจัดหาผลประโยชน์จากทรัพย์สินของโรงเรียน ทั้งที่เป็นราชพัสดุและทรัพย์สินอื่นๆตามระเบียบที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนด

๘. จัดให้มีระบบประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาและให้ความร่วมมือในการประเมินคุณภาพการศึกษาจากหน่วยงานภายนอก รวมทั้งการรายงานผลการประเมินต่อคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

๙. ส่งเสริมความเข้มแข็งในชุมชน และสร้างความสัมพันธ์กับสถาบันอื่นๆในชุมชนและท้องถิ่น

๑๐. ปฏิบัติหน้าที่อื่นเกี่ยวกับกิจการภายใน หรือตามที่ได้รับมอบหมาย และตามที่กฎหมายกำหนดให้^{๕๙}

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลพบุรีเขต ๓ ได้มีการกำหนดบทบาทหน้าที่ของการบริหารจัดการสถานศึกษาไว้ว่า

^{๕๘} นันทิยา ศรีหลิ่ง, “การมีส่วนร่วมในการบริหารของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานองคาย เขต๒”, วิทยานิพนธ์ ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชาการบริหารการศึกษา, (บัณฑิตศึกษา:มหาวิทยาลัยอีสาน, ๒๕๕๓), หน้า ๑๒.

^{๕๙} โรงเรียนวัดสุพรรณพนมทอง, บทบาทอำนาจหน้าที่ของโรงเรียนวัดสุพรรณพนมทอง, [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล : <https://sites.google.com/site/watsupanschool/naeana-rongreiyin/khxml-phunthan/bthbath-xanac-hnathi-khng-rongreiyin-wad-suphrm-phnm-thng>[๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑].

๑. จัดทำนโยบายแผนพัฒนาและมาตรฐานการศึกษาของเขตพื้นที่การศึกษาให้สอดคล้องกับนโยบาย มาตรฐานการศึกษาแผนการศึกษาแผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐานและความต้องการของท้องถิ่น

๒. วิเคราะห์การจัดตั้งงบประมาณ เงินอุดหนุนทั่วไปของโรงเรียน และหน่วยงานในเขตพื้นที่การศึกษาและแจ้งจัดสรรงบประมาณที่ได้รับให้หน่วยงานที่ได้รับให้หน่วยงานข้างต้นรับทราบและกำกับ ตรวจสอบติดตามการใช้จ่ายเงินงบประมาณของหน่วยงานดังกล่าวด้วย

๓. ประสาน ส่งเสริม สนับสนุนและพัฒนาหลักสูตรร่วมกับโรงเรียนในเขตพื้นที่การศึกษา

๔. กำกับดูแลติดตามและประเมินผลสถานศึกษาขั้นพื้นฐานและในเขตพื้นที่การศึกษา

๕. ศึกษาวิเคราะห์วิจัย และรวบรวมข้อมูลสารสนเทศด้านการศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษา

๖. ประสานการระดมทรัพยากรด้านต่างๆ รวมทั้งทรัพยากรบุคคลเพื่อส่งเสริมสนับสนุนการจัดและการพัฒนาการศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษา

๗. จัดระบบการประกันคุณภาพการศึกษาและประเมินผลการศึกษา ในเขตพื้นที่การศึกษา

๘. ประสาน ส่งเสริม สนับสนุน การจัดการศึกษาของโรงเรียนของเอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รวมทั้งบุคคลองค์กรชุมชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันอื่นที่จัดรูปแบบที่หลากหลายในเขตพื้นที่การศึกษา

๙. ดำเนินการประสานงาน ส่งเสริม สนับสนุนการวิจัยและพัฒนาการศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษา

๑๐. ประสาน ส่งเสริมการดำเนินงานของคณะอนุกรรมการและคณะทำงานด้านการศึกษา

๑๑. ประสานงานการปฏิบัติราชการทั่วไปกับองค์กร หน่วยงานภาครัฐเอกชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในฐานะสำนักงานผู้แทนกระทรวงศึกษาธิการในเขตพื้นที่การศึกษา

๑๒. ปฏิบัติหน้าที่อื่นเกี่ยวกับการภายในเขตพื้นที่การศึกษาที่ได้รับมอบหมายให้เป็นหน้าที่ของผู้ใด โดยเฉพาะหรือปฏิบัติงานอื่นตามที่มอบหมาย^{๖๐}

จากที่กล่าวมาแล้วนั้น สามารถสรุปได้ว่า สถานศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของสังคม มีฐานะเป็นสถาบันและเป็นองค์กรทางสังคมมีบทบาทหรือหน้าที่ที่สำคัญคือเตรียมเด็กหรือเยาวชนให้เป็นผู้ใหญ่ที่ดี สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข บทบาทของสถานศึกษาจะมีลักษณะคล้ายๆ กับสถาบันครอบครัวหรือบ้าน ด้วยเหตุนี้จึงทำให้โรงเรียนมีภารกิจหรือหน้าที่ต้องทำเพิ่มมากขึ้น หน้าที่โดยทั่วๆ ของสถานศึกษามีดังนี้สนองความต้องการทางสังคมคือฝึกคนให้มีความรับผิดชอบในหน้าที่

^{๖๐} สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลพบุรีเขต ๓, การปฏิบัติงานของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลพบุรี เขต ๓ งานนโยบายและแผน, (ลพบุรี: พื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลพบุรีเขต๓, ๒๕๕๗), หน้า ๒๗.

ของตน เพื่อให้บุคคลเป็นพลเมืองที่ดี ฝึกให้มีความสามารถในด้านต่างๆไม่ว่าจะเป็นในด้านมนุษยสัมพันธ์ การรู้จักนำหลักประชาธิปไตยมาใช้ในการดำรงชีวิตและปลูกฝังให้มีจิตใจเป็นประชาธิปไตย สถานศึกษายังต้องทำหน้าที่ในการปรับปรุงและสร้างความเจริญให้กับชุมชน เพื่อสร้างสิ่งแวดล้อมที่ดีให้แก่เด็ก และขณะเดียวกันยังเป็นการช่วยยกระดับของชุมชนให้สูงขึ้นอีกด้วยเพื่อสนองความต้องการของแต่ละบุคคลคือ ส่งเสริมให้บุคคลรู้จักสร้างความเจริญให้กับตนเอง มีความกระตือรือร้นในการศึกษาหาความรู้ มีศีลธรรมและมีวัฒนธรรมอันดีงาม รู้จักตนเอง รู้จักยับยั้งชั่งใจ เป็นต้น นอกจากนี้ สถานศึกษายังทำหน้าที่ฝึกคนให้มีสมรรถภาพทางเศรษฐกิจ เช่น มีทักษะในการประกอบอาชีพ เป็นผู้ผลิตและผู้บริโภคที่ดี ซึ่งในการศึกษาให้แก่ผู้เรียนตามหน้าที่นี้ สถานศึกษาจะต้องพิจารณาถึงความสนใจ ความถนัดและความสามารถของผู้เรียน เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนเจริญเต็มที่ ตามความสามารถที่ตนเองมีอยู่ เพื่อให้สถานศึกษาได้ทำหน้าที่ของตนได้เหมาะสม เจริญก้าวหน้าและมีประสิทธิภาพ

๒.๒.๔ ขอบข่ายของการบริหารสถานศึกษา

นักวิชาการได้ กำหนดขอบข่ายการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษา ไว้ดังนี้

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้กำหนดขอบข่ายงานที่สถานศึกษา ต้องปฏิบัติไว้ ๖ งาน คือ ๑) งานวิชาการ ๒) งานบริหารบุคคล ๓) งานบริหารกิจการนักเรียน ๔) งานธุรการการเงิน ๕) งานอาคารและสถานที่ และ ๖) งานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน หลังจากมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ ได้กำหนดขอบข่ายและภารกิจการบริหารสถานศึกษา ออกเป็น ๔ ด้าน คือ การบริหารวิชาการ การบริหารงบประมาณ การบริหารงานบุคคล และการบริหารทั่วไป^{๖๑} หลังจากนั้นสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้กำหนดให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีบทบาทและหน้าที่ที่สถานศึกษาต้องปฏิบัติไว้ ๔ ด้าน คือ ด้านการบริหารวิชาการด้านการบริหารงบประมาณ ด้านการบริหารงานบุคคล และด้านการบริหารทั่วไป^{๖๒}

กระทรวงศึกษาธิการพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่๒) พ.ศ.๒๕๔๕ ได้กำหนดทิศทางการบริหารไว้ในมาตรา ๓๙ ว่าให้กระทรวงกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษา ทั้งทางด้านวิชาการ งบประมาณ การบริหารงานบุคคลและการบริหารทั่วไปไปยังคณะกรรมการ และสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษาโดยตรง สถานศึกษาจึงมีอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบการบริหารด้านวิชาการ งบประมาณ บริหารงานบุคคล และบริหารทั่วไป เพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ด้านการศึกษาตามมาตรฐานการศึกษาแห่งชาติ ในขณะที่เดียวกันต้องให้เกิดผลสัมฤทธิ์สอดคล้องกับบริบทของชุมชนที่สถานศึกษาตั้งอยู่ โดยสถานศึกษาแต่ละแห่งต้องกำหนดเป้าหมายของตนเองในการพัฒนาผู้เรียนให้เป็นทั้งคนดี

^{๖๑}สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน,แนวทางการพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ,(กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, ๒๕๔๗), หน้า ๑๔.

^{๖๒}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓.

คนเก่ง และคนมีความสุข ฌ ระดับใด ระดับหนึ่ง อาจแตกต่างกันออกไปขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมทาง เศรษฐกิจ สังคม เทคโนโลยี และความคาดหวังของผู้ปกครองเกี่ยวกับการศึกษา^{๖๓}

ขอข่ายการบริหาร สถานศึกษา แนวทางการบริหารโรงเรียนเพื่อให้การบริหารโรงเรียน สดองกับการปฏิรูประบอบราชการและให้ประชาชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องพึงพอใจมากที่สุด ตาม เป้าหมายการจัดการศึกษา ที่ให้ผู้เรียนเป็นคนดี คนเก่ง และมีความสุขขอข่ายการบริหาร สถานศึกษา แบ่งเป็น ๔ด้าน คือ

๒.๒.๔.๑ การบริหารงานวิชาการ

งานวิชาการเป็นงานหลักหรือเป็นภารกิจหลักของสถานศึกษาที่พระราชบัญญัติ การศึกษาแห่งชาติพ.ศ.๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ มุ่งให้กระจายอำนาจใน การบริหารจัดการไปให้สถานศึกษามากที่สุด โดยกำหนดให้กระทรวงกำหนดเฉพาะหลักสูตร ส่วนกลางและให้สถานศึกษามีอิสระในการทำหลักสูตรสถานศึกษาได้เอง ด้วยเจตนารมณ์ที่จะให้ สถานศึกษาดำเนินการได้โดยอิสระและคล่องตัวรวดเร็ว สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน สถานศึกษา ชุมชน ท้องถิ่น และการมีส่วนร่วมในการออกแบบหลักสูตร กำหนดแหล่งเรียนรู้และ ออกแบบวิจัยในชั้นเรียน ออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละคน และออกแบบ ประเมินผลผู้เรียน ซึ่งจะเป็นปัจจัยสำคัญทำให้สถานศึกษาที่มีความเข้มแข็งในการบริหารและการจัดการ สามารถพัฒนาหลักสูตรและกระบวนการเรียนรู้ ตลอดจนการวัด ประเมินผล รวมทั้งการวัดปัจจัย เกื้อหนุนการพัฒนาคุณภาพนักเรียน ชุมชน ท้องถิ่น ได้อย่างมีคุณภาพและมีประสิทธิภาพโดยมี ขอข่ายและภาระกิจการบริหารและจัดการ ๑๒ ด้าน ดังนี้^{๖๔}

- ๑)การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา
- ๒)การพัฒนากระบวนการเรียนรู้
- ๓)การวัดผล ประเมินผล และเทียบโอนผลการเรียน
- ๔)การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา
- ๕)การพัฒนาสื่อ นวัตกรรมและเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา
- ๖)การพัฒนาแหล่งเรียนรู้
- ๗)การนิเทศการศึกษา
- ๘)การแนะแนวการศึกษา
- ๙)การพัฒนาระบบประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา
- ๑๐)การส่งเสริมความรู้ด้านวิชาการแก่ชุมชน
- ๑๑)การประสานความร่วมมือในการพัฒนาวิชาการกับสถานศึกษา
- ๑๒)การส่งเสริมและสนับสนุนงานวิชาการแก่บุคคล ครอบครัว องค์กร

หน่วยงานสถาบันอื่น ที่จัดการศึกษา

^{๖๓} กระทรวงศึกษาธิการ,คู่มือการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่เป็นนิติบุคคล,(กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์(รสพ), ๒๕๕๐), หน้า ๒๙.

^{๖๔} กระทรวงศึกษาธิการ,พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติพุทธศักราช ๒๕๔๒ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับ ที่ ๒) พุทธศักราช ๒๕๔๕,(กรุงเทพมหานคร: ศุภสภา, ๒๕๔๖), หน้า ๓๓.

วัตถุประสงค์ของการบริหารงานวิชาการ

๑) เพื่อให้สถานศึกษาบริหารงานวิชาการได้โดยอิสระคล่องตัว รวดเร็ว และสอดคล้องกับความต้องการของนักเรียน สถานศึกษาและท้องถิ่น

๒) เพื่อให้การบริหารและการจัดการศึกษาของสถานศึกษาได้มาตรฐานและมีคุณภาพสอดคล้องกับระบบประกันคุณภาพการศึกษา และการประเมินผลภายในเพื่อพัฒนาตนเอง และประเมินจากหน่วยงานภายนอก

๓) เพื่อให้สถานศึกษาพัฒนาหลักสูตรและกระบวนการเรียนรู้ตลอดจนปัจจัยเกื้อหนุนการพัฒนาการเรียนรู้ที่สนองความต้องการของผู้เรียน ชุมชน และท้องถิ่น โดยยึดผู้เรียนเป็นสำคัญได้อย่างมีประสิทธิภาพและคุณภาพ

๔) เพื่อให้สถานศึกษาได้ประสานความร่วมมือในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษาของบุคคล ครอบครัว องค์กร หน่วยงานและสถาบันอื่นๆ อย่างกว้างขวาง

นันทิยา ศรีหลัง จากการศึกษาการบริหารงานวิชาการทั้งหมด ๑๒ ภารกิจนั้นมีวัตถุประสงค์เพื่อให้สถานศึกษาบริหารงานวิชาการได้โดยอิสระคล่องตัว รวดเร็วและสอดคล้องกับความต้องการของนักเรียน สถานศึกษา ชุมชน และท้องถิ่น มีมาตรฐานและคุณภาพ และสอดคล้องกับระบบประกันคุณภาพการศึกษาและการประเมินคุณภาพภายในเพื่อพัฒนาตนเองและการประเมินจากหน่วยงานภายนอกพัฒนาหลักสูตรและกระบวนการเรียนรู้ตลอดจนปัจจัยเกื้อหนุนการพัฒนาการเรียนรู้และการประสานความร่วมมือกับบุคคล ครอบครัว องค์กรหน่วยงานและสถาบันอื่นๆ ในพัฒนาคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา^{๖๕}

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ ได้ให้ความหมายของการบริหารงานวิชาการไว้ว่า การบริหารงานวิชาการ หมายถึงการบริหารสถานศึกษา โดยมการจัดการจัดกิจกรรมทุกอย่างที่เกี่ยวกับการเรียนการสอนให้ได้ผลดีและมีประสิทธิภาพให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับผู้เรียน^{๖๖}

สรุปได้ว่าการบริหารงานวิชาการทั้งหมด๑๒ ภารกิจนั้นมีวัตถุประสงค์เพื่อให้สถานศึกษาบริหารงานวิชาการได้โดยอิสระ คล่องตัว รวดเร็ว และสอดคล้องกับความต้องการของนักเรียน สถานศึกษา ชุมชน และท้องถิ่น อย่างมีประสิทธิภาพและคุณภาพ การบริหารกิจกรรมทุกชนิดและการดำเนินงานทุกอย่างของ ผู้บริหารโรงเรียน ครู และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปรับปรุงการพัฒนาการเรียนรู้ให้เกิดผลดีกับผู้เรียน และให้ครอบคลุมกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตรอย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผล

๒.๒.๔.๒ การบริหารงานงบประมาณ

งานบริหารงบประมาณของสถานศึกษามุ่งเน้นความเป็นอิสระในการบริหารจัดการมีความคล่องตัวโปร่งใส ตรวจสอบได้ทั้งนี้เพราะการบริหารงบประมาณในระบบศูนย์อำนาจในระบบเดิมนั้นนอกจากจะทำให้เกิดความล่าช้าด้วยระเบียบที่ทำให้ขาดความคล่องตัวในการบริหารแล้วยังมี

^{๖๕} นันทิยา ศรีหลัง, “การมีส่วนร่วมในการบริหารของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาหนองคาย เขต ๒”, วิทยานิพนธ์ ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชาการบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย:มหาวิทยาลัยอีสาน, ๒๕๕๓), หน้า ๒๔.

^{๖๖} ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์, การบริหารงานวิชาการ, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์สื่อเสริมกรุงเทพ, ๒๕๔๓), หน้า ๒.

ปัญหาในเรื่องการทุจริต และสถานศึกษาได้รับการจัดสรรทรัพยากรที่ไม่ตรงกับความต้องการ ซึ่งการบริหารงบประมาณนั้น ต้องยึดหลักการบริหารมุ่งเน้นผลสัมฤทธิ์และบริหารแบบมุ่งเน้นผลงาน ให้มีการจัดหาผลประโยชน์จากทรัพย์สินของสถานศึกษารวมทั้งหารายได้จากการบริการมาใช้จัดการเพื่อประโยชน์ทางการศึกษาส่งผลให้เกิดคุณภาพที่ดีต่อผู้เรียนโดยมีขอบข่ายและภารกิจการบริหารและการจัดการ ดังนี้^{๖๗}

๑) การจัดทำและเสนอของบประมาณ

- (๑) การวิเคราะห์และพัฒนานโยบายทางการศึกษา
- (๒) การจัดทำแผนกลยุทธ์หรือแผนพัฒนาการศึกษา
- (๓) การวิเคราะห์ความเหมาะสมการเสนอของบประมาณ

๒) การจัดสรรงบประมาณ

- (๑) การจัดสรรงบประมาณในสถานศึกษา
- (๒) การเบิกจ่ายและการอนุมัติงบประมาณ
- (๓) การโอนเงินงบประมาณ

๓) การตรวจสอบติดตามประเมินผลและรายงานผลการใช้เงินและผลการ

ดำเนินงาน

- (๑) การตรวจสอบติดตามการใช้เงินและผลการดำเนินงาน
- (๒) การประเมินผลการใช้เงินและผลการดำเนินงาน

๔) การระดมทรัพยากรและการลงทุนเพื่อการศึกษา

- (๑) การจัดสรรทรัพยากร
- (๒) การระดมทรัพยากร
- (๓) การจัดหารายได้และผลประโยชน์
- (๔) กองทุนกั๊ยมเพื่อการศึกษา
- (๕) กองทุนสวัสดิการเพื่อการศึกษา

๕) การบริหารการเงิน

- (๑) การเบิกเงินจากคลัง
- (๒) การรับเงิน
- (๓) การเก็บรักษาเงิน
- (๔) การจ่ายเงิน
- (๕) การนำส่งเงิน
- (๖) การเบิกเงินไว้เบิกเหลืออมปี

๖) การบริหารบัญชี

- (๑) การจัดทำบัญชีการเงิน
- (๒) การจัดทำรายงานการเงินและงบการเงิน

^{๖๗} กระทรวงศึกษาธิการ, พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พุทธศักราช ๒๕๔๕, (กรุงเทพมหานคร: ครูสภา, ๒๕๔๖), หน้า ๓๙.

(๓) การจัดทำและจัดหาแบบพิมพ์บัญชี ทะเบียน และรายงาน

๗) การบริหารพัสดุและสินทรัพย์

(๑) การจัดทำระบบฐานข้อมูลทรัพย์สินของสถานศึกษา

(๒) การจัดหาพัสดุ

(๓) การกำหนดรูปแบบรายการหรือคุณลักษณะเฉพาะและจัดซื้อจัดจ้าง

(๔) การควบคุมดูแล บำรุงรักษา และจำหน่ายพัสดุ

วัตถุประสงค์ของการบริหารงานงบประมาณ

(๑) เพื่อให้สถานศึกษาบริหารดำเนินงานงบประมาณมีความเป็นอิสระคล่องตัว

โปร่งใสตรวจสอบได้

(๒) เพื่อให้ผลผลิต ผลลัพธ์เป็นไปตามข้อตกลงการให้บริการ

(๓) เพื่อให้สถานศึกษาสามารถจัดทรัพยากรที่ได้อย่างเพียงพอและมี

ประสิทธิภาพ

จากการศึกษาการบริหารงานงบประมาณที่มีทั้ง๗ ภารกิจนั้น มีวัตถุประสงค์เพื่อให้สถานศึกษาบริหารงานดำเนินงานงบประมาณอย่างอิสระ คล่องตัวและโปร่งใสตรวจสอบได้ให้สถานศึกษาจัดทรัพยากรอย่างเพียงพอและมีประสิทธิภาพเพื่อให้ผลผลิตเป็นไปตามข้อตกลงการให้บริการ

๒.๒.๔.๓ การบริหารงานบุคคล

งานบริหารงานบุคคลในสถานศึกษาเป็นภารกิจที่สำคัญที่มุ่งส่งเสริมให้สถานศึกษาสามารถปฏิบัติงานตอบสนองภารกิจของสถานศึกษา เพื่อดำเนินการด้านการบริหารงานบุคคล ให้เกิดความคล่องตัว อิสระ ภายใต้กฎหมายระเบียบ เป็นไปตามหลักและบุคลากรทางการศึกษาได้รับการพัฒนา มีความรู้ความสามารถ มีขวัญกำลังใจได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติมีความมุ่งมั่นและก้าวหน้าในวิชาชีพการกระจายอำนาจด้านการบริหารงานบุคคลนั้น จึงเป็นโอกาสที่สถานศึกษาจะมีบทบาทและอำนาจหน้าที่ในการบริหารงานบุคคลมากขึ้น นับตั้งแต่การสรรหา การคัดเลือกการพัฒนาให้ค่าตอบแทน เป็นต้น โดยเป้าหมายสูงสุดของการมีอำนาจและความรับผิดชอบในการบริหารงานบุคคลนี้ก็เพื่อสนับสนุนการจัดการเรียนการสอน ซึ่งจะส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของผู้เรียนเป็นสำคัญโดยมีภารกิจด้านการบริหารและจัดการ ดังนี้^{๖๘}

๑) การวางแผนอัตรากำลังและตำแหน่ง

๒) การสรรหาและการบรรจุแต่งตั้ง

๓) การเสริมส่งประสิทธิภาพในการปฏิบัติราชการ

๔) วินัยและการรักษาวินัย

๕) การออกจากราชการ

วัตถุประสงค์ของการบริหารงานบุคคล

(๑) เพื่อให้การดำเนินการด้านการบริหารงานบุคคลถูกต้อง รวดเร็ว เป็นไปตาม

หลักธรรมาภิบาล

^{๖๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๓.

๒) เพื่อส่งเสริมให้บุคลากรมีความรู้ความสามารถและมีจิตสำนึกในการปฏิบัติภารกิจที่รับผิดชอบให้เกิดผลสำเร็จตามหลักการบริหารแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์

๓) เพื่อส่งเสริมให้ครูและบุคลากรทางการศึกษาปฏิบัติงานเต็มศักยภาพ โดยยึดมั่นในระเบียบวินัย จรรยาบรรณอย่างมีมาตรฐานวิชาชีพ

๔) เพื่อให้ครูและบุคลากรทางการศึกษาที่ปฏิบัติงานได้ตามมาตรฐานวิชาชีพได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติมีความมั่นคงและก้าวหน้าในวิชาชีพ ซึ่งจะส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของผู้เรียนเป็นสำคัญ

จากที่กล่าวมานั้น การศึกษางานบริหารงานบุคคลที่มีทั้งหมด ๕ ภารกิจนั้นสามารถสรุปได้ว่า มีวัตถุประสงค์เพื่อให้การดำเนินการด้านการบริหารงานบุคคลถูกต้อง รวดเร็ว เป็นไปตามหลักส่งเสริมให้บุคลากรมีความรู้ความสามารถ มีจิตสำนึกในการปฏิบัติภารกิจที่รับผิดชอบ ให้เกิดผลสำเร็จส่งเสริมให้ครูและบุคลากรทางการศึกษาปฏิบัติงานเต็มศักยภาพ โดยยึดมั่นในระเบียบวินัย จรรยาบรรณอย่างมีมาตรฐานวิชาชีพยกย่องเชิดชูเกียรติครูและบุคลากรทางการศึกษาปฏิบัติงานเต็มศักยภาพให้มีความมั่นคงและก้าวหน้าในวิชาชีพ ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของผู้เรียนต่อไป

๒.๒.๔.๔ การบริหารงานทั่วไป

การบริหารงานทั่วไปเป็นงานที่เกี่ยวกับการจัดระบบบริหารองค์การให้บริการบริหารงานอื่นๆ บรรลุผลตามมาตรฐาน คุณภาพและเป้าหมายที่กำหนดไว้โดยมีบทบาทหลักในการประสานงานส่งเสริมสนับสนุน และอำนวยความสะดวกต่างๆ ในการบริการการศึกษาทุกรูปแบบมุ่งพัฒนาการศึกษาให้ใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีอย่างเหมาะสม ส่งเสริมในการบริหารและการจัดการศึกษา ตามหลักการบริหารที่มุ่งเน้นผลสัมฤทธิ์ของงานเป็นหลักโดยเน้นความโปร่งใสการบริหารงานทั่วไปนั้นต้องให้ความสำคัญกับการทำนโยบาย แผน และระบบข้อมูลสำหรับการดำเนินงาน โดยจะรวมงานด้านประกันคุณภาพภายในไว้ด้วย ดังนั้น การบริหารงานทั่วไปแบบใหม่จึงต้องมีประสิทธิภาพ มีระบบข้อมูลที่ทันสมัยสำหรับงานวิชาการมีความคล่องตัวใช้บุคลากรน้อยและควรจัดเป็นบริการ ณ จุดเดียว (One -Stop -Service) ทั้งหมดนี้เพื่อให้การจัดการศึกษามีประสิทธิภาพและประสิทธิผล โดยมีขอบข่ายภารกิจการบริหารและจัดการ ดังนี้

๑) การดำเนินงานธุรการ

๒) งานเลขานุการคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

๓) การพัฒนาระบบเครือข่ายข้อมูลสารสนเทศ

๔) การประสานและพัฒนาเครือข่ายการศึกษา

๖) การจัดระบบการบริหารและพัฒนาองค์กร

๖) งานเทคโนโลยีสารสนเทศ

๗) การส่งเสริมสนับสนุนด้านวิชาการ งบประมาณ บุคลากรและบริหารทั่วไป

๘) การดูแลอาคารสถานที่และสภาพแวดล้อม

๙) การจัดทำสำมะโนผู้เรียน

๑๐) การรับนักเรียน

๑๑) การส่งเสริมและการประสานงานการจัดการศึกษาในระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัย

๑๒) การระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษา

๑๓) การส่งเสริมกิจการนักเรียน

๑๔) การประชาสัมพันธ์งานการศึกษา

๑๕) การส่งเสริมสนับสนุนและประสานงานการจัดการศึกษาของบุคคล ชุมชน องค์กรหน่วยงาน และสถาบันสังคมอื่นที่จัดการศึกษา

๑๖) งานประสานราชการกับเขตพื้นที่การศึกษาและหน่วยงานอื่น

๑๗) การจัดระบบควบคุมภายในหน่วยงาน

๑๘) งานบริการสาธารณะ

๑๙) งานที่ไม่ได้ระบุไว้ในงานอื่น

วัตถุประสงค์ของการบริหารงานทั่วไป

๑) เพื่อให้บริการสนับสนุน ส่งเสริม ประสานงาน และอำนวยความสะดวกให้การปฏิบัติงานของสถานศึกษาเป็นไปด้วยความเรียบร้อย มีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผล

๒) เพื่อประชาสัมพันธ์เผยแพร่ข้อมูลข่าวสารและผลงานของสถานศึกษาต่อสาธารณชน ซึ่งจะก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจ เจตคติที่ดีเลื่อมใส ศรัทธาและให้การสนับสนุนการจัดการศึกษาจากการศึกษาการบริหารงานทั่วไปนั้นมีวัตถุประสงค์เพื่อให้การสนับสนุนการให้บริการส่งเสริมการประสานงานด้านต่างๆของสถานศึกษาให้เป็นไปด้วยความราบรื่นเรียบร้อย และเป็นการประชาสัมพันธ์เผยแพร่ข้อมูลข่าวสารผลงานของสถานศึกษาต่อสาธารณชน

สรุปได้ว่า หน้าที่ของการบริหารจัดการสถานศึกษา ที่มีต่อสถานศึกษา ในการการศึกษา ควรพัฒนาลักษณะการมีการรับรู้รับทราบ ช่วยเหลือ สนับสนุนประสานงาน มาเป็นร่วมคิดร่วมทำร่วม ประเมินติดตามการปฏิบัติงานในทุกๆด้านเพื่อให้ปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพสถานศึกษาเป็นสถาบันพัฒนาคน ให้มีความรู้ ความคิด มีบุคลิกภาพและพฤติกรรมที่ดี สถานศึกษาถือว่าเป็น ศูนย์กลางการพัฒนากระจายอยู่ทั่วทุกท้องถิ่น มีบทบาทหน้าที่ที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาลูกหลานของชุมชนให้เป็นผู้มีความรู้ ความคิด มีทักษะในการทำงาน มีบุคลิกภาพลักษณะนิสัยและพฤติกรรมที่ดีงาม สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนตลอดทั้งเป็นกำลังใจในการพัฒนาท้องถิ่นให้เจริญก้าวหน้าโดยลำดับนั้นการนำคนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้มีประสิทธิภาพ จึงต้องมีบทบาทร่วมกันในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในโรงเรียน

๒.๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธ ๕ ด้าน

บทบาทของโรงเรียนวิถีพุทธนั้นต้องมีการบริหารงานในแต่ละด้านที่เป็นไปเพื่อการสนับสนุนให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาตน ตามหลักพุทธธรรมอย่างบูรณาการ และส่งเสริมผู้เรียนในการพัฒนาชีวิต ให้สามารถ กิน อยู่ ดู ฟังเป็น มีวัฒนธรรมแสวงปัญญา ทั้งนี้การจัดองค์ประกอบด้านต่างๆที่เอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้ จะส่งเสริมให้เกิดลักษณะของปัญญาคุณธรรม ๔ ประการ ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกระทรวงศึกษาธิการ ได้ให้ความหมายของคำว่า ปัญญาคุณธรรมไว้ว่า เป็นธรรมเป็นเครื่องเจริญ คุณธรรมที่ก่อให้เกิดความเจริญงอกงาม ตามหลักไตรสิกขา การ

บริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธ ให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล จะต้องครอบคลุมใน ๕ ด้านต่อไปนี้

๒.๒.๕.๑ การบริหารจัดการด้านกายภาพ

สภาพด้านกายภาพของสถานศึกษาโดยทั่วไปนั้นเป็นปัจจัยภายนอกที่สำคัญต่อการเรียนรู้ในพระพุทธศาสนาที่เช่นเดียวกันมีการให้ความสำคัญกับสภาพด้านกายภาพ ดังจะเห็นได้จากองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญกับสถานที่ที่เกี่ยวกับการเรียนรู้มากดังนั้นโรงเรียนวิถีพุทธจึงกำหนดให้มีสภาพด้านกายภาพตามหลักธรรม สัปายะ ๗ ซึ่งหมายถึง สิ่งที่สบาย สิ่งที่เหมาะสม สิ่งที่อยู่ไกล ช่วยสนับสนุนการเจริญภาวนาให้บังเกิดผลดี ช่วยให้สมาธิ ตั้งมั่นไม่เสื่อมถอยนั่นเอง^{๖๙}

ธีระศักดิ์ บึงมูม กล่าวถึง ด้านกายภาพ คือ อาคารสถานที่ ห้องเรียนแหล่งเรียนรู้ สภาพแวดล้อม ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต เช่น กิจกรรมประจำวัน กิจกรรมวันสำคัญ กิจกรรมนักเรียนต่างๆ ด้านการเรียนการสอน เริ่มตั้งแต่กำหนดหลักสูตรสถานศึกษา การจัดหน่วยการเรียนรู้ แผนการจัดการเรียนรู้ จนถึงกระบวนการเรียนการสอน ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ในการปฏิบัติต่อกัน ระหว่างครูและนักเรียน นักเรียนกับนักเรียน หรือครูกับครู เป็นต้น และด้านการบริหารจัดการ ตั้งแต่การกำหนดวิสัยทัศน์ จุดเน้น การกำหนดแผนปฏิบัติการ การสนับสนุนติดตาม ประเมินผล และพัฒนาต่อเนื่อง ซึ่งเป็นการจัดสภาพในแต่ละด้านจะมุ่งเพื่อให้เกิดการพัฒนาให้นักเรียนตามระบบไตรสิกขา ดำเนินไปอย่างชัดเจนมีประสิทธิภาพ ดังเช่น การจัดด้านกายภาพ ควรเป็นธรรมชาติ สภาพแวดล้อมที่ช่วยให้มีจิตใจที่สงบส่งเสริมปัญญากระตุ้น การพัฒนาศรัทธา และศีลธรรมที่กิจกรรมพื้นฐาน วิถีชีวิต กระตุ้นการให้กินอยู่ ดู ฟัง ดำเนินด้วยสติสัมปชัญญะ เป็นไปตามคุณค่าแท้ ด้านการเรียนการสอนบูรณาการพุทธธรรมในการจัดเรียนรู้ชัดเจน ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ เอื้ออาทรเป็นกัลยาณมิตรต่อกันส่งเสริมทั้งวัฒนธรรมเมตตาและวัฒนธรรมแสวงปัญญา เป็นต้น^{๗๐}

สภาพโรงเรียนวิถีพุทธด้านกายภาพจึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งอีกประเด็นหนึ่ง กระทรวงศึกษาธิการ จึงได้กำหนดแนวทางให้ผู้บริหารโรงเรียนใช้หลักพุทธธรรมในการจัดสภาพแวดล้อมและบรรยากาศ ที่เป็นกัลยาณมิตรเอื้อในการพัฒนาผู้รอบด้าน ด้วยวิถีวัฒนธรรมแสวงปัญญา เช่น อาคารสถานที่เหมาะสมเพียงพอ แหล่งเรียนรู้อุปกรณ์ทันสมัยตรงตามความต้องการ บรรยากาศที่ส่งเสริมการเรียนรู้และการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมบุคลากรเป็นแบบอย่างที่ดี โภชนาการดี ส่งเสริมสุขภาพพลานามัย อากาศดี ปลอดภัยโปร่งสบาย ไม่มีมูมอับ ไรฝุ่นไร้มลภาวะ กิจกรรมทั้งในและนอกห้องเรียนเหมาะสมกับผู้เรียนการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธด้านกายภาพสามารถดำเนินการได้ ดังนี้

^{๖๙} กระทรวงศึกษาธิการ, แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ, พิมพ์ครั้งที่ ๒,(กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.), ๒๕๔๖), หน้า ๒๔-๒๕.

^{๗๐} ธีระศักดิ์ บึงมูม, “การบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ”, วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยพายัพพุมธานี, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม ๒๕๕๙): ๑๓๘-๑๓๙.

๑) จัดประดิษฐานพระพุทธรูปประจำโรงเรียนและประจำห้องเรียนอย่างเหมาะสมได้แก่ จัดสถานที่ประดิษฐานพระพุทธรูปประจำโรงเรียน และมีสัญลักษณ์ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ประจำห้องเรียน มีห้องจริยธรรมหรือห้องพระพุทธศาสนาอย่างเหมาะสม

๒) มีป้ายนิเทศ ป้ายคติธรรม คำขวัญ คุณธรรมจริยธรรม โดยทั่วไปในบริเวณโรงเรียนได้แก่ มีป้ายคติธรรมติดตามห้องเรียนหรือตามอาคารเรียน มีป้ายคำขวัญ คุณธรรมจริยธรรม โดยทั่วไปในบริเวณโรงเรียน มีป้ายนิเทศให้ความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะอย่างเหมาะสม

๓) สภาพโรงเรียนวิถีพุทธต้องสะอาด สว่าง สงบ ปลอดภัย ร่มรื่น เรียบง่าย ใกล้ชิดธรรมชาติ กล่าวคือ มีสาธารณูปโภคเพียงพอตามความจำเป็น ห้องเรียนสะอาดเป็นระเบียบเหมาะสมต่อกิจกรรมการเรียนรู้ โรงเรียนวิถีพุทธสะอาด ปลอดภัย ร่มรื่น สวยงาม ถูกสุขลักษณะโดยการมีส่วนร่วมของนักเรียนและบุคลากรในโรงเรียนและมีการดำเนินกิจกรรมสร้างจิตสำนึก ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

๔) บริเวณโรงเรียนปราศจากสิ่งเสพติดและอบายมุข สิ่งมอมเมาทุกชนิด ได้แก่ โรงเรียนไม่มีมูม้อบ หรือแหล่งมั่วสุม มีบริเวณให้นักเรียนได้ออกกำลังกายอย่างเหมาะสมและปลอดภัย มีกิจกรรมส่งเสริมนักเรียนใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ห้างไกลยาเสพติด มีระบบช่วยเหลือนักเรียน มีมาตรการเพื่อให้โรงเรียนปลอดสิ่งเสพติด อบายมุข และสิ่งมอมเมาต่างๆ โดยผู้ปกครอง และชุมชนมีส่วนร่วม^{๗๑}

สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา ได้สรุปว่าสถานศึกษาจะจัดอาคารสถานที่ สภาพแวดล้อม ห้องเรียนและแหล่งเรียนรู้ที่ส่งเสริมการพัฒนาศีลสมาธิและปัญญา เช่น มีศาลา พระพุทธรูปที่เด่น เหมาะสมที่จะชวนให้ระลึกถึงพระรัตนตรัยอยู่เสมอ หรือมีมุมหรือห้องให้ศึกษา พุทธธรรม บริหารจิต เจริญภาวนาที่เหมาะสม หรือมากพอที่จะบริการผู้เรียน หรือการตกแต่งบริเวณให้เป็นธรรมชาติหรือใกล้ชิดธรรมชาติชวนให้มีใจสงบ และส่งเสริมปัญญา เช่น ร่มรื่น มีป้ายนิเทศ ป้ายคุณธรรมดูแลเสียงต่างๆ มีให้อีกทีถ้าเปิดเพลงกระจายเสียงก็พิถีพิถันเลือกเพลงที่ส่งเสริมสมาธิ ประเทืองปัญญา^{๗๒}

สายสมร ภูเจริญกล่าวว่าโรงเรียนควรสร้างบรรยากาศสิ่งแวดล้อมทางด้านกายภาพ เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติ เช่น

๑) การจัดสิ่งแวดล้อมด้านกายภาพ

(๑) การสร้างสิ่งที่เป็นเอกลักษณ์ของโรงเรียน เพื่อเป็นศูนย์รวมทางจิตใจของสมาชิกทุกคน ให้มีความภาคภูมิใจในสถาบัน เช่น กำหนดต้นไม้หรือดอกไม้ประจำโรงเรียน สิ่งปลูกสร้างที่เป็นสัญลักษณ์ของโรงเรียน เพลงประจำโรงเรียน การแต่งกายชุดที่เป็นเอกลักษณ์ของโรงเรียน เป็นต้น

^{๗๑} รมิรัตน์ เมียส, “การบริหารโรงเรียนวิถีพุทธโรงเรียนชินรสวิทยาลัยเขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชาการบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๒๔.

^{๗๒} สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา, แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อุษาการพิมพ์, ๒๕๕๗), หน้า ๑๐.

(๒) การจัดบริเวณโรงเรียน มีการตกแต่งอาคารเรียน อาคารประกอบ ตัดแต่งสนามหญ้า รื้อจัดห้องเรียน ห้องพักครูสำนักงาน โต๊ะทำงาน ห้องน้ำ ห้องส้วม รักษาความสะอาด สิ่งต่างๆ จัดเครื่องมือวัสดุอุปกรณ์ในโรงฝึกงาน ให้เกิดความสะอาดเป็นระเบียบเรียบร้อยดูแล้วสบายตา หยิบก็ง่ายใช้คล่องและใช้การได้อยู่เสมอ ซึ่งอาจใช้กิจกรรม ๕ ส (5-S Activities) คือ สะสาง (Seiri) สะดวก (Seiton) สะอาด (Seiso) สุขลักษณะ (Seiketsu) และสร้างนิสัย

(๓) สร้างความรู้สึกให้มีความรักความผูกพันกับไม้โดยเปิดโอกาสให้ครูและนักเรียนได้ปลูกและดูแลรักษาต้นไม้ด้วยตนเองควรเป็นไม้ยืนต้นอย่างน้อยคนละ ๑ ต้น หากบางโรงเรียนไม่สามารถปลูกไม้ยืนต้นได้ก็อาจปลูกไม้ดอกไม้ประดับตกแต่งสร้างซุ้ม สร้างศาลา สวนหย่อม พักผ่อนหย่อนใจให้เกิดความร่มรื่น สดชื่นสวยงามได้ที่ต้นไม้อาจจะมีข้อความที่เป็นข้อคิดข้อเตือนใจไว้ที่เรียกว่า “ต้นไม้พูดได้”

(๔) มีการพัฒนาตัดแปลงให้เกิดสิ่งใหม่ เพื่อเป็นการขจัดความซ้ำซากจำเจเช่นการจัดสถานที่ทำงานของครูการจัดโต๊ะเรียน การตกแต่งไม้ดอกไม้ประดับการจัดป้ายนิเทศป้ายประกาศ ตลอดจนจนถึงการนำทรัพยากรหรือสิ่งต่างๆ ในท้องถิ่นมาจัดหรือตัดแปลงให้เหมาะสมกับสภาพของโรงเรียน เช่น การใช้ต้นตาล ต้นมะพร้าว มาทำโต๊ะ เก้าอี้ การนำเปลือกหอยมาประดับตกแต่งห้องเรียนและสถานที่ต่างๆ การนำกระบอกไม้ไผ่มาทำถังขยะการนำหมวกหรืออบมาทำโคมไฟ การตัดแปลงต้นไม้ให้เป็นรูปทรงต่างๆ

(๕) คำนึงถึงความเหมาะสมกับสถานที่ เช่น การจัดห้องแสดงศิลปวัฒนธรรมการจัดทำเอกสารเผยแพร่ขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น การจัดป้ายประกาศในที่สามารถอ่านได้สะดวกและทั่วถึงจัดสถานที่บางส่วนไว้เพื่อให้นักเรียนได้เข้าไปใช้ได้ ในลักษณะที่มึความรู้สึกเป็นส่วนตัวเป็นตัวของตัวเองอันจะก่อให้เกิดความรู้สึกที่สงบ เช่น มุมสงบในห้องสมุด ห้องจริยธรรม สวนจริยธรรม สวนสงบ ไม่จัดคอกหรือเล้าสัตว์ไว้ในที่เป็นการรบกวนการเรียนการสอน เป็นต้น

(๖) การใช้สิ่งของหรือสถานที่ของโรงเรียนอย่างคุ้มค่าหรือเกิดประโยชน์สูงสุดเช่นบริเวณใต้ถุนอาคารเรียน บริเวณหอประชุม โรงอาหารได้ร่มไม้ ฯลฯ อาจจัดเพื่ออำนวยความสะดวกด้านอื่น เช่น เป็นที่อ่านหนังสือเรียกว่าห้องโถง หรือใช้จัดนิทรรศการ ป้ายนิเทศ ป้ายประกาศ เป็นต้น

๒) การจัดสิ่งแวดล้อมด้านการบริหาร สิ่งแวดล้อมด้านการบริหารเป็นการดำเนินการของโรงเรียน ให้ปฏิบัติงานให้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ผู้บริหารและครูเป็นผู้มีความสำคัญยิ่งต่อการสร้างสิ่งแวดล้อม โดยเริ่มที่ตัวผู้บริหารเองจะต้องเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีให้เกิดขึ้นระหว่างครูด้วยกันและระหว่างครูกับผู้บริหาร ความสัมพันธ์ที่ดีจะได้รับความไว้วางใจจากคณะครูปฏิบัติต่อครูเหมือนกับเป็นผู้ร่วมงานที่ดีที่คอยให้คำแนะนำ ช่วยเหลือสร้างขวัญและกำลังใจในการทำงานให้กับครู โดยยึดหลักการบริหารแบบมีส่วนร่วม (Participative management) เช่น

(๑) การสำรวจสภาพปัจจุบันและปัญหา จัดทำข้อมูลสารสนเทศที่เป็นปัจจุบันแล้วนำข้อมูลมาเป็นพื้นฐานในการกำหนดนโยบายหรือแนวปฏิบัติของโรงเรียน มีการเปิดโอกาสให้บุคลากรที่เกี่ยวข้องได้มีส่วนร่วม และแสดงความคิดเห็นในลักษณะต่างๆ เช่น การกำหนด

นโยบายการเสนอแผนงานโครงการ ซึ่งอาจใช้กระบวนการวางแผนที่เป็นทีม (Team planning) หรือ กิจกรรม ข้อเสนอแนะ(Suggestion system) เป็นต้น

๒) ส่งเสริมให้บุคลากรของโรงเรียนทำงานร่วมกันในลักษณะต่างๆ เช่น ในการประชุมเชิงปฏิบัติการ ส่งเสริมการรวมกลุ่มศิษีการนิเทศภายในเพื่อการอภิปรายแก้ปัญหา หา ข้อยุติและกำหนดเป็นแนวทางปฏิบัติร่วมกันการมอบหมายงานหรือการสั่งการเป็นไปตามสายการ บังคับบัญชาชัดเจนเหมาะสมกับความสามารถไม่เกินกำลัง

(๓) มีการสร้างขวัญกำลังใจ จัดสวัสดิการให้บุคลากรหลายรูปแบบ เช่น

-มอบหมายงานให้แล้วติดตามดูแลถามไถ่ให้ความช่วยเหลือยกย่อง

ชมเชย

-ส่งเสริมสนับสนุนด้านงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ในการปฏิบัติงาน

อย่างเหมาะสม

-จัดสวัสดิการต่างๆ เช่น สหกรณ์ทุนการศึกษา ที่พักอาศัย

สาธารณูปโภคฯลฯ

-เมื่อมีบุคคลใดหรือกลุ่มบุคคลมีผลงานดีเด่น ก็ส่งเสริมสนับสนุน

ให้แสดงความสามารถในรูปแบบต่างๆ เช่นเขียนบทความ เป็นวิทยากร ส่งผลงานเข้าประกวดแข่งขัน ในโอกาสต่าง ๆ

-จัดให้มีการยกย่องชมเชย ประกาศเกียรติคุณ เผยแพร่ผลงานของ

บุคลากรที่มีผลงานดีเด่น

-สนับสนุนให้บุคลากรได้มีโอกาสเพิ่มพูนความรู้เพื่อความก้าวหน้า

เช่นการศึกษาต่ออบรม ศึกษาดูงาน การทำผลงานทางวิชาการ

-ส่งเสริมให้บุคลากรมีการพบปะสังสรรค์กันในโอกาสอันควรเช่น

การต้อนรับผู้มาใหม่หรือผู้จากไป วันสำคัญต่างๆ การฉลองความสำเร็จ

-ส่งเสริมให้บุคลากรในโรงเรียนช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เมื่อคนใดคน

หนึ่งหรือญาติพี่น้องได้รับความเดือดร้อน หรือมีงานฉลองต่างๆ เช่น เจ็บป่วยเสียชีวิต แต่งงาน บวช วันเกิด เป็นต้น

(๔) จัดระบบการต้อนรับแขกผู้มาเยือน ด้วยบรรยากาศแห่งความเป็น มิตรไมตรีส่งเสริมให้บุคลากรปฏิบัติตนต่อกันอย่างมีสัมมาคารวะตามขนบธรรมเนียมประเพณีและ วัฒนธรรมไทยเช่น การไหว้การทักทายการใช้วาจาสุภาพ

๓)การจัดสิ่งแวดล้อมด้านวิชาการ สิ่งแวดล้อมด้านวิชาการเป็นการปรับสภาพ ของสิ่งแวดล้อมให้เอื้อต่อการเรียนการสอนทั้งในและนอกห้องเรียน ซึ่งเป็นการกระตุ้นและยั่วยุที่จะ ช่วยเหลือนักเรียนให้ได้รับความรู้และประสบการณ์ให้มากที่สุดในการเรียนรู้^{๗๓} เช่น

^{๗๓} สายสมร ภู เจริญ, “การจัดสิ่งแวดล้อมของโรงเรียนประถมศึกษาในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรี”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต (การบริหารการศึกษา),(บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๘), หน้า ๕๗., อ้างใน ชาญชัย ทุมดี, “ความพึงพอใจของนักเรียนช่วงชั้นที่ ๓ ที่มีต่อการ จัดสภาพแวดล้อมของโรงเรียนบ้านบึงอูดสาหรรมนุเคราะห์ อำเภอบ้านบึง จังหวัดชลบุรี”, งานนิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย:มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๘), หน้า ๒๒-๒๕.

(๑) พฤติกรรมของครูควรแสดงพฤติกรรมทั้งในด้านคำพูด กิริยา สีหน้าที่ยิ้มแย้มแจ่มใส ด้วยความรักความเมตตาอย่างจริงใจ และมีเหตุผลด้วยความสม่ำเสมอ เพราะนักเรียนจะรู้และเข้าใจดีว่าครูของเขามีความรู้และจริงใจต่อเขาเพียงใดโดยไม่สามารถปิดบังอำพรางได้โดยสิ่งต่างๆ เหล่านี้จะเป็นแม่แบบของนักเรียนและมีผลทางด้านจิตใจต่อการแสดงความรักศรัทธาในตัวครูของเขาด้วยความจริงใจ หากครูสามารถครอบครองหัวใจของนักเรียนได้แล้วความรู้สึกที่ดีต่อกันก็จะสร้างสรรค์บรรยากาศการเรียนการสอนที่สดชื่น ความรัก ความผูกพันความเอื้ออาทรให้อภัยต่อกันตลอดไป ครูควรให้ความรักความผูกพันเป็นทั้งเพื่อน พี่ บิดา มารดาที่มีความปรารถนาดีร่วมทุกข์ร่วมสุข สามารถเข้าไปในโลกแห่งความคิด ความรู้สึกของนักเรียนแต่ละคนได้

(๒) การจัดกระบวนการเรียนการสอน ส่งเสริมให้นักเรียนเป็นศูนย์กลางของการเรียนการสอน โดยครูพยายามจัดกิจกรรมให้นักเรียนได้กระทำได้ด้วยตนเอง และมีโอกาสเรียนรู้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ซึ่งสิ่งที่ลืมไม่ได้ คือต้องคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล บทบาทของครูจะเป็นผู้คอยให้ความช่วยเหลือ แนะนำ ให้ขวัญกำลังใจ เพื่อให้นักเรียนได้สมหวังและมีพลังในผลสำเร็จแห่งการเรียนของตนเองและส่งเสริมให้นักเรียนคิดและทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม เพื่อสร้างบรรยากาศความร่วมมือ เป็นมิตร ไว้วางใจและเอื้ออาทรต่อกัน

(๓) การจัดห้องเรียนและวัสดุอุปกรณ์ เปลี่ยนบรรยากาศการเรียนการสอนจากการเรียนภายในห้องเรียนแคบๆ ไปเรียนได้ร่มไม้สนาม หรือสถานที่อื่นๆ ที่ทำให้มีชีวิตชีวาและเกิดการเรียนรู้มากขึ้น พยายามใช้สื่อการสอน และอุปกรณ์ที่จะช่วยให้นักเรียนเข้าใจบทเรียนและเรียนด้วยความสนุกสนานยิ่งขึ้น วิชาบางวิชาที่นักเรียนบางคนเห็นว่าเป็นเรื่องที่ยากต่อความเข้าใจและเบื่อหน่ายครูผู้สอนต้องพยายามเข้าใจเด็กพยายามดูพื้นฐานของเด็กแล้วทำเรื่องยากให้เป็นเรื่องง่ายสร้างบทเรียนเกมสนุกๆ ให้นักเรียนได้เล่น คอยให้กำลังใจ เรื่องใดที่นักเรียนไม่เข้าใจอาจจัดกลุ่มสอนพิเศษให้หรือให้เพื่อนๆ ที่เรียนเก่งกว่าช่วยสอน

(๔) การจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนการสอน โดยมีการจัดกิจกรรมที่หลากหลายให้นักเรียนได้มีโอกาสแสดงออกและเข้าร่วมทุกคนตามความถนัด และความสนใจอย่างต่อเนื่องและเสรีเช่น ดนตรีกีฬาและศิลปวัฒนธรรม ควรมีสถานที่และอุปกรณ์ให้นักเรียนได้ฝึกซ้อม เล่น และเข้าร่วมอย่างอิสระ ซึ่งจะมีผลทำให้นักเรียนได้รับการพัฒนาให้มีความสมบูรณ์ครบทุกด้าน จัดห้องสมุด โดยให้มีสถานที่กว้างขวางและมีวัสดุครุภัณฑ์เพียงพอสำหรับให้นักเรียนเรียนด้วยตนเอง เปิดบริการให้นักเรียนได้ใช้มากที่สุด ทั้งนี้อาจเป็นแบบห้องสมุดโล่งในบริเวณระเบียง ใต้ถุนอาคาร ชุมศาลา หรือใต้ร่มไม้ก็ได้จัดให้มีกิจกรรมส่งเสริมงานวิชาการในโอกาสต่างๆ เช่น งานนิทรรศการของโรงเรียน สัปดาห์ห้องสมุด ฯลฯ เพื่อส่งเสริมให้นักเรียนได้มีเวทีแสดงออกทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน

ดังนั้น หากโรงเรียนสามารถจัดสภาพแวดล้อมทั้งด้านกายภาพ ด้านบริหารและด้านวิชาการได้อย่างเหมาะสมแล้ว โรงเรียนก็จะเป็นสถานที่สร้างความหรรษาใหม่ๆ ที่รื่นรมย์เปรียบเสมือนบ้านที่สองของนักเรียน ที่อาจช่วยพัฒนาร่างกายอารมณ์สังคม และสติปัญญาเป็นคนที่มีความรู้ความเข้าใจทั้งด้านความรู้ความสามารถที่เป็นพื้นฐานของการเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ สามารถปรับตัวให้เข้ากับเปลี่ยนแปลงการพึ่งตนเองและการดำรงชีวิตที่ประสบผลสำเร็จในอนาคตได้

สรุปได้ว่า ด้านกายภาพ เป็นการจัดอาคาร สถานที่สภาพแวดล้อม ห้องเรียน แหล่งเรียนรู้ ที่ส่งเสริมการพัฒนา ศิล สมาธิและปัญญา ทั้งด้านวิชาการวิชาชีพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัด ดำเนินการของสถานศึกษา จะแสดงถึงการจัดสภาพแวดล้อมและบรรยากาศเป็นกัลยาณมิตรที่เอื้อใน การพัฒนาผู้เรียนที่สามารถกิน อยู่ดู ฟัง เป็น สงบเรียบร้อยเรียบร้อยใกล้ชิดธรรมชาติร่มรื่น ใกล้ชิดกับ ชุมชน สะอาดและมีระเบียบ

๒.๒.๕.๒ การบริหารจัดการด้านการเรียนการสอน

การบริหารโรงเรียนวิถีพุทธด้านการเรียนการสอนนั้น เป็นสิ่งที่สนับสนุนการปฏิรูป การศึกษาในทุกด้านโดยการดำเนินงานนั้นเริ่มต้นตั้งแต่กำหนดให้สถานศึกษามีการจัดรูปแบบ สถานศึกษา หรือการจัดการเรียนการสอนที่บูรณาการพุทธธรรมเพื่อพัฒนาผู้เรียนผ่านกิจกรรมการเรียน การสอนอย่างชัดเจน เพื่อพัฒนาผู้เรียนด้วยหลักพุทธธรรมอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ ในการดำเนินงาน โรงเรียนวิถีพุทธด้านการเรียนการสอนนั้นกระบวนการจัดการเรียนรู้ควรมีลักษณะ “สอนให้รู้ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น” โดยนักเรียนมีกระบวนการเรียนรู้การพัฒนาทั้งด้านกาย (กายภาวนา)ด้านความประพฤติ (ศีลภาวนา) ด้านจิตใจ (จิตภาวนา) และด้านปัญญา (ปัญญาภาวนา) โดยมุ่งให้นักเรียนมีคุณลักษณะ “กิน อยู่ ดู ฟัง เป็น” เพื่อให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนาตน และสังคมโดยไม่เบียดเบียนผู้ใด และ เกื้อกูลในการพัฒนาวัฒนธรรมแสงปัญญา และวัฒนธรรมเมตตา เช่น “การกินอยู่เป็น” เพื่อยัง ประโยชน์ในการดำรงชีวิตที่อยู่ได้เหมาะสมเป็นไปตามคุณค่าแท้หรือ “การดู ฟังเป็น” เพื่อเน้น ประโยชน์ในการเรียนรู้เพิ่มพูนปัญญา^{๗๔}

สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษาได้สรุปว่าด้านการศึกษาสถานศึกษามีการ จัดหลักสูตรสถานศึกษา หรือจัดการเรียนการสอนที่บูรณาการพุทธธรรมเพื่อพัฒนาผู้เรียน ผ่าน กิจกรรมการเรียนการสอนอย่างชัดเจน เพื่อเป็นการพัฒนาผู้เรียนด้วยหลักพุทธธรรมอย่างต่อเนื่อง สม่ำเสมอกัน เช่น

๑) หลักสูตรสถานศึกษามีการกำหนดคุณลักษณะอันพึงประสงค์และผลการ เรียนรู้ที่คาดหวัง ที่สะท้อนการพัฒนาไตรสิกขาไปพร้อมๆ กัน

๒) การจัดหน่วยการเรียนรู้ทุกชั้นให้มีการบูรณาการพุทธธรรมในการเรียนรู้ และปฏิบัติ

๓) การจัดการเรียนรู้แต่ละครั้ง นำพุทธธรรมมาเป็นฐานในการคิด หรือเป็น เกณฑ์ตรวจสอบการเรียนรู้การปฏิบัติ หรือเชื่อมโยงการเรียนรู้สู่หลักธรรมในการพัฒนาตนและผู้อื่น

๔) ประสานร่วมมือกับวัด คณะสงฆ์ในการจัดการเรียนรู้ทั้งสาระพระพุทธศาสนา และกลุ่มสาระหรือกิจกรรมอื่นๆ เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนใกล้ชิดกับพระพุทธศาสนาในบริบทต่างๆ ทั้งนี้ กระบวนการจัดการเรียนรู้ควรมีลักษณะ “สอนให้รู้ ทำให้ดูอยู่ให้เห็น”โดยนักเรียนมีกระบวนการ เรียนรู้การพัฒนาทั้งด้านกาย (กายภาวนา)ด้านความประพฤติ(ศีลภาวนา)ด้านจิตใจ(จิตภาวนา)และ ด้านปัญญา (ปัญญาภาวนา) โดยมุ่งให้นักเรียนมีคุณลักษณะ “กิน อยู่ดูฟังเป็น” เพื่อให้เกิดประโยชน์ ในการพัฒนาตนและสังคมโดยไม่เบียดเบียนผู้ใดและเกื้อกูลในการพัฒนาวัฒนธรรมแสงปัญญา และ

^{๗๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕-๖.

วัฒนธรรมเมตตา เช่น “การกิน อยู่เป็น” เพื่อประโยชน์ในการดำรงชีวิตอย่างเหมาะสมเป็นไปตามคุณค่าแท้หรือ “การดู ฟังเป็น” เพื่อเน้นประโยชน์ในการเรียนรู้เพิ่มพูนปัญญา^{๗๕}

บุญชม ศรีสะอาดได้กล่าวถึงการจัดการเรียนการสอนไว้ว่า มีการจัดดำเนินการของผู้สอน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้โดยผู้เรียนทำกิจกรรมที่อาศัยกระบวนการ (process) ของสมอง เช่น ฟังอ่าน พูดเขียนโยงความสัมพันธ์เปรียบเทียบเพื่อให้เกิดความรู้ดังกล่าวผลการเรียนรู้จะอยู่ในรูปของความเข้าใจการคิดวิเคราะห์การประเมินผล ฯลฯ การจัดดำเนินการของผู้สอนอาจอยู่ในรูปบรรยายอธิบายสาธิต หรือปฏิบัติให้ดูให้อ่านเนื้อหาสาระให้อภิปรายให้ทำแบบฝึกหัดให้ศึกษาจากสื่อต่างๆ^{๗๖}

ทิสนา แคมมณี ได้วิเคราะห์วิวัฒนาการของการสอนไว้อย่างชัดเจนโดยกล่าวว่า การสอนเป็นพฤติกรรมทางธรรมชาติของมนุษย์ในการที่จะช่วยเหลือกันและกันในการเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ รอบตัวเพื่อประโยชน์ในการดำรงชีวิต ในยุคแรกๆ การสอนมีลักษณะของการถ่ายทอดความรู้ ความคิด ความเชื่อ ทักษะและเจตคติ ในยุคนั้นเชื่อว่าความสามารถที่สอนผู้อื่นได้เป็นความสามารถพิเศษเฉพาะที่บางคนมี เป็นสิ่งที่ติดตัวมาแต่กำเนิด ไม่สามารถฝึกฝนกันได้ การสอนในช่วงนี้จึงมีลักษณะเป็นศิลป์มากกว่าศาสตร์ คำศัพท์ที่ใช้ในช่วงนี้ ได้แก่ “การครอบงำ” (indoctrination) ใช้ในความหมายที่เป็นการใช้อิทธิพลในการดำเนินการโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้เรียนละทิ้งความคิด ความเชื่อเดิม “การปลูกฝัง” (inculcation) ใช้ในความหมายที่เป็นการพร่ำสอนความคิดความเชื่อด้วยวิธีการชักจูง โน้มน้าวให้ผู้เรียนคล้อยตาม

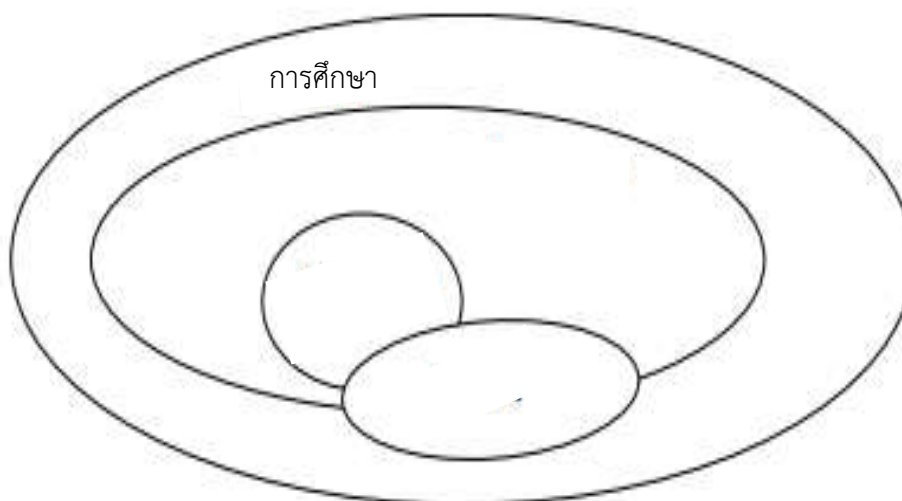
“การสอน” (teaching) เป็นการดำเนินการสอนในลักษณะที่เป็นทางการในเรื่องอื่นๆ นอกเหนือจากลัทธิความเชื่อ เช่นในเรื่องของอาชีพ การสอนเป็นการถ่ายทอดความรู้ ความคิด ความเชื่อ ทักษะและเจตคติ โดยเน้นหนักที่บทบาทของผู้สอน และความสัมพันธ์ของผู้สอนกับผู้เรียน หรือ “ครูกับศิษย์” การถ่ายทอดโดยครู เรียกว่าเป็น “การสั่งสอน” หรือ “การสอน”^{๗๗}

สมิธและเรแกน (Smith & Ragan) การเรียนการสอนจึงหมายถึงการจัดเตรียมเงื่อนไขการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนบรรลุเป้าหมายการเรียนรู้ตามที่กำหนดไว้อย่างตั้งใจเพื่อให้ผู้เรียนเกิดความสามารถในด้านใดด้านหนึ่งตามที่ต้องการ นอกจากนี้คำว่า “การสอน” และ “การเรียนการสอน” ก็เป็นคำที่มักใช้แทนกัน

^{๗๕} สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา, แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อุษาการพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๑๙.

^{๗๖} บุญชม ศรีสะอาด, การพัฒนาการสอน, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: ชมรมเด็ก, ๒๕๔๑), หน้า ๒.

^{๗๗} ทิสนา แคมมณี, ศาสตร์การสอน: องค์ความรู้เพื่อการจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๒-๖.

ภาพที่ ๒.๑ ความสัมพันธ์ของคำที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอน
ที่มา:Smith & Ragan, 1999, p. 3

จากภาพที่ ๒.๑ จะเห็นว่าการศึกษาเป็นคำที่มีความหมายกว้างที่สุด ทั้งการสอนและการเรียนการสอนก็เป็นการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่อยู่ในการศึกษาด้วย ซึ่งคำว่า การสอนและการเรียนการสอนมักเป็นคำที่ใช้แทนกัน แต่การสอนเป็นประสบการณ์การเรียนรู้ที่จัดโดยผู้สอนเท่านั้นไม่สามารถจัดได้ด้วยสื่ออื่นๆ เช่น วัสดุทัศน โปแกรมคอมพิวเตอร์หรือสื่ออื่นๆ โดยไม่มีผู้สอนร่วมด้วย ซึ่งแตกต่างจากการเรียนการสอนซึ่งไม่จำเป็นต้องมีผู้สอนก็ได้ ส่วนคำว่า การฝึกอบรมนั้นเป็นการจัดการเรียนการสอนที่มีจุดประสงค์ที่เฉพาะเจาะจงในการฝึกทักษะใดทักษะหนึ่งหรือประสบการณ์ในเรื่องใดเรื่องหนึ่งและต้องมีผู้สอนร่วมด้วย^{๗๘}

สรุปความได้ว่า จัดการเรียนการสอน คือ กิจกรรมการเรียนการสอนอย่างชัดเจน เพื่อพัฒนาผู้เรียนด้วยหลักพุทธธรรมอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ ในการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธด้านการเรียนการสอนนั้นกระบวนการจัดการเรียนรู้ควรมีลักษณะสอนให้รู้ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น

๒.๒.๕.๓ การบริหารจัดการด้านการบริหารจัดการ

การบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธ มีขั้นตอนสำคัญ เช่น การเตรียมการ เตรียมทั้งบุคลากร ผู้เกี่ยวข้อง แผนงาน ทรัพยากร ที่มุ่งเน้นสร้างศรัทธาและฉันทะในการพัฒนาการดำเนินการ จัดสภาพและองค์ประกอบต่างๆ ที่จัดเพื่อส่งเสริมให้เกิดความเจริญงอกงามหรือปัญญาภูมิธรรมในการพัฒนาผู้เรียน การดำเนินการพัฒนาทั้งผู้เรียนและบุคลากรตามระบบไตรสิกขาอย่างต่อเนื่อง โดยใช้สภาพและองค์ประกอบที่จัดไว้ข้างต้น

สุทธิพงษ์ ศรีวิชัยและคณะ ให้ทัศนะว่า การบริหารจัดการในโรงเรียนวิถีพุทธจะต้องดำเนินการและบริหารโดยทุกฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วม ทั้งวัดชุมชนผู้ปกครอง ครู อาจารย์ผู้บริหาร ผู้เรียนและผู้บริหารการศึกษาในพื้นที่ เพื่อให้การจัดการศึกษาเป็นไปตามที่ผู้เรียน ผู้บริหาร อาจารย์ ผู้ปกครองและทุกฝ่ายต้องการ การจัดสรรทรัพยากร จะต้องทั่วถึง โดยผู้บริหารทุกระดับจะต้อง

^{๗๘} Smith & Ragan, Instructional Design, (New York: Wiley, 1999), p. 3.

ปฏิบัติไปในแนวทางเดียวกัน หรือมาตรฐานเดียวกัน เพื่อให้เกิดโรงเรียนวิถีพุทธตามต้องการจังหวัด การพัฒนาสู่โรงเรียนวิถีพุทธที่ชัดเจนมีประสิทธิภาพจำเป็นต้องพิจารณาองค์ประกอบและลำดับ ขั้นตอนที่เป็นระบบ และลำดับขั้นตอนขององค์ประกอบต่อไปนี้เป็นข้อเสนอเชิงตัวอย่างที่สถานศึกษา สามารถนำไปพิจารณาปรับใช้ได้ตามความเหมาะสมซึ่งประกอบด้วยขั้นตอนดังนี้

๑) ขั้นเตรียมการที่จะให้การจัดโรงเรียนวิถีพุทธดำเนินไปโดยสะดวกด้วย ศรัทธาและฉันทะ

๒) ขั้นดำเนินการจัดสภาพและองค์ประกอบที่จะเป็นปัจจัย เป็นกิจกรรมเป็น เครื่องมือสู่การพัฒนาผู้เรียนได้อย่างเหมาะสมสอดคล้องกับลักษณะแห่งปัญญาคุณธรรม

๓) ขั้นดำเนินการพัฒนาผู้เรียนและบุคลากรตามระบบไตรสิกขา ซึ่งเป็น ขั้นตอนที่เป็นหัวใจของการดำเนินการโรงเรียนวิถีพุทธ ซึ่งต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง

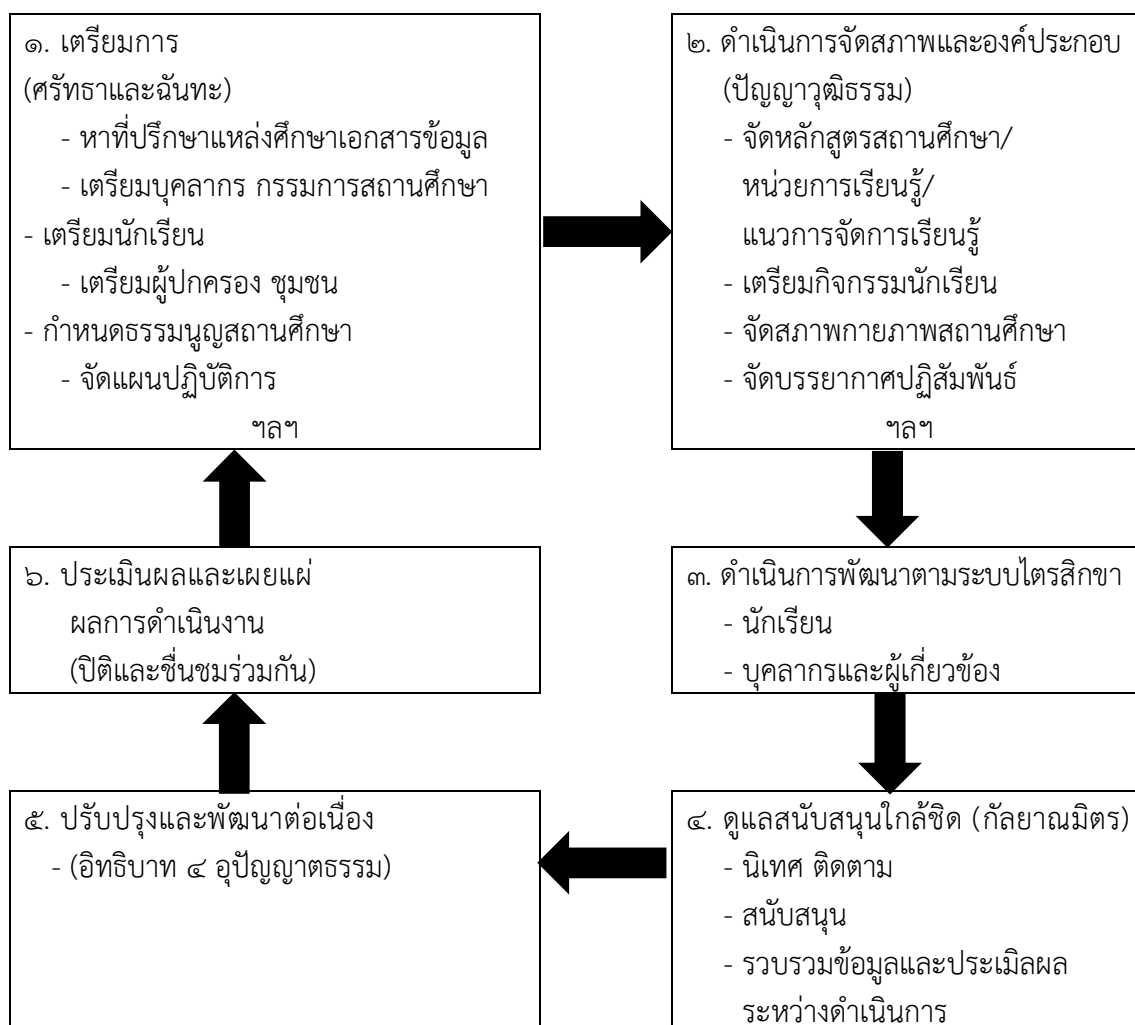
๔) ขั้นดูแลสนับสนุนใกล้ชิดที่จะช่วยให้การดำเนินทุกส่วนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพด้วยท่าทีความเป็นกัลยาณมิตรต่อกัน

๕) ขั้นปรับปรุงพัฒนาต่อเนื่องที่เน้นย้ำการพัฒนาว่าต้องมีมากขึ้นๆ ด้วยหลัก อิทธิบาท ๔ และอุปัฏฐาธรรม

๖) ขั้นประเมินผลและเผยแพร่ผลดำเนินการที่จะนำข้อมูลผลการดำเนินงานสู่ การเตรียมการที่จะดำเนินการในรอบต่อไป เช่น ในปีต่อไป หรือใช้กับโครงการต่อเนื่องอื่นและนำ ผลสรุป จัดทำรายงานผลการดำเนินงานแจ้งแก่ผู้เกี่ยวข้องให้ทราบตามขั้นตอน^{๗๙}

กระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนัก พัฒนานวัตกรรมจัดการศึกษากล่าวว่า การพัฒนาสู่โรงเรียนวิถีพุทธที่ชัดเจนมีประสิทธิภาพ จำเป็นต้องพิจารณาองค์ประกอบและลำดับขั้นตอนที่เป็นระบบ ดังนี้ ขั้นตอนที่ ๑ เตรียมการ ขั้นตอน ที่ ๒ ดำเนินการจัดสภาพและองค์ประกอบ ขั้นตอนที่ ๓ ดำเนินการพัฒนาผู้เรียนและบุคลากรตาม ระบบไตรสิกขา ขั้นตอนที่ ๔ ดูแลสนับสนุนใกล้ชิด ขั้นตอนที่ ๕ ปรับปรุงและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ขั้นตอนที่ ๖ ประเมินผล และเผยแพร่การดำเนินงาน เพื่อนำข้อมูลผลการดำเนินการดำเนินงานแจ้งแก่ ผู้เกี่ยวข้องให้ทราบขั้นตอนการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธ อาจแสดงแผนภาพต่อไปนี้

^{๗๙} สุทธิพงษ์ ศรีวิชัยและคณะ, การศึกษาวิเคราะห์รูปแบบโรงเรียนวิถีพุทธ: ศึกษากรณีโรงเรียนวิถี พุทธ ๑๐ เขตพื้นที่การศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: เจปรินท์การพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๗๒.

ภาพที่ ๒.๒ แสดงขั้นตอนการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธ^{๕๐}

ที่มา:กระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา, แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ, (๒๕๕๘).

กรมวิชาการการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธ ประกอบด้วย ๑) ขั้นตอนเตรียมการ ได้แก่ สถานที่ที่จะให้การจัดโรงเรียนวิถีพุทธดำเนินไปโดยสะดวกด้วยศรัทธาและฉันทะ ๒) ขั้นตอนการจัดสภาพและองค์ประกอบ ได้แก่ สิ่งที่จะเป็นปัจจัย เป็นกิจกรรม เป็นเครื่องมือสู่การพัฒนาผู้เรียนได้อย่างเหมาะสมสอดคล้องกับลักษณะปัญญาคุณธรรม^{๕๑}

^{๕๐}สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานแนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์รับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ (รสป), ๒๕๕๘), หน้า ๓๖.

^{๕๑}กรมวิชาการ, การสังเคราะห์รูปแบบการพัฒนาศักยภาพของเด็กไทยด้านการควบคุมตนเอง, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๕๒). อ่างโน วีรนุช สุทธิพันธ์, “รูปแบบการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธที่มุ่งเน้นจิตอาสาของนักเรียนประถมศึกษา”, วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยอีสเทิร์นเอเซีย ฉบับสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๒(พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๕๘): ๑๑๔.

ธีระศักดิ์ บึงมูมการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธ มีขั้นตอนสำคัญ เช่น การเตรียมการเตรียมทั้งบุคลากร ผู้เกี่ยวข้อง แผนงาน ทรัพยากรที่มุ่งเน้นสร้างศรัทธาและฉันทะในการพัฒนา การดำเนินการจัดสภาพและองค์ประกอบต่างๆ ที่จัดเพื่อส่งเสริมให้เกิดความเจริญงอกงามหรือปัญญาภูมิธรรมในการพัฒนาผู้เรียน การดำเนินการพัฒนาทั้งผู้เรียนและบุคลากร ตามระบบไตรสิกขาอย่างต่อเนื่อง โดยใช้สภาพและองค์ประกอบที่จัดไว้ข้างต้น ขึ้นต่อมา คือ การดูแลสนับสนุนใกล้ชิดด้วยท่าทีของความเป็นกัลยาณมิตรต่อกัน ต่อจากนั้น มีการปรับปรุงและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ด้วยอิทธิบาท ๔ และหลักอุปถัมภ์ธรรม คือ ความไม่สันโดษในกุศลธรรม และความไม่ระย่อในการพากเพียร เป็นต้น ขั้นสุดท้ายของกระบวนการบริหารแต่เป็นฐานสู่การพัฒนาในลำดับต่อไปคือ ชั้นประเมินผลและเผยแพร่ผลการดำเนินงาน^{๘๒}

จากที่กล่าวมาข้างต้นนั้น สรุปได้ว่าการบริหารจัดการเป็นการพัฒนาตามหลักพุทธธรรมอย่างบูรณาการ และส่งเสริมให้ผู้เรียนพัฒนาชีวิตให้สามารถกิน อยู่ ดู ฟังเป็นมีวัฒนธรรมแสงปัญญา ทั้งนี้การจัดสภาพจะส่งเสริมให้เกิดลักษณะของปัญญาภูมิธรรม ๔ ประการให้เกิดประโยชน์ต่อหน่วยงานที่รับผิดชอบและเป็นประโยชน์ต่อครูผู้สอน ผู้บริหารการศึกษา และผู้บริหารสถานศึกษา ในโรงเรียนในการจัดการเรียนการสอน การเรียนรู้ ด้านกิจกรรมเสนอแนะการพัฒนาโดยผู้บริหารทุกระดับจะต้องปฏิบัติไปในแนวทางเดียวกัน หรือมาตรฐานเดียวกันได้แก่ สิ่งที่จะเป็นปัจจัย เป็นกิจกรรม เป็นเครื่องมือสู่การพัฒนาผู้เรียนได้อย่างเหมาะสมสอดคล้องกับลักษณะปัญญาภูมิธรรม

๒.๒.๕.๔ การบริหารจัดการด้านกิจกรรมพื้นฐานชีวิต

การบริหารงานวิถีพุทธในสถานศึกษาทุกแห่งจะมีกิจกรรมต่างๆ หลากหลายโดยมีเป้าหมายคือ การพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ซึ่งสรุปเป็นหลักการใหญ่ๆ คือ ดี เก่ง มีความสุข และมีความเป็นไทย ซึ่งสอดคล้องกันอยู่แล้วกับเป้าหมายการพัฒนาในพระพุทธศาสนาคือ ภาวนา ๔ ดังนั้นในเบื้องต้นโรงเรียนวิถีพุทธจึง ควรดำเนินการโดยเน้นคุณค่าทางพระพุทธศาสนา ซึ่งแฝงอยู่ในกิจกรรมต่างๆ ให้โดดเด่น ชัดเจนดังนี้

สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา ได้สรุปว่าสถานศึกษาจัดกิจกรรมวิถีชีวิตประจำวัน ประจำสัปดาห์หรือในโอกาสต่างๆ เป็นภาพรวมทั้งสถานศึกษาที่เป็นการปฏิบัติบูรณาการ ทั้งศีล สมาธิ และปัญญา โดยเน้นการมีวิถีชีวิตหรือวัฒนธรรมของการกิน อยู่ดูฟัง ด้วยสติสัมปชัญญะ เพื่อเป็นไปตามคุณค่าแท้ของการดำเนินชีวิต โดยมีกิจกรรมตัวอย่าง ดังนี้

๑) มีกิจกรรมสวดมนต์ไหว้พระก่อนเข้าเรียนและก่อนเลิกเรียนประจำวัน(เพื่อใกล้ชิดศาสนา)

๒) มีกิจกรรมรับศีล หรือทบทวนศีลทุกวัน อาจจะเป็นบทกลอนหรือเพลง เช่นเดียวกับกิจกรรมแผ่เมตตา (เพื่อให้ตระหนักถึงการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุข)

๓) มีกิจกรรมทำสมาธิในรูปแบบต่างๆ เช่น นั่งสมาธิท่องอาขยายเพื่อสมาธิหรือทำสมาธิเคลื่อนไหวอื่นๆ เป็นประจำวันหรือก่อนเรียน (เพื่อพัฒนาสมาธิ)

^{๘๒}ธีระศักดิ์ บึงมูม, “การบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ”, วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยปทุมธานี, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม ๒๕๕๙): ๑๓๘.

๔) มีกิจกรรมพิจารณาอาหารก่อนรับประทานอาหารกลางวัน (เพื่อให้กินเป็น
กินอย่างมีสติมีปัญญา รู้เข้าใจ)

๕) มีกิจกรรมอาสาตาวีเศษปฏิบัติวินัยหรือศีล (เพื่อให้อยู่เป็น อยู่อย่างสงบสุข)

๖) มีกิจกรรมประเมินผลการปฏิบัติธรรม(ศีลสมาธิปัญญา)ประจำวัน (เพื่อให้
อยู่เป็น)

๗) มีการสวดมนต์ ฟังธรรมประจำสัปดาห์ หรือในวันพระ (เพื่อพัฒนาศีล
สมาธิ ปัญญา)

๘) มีกิจกรรมบันทึกและยกย่องการปฏิบัติธรรม (เน้นย้ำ และเสริมแรงการทำ
ความดี)

๙) ทุกห้องเรียนมีการกำหนดข้อตกลงในการอยู่ร่วมกัน โดยเข้าใจเหตุผลและ
ประโยชน์ที่มีต่อการอยู่ร่วมกัน (พัฒนาศีล/วินัย ด้วยปัญญา)^{๘๓}

เมตตา ภิรมย์ภักดีการบริหารจัดการด้านกิจกรรมพื้นฐานชีวิต

๑) ฝึกฝนอบรมให้ผู้เรียนเกิดการกิน อยู่ ดู ฟังเป็น (รู้เข้าใจเหตุผลได้ประโยชน์
ตามคุณค่าแท้ตามหลักไตรสิกขาพอดีไม่เกิดโทษหรือความเสียหายแก่ตนเอง แก่ผู้อื่น และสิ่งแวดล้อม

๒) ส่งเสริมกิจกรรมการรับผิดชอบดูแลรักษาพัฒนาอาคารสถานที่และ
สิ่งแวดล้อมอย่างสม่ำเสมอจนเป็นนิสัย

๓) จัดกิจกรรมส่งเสริมการระลึกและศรัทธาในพระรัตนตรัยเป็นประจำและใน
โอกาสอันสำคัญอย่างต่อเนื่องเป็นวิถีชีวิต^{๘๔}

สถานศึกษาจัดกิจกรรมวิถีชีวิตประจำวัน ประจำสัปดาห์ หรือในโอกาสต่างๆเป็น
ภาพรวมทั้งสถานศึกษา ที่เน้นการปฏิบัติบูรณาการทั้งศีล สมาธิ และปัญญา โดยเน้นการมีวิถีชีวิต
หรือวัฒนธรรมของการกิน อยู่ ดู ฟังเป็น ด้วยสติสัมปชัญญะ เพื่อเป็นไปตามคุณค่าแท้จริงของการ
ดำเนินชีวิต โดยมีกิจกรรมตัวอย่าง เช่น กิจกรรมสวดมนต์ไหว้พระก่อนเข้าเรียนและก่อนเลิกเรียน
ประจำวัน กิจกรรมรับศีลหรือทบทวนศีลทุกวันอาจเป็นบทกลอนหรือเพลง เช่นเดียวกับกิจกรรมแผ่
เมตตา กิจกรรมทำสมาธิรูปแบบต่างๆ เป็นประจำหรือก่อนเรียน กิจกรรมพิจารณาอาหารก่อน
รับประทานอาหารกลางวัน กิจกรรมอาสาตาวีเศษปฏิบัติวินัยหรือศีล กิจกรรมประเมินผลการปฏิบัติธรรม
กิจกรรมสวดมนต์ ฟังธรรมประจำสัปดาห์หรือในวันพระ กิจกรรมบันทึกและยกย่องการปฏิบัติธรรม

สรุปได้ว่า ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต จึงเป็นกิจกรรมใดๆที่โรงเรียนจัดขึ้นทั้งใน
และนอกโรงเรียน ทั้งการจัดกิจกรรมประจำวัน ประจำสัปดาห์หรือในโอกาสต่างๆ เป็นภาพรวมของ
สถานศึกษา เพื่อเป็นประโยชน์ในด้านการปลูกฝังพัฒนาบุคลิก ลักษณะนิสัยนักเรียนในห้วงกามด้วย
หลักของความรู้และความประพฤติควบคู่กันการปฏิบัติบูรณาการทั้งศีล สมาธิปัญญา โดยเน้นการมีวิถี
ชีวิตหรือวัฒนธรรมของการกิน อยู่ดูฟังเป็นด้วยสติสัมปชัญญะเพื่อเป็นไปตามคุณค่าแท้ของการ
ดำเนินชีวิต โดยมีกิจกรรมสวดมนต์ไหว้พระก่อนเข้าเรียน กิจกรรมรับศีลหรือทบทวนศีลทุกวัน

^{๘๓}สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา, แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ,
(กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อุษาการพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๑๗.

^{๘๔}เมตตา ภิรมย์ภักดี,ยุทธศาสตร์การพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ,(กรุงเทพมหานคร: อุษาการพิมพ์,
๒๕๔๗), หน้า ๑๔.

กิจกรรมทำสมาธิในรูปแบบต่างๆ ฯลฯ และในการจัดกิจกรรมนักเรียนให้ได้รับผลประโยชน์ตามหลักการดังกล่าว มีข้อควรคำนึงว่า คณะครูนักเรียน ตลอดจนผู้บริหารส่วนเกี่ยวข้องต้องร่วมมือ เอาใจใส่ต่อการดำเนินงานให้พร้อมเพียงเป็นหนึ่งเดียวกัน โดยเฉพาะผู้บริหารควรต้องให้ความสนใจกำกับ ติดตามผลเพื่อให้งานการจัดกิจกรรมนักเรียนปราศจากปัญหาอุปสรรคและสัมฤทธิ์ผลตามวัตถุประสงค์

๒.๒.๕.๕ การบริหารจัดการด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์

สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา ได้สรุปว่าสถานศึกษาส่งเสริมบรรยากาศของการใฝ่รู้ใฝ่เรียน และพัฒนาไตรสิกขา หรือส่งเสริมการมีวัฒนธรรมแสงปัญญา และมีปฏิสัมพันธ์ที่เป็นกัลยาณมิตรต่อกันมีบรรยากาศของความเคารพอ่อนน้อม ยิ้มแย้มแจ่มใส การมีความเมตตา กรุณาต่อกันทั้งครูต่อนักเรียน นักเรียนต่อนักเรียน ครูต่อผู้ปกครอง และครูต่อครูด้วยกันและสถานศึกษาส่งเสริมให้บุคลากรและนักเรียนปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้อื่น เช่น การลดละเลิกอบายมุขการเสียสละ^{๘๕}

กระทรวงศึกษาธิการ กล่าวว่าด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ คือ ส่งเสริมบรรยากาศที่เป็นกัลยาณมิตรในการปฏิบัติต่อกันระหว่างครูกับนักเรียน นักเรียนกับนักเรียน หรือครูกับครู เช่น การเคารพ อ่อนน้อม ยิ้มแย้มแจ่มใส มีเมตตากรุณาต่อกัน^{๘๖}

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากำแพงเพชร เขต ๑ ได้ให้ความหมายไว้ว่า ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ สถานศึกษาส่งเสริมบรรยากาศใฝ่เรียนรู้ มีกัลยาณมิตรเคารพ อ่อนน้อม ยิ้มแย้มแจ่มใส การมีเมตตากรุณาต่อกัน โดยครูเป็นแบบอย่างที่ดีแก่นักเรียน^{๘๗}

สรุปได้ว่า ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ลักษณะการก่อกุลสัมพันธ์ โรงเรียนวิถีพุทธและชุมชนจะมีลักษณะของการร่วมมือ ทั้งสถานศึกษา บ้าน วัด และสถาบันต่างๆในชุมชน ด้วยศรัทธาและฉันทะ ที่จะพัฒนาทั้งนักเรียน และสังคม ตามวิถีแห่งพุทธธรรม เพื่อประโยชน์สุขร่วมกัน ส่งเสริมบรรยากาศของการใฝ่รู้ใฝ่เรียน และพัฒนาตามหลักไตรสิกขา ส่งเสริมปัญญา มีปฏิสัมพันธ์ที่เป็นกัลยาณมิตรต่อกันมีบรรยากาศของการเคารพอ่อนน้อม ยิ้มแย้มแจ่มใส ครูต่อนักเรียน นักเรียนต่อครูต่อนักเรียน และครูต่อครูด้วยกัน โดยมีความเมตตากรุณาต่อกัน ลดละเลิกอบายมุข

๒.๓ หลักไตรสิกขา

^{๘๕} สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา, แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อุษาการพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๒๐.

^{๘๖} กระทรวงศึกษาธิการ, แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ, (กรุงเทพมหานคร: องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุ (ร.ส.พ), ๒๕๔๖), หน้า ๑๐., อ้างใน ดวงธิดา พุทธระกูล, “กระบวนการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธที่ส่งผลต่อคุณลักษณะของนักเรียนในโรงเรียนวิถีพุทธ ในอำเภอปากพลี สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครนายก”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขา วิชาเทคโนโลยีการบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี, ๒๕๕๔), หน้า ๓๕.

^{๘๗} สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากำแพงเพชร เขต ๑, บรรยากาศโรงเรียนวิถีพุทธ, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: [https://sites.google.com/site/witeebuddha/bryakas-rongreiyin-withi-phuthth\[๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐\].](https://sites.google.com/site/witeebuddha/bryakas-rongreiyin-withi-phuthth[๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐].)

พระพุทธศาสนาได้เน้นความสำคัญเกี่ยวกับหลักไตรสิกขาเป็นอย่างมากเนื่องจากว่า หลักปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนาทั้งหมดจัดเข้าร่วมอยู่ในหลักสิกขานี้ เมื่อไตรสิกขาเป็นหลักคำสอนที่ครอบคลุมหลักปฏิบัติธรรมทั้งหมดในพระพุทธศาสนา ก็กล่าวได้ว่าพระพุทธศาสนานั้นเป็นหลักธรรมแห่งการศึกษา เรื่องของการศึกษาจึงเป็นเรื่องของพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น สำหรับความเป็นมาของหลักไตรสิกขาเป็นอย่างไร ความหมายและประเภทของหลักไตรสิกขาคืออะไรความสำคัญของหลักไตรสิกขาเป็นอย่างไร และสาระสำคัญของหลักไตรสิกขาเป็นอย่างไร จะได้นำมาศึกษาตามลำดับดังนี้

๒.๓.๑ ความหมายของไตรสิกขา

ความหมายของหลักไตรสิกขานี้ ผู้วิจัยได้สืบค้นและเก็บรวบรวมข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎก สืบค้นและเก็บรวบรวมข้อมูลจากทัศนะของนักวิชาการทางพระพุทธศาสนาที่น่าเสนอไว้ในเอกสารทางวิชาการต่างๆ ดังนี้

คำว่า “ไตรสิกขา” แยกศัพท์ออกเป็น “ไตร” กับ “สิกขา” คำว่า ไตรหรือตรี (ภาษาอังกฤษ = Three) เป็นภาษาสันสกฤตแปลว่า ๓ ตรงกับภาษากรีกว่า Tri ตรงกับภาษาลาตินว่า Tres ตรงกับภาษามคธหรือบาลีว่า ตี หรือ เต ซึ่งก็แปลว่า ๓ เช่นกัน ส่วนคำว่าสิกขา เป็นภาษามคธหรือภาษาบาลี แปลว่า “ข้อที่พึงหรือข้อที่ต้องศึกษาและปฏิบัติ” ตรงกับภาษาสันสกฤตว่า “ศิกษา” ภาษาไทยนำมาใช้เป็นศึกษาหลักไตรสิกขามาในพระสูตรต้นตปิฎกที่ขนิทาย ปาฎิกวรรค และอังคุตรนิกายติกนิบาต^{๘๘}

ราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ ได้ให้ความหมายของไตรสิกขาว่า “...ไตรสิกขา หมายถึง สิกขา ๓ คือ ศีล เรียกว่า สีสสิกขา สมาธิ เรียกว่า จิตสิกขา และปัญญา เรียกว่า ปัญญาสิกขา...”^{๘๙}

พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรมว่าความหมายของไตรสิกขาใน คือ ข้อปฏิบัติที่เป็นหลักสำหรับศึกษา ๓ ประการ เพื่อฝึกหัดอบรม กาย วาจา จิตใจ และปัญญา ให้ยิ่งขึ้นไปจนบรรลุเป้าหมายสูงสุดคือพระนิพพาน^{๙๐}

พระพุทธโฆษาจารย์ ให้ความหมายหลักไตรสิกขาว่า ไตรสิกขา เป็นทั้งหลักการและวิธีปฏิบัติเพื่อให้สามารถล่วงพ้นจากอบาย กามธาตุ และภพทั้งปวง โดยมีเป้าหมายที่การบรรลุพระนิพพานอันบริสุทธิ์ปราศจากมลทิน ไตรสิกขา เป็นแนวปฏิบัติในทางสายกลางที่มีใช้การปรนเปรอตนด้วยกามสุขและการทรมานตน มีศีลเป็นปฏิปักษ์ต่อกิเลสที่แสดงออกทางกายวาจา สมาธิเป็นปฏิปักษ์ต่อกิเลสที่กลุ่มมุ่มจิต และปัญญาเป็นปฏิปักษ์ต่ออนุสัยกิเลสที่แอบแนบอยู่ในจิตสามารถพัฒนาบุคคลให้เป็นพระอริยะผู้มีความบริบูรณ์ด้วยศีล ได้แก่ พระโสดาบันและพระสกทาคามี บริบูรณ์ด้วยสมาธิ

^{๘๘}ที่.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๘/๒ และ อัง.ติก. (ไทย) ๒ /๕๒๑/๒๕๙.

^{๘๙}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, พิมพ์ครั้งที่ ๑,(กรุงเทพมหานคร: บริษัทนามมีบุ๊คพับลิเคชันส์ จำกัด,๒๕๔๖), หน้า ๔๘๔.

^{๙๐}พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๐๗.

ได้แก่ พระอนาคามี และบริบูรณ์ด้วยปัญญา ได้แก่ พระอรหันต์ นอกจากนี้ องค์ธรรมทั้ง ๓ ยังเป็นเครื่องอุดหนุนให้บรรลุคุณวิเศษอันหาได้ยากในบุคคลทั่วไป ดังมีวิชา ๓ เป็นต้น^{๙๑}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) ได้ให้ความหมายไตรสิกขาว่า หมายถึงการพัฒนามนุษย์ให้ดำเนินชีวิตดีงามถูกต้อง ทำให้มีวิถีชีวิตที่เป็นมรรค เป็นทางดำเนินชีวิตหรือวิถีชีวิตที่ถูกต้องดีงามของมนุษย์ ต้องเรียนรู้ฝึกฝนพัฒนาตน คือ สิกขามรรคกับสิกขาจึงประสานเป็นอันเดียวกัน เมื่อมองในแง่อริยสัจ ๔ ก็เป็นอริยมรรค คือ วิถีชีวิตอันประเสริฐเมื่อเป็นมรรคก็ดำเนินก้าวหน้าไปสู่จุดหมายโดยกำจัดสมุทัยให้หมดไป ช่วยให้เราใช้ชีวิตที่พึ่งพาวิชา ตัณหา อุปาทาน น้อยลงไป ไม่อยู่ใต้อำนาจครอบงำของมันพร้อมกับที่เรามีปัญญาเพิ่มขึ้นและดำเนินชีวิตด้วยปัญญามากขึ้นตามลำดับจนกระทั่งในที่สุดพอสมุทัยหมดทุกซีกก็หมดก็บรรลุหมายเป็น นิโรธ โดยสมบูรณ์^{๙๒}

พระอุปติสสเถระ ได้ให้ความหมายของไตรสิกขาไว้ในวิมุตติมรรคว่า สิกขา หมายถึง การศึกษาเรื่องที่ควรศึกษา การศึกษาอันยอดเยี่ยมและการศึกษาเพื่อความเป็นพระอเสขะ (ผู้ไม่ต้องศึกษา)^{๙๓}

เสฐียรพงษ์วรรณปก ให้ความหมายว่า ไตรสิกขา คือ อริยมรรคมีองค์ ๘ แต่พูดในฐานะที่เป็นระบบฝึกฝนอบรม เมื่อจัดเป็นระบบฝึกฝนอบรมก็จะฝึกฝนสามมิติ เท่านั้นคือทางด้านปัญญา ทางด้านศีล ทางด้านจิตทางด้านปัญญา เป็นเรื่องทางความรู้ ความเข้าใจแนวคิด ค่านิยมที่ถูกต้องทางด้านศีล การควบคุมพฤติกรรม ทางกาย ทางวาจาให้อยู่ในกรอบสอดคล้องกับความรู้ความเข้าใจทางด้านจิต เป็นการพัฒนาจิตให้มีสมาธิ พัฒนาจิตให้มีความเพียร พัฒนาจิตให้มีสติ ดังนั้น ศีล สมาธิ ปัญญา ๓ องค์ประกอบนี้เป็น ๓ มิติ ต้องทำไปด้วยกัน เรื่องเดียวกันทำไปด้วยกัน เพื่อจุดประสงค์เดียวกัน จึงตรัสรวมกัน ไม่ได้หมายความว่าต้องทำศีลก่อนให้สมบูรณ์ แล้วต้องมาทำสมาธิ ทำสมาธิสมบูรณ์แล้วมาทำปัญญา^{๙๔}

ปัญญา ใช้บางยางและคณะ ให้ความหมายของไตรสิกขาว่า หมายถึง ข้อที่จะต้องศึกษา ข้อปฏิบัติที่เป็นหลักสำหรับศึกษา คือ ฝึกหัดอบรมกาย วาจา จิตใจ และปัญญา ให้ยิ่งขึ้นไปจนบรรลุจุดหมายสูงสุด คือ พระนิพพาน ได้แก่

- ๑) อธิศีลสิกขา สิกขาคือศีลอันยิ่ง ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมความประพฤติขั้นสูง
- ๒) อธิจิตตสิกขา สิกขาคือจิตอันยิ่ง ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมเพื่อให้เกิดคุณธรรมคือสมาธิขั้นสูง

^{๙๑} พระพุทธโฆษาจารย์, วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๑ ตอน ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๙-๑๒

^{๙๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), “หัวใจพระพุทธศาสนา”, พุทธจักร, ปีที่ ๖๑ ฉบับที่ ๕ (พฤษภาคม ๒๕๕๐): ๗.

^{๙๓} พระอุปติสสเถระ, วิมุตติมรรค, แปลโดย พระเทพโสภณ (ประยูร ธมมจิตโต) และคณะ, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๔.

^{๙๔} เสฐียรพงษ์วรรณปก, “มัชฌิมาปฏิปทา: สายกลางสองมิติ”, ในคอถัมภ์ธรรมะใต้ธรรมาสัน, หนังสือพิมพ์ข่าวสด, (๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๙): ๒๙.

๓) อธิปัญญาสิกขา สิกขาคือปัญญาอันยิ่ง ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมปัญญาเพื่อให้เกิดความรู้แจ้งขั้นสูง เรียกว่า ศีล สมาธิ ปัญญา^{๙๕}

สรุปความหมายของไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา หรือ ศีล มีหลายอย่าง หลายระดับ ทั้งศีลที่เราคุ้นเคยกันทั่วไป คือ การงดเว้นจากการทำบาป ทางกาย วาจา เป็นต้นแต่มีศีลที่ละเอียดยิ่งไปกว่านั้น ที่เป็นศีล ที่เรียกว่า อธิศีล อันเป็นศีลที่เกิดพร้อมกับสมาธิและปัญญาสมาธิ โดยทั่วไป ก็เข้าใจกันว่า คือ การนั่งสมาธิให้สงบ แต่ในทางพระพุทธศาสนาจะใช้คำว่า อธิจิตสิกขา หรือบางครั้งใช้คำว่า สัมมาสมาธิ ที่มุ่งหมายถึง การเจริญสมถภาวนา และสมาธิที่เกิดพร้อมกับปัญญาในปัญญาชั้น วิปัสสนาปัญญา ปัญญาในพระพุทธศาสนา ก็มีหลายระดับ แต่คือความเห็นถูกเช่น เชื่อกรรมและผลของกรรม ปัญญาชั้นการฟังการศึกษา ปัญญาชั้นสมถภาวนา และปัญญาชั้นวิปัสสนาภาวนา

๒.๓.๒ ความสำคัญของไตรสิกขา

ความสำคัญของหลักไตรสิกขาเป็นหลักปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนาทั้งหมดจัดเข้ารวมอยู่ในหลักสิกขา เรื่องการศึกษารวมถึงการบริหารจึงเป็นเรื่องของพระพุทธศาสนาทั้งสิ้นซึ่งเนื้อหาสาระที่สำคัญของไตรสิกขานั้นได้สอดแทรกอยู่ในหลักธรรมต่างๆ เช่น โอวาทปาติโมกข์ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงจำแนกถึงความสำคัญของไตรสิกขา ดังนี้

พุทธทาสภิกขุ กล่าวถึงความสำคัญของการศึกษาไว้ พอสรุปได้ว่า การจัดการศึกษาทุกอย่างให้เสริมสร้างมนุษยธรรม ความเป็นมนุษย์ที่ถูกต้อง ไม่มีปัญหาแก่ฝ่ายใด จัดการศึกษาทุกอย่างให้เสริมสร้างมนุษยธรรมคือสร้างมนุษยธรรมขึ้นมา แล้วเสริมมนุษยธรรมให้ก้าวหน้า ก้าวหน้าไปนับตั้งแต่ว่า ละสังขตญาณอย่างสัตว์แล้วก็มีความคิดนึกอย่างมนุษย์ ก็เป็นมนุษยธรรมที่ส่งเสริมให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้นไป ดังนั้นเป้าหมายของการศึกษา ก็คือการพัฒนามนุษยธรรมให้มั่นคงในทิศ ทางที่ถูกต้อง คือละอหังการ มมังการ ละความเห็นแก่ตัว กิเลสไม่อาจจะเกิด บุคคลก็จะมีสันติสุข สังคมก็จะมีสันติภาพนี้คือเป้าหมายของการศึกษา^{๙๖}

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) กล่าวถึงความสำคัญของไตรสิกขาไว้พอสรุปได้ว่า ไตรสิกขา นี้เมื่อนำมาแสดงเป็นคำสอนในภาคปฏิบัติต่างๆ ไป ได้ปรากฏในหลักที่เรียกว่าโอวาทปาติโมกข์ (พุทธโอวาทที่เป็นหลักใหญ่ ๓ อย่าง) คือ

- ๑.การไม่ทำความชั่วทั้งปวง ทั้งทางกาย ทางวาจา จัดเป็น ศีล
- ๒.การบำเพ็ญความดีให้เพียบพร้อม จัดอยู่ในการปฏิบัติจิตขั้นที่เรียกว่า สมาธิ
- ๓.การทำจิตของตนให้ผ่องใส จัดเป็นการฝึกปฏิบัติในขั้นสูงสุดเรียกว่า ปัญญา^{๙๗}

พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้กล่าวถึงความสำคัญของไตรสิกขา หรือ(การศึกษา)ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนามนุษย์ที่สมบูรณ์ตามหลักพระพุทธศาสนาไว้ว่าการศึกษา หมายถึง การเรียนรู้

^{๙๕}ปัญญา ใช้บางยางและคณะ, ธรรมาธิบาย : หลักธรรมในพระไตรปิฎก, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมสภา สถาบันสันติธรรม, ๒๕๕๕), หน้า ๓๒๘.

^{๙๖}พุทธทาสภิกขุ, การศึกษาสมบูรณ์แบบ : คือวงกลมที่คุ้มครองโลกถึงที่สุด.(กรุงเทพมหานคร: อุษาการพิมพ์, ๒๕๔๙), หน้า ๒๐๕-๒๐๖.

^{๙๗}พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พุทธธรรม (ฉบับเดิม), พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๔), หน้า ๒๒๗.

เพื่อเป็นมนุษย์ที่เต็มบริบูรณ์ เพราะได้รับการพัฒนาทั้งทางกายและทางจิตใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีจิตใจที่เปี่ยมด้วยปัญญา จึงเป็นอิสระหลุดพ้นจากการบีบคั้นของอำนาจกิเลสตัณหาตั้งค้ำกล่าวที่ว่า “ทุกข์มีเพราะยึด ทุกข์ยึดเพราะอยาก ทุกข์มากเพราะพลอย ทุกข์น้อยเพราะหยุด ทุกข์หลุดเพราะปล่อย” เมื่อปล่อยวางแล้วย่อมหลุดพ้นทุกข์ และพบความสุขสงบคือสันติ ดังนั้นมนุษย์ที่สมบูรณ์ในพระพุทธศาสนาจึงหมายถึงผู้บรรลุวิมุตติ คือเป็นอิสระหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงเพราะฉะนั้น วิมุตติจึงเป็นเป้าหมายของการศึกษาตามหลักไตรสิกขาตามที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “สมาธิที่มีศีลอบรมแล้วย่อมมีผลมากมีอานิสงส์มาก ปัญญาที่มีสมาธิอบรมแล้วย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก จิตที่มีปัญญาอบรมแล้วย่อมหลุดพ้นจากอาสวะโดยชอบ” ความหลุดพ้นนี้ก็คือวิมุตติซึ่งเป็นบรมสันติ เมื่อคนเราบรรลุถึงวิมุตติแล้วถือว่าเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เรียกว่า พระอเสขะ หมายถึงผู้จบการศึกษาสูงสุดในพระพุทธศาสนา^{๙๘}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ให้ทัศนะว่าไตรสิกขา ได้แก่ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา และอธิปัญญาสิกขา เรียกว่าง่าย ๆ ว่า ศีล สมาธิ ปัญญา

๑) อธิศีลสิกขา คือการฝึกความประพฤติสุจริตทางกาย วาจา และอาชีวะ ได้แก่ องค์กรรศข้อสัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และสัมมาอาชีวะโดยสาระก็คือ การดำรงตนด้วยดีในสังคัมรักษาระเบียบวินัย ปฏิบัติหน้าที่และความรับผิดชอบทางสังคัมให้ถูกต้อง มีความสัมพันธ์ทางสังคัมที่ดีงามเกื้อกูลเป็นประโยชน์ ช่วยรักษาและส่งเสริมสภาพแวดล้อม โดยเฉพาะในทางสังคัม ให้อยู่ในภาวะเอื้ออำนวยแก่ทุกๆ คนจะสามารถดำเนินชีวิตที่ดั่งงามปฏิบัติตามมรรคกันได้ด้วยดี

๒) อธิจิตตสิกขา คือการฝึกปรือในด้านคุณภาพและสมรรถภาพของจิต ได้แก่องค์กรมรรคข้อสัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิโดยสาระก็คือ การฝึกให้มีจิตใจเข้มแข็ง มั่นคงแน่วแน่ ควบคุมตนได้ดี มีสมาธิมีกำลังใจสูง เป็นจิตที่สงบผ่องใส เป็นสุข บริสุทธิ์ ปราศจากสิ่งรบกวนทำให้เศร้าหมอง อยู่ในสภาพเหมาะแก่การใช้งานมากที่สุด โดยเฉพาะการใช้ปัญญาอย่างลึกซึ้งและตรงตามความเป็นจริง

๓) อธิปัญญาสิกขา คือ การฝึกปรือปัญญา ให้เกิดความรู้ความเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง จนถึงความหลุดพ้น มีจิตใจเป็นอิสระ ผ่องใส เบิกบานโดยสมบูรณ์ ได้แก่องค์กรมรรคข้อสัมมาทิฐิ และสัมมาสังกัปปะ สองอย่างแรกโดยสาระก็คือ การฝึกอบรมให้เกิดปัญญาบริสุทธิ์ที่รู้แจ้งชัดตรงตามสภาพความเป็นจริง ไม่เป็นความรู้ความคิดความเข้าใจที่ถูกบิดเบือนเคลือบคลุม ย่อมสี อำพราง หรือพร่ามัวเพราะอิทธิพลของกิเลส มีวิชาและตัมหาเป็นผู้นำที่ครอบงำจิตอยู่ การฝึกปัญญาเช่นนี้ต้องอาศัยการฝึกจิตให้บริสุทธิ์ผ่องใสเป็นพื้นฐาน แต่ในเวลาเดียวกันเมื่อปัญญาที่บริสุทธิ์รู้เห็นตามเป็นจริงนี้เกิดขึ้นแล้ว ก็กลับช่วยให้จิตนั้นสงบ มั่นคงบริสุทธิ์ ผ่องใสอย่างแนบเนียนยิ่งขึ้น และส่งผลออกไปในการดำเนินชีวิตคือ ทำให้วางใจ วางท่าที่มีความสัมพันธ์กับสิ่งทั้งหลายอย่างถูกต้อง และใช้ปัญญาที่บริสุทธิ์ ไม่เอนเอียง ไม่มีกิเลสแอบแฝงนั้นคิดพิจารณาแก้ไขปัญหาต่างๆ ทำกิจทั้งหลายเพื่อประโยชน์สุขอย่างแท้จริง^{๙๙}

^{๙๘} พระเทพโสภณ (ประยูร ธมมจิตฺโต), ทิศทางการศึกษาไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๔๑-๔๒.

^{๙๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๙๑๔-๙๑๕.

ความสำคัญของไตรสิกขาที่นำมาแสดงข้างต้นนั้นเป็นเครื่องยืนยันได้ว่า ไตรสิกขาเป็นหลักคำสอนทางพุทธศาสนาที่พุทธศาสนิกทุกคนควรนำมาปฏิบัติเพื่อพัฒนาตนเองให้มีชีวิตที่ดีงาม เพื่อจัดปรับเตรียมสภาพชีวิตสังคมและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งลักษณะแห่งความสัมพันธ์ต่างๆ ให้อยู่ในภาวะที่เหมาะสมและพร้อมที่จะเป็นอยู่ปฏิบัติกิจและดำเนินการต่างๆ เพื่อก้าวหน้าไปอย่างได้ผลดีที่สุด สู่จุดหมายของชีวิตของบุคคล ขององค์กร ของชุมชนตลอดจนสังคมและประเทศชาติต่อไป

๒.๓.๓ จุดมุ่งหมายของไตรสิกขา

หลักการศึกษ ๓ ประการ คือ ไตรสิกขา เป็นการจัดวางรูปแบบขึ้นโดยมุ่งให้ผลเกิดขึ้นตามหลักปฏิบัติแห่งอริยมรรค คือ เป็นการฝึกฝนอบรมให้องค์ทั้ง ๘ แห่งมรรค ให้เกิดขึ้นและเจริญงอกงามใช้ประโยชน์ได้บริบูรณ์ยิ่งขึ้น แก้ไขปัญหาดับทุกข์ได้ดียิ่งขึ้นตามลำดับจนถึงที่สุด กล่าวคือ

อริศีลสิกขา คือ การศึกษาด้านหรือขั้นตอนที่ฝึกปรือให้เกิดมีสัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และสัมมาอาชีวะเจริญงอกงามขึ้นจนบุคคลมีความพร้อมทางด้านความประพฤติ วินัยและความสัมพันธ์ทางสังคมถึงมาตรฐานของอารยชนเป็นพื้นฐานแก่การสร้างเสริมคุณภาพจิตใจได้ดี

อริจิตสิกขา คือ การศึกษาด้านหรือขั้นตอนที่ฝึกปรือให้เกิดมีสัมมาวาจา สัมมาสติและสัมมาสมาธิ เจริญงอกงามขึ้น จนบุคคลมีความพร้อมทางคุณธรรม มีคุณภาพจิต สมรรถภาพจิตและสุขภาพจิตพัฒนาถึงมาตรฐานของอารยชน เป็นพื้นฐานแห่งการพัฒนาปัญญาได้ดี

อริปัญญาสิกขา คือ การศึกษาด้านหรือขั้นตอนที่ฝึกปรือให้เกิดมีสัมมาทิฐิ และสัมมาสังกัปปะ เจริญงอกงามขึ้นจนบุคคลมีความพร้อมทางปัญญาถึงมาตรฐานของอารยชนสามารถดำรงชีวิตอยู่ด้วยปัญญา มีจิตใจผ่องใส เบิกบาน ไร้ทุกข์ หลุดพ้นจากความยึดติดถือมั่นต่างๆ เป็นอิสระเสรีด้วยปัญญาอย่างแท้จริง อนึ่ง จุดมุ่งหมายของไตรสิกขา หรือการศึกษาในพระพุทธศาสนานี้ย่อมคล้ายคลึงตามจุดมุ่งหมายระดับต่างๆ ของพระพุทธศาสนา เนื่องจากการศึกษาเป็นวิธีการที่มุ่งประสงค์ไปสู่อุดมการณ์หรือจุดมุ่งหมายในพระพุทธศาสนา และจุดมุ่งหมายในพระพุทธศาสนาก็มีหลากหลายระดับ ซึ่งขึ้นอยู่กับเป้าหมายของปัจเจกบุคคลอีกชั้นหนึ่ง ฉะนั้นในที่นี้จึงขอกกล่าวถึงจุดมุ่งหมายโดยทั่วไปของการศึกษาในพระพุทธศาสนาไว้ ดังนี้

๓.๓.๓.๑ จุดมุ่งหมายที่เป็นประโยชน์แก่ชีวิต

๑) จุดมุ่งหมายที่เป็นประโยชน์แก่ชีวิต ๓ อย่าง ตามแนวตั้ง คือ ทิฏฐธัมมิกัตถะ สัมปรายิกัตถะ และปรมัตถะจุดมุ่งหมายหรือประโยชน์ที่บุคคลควรเข้าถึงและสร้างสรรค์ขึ้น แบ่งได้ ๓ ระดับโดยที่แต่ละบุคคลอาจจะเข้าถึงและสร้างสรรค์ได้ไม่เท่ากัน ทว่าเป็นสิ่งที่บุคคลแต่ละคนควรมีให้ครบทุกระดับ ถึงแม้ว่าจะมากหรือน้อยแตกต่างกันไป อีกทั้งควรพัฒนาตนให้เข้าถึงให้มากยิ่งขึ้นไปคือ

(๑) ประโยชน์ในปัจจุบัน หรือประโยชน์ที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้า ได้แก่ ทรัพย์สินเกียรติยศ หรือฐานะในสังคม โมตรี หรือมิตรบริวาร และชีวิตครอบครัวที่เป็นสุข หรือความสามารถพึ่งพาตนเองได้ในทางเศรษฐกิจและสังคม ประโยชน์ในระดับนี้ จะต้องให้เกิดมีขึ้นหรือให้เป็นการแสวงหาด้วยกำลังความเพียรพยายามและสติปัญญาของตนโดยทางชอบธรรมไม่เกิดจากการเบียดเบียนผู้อื่น หรือสร้างความเดือดร้อนแก่สังคม จึงอาศัยการศึกษาในด้านที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดศิลปวิทยา หรือวิชาการและวิชาชีพต่างๆ เป็นหลัก ประโยชน์ในระดับนี้เรียกว่าทิฏฐธัมมิกัตถะ

(๒) ประโยชน์ในอนาคต หรือประโยชน์เบื้องหน้า เป็นประโยชน์ด้านคุณค่าของชีวิตด้านใน ซึ่งทำให้เกิดความมั่นใจในตนเองอย่างลึกซึ้ง หมายถึงความเจริญงอกงามของชีวิตจิตใจที่ก้าวหน้าพัฒนาขึ้นด้วยคุณธรรม เช่น ศรัทธา ความสุจริต มีศีล ความเสียสละ ความสงบสุขของจิตใจการดำรงอยู่ในศีลธรรม การได้สร้างสรรค์บำเพ็ญประโยชน์ เป็นต้น จนมั่นใจในความมีชีวิตที่ดีของตนไม่ต้องหวั่นกลัวต่อความตายและปรโลก ประโยชน์ในระดับนี้ เกี่ยวกับคุณธรรมภายในจิตใจและความประพฤติที่ชอบธรรมจึงอิงอยู่กับการศึกษาในด้านทำหน้าที่แนะนำวิธีดำเนินชีวิตที่ถูกต้องและพัฒนาตนให้เป็นคนที่สมบูรณ์ ประโยชน์ขั้นนี้เรียกว่า สัมปรายิกัตถะ

(๓) ประโยชน์สูงสุด หรือประโยชน์ที่เป็นสาระแท้จริงของชีวิต คือ ความมีจิตใจเป็นอิสระปลอดโปร่งผ่องใส เบิกบาน สามารถแก้ปัญหาในจิตใจได้สิ้นเชิง ไม่ถูกบีบคั้นคับข้องจำกัดด้วยความยึดติดถือมั่นหวั่นหวาดและกังวล ปราศจากกิเลสเผาผลาญที่ทำให้เศร้าหมองขุนมัวอยู่อย่างไรทุกข์ ได้ประจักษ์ความสุขประณีตภายในที่บริสุทธิ์สงบ เย็น สว่างไสว เบิกบานโดยสมบูรณ์ ซึ่งเป็นภาวะที่เข้าถึงได้ด้วยความรู้จักสภาวะของสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง รู้เท่าทันคติธรรมของสังขารธรรมทั้งหลาย ไม่ตกเป็นทาสของโลกและชีวิต จึงต้องอาศัยการศึกษาในด้านที่ทำหน้าที่อย่าง ๒ ในระดับของการพัฒนาปัญญาอย่างสูงสุด ประโยชน์ขั้นนี้เรียกว่า ปรมัตถะ

๒) จุดมุ่งหมายที่เป็นประโยชน์แก่ชีวิต ๓ อย่าง ตามแนวราบ คือ อัดตัตถะ ปรัตถุอุภยัตถะการศึกษาพัฒนาคนให้สามารถเผื่อแผ่ขยาย หรือกระจายประโยชน์ออกไปได้อย่างกว้างขวาง และบุคคลควรทำให้ประโยชน์เกิดขึ้นแก่ชีวิตโดยแบ่งออกตามแนวราบเป็น ๓ ประเภทดังนี้

(๑) ประโยชน์ตน (อัดตัตถะ) คือ การบรรลุจุดหมายแห่งชีวิตของตน ได้แก่ ประโยชน์ ๓ อย่าง คือ ประโยชน์ในปัจจุบัน ประโยชน์ในอนาคต และประโยชน์สูงสุด ดังที่ได้อธิบายแล้วซึ่งเป็นประโยชน์ที่เกิดขึ้นแก่ตนโดยเฉพาะ เป็นการเสวยผลที่ดีของการมีชีวิตโดยสมบูรณ์ เน้นการพึ่งตนเองได้ในทุกระดับ เพื่อความไม่ต้องเป็นภาระแก่ผู้อื่น และเพื่อความเป็นผู้พร้อมที่จะบำเพ็ญกิจเพื่อผู้อื่นและกิจการต่างๆ อย่างได้ผลดี

(๒) ประโยชน์ผู้อื่น (ปรัตถะ) คือ การช่วยเหลือสนับสนุนให้ผู้อื่นบรรลุจุดหมายแห่งชีวิตของเขา ได้แก่ ประโยชน์ ๓ อย่าง คือ ประโยชน์ในปัจจุบัน ประโยชน์แก่อนาคต และประโยชน์สูงสุด เท่าที่เกี่ยวข้องกับคนอื่น เป็นผลที่จะช่วยทำให้เกิดขึ้นแก่คนอื่น มุ่งประคับประคองให้เขาสามารถพึ่งตนเองได้ โดยการทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตรให้ เป็นต้น

(๓) ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย หรือประโยชน์ร่วมกัน (อุภยัตถะ) คือ การสร้างสรรค์ปัจจัยที่อำนวยให้ทุกคนทุกฝ่ายทั้งสังคมบรรลุจุดหมายแห่งชีวิตทั่วกัน ได้แก่ ประโยชน์ ๓ อย่าง คือ ประโยชน์ในปัจจุบัน ประโยชน์ในอนาคต และประโยชน์สูงสุด ที่เป็นผลเกิดขึ้นทั้งแก่ตนเองและแก่คนอื่นๆ หรือแก่สังคม แก่ชุมชนอันเป็นส่วนรวม เช่น ประโยชน์ที่เกิดจากของกลางและกิจส่วนรวม เป็นต้น โดยเฉพาะสภาพแวดล้อมและความเป็นอยู่อันเอื้ออำนวยแก่การปฏิบัติเพื่อบรรลุอัดตัตถะและการบำเพ็ญปรัตถุของทุกคน

๓.๓.๓.๒ จุดมุ่งหมายที่เป็นภาวะหรืออิสรภาพ ๔ ด้าน

ตามการพัฒนาภาวะที่เป็นจุดหมายของการศึกษา คือ อิสรภาพ หรือความหลุดพ้น (วิมุตติ) ได้แก่ ความปลอดโปร่ง ความเป็นอิสระ ซึ่งมองได้ทั้งในแง่บวก และแง่ลบ ในแง่ลบหมายถึงภาวะที่พ้นจากความบีบคั้นบังคับ จำกัด ผูกมัด ชัดข้อง ปราศจากข้อบกพร่อง ไม่ต้องขึ้นต่อสิ่งอื่นหรือ

ใครอื่นในแง่บวกหมายถึง ภาวะที่เป็นไทแก่ตัวหรือเป็นใหญ่ในตัว ซึ่งทำให้พร้อมที่จะทำ (และไม่ทำ) การใดๆ ได้ตามที่ต้องการหรือเห็นสมควร อิศรภาพนั้นสัมพันธ์สืบเนื่องมาจากการพัฒนา เพราะเป็น จุดหมายของการพัฒนาจึงอาจจะแยกได้เป็น ๔ ด้าน หรือ ๔ ระดับให้ตรงกับการพัฒนา ๔ ด้าน คือ

๑) อิศรภาพทางกาย หรืออิศรภาพพื้นฐานของชีวิต ได้แก่ อิศรภาพทางกาย ที่ ปลอดภัยพ้นจากการบีบคั้นเบียดเบียนในทางธรรมชาติ หรือสภาพแวดล้อมทางกายภาพ เช่น โรคภัยไข้เจ็บการมีปัจจัย ๔ เพียงพอที่จะหลุดพ้นจากความยากจนแร้นแค้นขาดแคลน ไม่มีภัยธรรมชาติเบียดเบียนหรือว่าพอจะป้องกันแก้ไขได้ แล้วก็พ้นจากภัยที่มนุษย์สร้างขึ้นในทางกายภาพ เช่น มลภาวะในสภาพแวดล้อม ตลอดจนการรู้จักใช้เทคโนโลยีอย่างถูกต้องเป็นคุณประโยชน์

๒) อิศรภาพทางสังคม หรือเกี่ยวกับศีล คือความปลอดภัยจากการบีบคั้นเบียดเบียนกันในระหว่างมนุษย์ พ้นจากความยุติธรรม การเอาเปรียบ การข่มเหงแย่งชิง มีอาชีพะ คือ อาชีพที่ประกอบได้โดยสุจริต ดำรงชีวิตอย่างโปร่งโล่ง ไม่ว่างงาน พึ่งตนได้ รวมไปถึงความหลุดพ้นจากความบีบคั้นในการใช้สติปัญญา สามารถแสดงออกซึ่งความคิดเห็นอันเป็นผลแห่งสติปัญญานั้นโดยเสรี ซึ่งสัมพันธ์กับอิศรภาพทางปัญญาในข้อสุดท้าย

๓) อิศรภาพทางจิตใจ เช่น มีจิตใจที่มีคุณธรรม มีความเข้มแข็ง มั่นคงไม่หวั่นไหว ด้านโลกธรรม ไม่มีความโศก ไม่มีกิเลส ปราศจากความเศร้าหมอง มีแต่ความเบิกบานเป็นสุขเป็นต้น

๔) อิศรภาพทางปัญญา คือ ภาวะที่มีการรับรู้ถูกต้องตามเป็นจริงไม่เอนเอียงด้วยอคติ รู้จักคิด คิดเองเป็น รู้จักคิดแก้ปัญหา รู้วิธีที่จะจัดการต่างๆ ให้สำเร็จผล มีความคิดวินิจฉัยที่บริสุทธิ์ ไม่เป็นทาสของกิเลส ใช้ปัญญาคิดการต่างๆ โดยบริสุทธิ์ใจ ไม่มีเงื่อนไข หรือกิเลสเคลือบแฝงตลอดจนรู้แจ้งสัจธรรมถึงขั้นหลุดพ้นจากความทุกข์ อันเกี่ยวเนื่องกันกับอิศรภาพทางจิตใจ อิศรภาพทั้ง ๔ ด้าน เมื่อรวมความแล้วแบ่งได้เป็น ๒ พวก คือ ประเภทภายนอกกับภายใน และทั้งสองต่างมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน กล่าวคือ ถ้าหากด้านภายในของคนซึ่งมีจิตใจไม่สบาย มีความทุกข์ หรือมีกิเลสครอบงำเป็นต้นก็ย่อมส่งผลให้การพัฒนาด้านภายนอกเป็นไปโดยไม่บริสุทธิ์ หรืออาจจะก่อให้เกิดปัญหาตามมาด้วย หรือถ้าพัฒนาด้านภายนอกไว้ไม่ดี เช่นมีความขาดแคลนปัจจัย ๔ เป็นต้นก็ย่อมส่งผลกระทบถึงการพัฒนาด้านภายใน ทำให้ไม่สามารถจะทำการพัฒนาจิตใจของคนได้เต็มที่ เช่น คนที่อยู่ในถิ่นที่เกิดปัญหาเกิดสงคราม เป็นต้นย่อมไม่มีเวลาในการทำสมาธิ หรือทำจิตใจให้ปลอดโปร่งผ่องใสก็ย่อมเป็นไปได้อย่างยาก หรือถ้าภายในไม่มีอิศรภาพทางปัญญา คิดการต่างๆ โดยมีความปรารถนาส่วนตัวเคลือบแฝง หรือคิดบิดเบือนไปตามความยึดมั่นส่วนตัว ไม่ยอมรับฟังความคิดเห็นของกันและกันอิศรภาพทางสังคมในด้านการแสดงความคิดเห็นหรือใช้ผลของสติปัญญา ก็ย่อมเป็นไปได้อย่างยากเป็นต้นเพราะฉะนั้น อิศรภาพและสันติสุขทั้งภายนอกและภายในต่างก็มีความสัมพันธ์กัน

๓.๓.๓.๓ จุดมุ่งหมายที่เป็นคุณสมบัติของผู้ที่ได้รับการศึกษา

๑) มองในแง่ผลสัมฤทธิ์ของการพัฒนา เมื่อมองการศึกษาเป็นการพัฒนาคนให้มีความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ความมุ่งหมายของการศึกษา คือ ทำให้คนเป็นผู้ที่ได้รับการพัฒนาแล้ว และหมายถึงการที่ได้รับการพัฒนาอย่างครบถ้วนรอบด้าน โดยที่การพัฒนาคนนั้นมี ๔ ด้าน คือ กาย ภาวนา ศิลภาวนา จิตภาวนา ปัญญาภาวนา ดังนั้น คนที่ได้รับการศึกษาจึงเป็นผู้ที่ได้รับการพัฒนาแล้วครบทั้ง ๔ ด้าน คนที่ได้รับการพัฒนารอบด้านแล้ว เรียกว่า ภาวิตตะตะ แปลว่า มีตนที่ได้ฝึกอบรมแล้ว หรือได้พัฒนาแล้วแยกลักษณะการที่ได้รับการพัฒนาแล้วออกเป็น ๔ ด้าน คือ

(๑) ภาวีกาย แปลว่า มีกายที่เจริญแล้ว หรือพัฒนาแล้ว คือมีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทางกายภาพได้อย่างดี และอย่างได้ผลดี มีความสมบูรณ์ของชีวิตในด้านกาย

(๒) ภาวีกีเลส แปลว่า มีกิเลสที่เจริญแล้ว หรือพัฒนาแล้ว คือมีพฤติกรรมทางสังคมที่พัฒนาแล้ว ดำรงตนอยู่ในวินัย มีศีลธรรม มีความสัมพันธ์ทางสังคมในลักษณะสร้างสรรค์และก่อสันติสุข

(๓) ภาวีกจิต แปลว่า มีจิตใจที่เจริญแล้ว หรือพัฒนาแล้ว คือมีจิตใจที่ฝึกอบรมดีแล้วสมบูรณ์ด้วยคุณภาพจิต สมรรถภาพจิตและสุขภาพจิต

(๔) ภาวีกปัญญา แปลว่า มีปัญญาที่เจริญแล้ว หรือพัฒนาแล้ว คือมีปัญหาที่เป็นอิสระจากการครอบงำของกิเลส มองดูรู้เข้าใจเห็นสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง หรือตามที่มันเป็น คิดเห็นวินิจฉัยการต่างๆ ด้วยปัญญาบริสุทธิ์ ปราศจากอคติและแรงจูงใจเคลือบแฝง รู้เท่าทันธรรมดา จนมีความเป็นอิสระโดยสมบูรณ์ ฉะนั้น คุณสมบัติ ๔ อย่างนี้ จึงเป็นคุณสมบัติของผู้ที่ได้รับการศึกษาแล้ว

๒) มองในแง่ลักษณะการดำเนินชีวิต จุดมุ่งหมายในแง่นี้ เป็นการมองการดำเนินชีวิตโดยสัมพันธ์กับประโยชน์ที่ชีวิตพึงมีพึงถึง โดยโยงออกมาสู่การปฏิบัติคุณสมบัติของผู้มีการศึกษา หรือพัฒนาตนสมบูรณ์แล้ว ในแง่นี้ถือตามคุณสมบัติ ๒ ประการของพระพุทธเจ้า ซึ่งชีวิตของคนทั่วไปควรดำเนินตาม กล่าวคือ

(๑) อัตตัตถสมบัตติ (หรืออัตตहितสมบัตติ) ความถึงพร้อม หรือสมบูรณ์ด้วยประโยชน์ตน คำว่าประโยชน์ตนในที่นี้ ไม่ได้มุ่งผลที่ประโยชน์หรือลาภ ยศ อำนาจ สุข สรรเสริญอย่าง ที่มักเข้าใจกัน ซึ่งมักจะเป็นสิ่งที่คนอยากได้เพียงเพื่อสนองตัณหา โดยที่ยังไม่แน่ว่าจะเป็นสิ่งจำเป็น เพื่อประโยชน์แก่ชีวิตอย่างแท้จริงหรือไม่ คือชีวิตต้องการหรือเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อประโยชน์แก่ชีวิตเพียง ส่วนหนึ่งหรือระดับหนึ่ง ส่วนนอกเหนือจากนั้นอาจเป็นโทษแก่ชีวิตก็ได้การวินิจฉัยว่าสิ่งเหล่านี้จะเป็น ประโยชน์แก่ชีวิตหรือไม่ ต้องดูที่ความสัมพันธ์ซึ่งจะช่วยเสริมประโยชน์ที่แท้จริงของชีวิต ประโยชน์ที่แท้จริงของชีวิต คือ ความเจริญงอกงามของชีวิตซึ่งช่วยให้ชีวิตเข้าถึงสันติสุขและอิสรภาพ ได้แก่ความ เจริญงอกงามแห่งปัญญาและคุณสมบัติต่างๆ ของชีวิต ซึ่งความเจริญบริบูรณ์แห่งปัญญาและ คุณสมบัติเหล่านั้น จะนำไปสู่การดำเนินชีวิตที่ดี หรือชีวิตที่ดำเนินไปได้ด้วยดี มีความสมบูรณ์ ซึ่งมี ลักษณะเป็นการพึ่งตนเองได้ หรือเป็นที่พึ่งของตนได้ในทุกๆ ด้านภาษาบาลีเรียกว่า อัตตนาถะ ลักษณะเด่นของการดำเนินชีวิตที่พึ่งตนเองได้ คือ การดำเนินชีวิตด้วยปัญญา ซึ่งหมายถึง การมี ปัญญาที่ได้เจริญ หรือพัฒนาอย่างดีแล้ว โดยมีคุณสมบัติอย่างอื่นที่พัฒนาร่วมกันเป็นส่วนที่ช่วยเสริม หรือประกอบสนับสนุน

(๒) ปรัตถปฏิบัติ (หรือ พรหิตปฏิบัติ) (หรือพรหิตปฏิบัติ) การปฏิบัติเพื่อ ประโยชน์ของผู้อื่น เมื่อพัฒนาจนบรรลุประโยชน์ตนโดยสมบูรณ์แล้ว นอกจากตนเองจะดำเนินชีวิตได้ ดีแล้วยังพร้อมที่จะบำเพ็ญประโยชน์แก่ผู้อื่นอย่างได้ผลดีด้วย หรือเมื่อพึ่งตนเองได้ดีแล้วก็สามารถที่ จะเป็นที่พึ่งแก่ผู้อื่นได้ด้วย ซึ่งเป็นผลพิดสูงสุดความสมบูรณ์ของการศึกษาในด้านที่สอง ผู้ที่มีการศึกษา สมบูรณ์จะต้องมีลักษณะการดำเนินชีวิตที่เป็นการปฏิบัติ หรือบำเพ็ญประโยชน์ของผู้อื่นด้วยซึ่ง หมายถึงความสามารถและความพร้อมที่จะช่วยให้ผู้อื่นดำเนินชีวิตที่ดีหรือได้ด้วยดีให้ผู้อื่นประสบ ความเจริญงอกงามของชีวิต โดยมีชีวิตที่พัฒนาด้วยปัญญา และคุณสมบัติประกอบอย่างอื่น ๆ หรือให้

พัฒนาครบทั้ง ๔ ด้าน ช่วยให้เขาพึ่งตนเองได้ ลักษณะการดำเนินชีวิตในด้านนี้ที่สมบูรณ์ ในระดับของ พระพุทธเจ้า เรียกว่า โลกนาถะ แปลว่า เป็นที่พึ่งของชาวโลก สำหรับคนทั่วไปอาจใช้คำว่า ปรนาถะ แปลว่า เป็นที่พึ่งของคนอื่นได้ การที่บุคคลจะมีลักษณะการดำเนินชีวิตด้านนี้ได้ นอกจากการพัฒนา ปัญญาแล้วคุณสมบัตินี้ที่สำคัญที่เด่นชัด ที่เป็นแรงจูงใจหรือผลักดันให้ออกไปปฏิบัติบำเพ็ญกิจ คือ กรุณา ซึ่งหมายถึง ความรักเพื่อนมนุษย์ และเพื่อนร่วมสังสารวัฏในระดับที่เห็นว่าบุคคลอื่นมีทุกข์หรือลำบาก จึงไม่อาจนิ่งเฉยได้ แต่จะต้องชวนช่วยเพื่อให้ความช่วยเหลือให้พ้นจากสภาพดังกล่าวเป็นต้น

๓) มองในแง่คุณธรรมหลักของผู้มีการศึกษา คุณธรรมหลักของผู้มีการศึกษา คือคุณธรรมที่จะทำให้บุคคลมีลักษณะการดำเนินชีวิตดังที่กล่าวแล้วในเบื้องต้นนั้นแต่แยกพิจารณา เป็นด้านๆ ไป ซึ่งโดยสาระสำคัญแล้วจุดมุ่งหมายต่างๆ นั้น ล้วนแล้วประสานกันเป็นจุดหมายอัน เดียวกันและเมื่อมองในแง่คุณธรรมหลักของผู้มีการศึกษานั้นมี ๒ อย่างคือ

(๑) ปัญญา (รู้) เป็นองค์ธรรมแกนของอัตตตถสมบัตินี้ คือ ความสมบูรณ์ พร้อมแห่งประโยชน์ตน หรือความเจริญองกามของชีวิตที่พัฒนาสมบูรณ์จนเป็นอยู่ได้ด้วยดีสามารถใช้คุณสมบัตินี้ของชีวิตที่พัฒนาร่วมกันมา ให้เป็นประโยชน์ได้อย่างเต็มที่ จนเป็นอัตตนาถะ คือ พึ่งตนเองได้หรือเป็นที่พึ่งของตนเองได้ มีความสมบูรณ์ในตัวเองปัญญานี้เจริญองกามขึ้นมาพร้อมกับ ความลดน้อยและสูญสิ้นไปของอวิชชา ทำให้ก้าวพ้นหรือหลุดพ้นจากการอยู่รอดด้วยกิเลส ขึ้นมาสู่ การเป็นอยู่ด้วยปัญญา

(๒) กรุณา (รัก) เป็นองค์ธรรมแกนของปรตถปฏิบัติ คือ การปฏิบัติบำเพ็ญ เพื่อประโยชน์ของผู้อื่น หรือการช่วยผู้อื่นให้พัฒนาชีวิตของเขาเองจนเจริญองกามพอที่จะเป็นอยู่ได้ด้วยดีเป็นคุณสมบัตินี้ที่ทำให้เป็น โลกนาถะ หรือ ปรนาถะ เป็นที่พึ่งของชาวโลกหรือเป็นที่พึ่งของผู้อื่น ได้ที่ช่วยให้ผู้อื่นพัฒนาตนจนเป็นอัตตนาถะ (พึ่งตนเองได้ หรือเป็นที่พึ่งของตนเองได้) ในที่สุด กรุณานี้ เจริญขึ้นมาพร้อมกับการพัฒนาปัญญาอย่างถูกต้อง และเข้ามาทำหน้าที่เป็นแรงจูงใจ หรือปลุกเร้า ของการกระทำมากขึ้นโดยลำดับ แทนที่ค้นหา พร้อมกับความลดน้อยลงและสูญสิ้นหมดไปของ ตัณหานั้น กรุณานี้เป็นแรงจูงใจในการปฏิบัติต่อบุคคลหรือสัตว์อื่น (เรียกว่ามีสัตว์เป็นอารมณ์) แต่ถ้า เป็นการปฏิบัติต่องานหรือสิ่งหรือเรื่องอย่างอื่น (เช่น ความจริงความถูกต้องดีงาม) ที่ไม่ใช่มนุษย์ คุณธรรมหลักข้อนี้ก็เปลี่ยนไปเป็นฉันทะ หรือธรรมฉันทะ^{๑๐๐}

ฉะนั้น การศึกษาซึ่งเป็นวิธีการที่มุ่งประสงค์ให้เข้าถึงเป้าหมายหรือจุดมุ่งหมายใน พระพุทธศาสนาในระดับต่างๆ กัน ทั้งนี้ การที่จะมีจุดหมายในระดับใดๆ นั้นก็เป็นขึ้นอยู่กับปัจเจก บุคคล แต่อย่างไรก็ตาม จุดมุ่งหมายสำคัญยิ่งของการศึกษาไตรสิกขาก็คือมุ่งให้เกิดการดำเนินชีวิต หรือวิถีชีวิตที่เข้าสู่บรรดาอันประเสริฐ เป็นไปเพื่อความดับทุกข์ จนกระทั่งบรรลุเป้าหมายสูงสุดใน พระพุทธศาสนาหรือพระนิพพาน

^{๑๐๐} พระบุญชู กัลลณา, “การวิเคราะห์การศึกษาตามหลักไตรสิกขาในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่), ๒๕๕๑., อ้างใน วรภรณ์ เรืองศรี, “การบริหารจัดการองค์กรเพื่อเตรียมความพร้อมสู่องค์กรแห่งการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา ของสำนักงานวัฒนธรรม จังหวัดนครสวรรค์”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชาการบริหารการศึกษา, (บัณฑิต วิทยาลัย:มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๕๔-๕๙.

สรุปได้ว่าหลักไตรสิกขามีจุดมุ่งหมาย คือการฝึกอบรมให้มรรค ๘ เกิดขึ้น และมีความเจริญงอกงาม สามารถนำไปประยุกต์ใช้ประโยชน์ในการแก้ไขปัญหาได้ดียิ่งขึ้น จุดมุ่งหมายโดยทั่วไปของพระพุทธศาสนา คือ ๑) จุดมุ่งหมายที่เป็นประโยชน์แก่ตนเอง ๒) จุดมุ่งหมายที่เป็นภาวะหรืออิสรภาพ ๔ ด้านตามการพัฒนา ๓) จุดมุ่งหมายที่เป็นคุณสมบัติของผู้ที่ได้รับการศึกษา

๒.๔ บริบทพื้นที่ของโรงเรียนวิถิปุทธ

๒.๔.๑ ความเป็นมาของโรงเรียนวิถิปุทธ

สังคมไทยเป็นสังคมที่มีโอกาสใกล้ชิดกับสิ่งล้ำค่าของสังคมมนุษยชาติ ก็คือ พระพุทธศาสนา ซึ่งมีรายละเอียดที่เป็นระบบการศึกษา ระบบการดำเนินชีวิตที่ชัดเจน ดึงมา ละเอียดลึกซึ่ง ทุกๆ ชั้นทุกระดับของการดำเนินชีวิต โรงเรียนวิถิปุทธเป็นหนึ่งในโรงเรียนรูปแบบใหม่ที่จะช่วยผลักดันเด็กและเยาวชนไทยให้สามารถพัฒนาตามศักยภาพ เป็นคนดี คนเก่งของสังคม และสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข โรงเรียนวิถิปุทธ เป็น ๑ ใน ๕ รูปแบบที่กระทรวงศึกษาธิการได้ดำเนินการจัดตั้งขึ้นจากการประชุมของคณะกรรมการ ที่ประกอบด้วยพระภิกษุ คฤหัสถ์รวมทั้งผู้ทรงคุณวุฒิหลายครั้ง^{๑๑๑} สมเด็จพระพุทธาจารย์ ได้กล่าวเปิดปฐมนิเทศโรงเรียนวิถิปุทธเมื่อวันที่ ๑๒ พฤษภาคม ๒๕๒๖ว่าการปฏิรูปการศึกษาที่กล่าวกันว่าสอดคล้องกับรากฐานสังคมไทย ยังไม่มีครั้งใดที่จะตรงเหมือนครั้งนี้ ที่ยึดหลักไตรสิกขา เป็นหลักของโรงเรียนวิถิปุทธ ขอให้มีความมั่นใจว่าเป็นหนทางที่ถูกต้องแล้วช่วยดำเนินการไปให้ถึงจึงได้มีแนวความคิดในการจัดโครงการโรงเรียนนาร่องวิถิปุทธ โดยให้คุณครูเข้าสู่ห้องเรียนด้วยแบบอย่างของชาวพุทธใช้กระบวนการสอนแบบพุทธ ในการพัฒนาผู้เรียน^{๑๑๒}

สืบเนื่องจากมหาเถรสมาคมได้มีมติ เมื่อวันที่ ๑๙ กรกฎาคม ๒๕๔๔ มอบหมายให้พระธรรมวรเมธี เลขาธิการแม่กองธรรมสนามหลวงและพระเทพโสภณ อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นผู้แทนไปพิจารณาสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของกระทรวงศึกษาธิการซึ่งกำลังจะประกาศใช้ในขณะนั้น

ผลการเจรจากับกรมวิชาการในสมัยนั้นปรากฏว่ากระทรวงศึกษาธิการพร้อมที่จะประกาศใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานเรียบร้อยแล้วในที่สุดกระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานเมื่อวันที่ ๒ พฤศจิกายน ๒๕๔๔ ในหลักสูตรนี้มีเรื่องเกี่ยวกับมาตรฐานวิชาพระพุทธศาสนาเพียงไม่กี่บรรทัดดังต่อไปนี้

“มาตรฐานส.๑.๑ เข้าใจประวัติความสำคัญหลักธรรมของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือและสามารถนำหลักธรรมของศาสนามาเป็นหลักปฏิบัติในการอยู่ร่วมกัน

มาตรฐานส.๑.๒ ยึดมั่นในศีลธรรมการทำความดีมีค่านิยมที่ดีงามและศรัทธาในพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ

^{๑๑๑} กระทรวงศึกษาธิการ, พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติพุทธศักราช ๒๕๔๒ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พุทธศักราช ๒๕๔๕, (กรุงเทพมหานคร: กุรุสภา, ๒๕๔๖), หน้า ๒.

^{๑๑๒} พจนนพรจิตเจริญทวีโชค, คู่มือบริหารงานโครงการโรงเรียนวิถิปุทธโรงเรียนบ้านท่ามะขาม, ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๘), หน้า ๑๓.

มาตรฐานส.๑.๓ประพฤติปฏิบัติตนตามหลักธรรมและศาสนพิธีของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือค่านิยมที่ดำรงและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาตนบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมสิ่งแวดล้อมเพื่อการอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข”

เพื่อช่วยให้โรงเรียนทั่วประเทศมีรายละเอียดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาเป็นแบบเดียวกัน โดยไม่มีการบิดเบือนหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา พระเทพโสภณอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจึงเสนอให้กระทรวงศึกษาธิการแต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำรายละเอียดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อจัดทำรายละเอียดสาระการเรียนรู้แกนกลางพระพุทธศาสนาสำหรับโรงเรียนทั่วประเทศ กระทรวงศึกษาธิการจึงมีคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการดังกล่าว มีพระเทพโสภณเป็นประธานมีกรรมการ ๖๓ รูป/คนเมื่อวันที่ ๒๓ มกราคม ๒๕๔๕

คณะกรรมการชุดนี้จัดทำรายละเอียดสาระการเรียนรู้แกนกลางพระพุทธศาสนาและจัดพิมพ์เป็นหนังสือเรื่อง “การจัดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ศาสนาและวัฒนธรรม ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔” สำเร็จเรียบร้อยทันเสนอในที่ประชุมเรื่อง “หลักสูตรใหม่เด็กไทยพัฒนา: หัวใจของการปฏิรูปการศึกษา” ซึ่งมีพ.ต.ท. ดร. ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรีเป็นประธานจัดที่สถาบันราชภัฏสวนดุสิตเมื่อวันที่ ๒๕ ธันวาคม ๒๕๔๕ พระเทพโสภณในฐานะประธานกรรมการจัดทำรายละเอียดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา เป็นผู้รายงานรายละเอียดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาต่อนายกรัฐมนตรี ซึ่งได้เปิดโอกาสให้ที่ประชุมพิจารณาเรื่องนี้นานพอสมควร ผลจากการประชุมชี้แจงครั้งนี้พอสรุปได้เป็น ๓ ประการดังนี้

๑. นายกรัฐมนตรีให้ความเห็นชอบต่อรายละเอียดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา และชื่นชมผังมโนทัศน์ของสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา พร้อมกับเสนอแนะให้สาระการเรียนรู้อื่นๆ ทำผังมโนทัศน์เช่นเดียวกับสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา

๒. นายกรัฐมนตรีเห็นชอบให้สาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนามี ๑ หน่วยกิตในระดับมัธยมศึกษาคำว่า ๑ หน่วยกิต มีค่าเท่ากับ ๒ ชั่วโมงต่อสัปดาห์

๓. ให้มีโรงเรียนวิถีพุทธนำร่องจังหวัดละ ๒ โรงเรียนในปี ๒๕๔๖

เหตุที่ทำให้มีการพูดถึงโรงเรียนวิถีพุทธก็เพราะว่า นายกรัฐมนตรีได้ถามความเห็นชอบของที่ประชุมว่ารายละเอียดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาเป็นอย่างไร ผู้เข้าประชุมได้อภิปราย สนับสนุนรายละเอียดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาตามที่นำเสนอ นั้น ศาสตราจารย์ดร.ชัยนันต์สมทวณิชผู้บังคับการวชิราวุธวิทยาลัยเสนอแนะว่าการสอนวิชาพระพุทธศาสนาให้ได้ผลจะต้องนำไปบูรณาการเข้ากับชีวิตจริงเพื่ออบรมคุณธรรมจริยธรรมให้กับเด็กที่สำคัญคือต้องนิมนต์พระสงฆ์มาช่วยสอนในโรงเรียนเหมือนกับโรงเรียนที่จัดโดยบางศาสนาก็ไม่สอนเฉพาะเรื่องวิชาการแต่เน้นเรื่องกิริยามารยาทและอบรมคุณธรรมจริยธรรมด้วยโรงเรียนเหล่านั้นประสบความสำเร็จในการอบรมคุณธรรมจริยธรรม เพราะมีบาทหลวงและแม่ชีทั้งหลายมาเป็นแบบอย่างอบรมดูแลเด็กอย่างใกล้ชิด ดังนั้นจึงควรมีโรงเรียนที่สอนเน้นเรื่องคุณธรรมจริยธรรมตามหลักพระพุทธศาสนาโดยนิมนต์พระสงฆ์มาสอนในโรงเรียนเพื่อให้เป็นแบบอย่างทางศีลธรรมแก่เด็กและเยาวชนด้วยการสอนให้รู้ทำให้ดู อยู่ให้เห็น

นายกรัฐมนตรีเห็นด้วยกับข้อเสนอของศาสตราจารย์ดร.ชัยนันต์สมทวณิช ตอนแรก ที่ประชุมเรียกโรงเรียนประเภทนี้ว่าโรงเรียนสอนเน้นพระพุทธศาสนา เช่นเดียวกับโรงเรียนที่สอนเน้นภาษาอังกฤษ โรงเรียนเหล่านี้ก็เหมือนโรงเรียนปกติทั่วไปแต่สอนเน้นวิชาพระพุทธศาสนาเป็นพิเศษ

เพื่อให้เด็กสามารถนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปใช้ปฏิบัติในชีวิตจริง นายกรัฐมนตรีให้นโยบายว่าในปีการศึกษา๒๕๔๖ให้มีโรงเรียนที่สอนเน้นพระพุทธศาสนาเป็นการนำร่องจังหวัดละ ๒ โรงเรียน ดร.สิริกร มณีรินทร์รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงศึกษาธิการรับนโยบายของท่านนายกรัฐมนตรีไปดำเนินการทันทีกระทรวงศึกษาธิการเรียกโรงเรียนที่สอนเน้นพระพุทธศาสนาว่า “โรงเรียนวิถีพุทธ” มีการระดมผู้ทรงคุณวุฒิจัดทำเอกสาร “แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ” และเปิดรับสมัครโรงเรียนนำร่องเข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ

ในเบื้องต้นมีโรงเรียนสมัครเข้าร่วมโครงการในรุ่นที่ ๑ ปี ๒๕๔๖ จำนวน ๘๙ โรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการจัดประชุมปฐมนิเทศโรงเรียนวิถีพุทธรุ่นที่ ๑ ณ พุทธมณฑลเมื่อวันที่ ๒๓ มิถุนายน ๒๕๔๖ โดยสมเด็จพระพุทธปาพจนบดีเป็นประธานเปิดการประชุมพระเทพโสภณเป็นวิทยากรบรรยายนำ จากนั้นกระทรวงศึกษาธิการได้เปิดรับสมัครโรงเรียนเข้าร่วมในโครงการโรงเรียนวิถีพุทธเรื่อยมาจนถึงปัจจุบันเมื่อเดือนมกราคม พ.ศ.๒๕๕๒ มีโรงเรียนวิถีพุทธทั่วประเทศแล้วจำนวน ๒๓,๓๓๗ โรงเรียน

ต่อมาเมื่อวันที่ ๒๓ มิถุนายน ๒๕๔๖ มีการประชุมเจ้าคณะภาคและรองเจ้าคณะภาคทั้งฝ่ายธรรมยุต และมหานิกายพร้อมผู้บริหารมหาวิทยาลัยสงฆ์สองแห่ง ที่ห้องประชุมกระทรวงศึกษาธิการมีสมเด็จพระพุทธปาพจนบดีเป็นประธาน ดร.สิริกร มณีรินทร์ได้กล่าวขอความอนุเคราะห์พระสงฆ์และคฤหัสถ์ผู้สอนพระพุทธศาสนาในโรงเรียน โดยมีเจ้าคณะภาคทุกภาคเป็นเจ้าภาพหลัก มีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเป็นผู้ประสานงาน ทั้งนี้เพื่อให้เป็นไปตามมติมหาเถรสมาคมเรื่องการจัดอบรมครูสอนพระพุทธศาสนาซึ่งมหาเถรสมาคมได้มีมติไปก่อนหน้านั้นแล้วเมื่อวันที่ ๑๐ มิถุนายน ๒๕๔๖

ในช่วงระหว่างเดือนกรกฎาคมถึงกันยายน ๒๕๔๖ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยร่วมกับเจ้าคณะภาคทุกภาคและมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยดำเนินการจัดอบรมพระสงฆ์ที่สอนพระพุทธศาสนาในโรงเรียนจำนวน ๔,๒๙๗ รูปและคฤหัสถ์ที่สอนพระพุทธศาสนาในโรงเรียนอีกจำนวน ๒,๐๕๐ คน หลักสูตรนี้ใช้เวลาอบรม ๕ วัน

โครงการโรงเรียนวิถีพุทธทำให้คณะสงฆ์มีโอกาสดีมากเพราะทางฝ่ายบ้านเมืองได้เปิดโอกาสให้เข้าไปสอนและอุปถัมภ์โรงเรียนวิถีพุทธ เพราะถ้าโรงเรียนวิถีพุทธประสบความสำเร็จโดยมีโรงเรียนเข้าร่วมโครงการมากขึ้นและไม่ได้ทำตามกันชั่วคราวแบบไฟไหม้ฟาง เด็กและเยาวชนไทยก็จะเข้าถึงพระพุทธศาสนาเป็นอุปาสกอุบาสิกาทิถี เมื่อมองในมุมนี้ภารกิจของโรงเรียนวิถีพุทธก็จะเป็นช่องทางที่สำคัญประการหนึ่งในการส่งเสริมพระพุทธศาสนา สมเด็จพระพุทธปาพจนบดีได้เตือนคณะสงฆ์ในที่ประชุมหลายครั้งว่าโรงเรียนวิถีพุทธเปิดโอกาสอย่างยิ่งให้พระสงฆ์ได้พิสูจน์ฝีมือในการอบรมและสั่งสอนศีลธรรมแก่เด็กและเยาวชน สมัยก่อนพระสงฆ์ไปขอสอนเด็กและเยาวชนตามโรงเรียนต่างๆแต่เมื่อถึงวันนี้โรงเรียนมานิมนต์ถึงวัด เพื่อให้พระสงฆ์ไปช่วยสอนโรงเรียนวิถีพุทธ พระสงฆ์ต้อง

ต้นตัวและเตรียมพร้อมเพื่อช่วยให้โรงเรียนวิถิปุทธประสบความสำเร็จ ถ้าพระสงฆ์ไม่แสดงฝีมือในครั้ง
นี้ก็เท่ากับตกรถไฟขบวนสำคัญทีเดียว^{๑๐๓}

จากประกายความคิดสำคัญนี้เอง กระทรวงศึกษาธิการจึงนำสู่การส่งเสริมการจัด
“โรงเรียนวิถิปุทธ” ที่เป็นจุดสำคัญของการนำคุณค่านิเวศวิทยาของพระพุทธธรรมคัมภีร์สู่สังคมไทย
สอดคล้องกับพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวว่าโรงเรียนวิถิปุทธจะเดินหน้าต่อไปอย่างมีพลังใน
การที่จะสร้างสรรค์ในอนาคต ของชุมชน สังคมประเทศชาติและโลกมนุษย์ให้เป็นวิถีแห่งสันติสุขที่
ยั่งยืนสืบไปโดยผ่านการจัดสภาพและการเรียนรู้ของโรงเรียนและสถานศึกษาที่มีความชัดเจนในการนำ
วิถีธรรมมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการต่อไปโดยการดำเนินงานของโรงเรียนวิถิปุทธซึ่งในปัจจุบัน
นี้โรงเรียนวิถิปุทธเป็นนวัตกรรมการจัดการศึกษา ๑ ใน ๕ รูปแบบที่สำคัญอยู่ในการดูแลของ
กระทรวงศึกษาธิการโดยประยุกต์เอาหลักพุทธธรรมเขาสุกการพัฒนารูปแบบและอยู่ภายใต้การดำเนินงาน ๕
ด้านคือด้านกายภาพด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต ด้านการเรียนการสอน ด้านบรรยากาศ และ
ปฏิสัมพันธ์และด้านการบริหารจัดการ^{๑๐๔}

โรงเรียนวิถิปุทธ ได้แก่โรงเรียนทั่วไปที่สมัครใจจะเน้นการนำหลักไตรสิกขา หรือ
หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาใช้ในการบริหารและพัฒนานักเรียนอย่างบูรณาการในวิถี
ชีวิตประจำวันเพื่อพัฒนาการกินอยู่ดูฟังเป็นโดยผ่านกระบวนการทางวัฒนธรรมแสงปัญญา และวิถี
วัฒนธรรมเมตตาโรงเรียนวิถิปุทธ ได้รับการส่งเสริมจากคณะรัฐบาล และกระทรวงศึกษาธิการรวมถึง
หน่วยงานภาครัฐอื่นๆ และได้รับความเมตตาอนุเคราะห์ส่งเสริมสนับสนุนจากมหาเถรสมาคมพระ
เถรานุเถระหน่วยงานบริหารวิชาการของคณะสงฆ์อย่างต่อเนื่อง อาทิ สมเด็จพระพุทธปาปิตุสง์
พรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) พระธรรมโกศาจารย์ อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัยพระเทพปริยัติวิมล อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เป็นต้น

โรงเรียนวิถิปุทธมีจุดเน้นอยู่ที่การพัฒนาตามหลักไตรสิกขาที่เป็นการศึกษาพัฒนา ๓ด้าน
อย่างบูรณาการ คือ ด้านศีลจะพัฒนาพฤติกรรมให้ไม่เบียดเบียนตนและผู้อื่น ตลอดจนถึงแวดล้อม
ด้านสมาธิจะพัฒนาให้มีจิตใจที่เข้มแข็งและมีสุขภาพดีมีความสุขสงบ ด้านปัญญาเป็นการพัฒนา
ความรู้ที่เข้าใจ และเท่าทันโลกและชีวิต ซึ่งไตรสิกขาจะส่งผลให้ผู้ที่ได้รับการศึกษาพัฒนาสู่การมีชีวิต
ที่ดีงามมีความสุขและดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสมทำให้มีชีวิตที่สันติสุขได้อันเป็นส่วนสำคัญที่จะทำ
ให้เกิดสันติภาพในสังคม และการศึกษาแนววิถิปุทธนี้มีความเหมาะสมกับสังคมไทยอย่างยิ่ง เพราะวิถีไทย
มีพระพุทธศาสนาเป็นรากฐาน และพื้นฐานของวิถีชีวิต และจิตใจในปัจจุบันประชากรไทย ๙๐% นับถือ
พระพุทธศาสนา ดังนั้นการจัดศึกษาแนววิถิปุทธจึงมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับคนไทยมากหน่วยงาน
ภาครัฐ คณะสงฆ์ไทย ประชาชนไทย คาดหวังว่าจะเป็นโอกาส และหนทางหลักของการพัฒนาระบบ
การศึกษาไทยให้มีเครื่องมือสำคัญที่จะพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ตามพระราชบัญญัติ
การศึกษาแห่งชาติกำหนด

^{๑๐๓} มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, โรงเรียนวิถิปุทธ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรง
พิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๒๖-๓๐.

^{๑๐๔} กระทรวงศึกษาธิการ, แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถิปุทธ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์องค์การ
รับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.), ๒๕๔๖), หน้า ปฐมบท.

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๕๒ ได้มีการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธโดยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยภายใต้พัฒนาที่เป็นระบบ ชื่อว่าโครงการการประเมิน เสนอแนะ และพัฒนาโรงเรียนคุณธรรมชั้นนำโดยได้สำรวจโรงเรียนวิถีพุทธจำนวน๓,๕๐๐ โรงเรียน และได้สุ่มตรวจเยี่ยมประเมินเพื่อการพัฒนา และให้ข้อเสนอแนะแก่โรงเรียนวิถีพุทธ ในภาคสนาม จำนวน๗๐๐ โรงเรียน และในปี พ.ศ.๒๕๕๓ได้มีการตรวจเยี่ยมประเมินอีก๗๐๐ โรงเรียนจากโครงการดังกล่าวทำให้เกิดโรงเรียน “คุณธรรมชั้นนำ และโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ”^{๑๐๕}

โรงเรียนวิถีพุทธ ได้ดำเนินการมานับแต่ปี ๒๕๔๕ เป็นต้นมาสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้กำหนดอัตลักษณ์ “๒๙ ประการสู่ความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธ” เพื่อพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธไปในทิศทางเดียวกัน ดังนี้

ตารางที่ ๒.๑อัตลักษณ์ ๒๙ ประการสู่ความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธ^{๑๐๖}

ด้านกายภาพ	ด้านพฤติกรรม ครู ผู้บริหาร นักเรียน	ด้านกิจกรรม ประจำวันพระ	ด้านการส่งเสริม วิถีพุทธ	ด้านการเรียน การสอน
๑. มีป้ายโรงเรียน วิถีพุทธ	๑.รักษาศีล ๕	๑. ใส่เสื้อสีขาวทุก คน	๑.ไม่มีอาหารขยะ ขายในโรงเรียน	๑.บริหารจิต เจริญ ปัญญา ก่อนเข้า เรียน เข้า-บ้าย ทั้ง ครู และ นักเรียน
๒. มีพระพุทธรูป บริเวณหน้า โรงเรียน	๒. ยิ้มง่าย ไหว้ สวย กราบ งาม	๒. ทำบุญใส่บาตร ฟังเทศน์	๒.ไม่ดูดำนักเรียน	๒. บูรณาการวิถี พุทธ ทุกกลุ่ม สาระ และในวัน สำคัญ ทาง พระพุทธศาสนา
๓. มีพระพุทธรูป ประจำ ห้องเรียน	๓. ก่อน รับประทานอาหาร จะมีการพิจารณา อาหาร รับประทาน	๓. รับประทานอาหาร มังสวิรัตในมือ กลางวัน	๓.ชื่นชมคุณความ ดีหน้าเสาธงทุก วัน	๓.ครูพานักเรียนทำ โครงการงาน คุณธรรม กิจกรรมจิต อาสาสัปดาห์ละ ๑ ครั้ง

^{๑๐๕} ฝ่ายบริการฝึกอบรม ส่วนธรรมนิเทศ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, รายงานผลการดำเนินงานโครงการศึกษา และพัฒนาอัตลักษณ์ ๒๙ ประการสู่ความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธ, (อยุธยา: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๓.

^{๑๐๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕-๖.

ด้านกายภาพ	ด้านพฤติกรรม ครู ผู้บริหาร นักเรียน	ด้านกิจกรรม ประจำวันพระ	ด้านการส่งเสริม วิถีพุทธ	ด้านการเรียน การสอน
	อาหารไม่ตั้ง ไม่ ท ก ไม่ เหลือ			
๔. มีพระพุทธรูป ศาสนสุภาพ วาทะธรรม พระราชดำรัส ติดตามที่ต่างๆ	๔. ประหยัด ออม ถนอม ใช้เงิน และ สิ่งของ	๔. สวดมนต์แปล	๔. โอบอ้อมเพื่อ ส ะ ท ้อ น ความรู้สึกเช่น ความรู้สึกที่ได้ ทำความดี	๔.ครู ผู้บริหาร และ นักเรียนทุกคน ไป ปฏิ บั ติ ศาสนกิจที่วัด เดือนละ ๑ ครั้ง
๕. มีความสะอาด สงบ ร่มรื่น	๕. มีนิสัยใฝ่รู้สู้ สิ่งยาก		๕. ครู ผู้บริหาร และนักเรียน มี สมุ ต บั น ทึ ก ความดี	๕.ครู ผู้บริหาร และ นักเรียนทุกคน เข้าค่ายปฏิบัติ ธรรมอย่างน้อย ปีละครั้ง
๖. มีห้องพระ พระพุทธรูป นาหรือลาน ธรรม			๖. ครู ผู้บริหาร และนักเรียน สอบได้ธรรมะ ศึกษาตรีเป็น อย่างน้อย	
๗. ไม่มีสิ่งเสพติด เหล้า บุหรี่ ๑๐๐%			๗. บริหารจิตเจริญ ปัญญา ก่อน ประชุม	
			๘. มีพระมาสอน อย่างสม่ำเสมอ	

๒.๔.๒ ความหมายของโรงเรียนวิถีพุทธ

มติมหาเถรสมาคม ให้ความหมายไว้ว่า โรงเรียนวิถีพุทธว่า คือ โรงเรียนระบบปกติทั่วไปที่นำหลักธรรมพระพุทธศาสนามาใช้ หรือประยุกต์ใช้ในการบริหารและการพัฒนาผู้เรียนโดยรวมของสถานศึกษา ผู้เรียนได้เรียนรู้และพัฒนาชีวิตโดยผ่านกระบวนการทางวัฒนธรรม แสวงหาปัญญาและมีเมตตาเป็นฐานการดำเนินชีวิต มุ่งเน้นให้ผู้ศึกษาเข้าใจชีวิตแท้จริงสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องเหมาะสม โดยอาศัยระบบการศึกษาตามหลักพุทธธรรม ๓ ประการ คือ ไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา มาใช้ในการฝึกอบรมให้ครอบคลุมการดำเนินชีวิตทุกด้านสู่การพัฒนาที่สมบูรณ์ได้ โรงเรียนที่จัดการศึกษาตามหลักไตรสิกขานี้เพื่อพัฒนาผู้เรียนเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ด้วยภavana ๔

คือ พัฒนาการทางกาย สังคม จิตใจ และปัญญา กระบวนการจัดการศึกษา ในโรงเรียนวิถีพุทธต้องบูรณาการไตรสิกขาเข้ากับกลุ่มสาระและกิจกรรมต่างๆ ในหลักสูตรนั้น คือ มีศีล สมาธิ ปัญญา เป็นเหมือนเส้นด้ายที่ร้อยเรียงทุกกลุ่มสาระและกิจกรรมเข้าด้วยกัน กล่าวอีกนัยคือ โรงเรียนฝึกอบรมผู้เรียนให้มีวิถีชีวิตแบบชาวพุทธทั้งในและนอกสถานศึกษา ดังนั้น ผู้เรียนต้องปฏิบัติตามหลักไตรสิกขาตลอดเวลา โดยเฉพาะอย่างยิ่งต้องมีไตรสิกขาในขณะที่กิน อยู่ ดู และ ฟัง ซึ่งเป็นกิจกรรมประจำวันของนักเรียน เมื่อมีไตรสิกขาเป็นเครื่องมือพัฒนาแล้ว ผลที่ตามมาคือ ผู้เรียนจะได้รับการพัฒนาทั้ง ๔ ด้านไปพร้อมกันได้แก่

๑. พัฒนาการทางกาย (กายภาวนา) หมายถึง การเจริญกาย พัฒนากาย คือ การฝึกอบรมกายให้รู้จักติดต่อกันเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมทั้งหลายด้วยดี และปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็นคุณมิให้เกิดโทษให้เป็นกุศลธรรมงอกงาม ให้กุศลธรรมเสื่อมสูญในเบื้องต้น คือ ให้กินเป็น อยู่เป็น ดูเป็น และ ฟังเป็น กายภาวนาจึงเป็นเรื่องของการพัฒนาตนเองเพื่อความสัมพันธ์ที่ดีกับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ

๒. พัฒนาการทางด้านสังคม (ศีลภาวนา) หมายถึง การเจริญศีลคือการพัฒนาความประพฤติฝึกอบรมให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย กฎเกณฑ์และกติกาของสังคม ไม่เบียดเบียน หรือก่อความเดือดร้อนเสียหายให้แก่สังคม สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดี

๓. พัฒนาการทางจิต (จิตภาวนา) หมายถึงการเจริญจิต คือพัฒนา ฝึกอบรมจิตใจให้เข้มแข็งมั่นคง เจริญงอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เช่น มีเมตตา กรุณา ขยันหมั่นเพียร อดทน มีสมาธิ สดชื่น เบิกบาน ผ่องใส เป็นต้น

๔. พัฒนาการทางปัญญา (ปัญญาภาวนา) หมายถึงการเจริญปัญญา คือการพัฒนาปัญญา การฝึกอบรมทางปัญญาให้รู้และเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของโลกและชีวิตตามสภาวะที่เป็นจริง สามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระ ไม่ลุ่มหลงไปตามกระแสนิยม สามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา ผู้เรียนที่มีการพัฒนาทั้ง ๔ ด้านนี้ จะเป็นคนเก่ง ดี และมีความสุขด้วยเหตุผลดังต่อไปนี้

๑) พัฒนาการร่างกาย ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลจากการศึกษาวิชาชีพและพัฒนาการทางด้านปัญญาซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลจากการศึกษาวิชาการที่จะทำให้ผู้เรียนเป็นคนเก่ง

๒) พัฒนาการทางสังคม ซึ่งเป็นผลจากการยึดมั่นในศีลธรรมรักษาระเบียบวินัย และจรรยาบรรณ จะทำให้ผู้เรียนเป็นคนดี

๓) พัฒนาการทางจิต ซึ่งเกิดจากการบริหารทางจิตให้มีสติ สมาธิ และคุณธรรมอื่นๆ จะทำให้ผู้เรียนมีสุขภาพจิตที่ดี เป็นคนมีความสุข

การพัฒนาทั้ง ๔ ด้านนี้ ถือเป็นเป้าหมายของโรงเรียนโดยปกติทั่วไปที่เรามักได้ยินกันเสมอว่าการศึกษาไทยมุ่งพัฒนาให้ผู้เรียนเป็นคนเก่ง ดี และมีความสุขแล้ว โรงเรียนวิถีพุทธ ซึ่งกำหนดให้พัฒนาทั้ง ๔ ด้านเป็นเป้าหมายของการจัดการศึกษาเช่นกัน โรงเรียนวิถีพุทธก็ไม่ต่างจากโรงเรียนปกติทั้งหลาย ดังนั้นโรงเรียนวิถีพุทธจึงหมายถึง โรงเรียนระบบปกติทั่วไปที่เน้นการนำหลักธรรมของพระพุทธศาสนาประยุกต์ใช้ในการบริหารและการพัฒนาผู้เรียนโดยรวมของ

สถานศึกษา เน้นกรอบการพัฒนาตามหลักไตรสิกขาอย่างบูรณาการทำให้ผู้เรียน กิน อยู่ ดูและฟังเป็น
 นั่นเอง^{๑๐๗}

สมเด็จพระพุทธอาจารย์ (เกี่ยว อุปเสโณ) ได้กล่าวว่า โรงเรียนวิถิปุทธ คือโรงเรียนระบบ
 ปกติทั่วไปแต่เน้นการนำหลักธรรมของพระพุทธศาสนาประยุกต์ใช้ในการบริหารและการพัฒนาผู้เรียน
 โดยรวมของสถานศึกษา เน้นกรอบการพัฒนาตามหลักไตรสิกขาอย่างบูรณาการ ผู้เรียนได้เรียนรู้และ
 พัฒนาชีวิต โดยผ่านกระบวนการทางวัฒนธรรม แสวงหาปัญหาและมีเมตตาเป็นฐานการดำเนินชีวิต”^{๑๐๘}

สมเด็จพระพุทธอาจารย์ได้ให้ความหมายของโรงเรียนวิถิปุทธไว้ว่า โรงเรียนวิถิปุทธ คือ
 โรงเรียนที่นำวิถีวัฒนธรรมของชาวไทยส่วนใหญ่แต่เดิมมาให้ผู้ศึกษาเข้าใจชีวิตที่แท้จริงและสามารถ
 ดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องเหมาะสม โดยอาศัยระบบการศึกษาตามหลักพุทธธรรม ๓ ประการ คือ
 ไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา มาใช้ในการฝึกอบรมให้ครอบคลุมในการดำเนินชีวิตทุกด้าน สู่การ
 พัฒนาที่สมบูรณ์^{๑๐๙}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ได้ให้ความหมายโรงเรียนวิถิปุทธว่า คือโรงเรียนที่
 จัดการศึกษาตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าโดยดำเนินตามมรรค ซึ่งเป็นวิถีแห่งการดำเนินชีวิตใน
 พระพุทธศาสนา ที่แปลว่าทางอันประเสริฐมีองค์ ๘ ประการ พัฒนาตามหลักไตรสิกขา สรุปว่า
 โรงเรียนวิถิปุทธคือโรงเรียนที่ฝึกอบรมผู้เรียนให้มีวิถีชีวิตแบบชาวพุทธทั้งในและนอกสถานที่
 ฝึกอบรมผู้เรียนให้กิน อยู่ ดู ฟัง เป็น คำว่า เป็น ในกรณีนี้หมายถึงกิน อยู่ ดู และฟังตามหลัก
 ไตรสิกขาคือให้เกิดความประพฤติที่ต้งาม (ศีล) เกิดความมั่นคงในอารมณ์ (สมาธิ) เกิดความรอบรู้เท่า
 ทัน (ปัญญา) ประยุกต์หลักพุทธธรรมให้ใช้ในชีวิตประจำวันได้ และสามารถบูรณาการหลักธรรมให้เข้า
 กับรายวิชาอื่นๆ คือสอดแทรกวิถีแห่งความเป็นพุทธลงในทุกรายวิชาที่ทำการเรียนการสอนเป็น
 โรงเรียนที่เน้นหลักในการดำเนินชีวิตให้มีความสุข มีวิถีแห่งการดำเนินชีวิตที่ชัดเจนนั้นคือหลักของมรรคมี
 องค์ ๘ ประการ^{๑๑๐}

พระเทพโสภณ (ประยูร ธมมจิตโต) ให้ความหมายว่า โรงเรียนวิถิปุทธไว้ว่า วิถิปุทธ คือ
 โรงเรียนที่จัดการศึกษาตามหลักไตรสิกขา เพื่อพัฒนาผู้เรียนเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ด้วยภavana ๔ คือ
 พัฒนาการทางกาย สังคม จิต และปัญญา^{๑๑๑}

กระทรวงศึกษาธิการ ให้ความหมายว่า โรงเรียนวิถิปุทธ คือ โรงเรียนระบบปกติทั่วไปที่
 นำหลักธรรมพระพุทธศาสนามาใช้ หรือประยุกต์ใช้ในการบริหาร และการพัฒนาผู้เรียน โดยรวมของ
 สถานศึกษา เน้นกรอบการพัฒนาตามหลักไตรสิกขาอย่างบูรณาการ ผู้เรียนได้เรียนรู้ได้พัฒนาการกิน

^{๑๐๗} มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, โรงเรียนวิถิปุทธ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๓๑ - ๓๓.

^{๑๐๘} สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, วิถีทัศน์, ๒๕๔๗, [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล:
<http://www.obec.go.th/index.php> [มีนาคม ๒๕๖๐]

^{๑๐๙} เรื่องเดียวกัน.

^{๑๑๐} พระพรหมคุณาภรณ์, (ป.อ. ปยุตโต), การศึกษาเริ่มต้นเมื่อคนกินอยู่เป็น, (กรุงเทพมหานคร: อุษา
 การพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๑๔.

^{๑๑๑} พระเทพโสภณ, (ประยูร ธมมจิตโต), ทิศทางการศึกษาไทย, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๓๕ - ๓๖.

อยู่ ดู ฟังให้เป็นโดยผ่านกระบวนการทางวัฒนธรรมแสวงปัญญาและมีวัฒนธรรมเมตตาเป็นฐานการดำเนินชีวิต^{๑๑๒}

บรรเจอดพร รัตนพันธ์ ได้ให้ความหมายโรงเรียนวิถิพุทธไว้ว่า โรงเรียนวิถิพุทธเป็นนวัตกรรมการจัดการศึกษาอีกนวัตกรรรมหนึ่งที่มุ่งหวังพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ โดยการให้ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เน้นการพัฒนาอย่างเป็นองค์รวมตามหลักศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งมีจุดเริ่มต้นที่การกินอยู่ ดู ฟังเป็นต่อเนืองอย่างบูรณาการไปถึงการพัฒนาตนเองกับสิ่งแวดล้อม ทางกายภาพ วัตถุ เพื่อนมนุษย์และสรรพสัตว์ การพัฒนาจิตใจ ให้มีสมาธิ สงบ สบาย สดชื่น เบิกบาน มุ่งมั่น เข้มแข็ง เพียรพยายาม รวมทั้งมีปัญญา รู้เข้าใจเหตุผลตามความเป็นจริง^{๑๑๓}

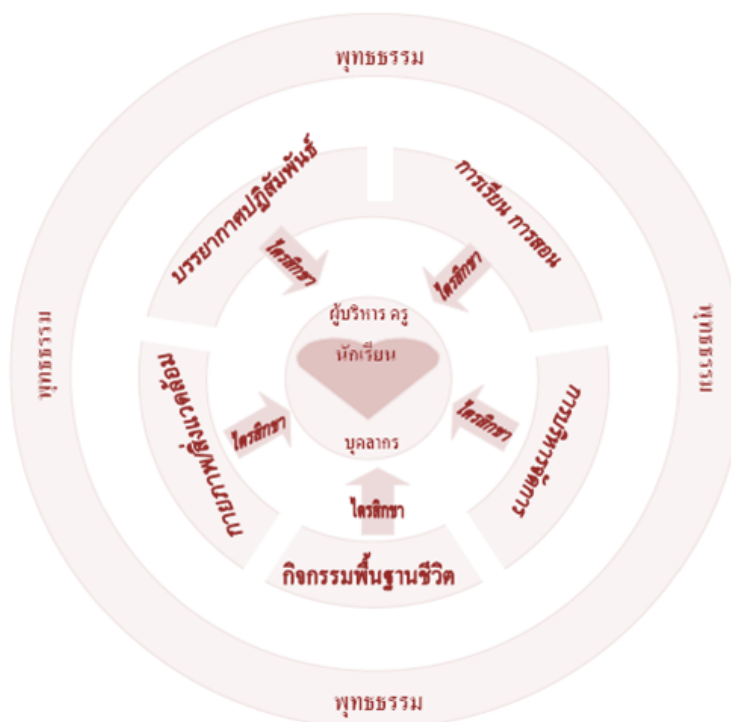
จากความหมายที่ได้กล่าวมาแล้วสรุปได้ว่า สถานศึกษาตามแนววิถิพุทธ คือ สถานศึกษาที่นำหลักธรรมพระพุทธศาสนามาใช้ และพัฒนาผู้เรียน โดยเน้นกรอบการพัฒนาตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา เพื่อให้ผู้เรียนพัฒนา การกิน อยู่ ดู ฟัง เป็น

๒.๔.๓ กรอบความคิดรูปแบบโรงเรียนวิถิพุทธ

กรอบความคิดรูปแบบโรงเรียนวิถิพุทธโรงเรียนวิถิพุทธคือโรงเรียนระบบปกติทั่วไปที่นำหลักธรรมพระพุทธศาสนามาใช้หรือประยุกต์ใช้ในการบริหารและการพัฒนาผู้เรียนโดยรวมของสถานศึกษา เน้นกรอบการพัฒนาตามหลักไตรสิกขาอย่างบูรณาการผู้เรียนได้เรียนรู้ได้พัฒนาการกินอยู่ดูฟังให้เป็นโดยผ่านกระบวนการทางวัฒนธรรมแสวงปัญญาและมีวัฒนธรรมเมตตาเป็นฐานการดำเนินชีวิตลักษณะรูปแบบโรงเรียนวิถิพุทธตามรายละเอียดข้างต้นสรุปประเด็นสำคัญดังภาพที่๒.๔

^{๑๑๒} สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, ยุทธศาสตร์การพัฒนาโรงเรียนวิถิพุทธ, (กรุงเทพมหานคร : อุษากการพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๓.

^{๑๑๓} บรรเจอดพร รัตนพันธ์, ยุทธศาสตร์การพัฒนาโรงเรียนวิถิพุทธ,(กรุงเทพมหานคร: อุษากการพิมพ์ ,๒๕๔๗), หน้า ๑.

ภาพที่ ๒.๓ กรอบความคิดรูปแบบโรงเรียนวิถีพุทธ
 ที่มา:ไพรัช สู่แสนสุข และบรรเจอดพร รัตนพันธ์, ผู้เส้นทางโรงเรียนวิถีพุทธ,
 [อ อ น ไ ล น์] . แ ห ล่ ง ที่ ม า :
http://www.moe.go.th/main2 / article/article_banjerdporn/school_bud.htm[๒ ๔
 กุมภาพันธุ์ ๒๕๖๑].

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้กล่าวถึงรูปแบบของสถานศึกษาตามแนววิถีพุทธไว้ว่า โรงเรียนวิถีพุทธไม่ใช่โรงเรียนที่สอนเน้นแต่วิชาพระพุทธศาสนา หรือจับเด็กนั่งสวดมนต์ภาวนาเป็นกิจกรรมหลัก แต่โรงเรียนวิถีพุทธ จะต้องจัดให้มีการพัฒนาการศึกษา ดังนี้

สดมภ์ที่ ๑ พัฒนาศักยภาพ โรงเรียนวิถีพุทธต้องอบรมจิตใจของเด็ก ให้มีสติ สมาธิ และ โยนิโสมนสิการ พร้อมในการเรียนวิชาอื่นๆ

สดมภ์ที่ ๒ พัฒนาสมรรถภาพโรงเรียนวิถีพุทธต้องเน้นกิจกรรมที่ฝึกเด็กให้มีความสามารถทำงานเป็นทีมเรียนรู้เรื่องการบริหารจัดการแนวพุทธภาวะผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนาและที่สำคัญคือ เรียนรูจากภูมิปัญญาท้องถิ่น มีสีกาการรวดา คือความเคารพ ในการศึกษาหาความรู้จากผู้อาวุโสในท้องถิ่น

สดมภ์ที่ ๓พัฒนาคุณภาพ โรงเรียนวิถีพุทธจัดการเรียนการสอนที่ปลูกฝังให้เด็กมีพรหมวิหาร ๔ และสังคหวัตถุ ๔ รู้รักสามัคคี มีน้ำใจช่วยเหลือผู้อื่น พระพุทธศาสนาได้ชื่อว่าเป็นศาสนาแห่งสันติ เด็กในโรงเรียนวิถีพุทธต้องสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติ โรงเรียนวิถีพุทธต้อง ไม่มีปัญหาผู้เรียนยกพวกตีกัน

สตรมภ์ที่ ๔ พัฒนามนุษยภาพ เป็นการสอนให้รู้จักควบคุมกิเลส ตัณหา รู้จักแสวงหาความสงบทางจิตใจด้วยการปฏิบัติธรรม มีทักษะในการแก้ปัญหาชีวิต หรือดับทุกข์ด้วยปัญญา^{๑๓๔}

๒.๔.๔ รูปแบบของโรงเรียนวิถิปุทธ

การกำหนดรูปแบบของโรงเรียนวิถิปุทธ อาจจะไม่มรูปแบบที่แน่นอน แต่จะมีจุดเน้นที่สำคัญของโรงเรียนวิถิปุทธ ที่กระทรวงศึกษาธิการ ได้กำหนดขอบเขตอย่างกว้างๆ ไว้ดังนี้^{๑๓๕}

ด้านกายภาพ สถานศึกษาจะจัดอาคารสถานที่ สภาพแวดล้อมห้องเรียน และแหล่งเรียนรู้ที่ส่งเสริมการพัฒนาศีล สมาธิ และปัญญา เช่น มีศาลาพระพุทธรูปเด่นเหมาะสมที่จะชวนให้ระลึกถึงพระรัตนตรัยอยู่เสมอ มีมุมหรือห้องให้ศึกษาพุทธธรรม บริหารจิตเจริญภาวนาเหมาะสมหรือมากพอที่จะบริการผู้เรียน หรือการตกแต่งบริเวณให้เป็นธรรมชาติ ชวนให้มีจิตใจสงบ และส่งเสริมปัญญาเช่น รมรื่น มีป้ายนิเทศ ป้ายคุณธรรม คู่มือเสียงต่างๆ มิให้อีกทีก ถ้าเปิดเพลงกระจายเสียงก็พิถีพิถันเลือกเพลงที่ส่งเสริมสมาธิ ประเทืองปัญญา เป็นต้น

ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิตสถานศึกษาจัดกิจกรรมวิถีชีวิตประจำวันประจำสัปดาห์ หรือในโอกาสต่างๆ เป็นภาพรวมทั้งสถานศึกษา ที่เป็นการปฏิบัติบูรณาการทั้งศีล สมาธิ และปัญญา โดยเน้นการมีวิถีชีวิตหรือวัฒนธรรมของการกิน อยู่ ดู ฟัง ด้วยสติสัมปชัญญะ เพื่อเป็นไปตามคุณค่าแท้ของการดำเนินชีวิต โดยมีกิจกรรมตัวอย่างดังนี้

- มีกิจกรรมสวดมนต์ไหว้พระ ก่อนเข้าเรียนและก่อนเลิกเรียนประจำวัน เพื่อใกล้ชิดศาสนา
- มีกิจกรรมรับศีลหรือทบทวนศีลทุกวันอาจเป็นบทกลอนหรือเพลง เช่นเดียวกับกิจกรรมแม่เมตตา เพื่อตระหนักถึงการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุข
- มีกิจกรรมทำสมาธิรูปแบบต่าง ๆ เช่น นั่งสมาธิ ท่องอาขยานเพื่อสมาธิ สวดมนต์สร้างสมาธิหรือทำสมาธิเคลื่อนไหวอื่นๆ เป็นประจำหรือก่อนเรียน เพื่อพัฒนาสมาธิ
- มีกิจกรรมพัฒนาอาหารก่อนรับประทานอาหารกลางวัน เพื่อให้กินเป็น กินอย่างมีสติ มีปัญญา รู้เข้าใจ
- มีกิจกรรมอาสาตาวินัยพิเศษปฏิบัติวินัยหรือศีล เพื่อให้เป็นอยู่อย่างสงบสุข
- มีกิจกรรมประเมินผลการปฏิบัติธรรม (ศีล สมาธิ ปัญญา) ประจำเพื่อให้อยู่เป็น
- มีการสวดมนต์ฟังธรรมประจำสัปดาห์หรือในวันพระเพื่อพัฒนาศีลสมาธิ ปัญญา
- มีกิจกรรมบันทึกและยกย่องการปฏิบัติธรรม (เน้นย้ำและเสริมแรงการทำความคิด)
- ทุกห้องเรียนมีการกำหนดข้อตกลงในการอยู่ร่วมกันโดยเข้าใจเหตุผลและประโยชน์ที่มีต่อการอยู่ร่วมกัน พัฒนาศีล วินัย ด้วยปัญญา

^{๑๓๔} มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, โรงเรียนวิถิปุทธ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗).

^{๑๓๕} กระทรวงศึกษาธิการ, พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พุทธศักราช ๒๕๔๕, (กรุงเทพมหานคร: ศุภสภา, ๒๕๔๖), หน้า ๘.

ด้านการเรียนการสอน สถานศึกษามีการจัดหลักสูตรสถานศึกษาหรือจัดการเรียนการสอนที่บูรณาการพุทธธรรมเพื่อพัฒนาผู้เรียนผ่านกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างชัดเจน เพื่อเป็นการพัฒนาผู้เรียนเป็นหลักพุทธธรรมอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ เช่น

- หลักสูตรสถานศึกษามีการกำหนดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ และผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง ที่สะท้อนการพัฒนาไตรสิกขาไปพร้อมๆ กัน

- การจัดหน่วยการเรียนรู้ทุกชั้นให้มีบูรณาการพุทธธรรมในการเรียนและปฏิบัติหรือจัดการเรียนรู้แต่ครั้งนำพุทธธรรมมาเป็นฐานในการคิด หรือเป็นเกณฑ์ตรวจสอบการเรียนรู้การปฏิบัติ หรือเชื่อมโยงการเรียนรู้สู่หลักธรรมในการพัฒนาตนและผู้อื่น

- ประสานร่วมมือกับวัด คณะสงฆ์ในการจัดการเรียนรู้ ทั้งสาระพระพุทธศาสนาและกลุ่มสาระหรือกิจกรรมอื่นๆ เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนใกล้ชิดกับพระพุทธศาสนาในบริบทต่างๆ ทั้งนี้กระบวนการจัดการเรียนรู้ควรมีลักษณะ “สอนให้รู้ ทำให้ดู อยู่นให้เห็น” โดยผู้เรียนมีกระบวนการเรียนรู้ มีการพัฒนาทั้งด้านกาย ด้านความประพฤติ ด้านจิตใจ และด้านปัญญาโดยมุ่งให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะ “กิน อยู่ ดู ฟัง” เพื่อให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนาตนและสังคมโดยไม่เบียดเบียนผู้ใด และเกื้อกูลในการพัฒนาวัฒนธรรมแสงปัญญา และวัฒนธรรมเมตตา เช่น “การกิน อยู่ เป็น” เพื่อยังประโยชน์ในการดำรงชีวิตที่อยู่ได้เหมาะสมเป็นไปตามคุณค่าแท้ หรือ “การดู ฟัง เป็น” เพื่อเน้นประโยชน์ในการเรียนรู้เพิ่มพูนปัญญา

ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์สถานศึกษาส่งเสริมบรรยากาศของการใฝ่เรียนรู้ และพัฒนาไตรสิกขา หรือส่งเสริมการมีวัฒนธรรมแสงปัญญา และมีปฏิสัมพันธ์ที่เป็นกัลยาณมิตรต่อกันมีบรรยากาศของการเคารพอ่อนน้อม ยิ้มแย้มแจ่มใสการมีความเมตตากรุณาต่อกันทั้งผู้สอนต่อผู้เรียน ผู้เรียนต่อผู้สอน ผู้เรียนต่อผู้เรียน และผู้สอนต่อผู้สอนด้วยกัน และสถานศึกษาส่งเสริมให้บุคลากรและผู้เรียนปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ผู้อื่น เช่น การลด ละ เลิกอบายมุข การเสียสละ เป็นต้น

ด้านการบริหารจัดการ สถานศึกษาโดยบุคลากรในสถานศึกษาร่วมกับผู้ปกครองและชุมชนสร้างความตระหนักและศรัทธารวมทั้งเสริมสร้างปัญญาเข้าใจในหลักการและวิธีดำเนินการโรงเรียนวิถีพุทธร่วมกันทั้งนี้ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งครูและผู้บริหารเพียรพยายามสนับสนุนโดยลักษณะต่างๆ และการปฏิบัติตนเองที่จะสนับสนุนและเป็นตัวอย่างในการพัฒนาผู้เรียนตามแนววิถีพุทธ

สภาพและองค์ประกอบที่สำคัญที่จำเป็นต้องจัดส่งเสริมให้เกิดวิถีพุทธ ประกอบด้วย

- หลักสูตรสถานศึกษา หน่วยการเรียนรู้ และแผนการจัดการเรียนรู้ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของการเรียนการสอนที่โรงเรียนวิถีพุทธควรคำนึงถึงอย่างยิ่ง แนวคิดหนึ่งของการจัดก็คือ การบูรณาการหลักธรรมทั้งที่เป็นความรู้ (K) ศรัทธาค่านิยมคุณธรรม (A) และการฝึกปฏิบัติหลักธรรม (P) ในการเรียนการสอนโดยอาจกำหนดในระดับจุดเน้นหลักสูตรสถานศึกษาที่แทรกในทุกองค์ประกอบหลักสูตรสถานศึกษาหรือกำหนดในระดับหน่วยการเรียนรู้หรือแผนการจัดการเรียนรู้ที่ครูจะนำสู่การจัดการเรียนรู้ต่อไป

- การเตรียมกิจกรรมผู้เรียน สถานศึกษาต้องคิดและกำหนดให้เหมาะสมกับผู้เรียนของตนให้มากที่สุด ซึ่งลักษณะกิจกรรมที่กำหนดมีหลากหลาย ทั้งที่เป็นกิจกรรมประจำวันประจำสัปดาห์ หรือประจำโอกาสต่างๆ และกิจกรรมวิถีชีวิต ซึ่งถ้าโรงเรียนเลือกกำหนดและเตรียมการไว้

ล่วงหน้า จะช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนอีก สะท้อนให้เห็นถึงคำกล่าวที่ว่า “การศึกษาเริ่มต้นเมื่อคนกิน อยู่ ดู ฟัง เป็น”^{๑๖}

จากที่กล่าวมาแล้วนั้นรูปแบบของโรงเรียนวิถีพุทธ เป็นการจัดหลักสูตรสถานศึกษา การเตรียมกิจกรรมผู้เรียน การจัดสภาพด้านกายภาพของสถานศึกษา และการจัดบรรยากาศปฏิสัมพันธ์ และแนวคิดเบื้องต้น ของการจัดสถานศึกษาที่เหมาะสมในด้านต่างๆ มีดังนี้

ด้านกายภาพ จัดสภาพใกล้ชิดธรรมชาติชวนมีจิตใจสงบและส่งเสริมการบริหารจิต และเจริญปัญญา

ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต จัดกิจกรรมที่บูรณาการไตรสิกขา โดยเน้น การกิน อยู่ ดู ฟัง ด้วยสติสัมปชัญญะ รู้คุณค่าแท้ด้านการเรียนการสอน มีหลักสูตรสถานศึกษา และจัดการเรียนรู้ที่บูรณาการพุทธธรรมเพื่อพัฒนาผู้เรียนอย่างชัดเจนต่อเนื่อง

จากหลักการดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า การดำเนินการของสถานศึกษาตามแนววิถีพุทธ ประกอบด้วย ชั้นเตรียมการ ได้แก่ การหาที่ปรึกษา แหล่งศึกษา การเตรียมบุคลากร การกำหนดเป้าหมาย จุดเน้นวิสัยทัศน์และแผนงาน การดำเนินการจัดสภาพและองค์ประกอบ อันจะนำผู้เรียนพัฒนาตามหลักไตรสิกขา ซึ่งสรุปได้ ๕ ด้าน คือ ด้านกายภาพ คือ อาคารสถานที่ ห้องเรียน แหล่งเรียนรู้ สภาพแวดล้อม เป็นต้น ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิตเช่น กิจกรรมประจำวัน กิจกรรมวันสำคัญ กิจกรรมผู้เรียนต่างๆ ด้านการเรียนการสอน เริ่มตั้งแต่การกำหนดหลักสูตรสถานศึกษา การจัดหน่วยการเรียนรู้ แผนการจัดการเรียนรู้ จนถึงกระบวนการเรียนการสอน ด้านปฏิสัมพันธ์ ในการปฏิบัติต่อกันระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน หรือผู้สอนกับผู้สอน เป็นต้น และด้านการบริหารจัดการ ตั้งแต่การกำหนดวิสัยทัศน์จุดเน้น การกำหนดแผนปฏิบัติการ สนับสนุนติดตาม ประเมินผลและพัฒนาต่อเนื่อง ซึ่งการจัดสภาพในแต่ละด้านจะมุ่งพัฒนาผู้เรียนตามระบบไตรสิกขา ดำเนินไปอย่างชัดเจนมีประสิทธิภาพ

๒.๔.๕ แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ

กระทรวงศึกษาธิการ ได้เสนอแนวทาง การบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธว่า การพัฒนาสู่โรงเรียนวิถีพุทธที่ชัดเจน มีประสิทธิภาพ จำเป็นต้องพิจารณาองค์ประกอบและลำดับขั้นตอนที่เป็นระบบสถานศึกษาสามารถนำไปพิจารณาปรับใช้ได้ตามความเหมาะสม ซึ่งประกอบด้วยขั้นตอนดังนี้^{๑๗}

๑. ชั้นเตรียมการ : ที่จะให้การจัดโรงเรียนวิถีพุทธดำเนินไปโดยสะดวกด้วยศรัทธาและฉันทะ ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญที่ต้องคำนึงถึงในการเตรียมการ คือ

๑.๑ การหาที่ปรึกษาแหล่งศึกษาและเอกสารข้อมูลต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ปรึกษาที่เป็นกัลยาณมิตร ในการพัฒนาวิถีพุทธนี้ ซึ่งอาจจะเป็นพระภิกษุหรือคฤหัสถ์ที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิ เป็นผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ มีศรัทธาและความรู้ชัดในพุทธธรรม ถ้าเป็นคฤหัสถ์ ควรเป็น

^{๑๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐-๒๑.

^{๑๗} กระทรวงศึกษาธิการ, พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติพุทธศักราช ๒๕๔๒ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พุทธศักราช ๒๕๔๕, (กรุงเทพมหานคร: ศุภสภา, ๒๕๔๖), หน้า ๑๗-๒๒.

แบบอย่างในสังคมได้ เช่น เป็นผู้ไม่ข้องแวะในอบายมุข เป็นผู้ทรงศีลปฏิบัติธรรมเป็นต้น ที่ปรึกษาจะมีความจำเป็นมากโดยเฉพาะในระยะเริ่มของการพัฒนา

๑.๒ การเตรียมบุคลากรและคณะกรรมการสถานศึกษา ผู้เรียน ผู้ปกครอง และชุมชน ให้มีความตระหนักโดยคุณประโยชน์ที่จะเกิดขึ้น ให้เกิดศรัทธาและฉันทะในการร่วมกันพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ ด้วยปัญญา รู้เข้าใจทิศทางการพัฒนาร่วมกัน ความสำเร็จในการพัฒนา คาดหมายได้ว่าจะเกิดขึ้นได้ไม่ยาก สำหรับวิธีการเตรียมผู้เกี่ยวข้องนี้ สามารถดำเนินการได้หลากหลายตั้งแต่วิธีทั่วไป เช่น การประชุมชี้แจงการสัมมนา การร่วมกันศึกษาดูงาน เป็นต้น

๑.๓ การกำหนดเป้าหมายจุดเน้นหรือวิสัยทัศน์ และแผนงานที่ชัดเจนทั้งระยะยาวในธรรมนูญสถานศึกษา และแผนปฏิบัติการรายปีก็ตาม ที่ผู้เกี่ยวข้องเห็นพ้องกันจะเป็นหลักประกันความชัดเจนในการดำเนินการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธได้อย่างดี อันเป็นส่วนสำคัญของการเตรียมการที่ดี

๒. การดำเนินการจัดสภาพและองค์ประกอบ เป็นการดำเนินการจัดปัจจัยต่างๆ ของการพัฒนาผู้เรียน อันจะนำไปสู่การในการพัฒนาผู้เรียนตามหลักปัญญาธรรม ๔ ประการ คือ

๒.๑ การอยู่ใกล้คนดี ใกล้ผู้รู้ มีข้อมูล มีสื่อที่ดี (สัปปุริสสังเสาะ)

๒.๒ การใส่ใจศึกษาเล่าเรียน โดยมีฐานของหลักสูตรการเรียนการสอนที่ดี (สัทธัมมัสสวนะ)

๒.๓ การมีกระบวนการคิดที่ดี คิดถูกวิธีโดยมีสภาพและบรรยากาศที่ส่งเสริม (โยนิโสมนสิการ)

๒.๔ ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม หรือนำความรู้ไปใช้ในชีวิตได้เหมาะสม (ธัมมานุธัมมปฏิบัติ)

ซึ่งมีการดำเนินการจัดสภาพและองค์ประกอบต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง คือ

- การจัดสภาพกายภาพสถานศึกษา ที่หมายครอบคลุมถึงอาคารสถานที่ ห้องเรียนแหล่งเรียนรู้ สภาพแวดล้อม อาณาบริเวณของสถานศึกษา ซึ่งสถานศึกษาจำเป็นต้องคำนึงถึงการจัดให้เหมาะสม และมุ่งเน้นที่จะส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาไตรสิกขาให้มากที่สุดทั้งที่ผ่านระบบการเรียนรู้ตามหลักสูตรสถานศึกษาและผ่านการเรียนรู้วิถีชีวิตจริงจาก “การกิน อยู่ ดู ฟัง ให้เป็น” ในชีวิตประจำวัน

- การจัดบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ โดยผ่านการเตรียมการการมอบหมายการรับผิดชอบของบุคลากรในการจัดกิจกรรมส่งเสริม หรือดูแลให้บรรยากาศปฏิสัมพันธ์ที่ดีเป็นกัลยาณมิตรเกิดขึ้นอย่างจริงจังต่อเนื่อง โดยจัดผ่านกิจกรรมที่หลากหลาย อาทิ การกระตุ้นทุกคนให้ทำตนเป็นตัวอย่างที่ดี การยกย่องผู้ทำดี การปลุกศรัทธาค่านิยมปฏิบัติดีปฏิบัติชอบต่อผู้อื่น เป็นต้น

๓. การดำเนินการพัฒนาตามระบบไตรสิกขาจุดเน้นการดำเนินการพัฒนา คือ ผู้เรียนของสถานศึกษา โดยเป็นการพัฒนาตามระบบไตรสิกขาที่เป็นลักษณะบูรณาการ ทั้งในกิจกรรมการเรียนการสอนตามหลักสูตร และกิจกรรมวิถีชีวิตต่างๆ ที่ส่งเสริม “การกินอยู่ ดู ฟัง ให้เป็น” เป้าหมายการพัฒนาจัดให้มีความชัดเจนที่พัฒนาทั้งองค์กร ที่จะนำไปสู่การพัฒนาชีวิตที่สมบูรณ์ ในที่สุด

๔. การดูแลสนับสนุนใกล้ชิด เป็นขั้นตอนสำคัญ ในการเป็นปัจจัยส่งเสริมให้การดำเนินการพัฒนาเป็นไปอย่างราบรื่น มีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ ลักษณะของการดูแลสนับสนุนที่เหมาะสม

ควรมีลักษณะของความเป็นกัลยาณมิตรที่ปรารถนาดีต่อกัน ปรารถนาดีต่อการพัฒนาผู้เรียนหรือต่อ งาน กิจกรรมที่สำคัญของชั้นนี้ คือการนิเทศติดตามที่จะดูแลการดำเนินงานให้เป็นไปตามแผนที่ กำหนดไว้ การให้คำปรึกษาและชี้แนะผู้ปฏิบัติ การให้ความช่วยเหลือทางวิชาการการสนับสนุนทั้ง ทรัพยากร ข้อมูล และเครื่องมือต่างๆ ในการช่วยดำเนินการให้เป็นไปได้อย่างราบรื่นการรวบรวม ข้อมูลและการประเมินผลระหว่างดำเนินการอันจะเป็นฐานของการปรับปรุงต่อเนื่องต่อไปหรือแม้เป็น ข้อมูล ในการพิจารณาจัดการดูแลสนับสนุนได้อย่างเหมาะสม

๕. การปรับปรุงและพัฒนาอย่างต่อเนื่องเป็นขั้นตอนของระบบการบริหารจัดการที่ กำหนดเพื่อเน้นย้ำการพัฒนา ที่ต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง โดยนำข้อมูลในขั้นตอนต้นๆ มา พิจารณาแล้วกำหนดปรับปรุงหรือพัฒนางานที่กำลังดำเนินการอยู่ให้ดียิ่งขึ้น ทั้งนี้องค์ธรรมที่สนับสนุน การปรับปรุง และพัฒนางานให้เป็นไปอย่างชัดเจนต่อเนื่อง การมีอิทธิบาท ๔(ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา) และอุปยัตตธรรม ๒ (ความ ไม่สันโดษในกุศลธรรม และความไม่ระย่อในการพากเพียร)

๖. การประเมินผลและเผยแพร่ผลการดำเนินงาน เป็นขั้นตอนที่จะสะท้อนให้ทราบ ถึงผลการดำเนินงานในช่วงเวลาหนึ่งๆ อาจเป็น ๑ปี หรือ ๓ปี หรือเมื่อเสร็จสิ้นกิจกรรม เป็นต้น และ ในการประเมินจะเน้นข้อมูลเชิงประจักษ์เชื่อถือได้ ให้ข้อมูลที่ชัดเจนที่สามารถนำไปสู่การเผยแพร่หรือ รายงานผู้เกี่ยวข้อง ให้ทราบผลการดำเนินงานนั้นๆ ต่อไป

๒.๔.๖ ตัวชี้วัดการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ

ตัวชี้วัดในการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ เป็นข้อบ่งชี้คุณภาพการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ เพื่อให้การพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ มีแนวทางที่ชัดเจนในเชิงเป้าหมายภาพรวม มีความชัดเจน และสามารถเป็นเครื่องมือแก่สถานศึกษาและผู้ที่เกี่ยวข้องทุกระดับในการนิเทศ ติดตามตลอดจนทบทวน และประเมินผลการดำเนินงานการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธในทุกระดับเป็นไปตามหลักการที่เหมาะสม และเป็นไปในแนวทางเดียวกัน ข้อบ่งชี้คุณภาพงานโรงเรียนวิถีพุทธประกอบด้วย ๔ ด้านใหญ่ คือ ด้านปัจจัยนำเข้า ด้านกระบวนการ ด้านผลผลิต และด้านผลกระทบในแต่ละด้านมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑. ตัวชี้วัดด้านปัจจัยนำเข้า (Input)

มาตรฐานด้านปัจจัยที่นำเข้า คือ โรงเรียนมีบุคลากรที่มีลักษณะที่เหมาะสมต่อการ เป็นโรงเรียนวิถีพุทธ มีการบริหารจัดการ มีหลักสูตร มีแหล่งเรียนรู้และสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมต่อ การพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขา รายละเอียดตัวชี้วัดด้านปัจจัยที่นำเข้า

ตารางที่ ๒.๒ รายละเอียดตัวชี้วัดด้านปัจจัยที่นำเข้า (Input)

องค์ประกอบหลัก	องค์ประกอบย่อย	ตัวบ่งชี้คุณภาพ
๑. บุคลากรมี ลักษณะที่ดี	๑. ผู้บริหาร	๑. วิถีชีวิตที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรม (ลด ละ เลิก อบายมุข)ถือศีล ๕ และปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี ๒. มีพรหมวิหารประจำใจ ๓. มีความซื่อสัตย์ จริงใจในการทำงาน ๔. มีความเข้าใจที่ถูกต้องในพระรัตนตรัย นับถือศรัทธาใน พระพุทธศาสนา

	๒. ครู	๑. มีวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรม (ลด ละ เลิก อบายมุข)ถือศีล ๕ และปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี ๒. มีพรหมวิหารธรรม มีความเป็นกัลยาณมิตรมุ่งพัฒนาให้ผู้เรียนเกิดความเจริญงอกงามตามหลักไตรสิกขา ๓. รู้ เข้าใจ หลักการพัฒนาผู้เรียนตามหลักไตรสิกขา
๒. การบริหารจัดการดำเนินการอย่างเป็นระบบ	๑. ระบบบริหาร ๒. ระบบหลักสูตรสถานศึกษา	๑. มีวิสัยทัศน์หรือปรัชญา พันธกิจ เป้าหมาย ธรรมนูญ หรือแผนกลยุทธ์ที่มีจุดเน้นในการพัฒนาโรงเรียนวิถีสัทธรรม ๒. แต่งตั้งคณะกรรมการที่ปรึกษา หรือคณะดำเนินงานโรงเรียนวิถีสัทธรรม และบริหารการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง โดยผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย (บ้าน วัด และโรงเรียน : บวร) มีส่วนร่วม ๓. ปลุกฝังศรัทธาสรางเสริมปัญญาในพระพุทธศาสนา ให้เกิดขึ้นกับบุคลากรและผู้ที่เกี่ยวข้อง ๔. ร่วมมือกับผู้ปกครอง วัด และชุมชน เพื่อพัฒนาผู้เรียนและชุมชน ๕. มีการนิเทศ กำกับ ติดตาม การดำเนินงานโรงเรียนวิถีสัทธรรมอย่างต่อเนื่อง ๖. มีระบบตรวจสอบประเมินผล และเปิดโอกาสให้มีการเสนอแนะอย่างเป็นกัลยาณมิตรเพื่อการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง มีหลักสูตรสถานศึกษาหน่วยการเรียนรู้และแผนการจัดการเรียนรู้ที่บูรณาการพุทธธรรมทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้
๓. กายภาพและสิ่งแวดล้อมจัดอย่างรอบคอบ	๑. สภาพแวดล้อม	๑. จัดประดิษฐานพระพุทธรูปประจำโรงเรียนและประจำห้องเรียนเหมาะสม ๒. มีป้ายนิเทศ ป้ายคติธรรม คำขวัญ คุณธรรม จริยธรรม โดยทั่วไปในบริเวณโรงเรียน ๓. สภาพห้องเรียนสะอาด ปลอดภัย สงบ ร่มรื่นเรียบง่ายใกล้ชิดธรรมชาติ ๔. บริเวณโรงเรียนปราศจากสิ่งเสพติด อบายมุข สิ่งมอมเมาทุกชนิด

๒. ตัวชี้วัดด้านกระบวนการ (Process)

มาตรฐานด้านกระบวนการที่ต้องการให้เกิด คือ โรงเรียนจัดบรรยากาศและกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาผู้เรียนได้เป็นไปตามหลักไตรสิกขาและบูรณาการในวิถีชีวิต รายละเอียดตัวชี้วัดด้านกระบวนการ ดังตารางที่ ๒.๓

ตารางที่ ๒.๓ รายละเอียดตัวชี้วัดด้านกระบวนการ(Process)

องค์ประกอบหลัก	องค์ประกอบย่อย	ตัวบ่งชี้คุณภาพ
๑. การเรียนการสอนที่บูรณาการไตรสิกขา	๑. กระบวนการจัดการเรียนรู้ ๒. การใช้สื่อและแหล่งเรียนรู้ ๓. ก า ร วั ด ประเมินผล	๑. จัดการเรียนรู้โดยบูรณาการพุทธธรรมหรือหลักไตรสิกขาในทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้และเชื่อมโยงกับชีวิตประจำวัน ๒. ส่งเสริมให้มีการนำหลักธรรมมาเป็นฐานในการคิดวิเคราะห์และแก้ปัญหา ๓. จัดการที่ส่งเสริมการใฝ่รู้และแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง ๔. จัดการเรียนรู้อย่างมีความสุข ทั้งผู้เรียนรู้และผู้จัดการเรียนรู้ ๕. จัดกิจกรรมบริหารจัดการและเจริญปัญญาทั้งในการเรียนการสอนและในกิจกรรมการดำรงชีวิตประจำวัน ๑. ใช้สื่อการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการใฝ่รู้และแสวงหาความรู้ด้วยตนเองอยู่เสมอ ๒. นิมนต์ พระสงฆ์ หรือเชียววิฑยากรภูมิปัญญาทางพระพุทธศาสนาสอนนักเรียนสม่ำเสมอ ๓. จัดให้นักเรียนไปเรียนรู้ที่วัด หรือศาสนสถานศึกษา ที่ใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ประจำของโรงเรียนอย่างต่อเนื่อง มีการวัดประเมินผลตามสภาพจริง ด้วยวิธีการที่หลากหลายครอบคลุมตามหลักภาวนา ๔ (กาย ศิล จิต ปัญญา) โดยมีจุดเน้นเพื่อพัฒนานักเรียนต่อเนื่อง
๒. บรรยากาศและกิจกรรมการเรียนการสอน	บรรยากาศปฏิสัมพันธ์ที่ส่งเสริม“การสอนให้รู้ทำให้ดูอยู่ให้เป็น”	๑. ส่งเสริมความสัมพันธ์แบบกัลยาณมิตร อ่อนน้อมถ่อมตนเคารพให้เกียรติซึ่งกันและกัน ยิ้มแย้ม มีเมตตาต่อกัน ทั้งครูต่อนักเรียนครูต่อครู นักเรียนต่อนักเรียน และครูต่อผู้ปกครอง ๒. ส่งเสริมบรรยากาศ ใฝ่รู้ใฝ่เรียน ใฝ่สร้างสรรค์ ๓. ส่งเสริมบุคลากรและนักเรียน ให้ปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดีต่อผู้อื่น ๔. ส่งเสริม ยกย่อง เชิดชู ผู้ทำดี เป็นประจำ
๓. กิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต	๑. กิจกรรมพื้นฐานชีวิตประจำวัน ๒. กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา	๑. ผูกอบรมให้เกิด การกิน อยู่ ดู ฟัง เป็น (รู้เข้าใจเหตุผล และได้ประโยชน์ตามคุณค่าแท้ ตามหลักไตรสิกขา) ๒. จัดกิจกรรมการรับผิดชอบ ดูแลรักษา พัฒนาอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมอย่างสม่ำเสมอจนเป็นนิสัย ๑. ส่งเสริมปฏิบัติกิจกรรมพระพุทธศาสนาอย่างเห็นคุณค่า รู้เข้าใจเหตุผล ๒. จัดกิจกรรมส่งเสริมการระลึกและศรัทธาในพระรัตนตรัย

	เป็นประจำ และในโอกาสสำคัญอย่างต่อเนื่อง เป็นวิถีชีวิต ๓. ส่งเสริมให้ทุกคนมีส่วนร่วม และเห็นคุณค่าในการรักษา และสืบต่อพระพุทธศาสนา
--	--

๓. ตัวชี้วัดด้านผลผลิต (Output)

มาตรฐานด้านผลผลิตที่ต้องการให้เกิด คือ ผู้เรียนได้รับการพัฒนาเป็นผู้มีคุณลักษณะกิน อยู่ ดู ฟังเป็น (ครอบคลุมภาวนา ๔) ดำเนินชีวิตอย่างมีคุณค่าและมีความสุข รายละเอียดตัวชี้วัดด้านผลผลิต โดยให้นักเรียนมีคุณลักษณะดังตารางที่ ๒.๔

ตารางที่ ๒.๔ รายละเอียดตัวชี้วัดด้านผลผลิต(Output)

องค์ประกอบหลัก	องค์ประกอบย่อย	ตัวบ่งชี้คุณภาพ
พัฒนาการ ศิลปจิต และปัญญาอย่างบูรณาการ(ภาวนา ๔)	๑. กาย (กายภาพ)	๑. บริโภคใช้สอยปัจจัย ๔ ในปริมาณและคุณภาพที่เหมาะสมได้คุณค่าแท้จริง ๒. การดูแลร่างกาย และการแต่งกายสะอาดเรียบร้อย ๓. ดำรงชีวิตอย่างเกื้อกูลสิ่งแวดล้อม
	๒. ศิล (สังคัม)	๑. มีศีล ๕ เป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต ๒. มีวินัย มีความรับผิดชอบ ซื่อสัตย์ ตรงต่อเวลา ๓. สามารถพึ่งตนเองได้ หรือทำงานเลี้ยงชีพด้วยความสุจริต
	๓. จิต (จิตใจ/ อารมณ์)	๑. มีความกตัญญูรู้คุณ ตอบแทนคุณ ๒. มีจิตใจ เมตตา กรุณา (เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่แบ่งปัน) ต่อกัน ๓. ทำงานและเรียนรู้อย่างตั้งใจ อดทน ขยันหมั่นเพียร ๔. มีสุขภาพจิตดี แจ่มใส ร่าเริงเบิกบาน
	๔. ปัญญา	๑. มีความศรัทธาและเข้าใจที่ถูกต้องในพระรัตนตรัย ๒. รู้บาป-บุญ คุณ-โทษ ประโยชน์-มิใช่ประโยชน์ ๓. ใฝ่รู้ ใฝ่ศึกษาแสวงหาความจริง และใฝ่สร้างสรรค์พัฒนางานอยู่เสมอ ๔. รู้เท่าทัน แก้ไขปัญหาชีวิตและทำงานได้ด้วยสติปัญญา

๔. ตัวชี้วัดด้านผลกระทบ (Outcomes/Impact)

มาตรฐานด้านผลกระทบที่ประสงค์ให้เกิด คือ บ้าน วัด โรงเรียน ได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ และเกิดความสมานฉันท์ร่วมมือกันพัฒนาโรงเรียนและสังคมตามวิถีพุทธอย่างต่อเนื่อง รายละเอียดด้านผลกระทบ ดังตารางที่ ๒.๕

ตารางที่ ๒.๕ รายละเอียดด้านผลกระทบ(Outcomes/Impact)

องค์ประกอบหลัก	องค์ประกอบย่อย	ตัวบ่งชี้คุณภาพ
บวร ได้รับประโยชน์จากการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ	๑. บ้าน (ผู้ปกครอง และชุมชน) ๒. วัด ๓. โรงเรียน	๑. บ้านและชุมชนมีสมาชิกที่เป็นคนดีไม่ยุ่งเกี่ยวกับอบายมุขเพิ่มขึ้น ๒. ชุมชนมีผู้ช่วยเหลือในการพัฒนาชุมชนมากยิ่งขึ้น วัดได้ศาสนทายาทและกำลังช่วยงานส่งเสริมพุทธศาสนามากขึ้น โรงเรียนได้รับความไว้วางใจ เชื่อมั่น ศรัทธาและได้รับความร่วมมือจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง (บ้าน วัด ราชการ)

๒.๔.๗ กิจกรรมผู้เรียนในโรงเรียนวิถีพุทธ

กิจกรรมโรงเรียนวิถีพุทธประกอบด้วยประกอบไปด้วย

๑. หลักการ กระบวนการพัฒนาผู้เรียน คือ การจัดกิจกรรมอย่างหลากหลายต่อเนื่องเป็นวิถีชีวิต เพื่อให้ผู้เรียนรู้จักคิด มีการฝึกปฏิบัติเสมอๆ ทั้งด้านความประพฤติ (ศีล) จิตใจ (สมาธิ) และปัญญา (ปัญญา) เพื่อให้เกิดการพัฒนาทั้ง ๓ด้านไปพร้อมๆ กัน

๒. หลักคิด การศึกษาตามแนวพุทธปรัชญาการศึกษาของโรงเรียนวิถีพุทธ คือ กระบวนการพัฒนา การเรียนรู้ ทั้งในด้านความประพฤติ (ศีล) จิตใจ (สมาธิ) และปัญญา(ปัญญา) เพื่อความเจริญงอกงาม ในทุกขั้นตอนของชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การกิน อยู่ ดู ฟัง ในชีวิตประจำวัน ที่มีสติสัมปชัญญะ คอยกำกับเพื่อให้ผู้เรียนพัฒนาตนเองเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อมให้เจริญสืบต่อไป และเนื่องจากพุทธศาสนามีหลักการพัฒนาว่ามนุษย์ทุกคนมีศักยภาพที่จะฝึกฝนและพัฒนาได้ ประกอบกับการวิเคราะห์ผู้เรียนว่ามีสติปัญญา อุปนิสัย ความพร้อม และภูมิหลังที่แตกต่างกัน การพัฒนาจึงเน้นที่ตัวผู้เรียนแต่ละคนเป็นสำคัญ

๓. หลักทำ ในการจัดกิจกรรมของโรงเรียนวิถีพุทธนั้น ผู้สอนและผู้บริหารสามารถจัดพัฒนาได้ตามหลักการ หลักคิดข้างต้น โดยให้เหมาะสมกับบริบทของสถานศึกษา ดังต่อไปนี้

๓.๑ กิจกรรมเสริมเนื้อหาสาระตามหลักสูตร เช่น พิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ ประกวดมรรยาทชาวพุทธ กิจกรรมค่ายพุทธบุตร กิจกรรมบริหารจัดการ เจริญปัญญา เรียนธรรมศึกษา และสอบธรรมศึกษาเป็นต้น

๓.๒ กิจกรรมประจำวัน/ประจำสัปดาห์ เช่น

๓.๒.๑ กิจกรรมหน้าเสาธงได้แก่กิจกรรมที่กระทำเพื่อระลึกถึงชาติศาสนา และพระมหากษัตริย์ กิจกรรมไหว้พระ สวดมนต์แผ่เมตตาและสงบนิ่ง กิจกรรมพุทธศาสนาวินัยบท กิจกรรมน่องไหว้พี เป็นต้น

๓.๓ กิจกรรมทำความดีระหว่างวัน ได้แก่ กิจกรรมเดินอย่างมีสติก่อนเข้าโรงอาหาร กิจกรรมกล่าวคำพิจารณาอาหารก่อนการรับประทานอาหาร กิจกรรมนั่งสมาธิก่อนเรียน

๓.๔ กิจกรรมก่อนเลิกเรียน เช่น กิจกรรมไหว้พระสวดมนต์ กิจกรรมรำลึกถึงผู้มีพระคุณ กิจกรรมท่องอาขยานสร้างสมาธิ เป็นต้น

๓.๕ กิจกรรมประจำสัปดาห์ เช่น การสวดมนต์สรภัญญะประจำสัปดาห์ กิจกรรมทำบุญตักบาตรประจำสัปดาห์ เป็นต้น

๓.๖ กิจกรรมเนื่องในโอกาสวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา โรงเรียนวิถิพุทธควร จัดกิจกรรม ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา คือ วันวิสาขบูชาวันมาฆบูชา วันเข้าพรรษา และ วันธรรมสวนะ ตัวอย่างกิจกรรมที่จัด เช่น การทำบุญตักบาตร การฟังพระเทศน์ การเวียนเทียน เป็นต้น

๓.๗ กิจกรรมพิเศษอื่นๆ เช่น กิจกรรมไขปัญหาธรรม กิจกรรมวันสำคัญของชาติ กิจกรรมการประเมินความดี กิจกรรมบันทึกความดี กิจกรรมต้นไม้พูดได้ (เน้นคติธรรม) กิจกรรมจัดนิทรรศการทางพระพุทธศาสนา

สรุปได้ว่าสถานศึกษาตามแนววิถิพุทธนั้น มีจุดเน้นที่สำคัญคือ การนำหลักธรรมมาใช้ในระบบการพัฒนาผู้เรียนโดยรวมของสถานศึกษา ซึ่งอาจเป็นการเรียนการสอนในภาพรวมของหลักสูตรสถานศึกษา หรือการจัดเป็นระบบวิถีชีวิตในสถานศึกษาของผู้เรียนส่วนใหญ่ โดยนำไปสู่จุดเน้นของการพัฒนาให้ผู้เรียนสามารถกิน อยู่ ดู ฟัง เป็น คือใช้ปัญญาและเกิดประโยชน์แท้จริงต่อชีวิตและการดำเนินการของสถานศึกษาจะแสดงถึงการจัดสภาพแวดล้อมและบรรยากาศ (ปรโตโฆสะ) ที่เป็นกัลยาณมิตรเอื้อในการพัฒนาผู้เรียนอย่างรอบด้าน ด้วยวิถีวัฒนธรรมแสงปัญญาทั้งนี้การพัฒนาผู้เรียนดังกล่าว จัดผ่านระบบไตรสิกขา ที่ผู้เรียนได้ศึกษาปฏิบัติอบรม ทั้งศีลหรือพฤติกรรม หรือวินัย ในการดำเนินชีวิตที่ดีงามสำหรับตนและสังคม สมาธิ หรือด้านการพัฒนาจิตใจที่มีคุณภาพ มีสมรรถภาพ มีจิตใจที่ตั้งมั่นเข้มแข็งและสงบสุข และปัญญาที่มีความรู้ที่ถูกต้อง มีศักยภาพในการคิด การแก้ปัญหาที่แยบคาย (โยนิโสมนสิการ) โดยมีครูและผู้บริหารสถานศึกษาเป็นกัลยาณมิตรสำคัญ ที่รักและปรารถนาดี ที่จะพัฒนาผู้เรียนอย่างดีที่สุดด้วยความเพียรพยายาม ระบบพัฒนาผู้เรียนด้วยไตรสิกขานี้ อาจแสดงแนวคิดได้ดังนี้

ภาพที่ ๒.๔ แผนภาพสรุปแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน
 ที่มา:พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable
 Development), ๒๕๔๑.^{๑๑๘}

๒.๔.๘ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตั้งอยู่เลขที่ ๕๐๕ หมู่ที่ ๕ ตำบลหนองฉาง อำเภอหนองฉาง จังหวัดอุทัยธานี เขตการปกครองประกอบด้วยอำเภอหนองฉาง อำเภอบ้านไร่ อำเภอลานสัก และอำเภอห้วยคต มีบทบาทและภารกิจหลักในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ให้สอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาล กระทรวงศึกษาธิการ และสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยยึดหลักการบริหารจัดการศึกษา เพื่อให้เด็กและเยาวชนทุกกลุ่มเป้าหมายได้รับบริการทางการศึกษาอย่างทั่วถึงและมีคุณภาพ

^{๑๑๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development), พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สหธรรมิก, ๒๕๔๑), หน้า ๗๕.

วิสัยทัศน์ (Vision)

ภายในปี ๒๕๖๒ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ เป็นองค์กร
ขับเคลื่อนคุณภาพการศึกษาตามมาตรฐานการศึกษาชาติสู่สากล

พันธกิจ (Mission)

๑. ส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชากรวัยเรียนทุกคน ได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึง และมี
คุณภาพ

๒. ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีคุณธรรม จริยธรรม มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามหลักสูตร

๓. พัฒนาระบบบริหารจัดการที่เน้นการมีส่วนร่วมเพื่อเสริมสร้างความรับผิดชอบต่อ
คุณภาพการศึกษา

เป้าประสงค์ (Goals)

๑. นักเรียนระดับก่อนประถมศึกษา มีพัฒนาการที่เหมาะสมตามช่วงวัย และได้สมดุล
และนักเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานทุกคน มีพัฒนาการที่เหมาะสมตามช่วงวัยและมีคุณภาพ

๒. ประชากรวัยเรียนทุกคนได้รับโอกาสในการศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างทั่วถึงมีคุณภาพ
และเสมอภาค

๓. ครู ผู้บริหารสถานศึกษาและบุคลากรทางการศึกษา มีทักษะที่เหมาะสมและมี
วัฒนธรรมการทำงานที่มุ่งเน้นผลสัมฤทธิ์

๔. สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษามีประสิทธิภาพและขับเคลื่อน
การศึกษา ขั้นพื้นฐานการศึกษาสู่คุณภาพมาตรฐานระดับสากล

๕. สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเน้นการบริหารแบบมีส่วนร่วมกระจายอำนาจและ
ความรับผิดชอบต่อสถานศึกษา

การปฏิบัติงาน

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ เป็นหน่วยงานทางการศึกษา
ที่อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีอำนาจหน้าที่ตาม
มาตรา ๓๗ ของพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกระทรวงศึกษา พ.ศ. ๒๕๔๖ ดังนี้

๑. ดำเนินการให้เป็นไปตามอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษา
(มาตรา ๓๖) (ปัจจุบันเป็นอำนาจหน้าที่ตามคำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ที่ ๑๐/๒๕๕๙
และ ๑๑/๒๕๕๙)

๒. มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการศึกษาที่กำหนดไว้ในกฎหมายนี้ (พรบ.ระเบียบบริหาร
ราชการกระทรวงศึกษาธิการ) และกฎหมายอื่นและ

๓. มีอำนาจหน้าที่ ดังนี้

๑) จัดทำนโยบาย แผนพัฒนา และมาตรฐานการศึกษาของเขตพื้นที่การศึกษา
ให้สอดคล้องกับนโยบาย มาตรฐานการศึกษา แผนการศึกษา แผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐานและ
ความต้องการของท้องถิ่น

๒) วิเคราะห์การจัดตั้งงบประมาณเงินอุดหนุนทั่วไปของสถานศึกษา และ
หน่วยงานในเขตพื้นที่การศึกษา และแจ้งจัดสรรงบประมาณที่ได้รับให้หน่วยงานข้างต้นรับทราบและ
กำกับตรวจสอบ ติดตามการใช้จ่ายงบประมาณของหน่วยงานดังกล่าว

- พื้นที่การศึกษา
- ๓) ประสาน ส่งเสริม สนับสนุน และพัฒนาหลักสูตรร่วมกับสถานศึกษาในเขต
- การศึกษา
- ๔) กำกับ ดูแล ติดตาม และประเมินผลสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน และในเขตพื้นที่
- พื้นที่การศึกษา
- ๕) ศึกษา วิเคราะห์ วิจัย และรวบรวมข้อมูลสารสนเทศด้านการศึกษาในเขต
- ส่งเสริมสนับสนุน การจัดและพัฒนาการศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษา
- ๖) ประสานการระดมทรัพยากรด้านต่าง ๆ รวมทั้งทรัพยากรบุคคล เพื่อ
- ๗) จัดระบบการประกันคุณภาพการศึกษา และประเมินผลสถานศึกษาในเขต
- พื้นที่การศึกษา
- ๘) ประสาน ส่งเสริม สนับสนุน การจัดการศึกษาของสถานศึกษาของเอกชน
- องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รวมทั้งบุคคล องค์กรชุมชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถาน
- ประกอบการและสถาบันอื่นที่จัดรูปแบบที่หลากหลายในเขตพื้นที่การศึกษา
- ๙) ดำเนินการและประสาน ส่งเสริม สนับสนุนการวิจัยและพัฒนาการศึกษาใน
- เขตพื้นที่การศึกษา
- ๑๐) ประสาน ส่งเสริมการดำเนินงานของคณะอนุกรรมการ และคณะทำงาน
- ด้านการศึกษา
- ๑๑) ประสานการปฏิบัติราชการทั่วไปกับองค์กร หน่วยงานภาครัฐ เอกชน
- และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในฐานะสำนักงานผู้แทนกระทรวงศึกษาธิการในเขตพื้นที่การศึกษา
- ๑๒) ปฏิบัติหน้าที่อื่นเกี่ยวกับกิจการภายในเขตพื้นที่การศึกษาที่มีได้รับมอบให้
- เป็นหน้าที่ของผู้ใดโดยเฉพาะ หรือปฏิบัติงานอื่นตามที่มอบหมาย

ตารางที่ ๒.๖ แสดงรายชื่อโรงเรียน จำนวนประชากร

ที่	รายชื่อโรงเรียน	ผู้บริหาร	ครู	ประชากร
๑	โรงเรียนบ้านร่องมะดุก	๑	๑	๒
๒	โรงเรียนอนุบาลบ้านไร่	๑	๑๐	๑๑
๓	โรงเรียนวัดทัพหลวง สาขาบ้านป่าอูสามัคคี	๑	๒๕	๒๖
๔	โรงเรียนบ้านดง	๑	๔	๕
๕	โรงเรียนบ้านหนองมะสัง	๑	๑๔	๑๕
๖	โรงเรียนบ้านกลาง	๑	๑๔	๑๕
๗	โรงเรียนไทยรัฐวิทยา ๕๘	๑	๘	๙
๘	โรงเรียนบ้านหนองผักแพว	๑	๕	๖
๙	โรงเรียนบ้านคลองแห้งวิทยา	๑	๘	๙

๑๐	โรงเรียนบ้านโป่งข่อย	๑	๘	๙
๑๑	โรงเรียนบ้านหินโง่งน	๑	๒	๓
๑๒	โรงเรียนชุมชนวัดสุวรรณบรรพต	๑	๔	๕
๑๓	โรงเรียนบ้านคลองชะนี	๑	๘	๙
๑๔	โรงเรียนบ้านพุต้อ	๑	๗	๘
๑๕	โรงเรียนวัดทัพคล้าย	๑	๑๐	๑๑
๑๖	โรงเรียนบ้านหินตุ้ม	๑	๓	๔
๑๗	โรงเรียนวัดสะพาน	๑	๑๐	๑๑
๑๘	โรงเรียนบ้านห้วยป่าปก	๑	๕	๖
๑๙	โรงเรียนบ้านศาลาคลอง	๑	๔	๕
๒๐	โรงเรียนบ้านพุดอน	๑	๓	๔
๒๑	โรงเรียนอิมาดอิทราย	๑	๑๔	๑๕
๒๒	โรงเรียนทัพหลวง	๑	๑๐	๑๑
๒๓	โรงเรียนบ้านใหม่คลองอ้งวะ	๑	๑๑	๑๒
๒๔	โรงเรียนบ้านหินงามสามัคคี	๑	๕	๖
๒๕	โรงเรียนรัตนโกสินทร์ ๒	๑	๑๓	๑๔
๒๖	โรงเรียนบ้านเจ้าวัด	๑	๕	๖
๒๗	โรงเรียนบ้านใหม่ร่มเย็น	๑	๓	๔
๒๘	โรงเรียนวัดพุ่มบ่าเพ็ญธรรม	๑	๓	๔
๒๙	โรงเรียนบ้านบุง	๑	๕	๖
๓๐	โรงเรียนบ้านทุ่งน้อย	๑	๕	๖
๓๑	โรงเรียนบ้านน้ำพุ	๑	๕	๖
๓๒	โรงเรียนบ้านคลองหวาย	๑	๑๔	๑๕
๓๓	โรงเรียนวัดห้วยแห้ง	๑	๙	๑๐
๓๔	โรงเรียนบ้านห้วยพูล	๑	๙	๑๐
๓๕	โรงเรียนวัดผาทัง	๑	๙	๑๐
๓๖	โรงเรียนบ้านนาทุ่งเชือก	๑	๕	๖
๓๗	โรงเรียนวัดเขาฮ่องชัย	๑	๘	๙
๓๘	โรงเรียนบ้านวังหิน	๑	๒	๓
๓๙	โรงเรียนบ้านวังพง	๑	๔	๕
๔๐	โรงเรียนบ้านห้วยโคก	๑	๔	๕

๔๑	โรงเรียนบ้านคลองตะขาบ	๑	๒	๓
๔๒	โรงเรียนบ้านหนองแกเชียงราย	๑	๓	๔
๔๓	โรงเรียนบ้านเขาน้ำโจน	๑	๖	๗
๔๔	โรงเรียนบ้านตะกรุด	๑	๓	๔
๔๕	โรงเรียนบ้านคลองโป่ง	๑	๓	๔
๔๖	โรงเรียนบ้านน้ำวัง	๑	๒	๓
๔๗	โรงเรียนบ้านหนองอาสา	๑	๕	๖
๔๘	โรงเรียนสง่ารวมราษฎร์	๑	๔	๕
๔๙	โรงเรียนบ้านบุงฝาง	๑	๕	๖
๕๐	โรงเรียนอนุบาลลานสัก	๑	๓๕	๓๖
	รวม	๕๐	๓๘๔	๔๑๔

๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ปกรณวิทเขาวลิตได้ศึกษาเรื่อง “การดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดกลุ่มโรงเรียนการกุศลของวัด ในพระพุทธศาสนา จังหวัดนครศรีธรรมราช” ผลการวิจัย พบว่า การดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดกลุ่มโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา จังหวัดนครศรีธรรมราช กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาคือ ผู้อำนวยการโรงเรียน จำนวน ๙ คน ครูผู้สอน จำนวน ๒๕๐ คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสอบถาม ๑ ชุด สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์คือค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และทดสอบค่า T-test และ F-test ผลการวิจัยพบว่า ๑. การดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดกลุ่มโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา จังหวัดนครศรีธรรมราช ทั้งภาพรวมและรายด้านมีการดำเนินงานในการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ๒. ความแตกต่างของการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดกลุ่มโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา จังหวัดนครศรีธรรมราช จำแนกตามวุฒิการศึกษา มีการดำเนินงานในการปฏิบัติทั้งภาพรวมและรายด้านไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ความแตกต่างของการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดกลุ่มโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา จังหวัดนครศรีธรรมราช จำแนกตามประสบการณ์การทำงาน มีการดำเนินงานในการปฏิบัติโดยภาพรวมไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ สำหรับรายด้านพบว่าไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ยกเว้นด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิตมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ โดยเมื่อทดสอบเพื่อเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยรายคู่ด้วยค่าสถิติ LSD ที่ระดับนัยสำคัญ ๐.๐๕ พบว่าประสบการณ์การทำงานที่ความแตกต่างต่อการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดกลุ่มโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา

จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยประสบการณ์การทำงานต่ำกว่า ๕ ปี และประสบการณ์การทำงาน ๑๐ ปีขึ้นไปแตกต่างกัน^{๑๑๙}

ภัทรินญา เดชาวัตธนโชติได้ศึกษาเรื่อง “การสังเคราะห์งานวิจัยโรงเรียนวิถีพุทธ” ผลการวิจัย พบว่า งานวิจัยส่วนใหญ่เป็นวิทยานิพนธ์ระดับมหาบัณฑิต ประชากรกลุ่มตัวอย่างของการวิจัยที่ใช้มากที่สุดคือ ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอน เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถามสถิติที่ใช้ส่วนใหญ่คือค่าเฉลี่ยและค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน ด้านการดำเนินงานของโรงเรียนวิถีพุทธ พบว่าโรงเรียนวิถีพุทธกำหนดให้สถานศึกษามีบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมเอื้อต่อการเรียนรู้ เพื่อให้นักเรียนเรียนได้อย่างมีความสุข โรงเรียนมีการจัดกิจกรรมไหว้พระสวดมนต์และปฏิบัติสมาธิเป็นกิจกรรมพื้นฐานการเรียนการสอนครูนำนักเรียนไปเรียนรู้ที่วัดหรือศาสนาสถานที่ใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ประจำของโรงเรียนอย่างต่อเนื่อง มีการส่งเสริมในการปฏิบัติกิจกรรมกับผู้ที่เกี่ยวข้องและมีการร่วมมือระหว่างบ้าน วัด และโรงเรียน ด้านปัญหาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ พบว่าโรงเรียนขาดงบประมาณในการสนับสนุนกิจกรรมสร้างสรรค์ ทำให้ไม่สามารถดำเนินการได้ต่อเนื่อง ขาดการประชาสัมพันธ์สร้างความเข้าใจกับผู้ปกครอง และความร่วมมือระหว่างบ้าน วัดและโรงเรียน การผลิตสื่อการสอนขาดความน่าสนใจ เนื่องจากครูขาดความเข้าใจและความชำนาญในการถ่ายทอดกิจกรรมทางศาสนา โรงเรียนไม่จัดกิจกรรมพัฒนาบุคลากรด้านวิถีพุทธ ทำให้บุคลากรขาดความเข้าใจการดูแลและรับผิดชอบพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธควรมีการพัฒนาภูมิทัศน์ของสถานศึกษาให้มีคุณภาพ มีการจัดกิจกรรมให้เหมาะสมกับผู้เรียน ส่งเสริมให้นักเรียนมีการศึกษาหลักสูตรและความรู้ทางพระพุทธศาสนา มีการผลิตสื่อประกอบการเรียนการสอนให้ทันสมัยและน่าสนใจ ส่งเสริมให้ผู้เกี่ยวข้องคือ ผู้บริหาร ครู นักเรียน ผู้ปกครอง เข้าใจในหลักการศึกษิตตามแนววิถีพุทธและสร้างสรรค์ความร่วมมือตามหลักบวรคือบ้าน วัดและโรงเรียน การวิจัยโรงเรียนวิถีพุทธในลำดับต่อไปควรมีการวิจัยเชิงคุณภาพเกี่ยวกับรูปแบบการบริหารสถานศึกษาที่สอดคล้องกับบริบทของสถานศึกษานั้น และควรมีการประเมินผลการดำเนินงานเพื่อนำมาใช้ในการวางแผนพัฒนาการบริหารโรงเรียนให้ประสานความร่วมมือระหว่างบ้าน วัดและโรงเรียน เพื่อให้เกิดความร่วมมือในการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมของนักเรียนต่อไป^{๑๒๐}

สุพรรณณี แก้วจันทร์ ได้ศึกษาเรื่อง “การบริหารโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๔๒” ผลการวิจัย พบว่า บริหารและครูมีความคิดเห็นต่อบริบทการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๔๒ ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๔.๑๒$) เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละด้าน พบว่า อยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาอีกว่า ด้านกิจกรรมพื้นฐานชีวิต ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์อยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อศึกษาความคิดเห็นของผู้บริหารและครูต่อการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๔๒ พบว่า เพศ,อายุ,วุฒิการศึกษา,ตำแหน่ง และ

^{๑๑๙} ปกรณ์วิทเชาวลิต, “การดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดกลุ่มโรงเรียนการกุศลของวัด ในพระพุทธศาสนา จังหวัดนครศรีธรรมราช”, วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, ๒๕๕๕).

^{๑๒๐} ภัทรินญา เดชาวัตธนโชติ, “การสังเคราะห์งานวิจัยโรงเรียนวิถีพุทธ”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต (การบริหารการศึกษา), (บัณฑิตวิทยาลัย:มหาวิทยาลัยเนชั่น, ๒๕๕๕).

ระยะเวลาการดำรงตำแหน่ง ก็พบว่าไม่แตกต่างกันตามนัยสำคัญทางสถิติที่ .๐๕ จึงปฏิเสธสมมติฐาน และยิ่งพบว่าแตกต่างกัน ยอมรับสมมติฐานการวิจัย เฉพาะสถานภาพส่วนบุคคล ดังนี้ อายุ คือ ด้านการบริหารจัดการ ก็พบว่าแตกต่างกันตามนัยสำคัญทางสถิติที่ .๐๑ และด้านกิจกรรมพื้นฐานชีวิต ก็พบว่าแตกต่างกันตามนัยสำคัญทางสถิติที่ .๐๕จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้และวุฒิการศึกษา คือ ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ ก็พบว่า ก็พบว่าแตกต่างกันตามนัยสำคัญทางสถิติที่ .๐๕ จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ และตำแหน่ง คือ ด้านกายภาพและด้านการบริหารจัดการ ก็พบว่า แตกต่างกันตามนัยสำคัญทางสถิติที่ .๐๑ จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ และด้านระยะเวลาการดำรงตำแหน่ง คือ ด้านกายภาพ ก็พบว่า แตกต่างกันตามนัยสำคัญทางสถิติที่ .๐๑และด้านการเรียนการสอน ด้านกิจกรรมพื้นฐานชีวิต ก็พบว่าแตกต่างกันตามนัยสำคัญทางสถิติที่ .๐๕จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้

แนวทางต้นแบบการประยุกต์ใช้การบริหารโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๔๒ พบว่าการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธนั้น บุคลากรเป็นผู้ปฏิบัติงานทั้งงานในหน้าที่ และภารกิจที่ใด+รับมอบหมาย โดยอาศัยกรอบการปฏิบัติงานตามหลักการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธ เมื่อผ่านกรอบการปฏิบัติ เรียบร้อยแล้ว จะเข้าสู่กระบวนการวิเคราะห์ โดยขั้นตอนนี้จะเป็นการบริหารซึ่ง หมายถึงการตรวจรูปแบบ วัตถุประสงค์ ผลที่คาดว่าจะได้รับ และประโยชน์ของการดำเนินงานหากผลที่ได้รับผ่านทุกหลักเกณฑ์และคุ่มค่าต่อการปฏิบัติ ก็ให้นำผลงานที่ได้รับไปประยุกต์และพัฒนาให้ใช้งานได้จริง ให้เกิดผลจริง ตรงกันข้ามหากผ่านขั้นตอนการวิเคราะห์งานแล้ว ผลที่ได้ไม่คุ่มค่ากับการปฏิบัติ บุคลากรก็ต้องนำงานกลับมาปรับปรุง/แก้ไขเพื่อทบทวนหาข้อผิดพลาด โดยผ่านกรอบการดำเนินงาน ทำเช่นนี้จนกว่าผลลัพธ์นั้นจะออกมามีประสิทธิภาพ เอื้ออำนวยต่อการปฏิบัติงานจริง อนึ่งหากบุคลากรใช้ความละเอียดอ่อนในการปฏิบัติงานอย่างมีสติ ผลงานที่ได้รับก็จะประสบความสำเร็จมีประสิทธิภาพอย่างแน่นอน และยังยืน ทั้งนี้ ความมีประสิทธิภาพที่เกิดแก่ตัวบุคลากรก็จะเป็นเสมือนตัวชี้วัดที่ส่งผลให้การบริหารโรงเรียนวิถีพุทธในสถานศึกษา อย่างมีประสิทธิภาพ^{๑๒๑}

พระสํารอง สณญูโต (แสงทอง) ได้ศึกษาเรื่อง “ศึกษารูปแบบการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนวิถีพุทธกรณีศึกษาโรงเรียนบ้านบ่อ ตำบลบ้านดง อำเภออุบลรัตน์ จังหวัดขอนแก่น” ผลการวิจัย พบว่า การจัดรูปแบบการเรียนรู้ของโรงเรียนวิถีพุทธนั้น เน้นด้านไตรสิกขาเป็นหลัก ในการฝึกฝนอบรม เพื่อพัฒนาการทั้งสามมิติ คือ ด้านปัญญา เป็นเรื่องความรู้ ความเข้าใจ แนวคิด ค่านิยมที่ถูกต้องทำให้สามารถแก้ไขปัญหา สร้างสรรค์ต่างๆ ได้สำเร็จผลตามที่มุ่งหมาย ประสานเป็นองค์รวมที่ชัดเจน ด้านศีล การควบคุมพฤติกรรม ทางกาย ทางวาจาให้อยู่ในกรอบ สอดคล้องกับความรู้ความเข้าใจให้มีชีวิตสุจริตและเกื้อกูล ด้านจิต เป็นการพัฒนาจิตให้มีสมาธิ และปัญญาสูงขึ้น ใ้รู้คิดเข้าใจมองเห็นตามจริงการดำเนินงานตามหลักสูตรสถานศึกษาของโรงเรียนบ้านบ่อ ได้ดำเนินการจัดทำหลักสูตรตามวิถีพุทธ โดยจัดการเรียนรู้ด้วยการบูรณาการหลักธรรม ด้านความรู้ คุณธรรม จริยธรรม มีการฝึกปฏิบัติธรรมที่เหมาะสมกับนักเรียนด้วยวิธีการเรียนรู้ที่หลากหลายเพื่อ

^{๑๒๑} สุพรรณณี แก้วจันทร์, “การบริหารโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๔๒”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาการบริหารการศึกษา), (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

“ส่งเสริมการกิน อยู่ ดู ฟังเป็น” และโรงเรียนบ้านบ่อยังจัดสภาพแวดล้อมของสถานศึกษาให้เหมาะสมและพัฒนาผู้เรียนตามหลักไตรสิกขา มีการประเมินผลและการดำเนินการเสริมหลักสูตรสถานศึกษา จัดกิจกรรมเสริมเนื้อหาตามหลักสูตรอย่างต่อเนื่อง และดำเนินกิจกรรมอื่นๆ ที่สอดคล้องกับโรงเรียนวิถีพุทธ^{๑๒๒}

รศมี พัฒนสระคู ได้ศึกษาเรื่อง“โรงเรียนวิถีพุทธ: การพัฒนารูปแบบการบริหารงานพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียนในภาคอีสาน๑” ผลการศึกษาพบว่า “ความเป็นมาของโรงเรียนวิถีพุทธในภาคอีสานพบว่า กระทรวงศึกษาธิการ ได้เริ่มโครงการโรงเรียนวิถีพุทธตั้งแต่ปี พุทธศักราช ๒๕๔๖ และเปิดโอกาสให้โรงเรียนสมัครเข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิถีพุทธด้วยความสมัครใจ โรงเรียนมัธยมศึกษาในพื้นที่ศึกษาภาคอีสาน ได้สมัครเข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิถีพุทธตั้งแต่ปีการศึกษา ๒๕๔๘ เป็นต้นมาโดยมุ่งหวังให้เด็กและเยาวชนได้พัฒนาศักยภาพตนเองและดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข ตามวิถีชีวิตของชาวไทยที่ได้รับการกล่อมเกลาคำสอนของพระพุทธศาสนา และโรงเรียนได้ดำเนินงานตามแนวทางโรงเรียนวิถีพุทธมาโดยตลอดจนถึงปัจจุบัน การศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาของการบริหารงานพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียนโรงเรียนวิถีพุทธในภาคอีสาน พบว่าโรงเรียนได้จัดทำแผนปฏิบัติการประจำปีเพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียน โดยจัดสภาพองค์ประกอบการเรียนรู้ให้นักเรียนทั้ง ๕ ด้าน คือ

ด้านกายภาพ ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต ด้านการเรียนการสอน ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์และการบริหารจัดการ ตามแนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ โรงเรียนส่วนใหญ่ได้มอบหมายการดำเนินงานให้กลุ่มบริหารงานวิชาการควบคุมดูแล และมอบหมายให้กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษาศาสนา และวัฒนธรรมเป็นผู้รับผิดชอบโครงการ ส่วนปัญหาของการบริหารงานพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียน พบว่า การจัดสภาพและองค์ประกอบการเรียนรู้รอบด้าน เพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียนทั้ง ๕ ด้าน ยังไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร เพราะงบประมาณสนับสนุนไม่เพียงพอการนิเทศติดตามและประเมินผลการดำเนินงานไม่ต่อเนื่อง ขาดกระบวนการประสานงานที่ดี ระหว่างครู นักเรียน และผู้ปกครอง การจัดทำระบบสารสนเทศของโรงเรียนไม่เป็นปัจจุบัน นักเรียนส่วนใหญ่ขาดความตระหนักในการเข้าร่วมกิจกรรมที่โรงเรียนจัดขึ้นการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ระหว่าง บ้าน วัด โรงเรียน ยังไม่เข้มแข็ง เครือข่ายมีส่วนร่วมในการดำเนินงานน้อยการศึกษาการพัฒนารูปแบบการบริหารงานพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียนโรงเรียนวิถีพุทธในภาคอีสาน พบว่า การพัฒนารูปแบบการบริหารงานพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียนโรงเรียนวิถีพุทธในภาคอีสาน ประกอบด้วย

๑) การเตรียมการ เป็นการเตรียมการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียนโดยหาที่ปรึกษา หาแหล่งศึกษาเอกสารข้อมูลต่างๆ จัดเตรียมบุคลากร ครูนักเรียน คณะกรรมการสถานศึกษา ผู้ปกครอง ชุมชน การกำหนดวิสัยทัศน์ เป้าหมายพันธกิจ และจัดทำแผนการดำเนินงานให้ชัดเจน

^{๑๒๒} พระสารอง สมญูโต (แสงทอง), “ศึกษารูปแบบการเรียนรู้อตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนวิถีพุทธกรณีศึกษาโรงเรียนบ้านบ่อ ตำบลบ้านดง อำเภออุบลรัตน์ จังหวัดขอนแก่น”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสนศาสดมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา), (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

๒) การจัดสภาพและองค์ประกอบ เป็นการ จัดสภาพของโรงเรียนให้เหมาะสมกับการเรียนรู้รอบด้านทั้ง ๕ ด้าน ประกอบด้วย ด้านกายภาพ ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต ด้านการเรียนการสอน ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ และด้านการบริหารจัดการ โดยใช้หลักการบริหารจัดการของ Luther H. Gulick และ Lyndall Urwick (POSDCoRB)

๓) การพัฒนาตามหลักไตรสิกขา เป็นการ จัดกิจกรรมพัฒนากายความประพฤติ จิตใจ ปัญญา ของนักเรียนและบุคลากร

๔) การดูแลสนับสนุนใกล้ชิด

๕) การปรับปรุงและพัฒนาต่อเนื่อง

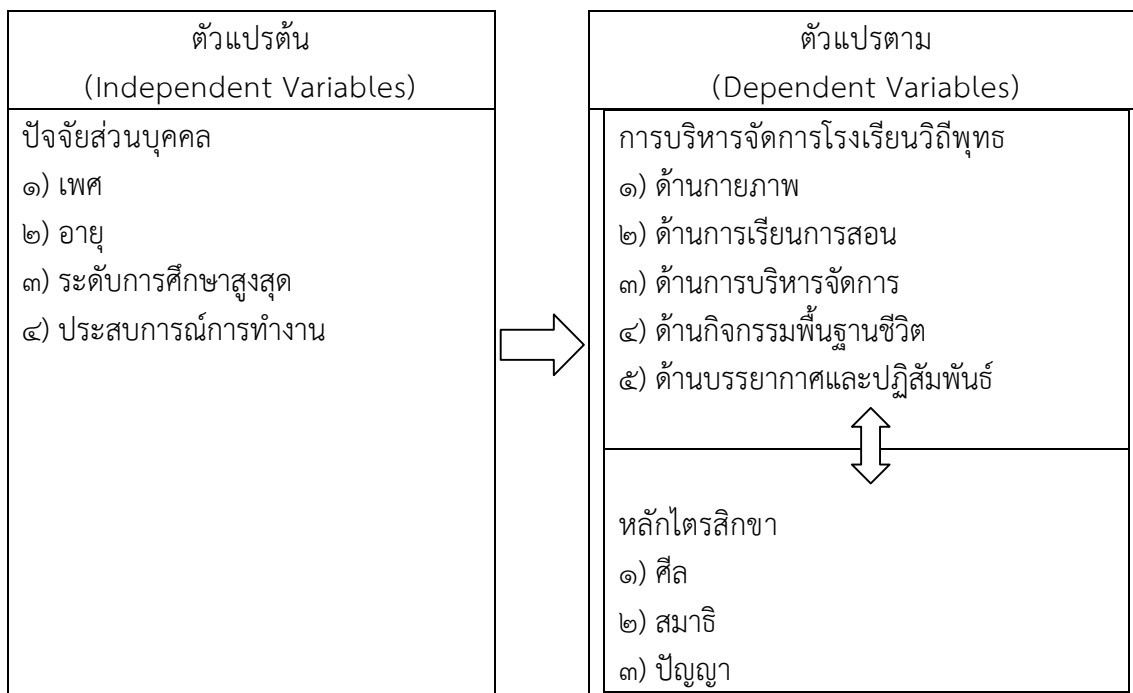
๖) การประเมินผลและเผยแพร่ผลการดำเนินงาน

สรุป การบริหารจัดการโรงเรียนวิถิพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา ต้องจัดสภาพและองค์ประกอบ การเรียนรู้รอบด้านให้ครบทุกด้าน จัดกิจกรรมที่หลากหลายต่อเนื่องที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตนักเรียน และให้เครือข่ายบ้าน วัด โรงเรียน มีส่วนร่วมในการบริหารร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมแก้ปัญหา และร่วมรับผิดชอบ^{๑๒๓}

^{๑๒๓} รัศมี พัฒนสาระคุ, “โรงเรียนวิถิพุทธ: การพัฒนารูปแบบการบริหารงานพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมเรียนในภาคอีสาน”, วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวัฒนธรรมศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๖), (บทคัดย่อ).

๒.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา เพื่อนำมาสรุปเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

ภาพที่ ๒.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา” นี้ เป็นงานวิจัยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้ ๑) เพื่อศึกษาสภาพการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา ๒) เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ๓) เพื่อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา” นี้ ผู้วิจัยได้ออกแบบการดำเนินการวิจัย ดังนี้

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา” ผู้วิจัยได้ศึกษาวิจัย แบ่งเป็น ๒ ขั้นตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ วิธีวิจัยเชิงปริมาณ

๑. ผู้ศึกษาทำการศึกษาเอกสาร รวบรวมข้อมูล วิเคราะห์เอกสาร ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และรายงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธสังกัดเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา โดยการวิเคราะห์เนื้อหา เพื่อให้ได้กรอบแนวคิดในการศึกษา

๒. นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษา มาวิเคราะห์ สังเคราะห์ แล้วพัฒนาเป็นเครื่องมือในการทำวิจัย ได้แก่ แบบสอบถาม เพื่อสำรวจระดับสภาพการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธสังกัดเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา

๓. นำแบบสอบถามหรือเครื่องมือที่สร้างเสร็จเรียบร้อยแล้ว มาให้ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๕ ท่าน ตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ เป็นการหาความตรงเชิงโครงสร้าง ใช้เทคนิควิธีการวัดดัชนีความสอดคล้องของข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ (item objective congruence index : IOC) ตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหาและลักษณะการใช้ภาษา ผู้ศึกษานำมาปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำ

๔. นำเครื่องมือที่ผ่านการแก้ไขปรับปรุงแล้ว มาทดลองใช้กับกลุ่มทดลอง(try out) โดยผู้ศึกษานำแบบสอบถามไปทดลองใช้กับกลุ่มประชากรที่เป็นผู้บริหาร ครู ของสถานศึกษาในโรงเรียนวิถิพุทธ สังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๑ ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างในการศึกษา จำนวน ๓๐ คน แล้วนำมาวิเคราะห์หาค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามโดยใช้วิธีของครอนบาค (Cronbach)

๕. สํารวจความคิดเห็นระดับสภาพการบริหารจัดการโรงเรียนวิถิพุทธสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขาโดยส่งแบบสอบถามให้ผู้บริหาร ครูของสถานศึกษาในโรงเรียนวิถิพุทธสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒รวมทั้งสิ้นจำนวน ๒๐๔ คน ตอบแบบสอบถาม แล้วรวบรวมข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปนำมาสรุปเป็นข้อมูลในการบริหารจัดการโรงเรียนวิถิพุทธสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถาม ในตอนที่ ๑ ของแบบสอบถาม ซึ่งได้จากการศึกษา วิเคราะห์ สังเคราะห์ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และนำมากำหนดเป็นข้อคำถาม

ตอนที่ ๒การเก็บรวบรวมการวิจัยเชิงคุณภาพ

๑. ศึกษาข้อมูล เอกสาร งานวิจัยเกี่ยวกับการบริหารจัดการโรงเรียนวิถิพุทธสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขามาสร้างแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างเกี่ยวกับการบริหารจัดการโรงเรียนวิถิพุทธสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา

๒. สัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน ๕ รูป/คน แบบเจาะจง ที่มีความรู้เป็นอย่างดีเกี่ยวกับการบริหารโรงเรียนวิถิพุทธ ตามหลักไตรสิกขา และศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการบริหารจัดการโรงเรียนวิถิพุทธสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา

๓. วิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) หาลักษณะร่วม (Common character) และข้อสรุปร่วม (Common Conclusion)

๔.) นำผลการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ และจากแบบการสัมภาษณ์ นำมาศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการบริหารจัดการโรงเรียนวิถิพุทธสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา

๕. เสนอแนะเกี่ยวกับการบริหารจัดการโรงเรียนวิถิพุทธสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา แล้วนำมาปรับปรุง แก้ไขให้สมบูรณ์

๓.๒ ขอบเขตด้านประชากรกลุ่มตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๓.๒.๑ ขอบเขตด้านประชากร

๑. ประชากรที่ใช้ในการวิจัย

ประชากรที่ใช้วิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้บริหาร ในโครงการโรงเรียนวิถิพุทธสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ในปีการศึกษา ๒๕๖๐ จำนวน ๔๑๔ คน

๒. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้เป็นผู้บริหารสถานศึกษาในโครงการโรงเรียนวิถิพุทธสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ โดยผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ จากการคำนวณหาขนาดของกลุ่มอย่าง โดยใช้สูตรของ Taro Yamane โดยจำแนกออกเป็น ๒ กลุ่ม ได้แก่ ผู้บริหาร และครู ในปีการศึกษา ๒๕๖๐ จำนวน ๒๐๔ คนซึ่งใช้ระดับความคลาดเคลื่อนที่ ๐.๐๕ ดังนี้

จากการคำนวณหาขนาดของกลุ่มอย่างโดยวิธีการสุ่มแบบง่าย(Simple Random Sampling) โดยใช้สูตรของ Taro Yamane^๑

$$n = \frac{N}{1 + N(e)^2}$$

โดย N = จำนวนประชากรทั้งหมด
 e = ความคลาดเคลื่อนที่ยอมรับได้
 n = จำนวนกลุ่มตัวอย่าง
 ประชากรทั้งหมด ๔๓๔ คน เมื่อแทนค่าในสูตรจะได้ดังนี้

$$n = \frac{414}{1 + 414(0.05)^2}$$

$$n = \frac{414}{1 + 1.035}$$

$$n = \frac{414}{2.035}$$

$$n = 204$$

เพราะฉะนั้นจำนวนกลุ่มตัวอย่าง เท่ากับ ๒๐๔คน

วิธีการสุ่มกลุ่มตัวอย่าง(Sampling) การสุ่มกลุ่มตัวอย่างใช้หลักการโดยวิธีการสุ่มแบบง่าย(Simple Random Sampling)จากการสุ่มตัวอย่างจากผู้บริหาร และครูในโรงเรียนวิถิพุทธสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามสัดส่วนของประชากร ดังตารางที่ ๓.๑

^๑ธานีรินทร์ ศิลป์จารุ, การวิเคราะห์และวิจัยข้อมูลทางสถิติด้วย SPSS, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร: บิสซิเนสอาร์แอนด์ดี, ๒๕๕๑), หน้า ๔๕.

ตารางที่ ๓.๑ ประชากรกลุ่มตัวอย่างของโรงเรียนวิสุทธิพุทธสังกตเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒

ที่	ประชากร		กลุ่มตัวอย่าง	
	ผู้บริหาร	ครู	ผู้บริหาร	ครู
	๕๐	๓๖๔	๒๕	๑๗๙
	๔๑๔		๒๐๔	

๓.กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน ๕ รูป/คน โดยใช้การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) โดยเริ่มจากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการบริหารจัดการโรงเรียนวิสุทธิพุทธสังกตเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา ซึ่งผู้วิจัยได้จะดำเนินการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิเหล่านั้นด้วยตัวเอง โดยกำหนดเกณฑ์คุณสมบัติในการคัดเลือกผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้กำหนดคุณสมบัติไว้ ดังนี้

- ๑) เป็นผู้ที่จบการศึกษาระดับปริญญาโทขึ้นไป
- ๒) เป็นผู้นักวิชาการศึกษาทางพระพุทธศาสนาหรือศึกษาทางด้านปรัชญาทางพระพุทธศาสนา
- ๓) เป็นผู้มีความรู้ด้านหลักการบริหารการศึกษา
- ๔) เป็นผู้ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารการศึกษาในสถาบันต่างๆ โดยอยู่ในวงการวิชาการทางการศึกษาหรือทางพระพุทธศาสนา
- ๕) เป็นผู้ที่มีผลงานเป็นที่ประจักษ์ทั้งพระพุทธศาสนาและทางการศึกษา หรืออย่างใดอย่างหนึ่ง
- ๖) เป็นผู้ที่มีประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่เกี่ยวกับการบริหารการศึกษามากกว่า ๕ ปี
- ๘) เป็นผู้ไม่มีอคติในการที่จะให้ข้อมูลทั้งทางด้านพระพุทธศาสนาและด้านการศึกษา

จากเกณฑ์ในการคัดเลือกผู้ทรงคุณวุฒินี้ นั้น ผู้ทรงคุณวุฒิจะต้องมีคุณสมบัติตามที่กำหนด

ตารางที่ ๓.๒ รายชื่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ที่	ชื่อ- นามสกุล	ตำแหน่ง	สัมภาษณ์
๑	พระครูอุทัยสุทธิคุณ (บัญชาการ ปรีสุทโธ)	เจ้าคณะอำเภอบ้านไร่	๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑
๒	นางสาวยุวดี รัตนสารี	โรงเรียนวัดทัพคล้าย	๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑
๓	นายณัฐณรงค์ จิตติวรรณนะ	ผู้อำนวยการโรงเรียนอนุบาลบ้านไร่	๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑
๔	นายไพบุลย์ ทั้งรีน	ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านซับสุราษฎร์	๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.
๕	นายวิเชียร จันทร์	ศึกษานิเทศก์ สพป.อุทัยธานี เขต ๒	๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยครั้งนี้ เป็นแบบสอบถาม ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากการศึกษาวิเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเป็นเครื่องมือที่ผู้วิจัยได้ดัดแปลงและพัฒนาให้เหมาะสมกับการศึกษาในครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้เครื่องมือ ๒ ประเภท คือ แบบสอบถามความคิดเห็น (Questionnaires) และการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากการศึกษาวิเคราะห์เอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องและสังเคราะห์จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ โดยมีขั้นตอนการสร้างและการตรวจสอบเครื่องมือ ดังนี้

๑. ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ

แบบสอบถาม

๑.ศึกษา หลักการ ทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา จากเอกสารและผลงานการวิจัยที่เคยมีผู้ดำเนินการวิจัยเอาไว้

๒.กำหนดกรอบแนวคิดในการสร้างเครื่องมือการวิจัย

๓.กำหนดวัตถุประสงค์ในการสร้างเครื่องมือการวิจัยโดยขอคำปรึกษาจากอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

๔.สร้างเครื่องมือ

๕.นำเสนอร่างเครื่องมือการวิจัยเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และขอหนังสือจากศูนย์บัณฑิตศึกษาวิทยาลัยสงฆ์วังน้อยถึงผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบและปรับปรุงแก้ไข

๖.นำเครื่องมือการวิจัยไปทดลองใช้กับประชากรที่มีลักษณะคล้ายกับกลุ่มตัวอย่างเพื่อหาสัมประสิทธิ์ความเที่ยงตรงของเครื่องมือ

๗.ปรับปรุงแก้ไข

๘.จัดพิมพ์แบบสอบถามฉบับสมบูรณ์และนำไปใช้จริงเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลกับ

กลุ่มตัวอย่าง

แบบสัมภาษณ์ (Interview)

ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์ (Interview)^๒ โดยสร้างแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) เกี่ยวกับการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขาโดยการสร้างแบบสัมภาษณ์ขึ้นเพื่อสัมภาษณ์เฉพาะกลุ่มผู้บริหารกลุ่มนักวิชาการทางพุทธศาสนาจำนวน ๕ รูป/คน

๒.ลักษณะของเครื่องมือ

ลักษณะของเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) เพื่อใช้เก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยโดยแบ่งออกเป็น ๓ ตอนดังนี้

^๒ J. Ritchie and J. Lewis, Qualitative Research Practice, (London: Sage, /2003), pp. 109-137.

ตอนที่ ๑ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามได้แก่ผู้บริหาร และครู ในสถานศึกษาของโรงเรียนวิถิพุทธซึ่งมีลักษณะเป็นแบบตรวจรายการ (Check List)

ตอนที่ ๒ เป็นแบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการโรงเรียนวิถิพุทธสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขาโดยใช้แบบสอบถามชนิดเลือกตอบ ซึ่งมีลักษณะเป็นมาตราส่วนประเมินค่า (Numerical Rating scale)^๓ มี ๕ ระดับ โดยกำหนดความมากน้อยของระดับการปฏิบัติ ดังนี้

๕	หมายถึง	มีผลการปฏิบัติ อยู่ในระดับมากที่สุด
๔	หมายถึง	มีผลการปฏิบัติ อยู่ในระดับมาก
๓	หมายถึง	มีผลการปฏิบัติ อยู่ในระดับปานกลาง
๒	หมายถึง	มีผลการปฏิบัติ อยู่ในระดับน้อย
๑	หมายถึง	มีผลการปฏิบัติ อยู่ในระดับน้อยที่สุด

การตรวจสอบความเที่ยงตรงและความน่าเชื่อถือผู้ศึกษาได้แจกแบบสอบถามครูที่มีคุณสมบัติใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่างที่จะทำการศึกษาจำนวน ๓๐ คน เพื่อทดสอบว่าผู้ตอบแบบสอบถามเข้าใจคำถามในแบบสอบถามอย่างชัดเจนหรือไม่เมื่อมีข้อบกพร่องก็จะได้ทำการแก้ไขให้ถูกต้องแล้วจึงนำแบบสอบถามแจกให้กับกลุ่มตัวอย่างที่จะทำการศึกษาดังที่ได้กำหนดไว้แล้วในส่วนของกลุ่มตัวอย่างที่ทำการศึกษา

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะแนวทางเกี่ยวกับการบริหารจัดการโรงเรียนวิถิพุทธสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา ซึ่งมีลักษณะเป็นแบบสอบถามปลายเปิด (Open ended Questionnaire)

๓. การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ

ในการหาคุณภาพของเครื่องมือผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

นำแบบสอบถามที่สร้างเสร็จ เสนอประธานและกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เพื่อขอความเห็นชอบและนำเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ แล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสม จำนวน ๕ รูป/คน เพื่อพิจารณาการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือทั้งในด้านเนื้อหาสาระ และโครงสร้างของคำถาม

ในการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือที่สร้างขึ้นมาเพื่อการศึกษาวิจัยนั้น ผู้วิจัยได้ดำเนินการทดสอบเครื่องมือโดยการทดสอบหาความเที่ยงตรง (Validity) และทดสอบหาความเชื่อมั่น (Reliability) ตามขั้นตอนดังนี้

๑) การทดสอบหาความเที่ยงตรง (Validity) โดยผู้วิจัยได้นำร่างแบบสอบถามที่สร้างขึ้น ไปให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน ๕ รูป/คน ซึ่งประกอบด้วยคณาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการวิจัยในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และผู้อำนวยการโรงเรียน ช่วยตรวจสอบความถูกต้องครอบคลุม และแก้ไขปรับปรุงให้เกิดความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) ซึ่งผู้เชี่ยวชาญประกอบด้วย

^๓บุญชม ศรีสะอาด, การวิจัยเบื้องต้น, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สุวีริยาสาส์น, ๒๕๓๕), หน้า ๙๙-๑๐๐.

ตารางที่ ๓.๓ รายนามผู้ทรงคุณวุฒิตรวจเครื่องมือในการวิจัย

ที่	นามผู้ทรงคุณวุฒิ	ตำแหน่ง / หน่วยงาน
๑	พระมหาอุดร อุตตโร, ดร.	อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๒	ผศ.ดร.วิรัช จงอยู่สุข	อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๓	ร.ศ.ดร.ประเทือง ภูมิภัทราคม	อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๔	นายไพบุลย์ ทังรีน	ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านซบสุราษฎร์
๕	นายวิวัฒน์ แดงสกุล	ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านหุซ้าง

ผู้วิจัยได้นำเครื่องมือที่สร้างขึ้น มาหาค่าดัชนีความสอดคล้องตามวัตถุประสงค์รายข้อ (Index of Item – Objective Congruence) : IOC ซึ่งค่า IOC มีค่า ๐.๖๐ - ๑.๐๐ ขึ้นไปจึงจะแปลผลว่าใช้ได้ ซึ่งการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมีผลการหาค่าดัชนีความสอดคล้องของแบบสอบถามโดยหาค่าดัชนีความสอดคล้องตามวัตถุประสงค์รายข้อ (Index of Item-Objective Congruent : IOC) นำเครื่องมือที่สร้างขึ้นไปตรวจหาความตรง และความเที่ยง เพื่อให้เครื่องเพื่อการวิจัยมีคุณภาพ มีขั้นตอนดังนี้^๔

๒) การหาความตรงตามเนื้อหาของเครื่องมือ(Content validity) โดยใช้สูตร IOC (Index of Congruence : ดัชนีความสอดคล้อง) ด้วยการนำเครื่องมือการวิจัยที่สร้างขึ้นไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๕ ท่าน พิจารณาลงความเห็น และให้คะแนนดังนี้

ให้คะแนน +๑ เมื่อแน่ใจว่าข้อความนั้นวัดคุณลักษณะตรงตามนิยาม

ให้คะแนน ๐ เมื่อไม่แน่ใจว่าข้อความนั้นวัดคุณลักษณะตรงตามนิยาม

ให้คะแนน - ๑ เมื่อแน่ใจว่าข้อความนั้นไม่ได้วัดคุณลักษณะตรงตามนิยาม

คำนวณหาค่า IOC โดยใช้สูตร ดังนี้

$$\text{สูตร IOC} = \frac{\sum R}{N}$$

IOC แทน ดัชนีความสอดคล้อง

$\sum R$ แทน ผลรวมของความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญทั้งหมด

N แทน จำนวนผู้เชี่ยวชาญ

ข้อที่ใช้ได้คือ (IOC \geq ๐.๕) จากนั้นนำมาปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอของผู้ทรงคุณวุฒิ ก่อนนำไปใช้กับกลุ่มตัวอย่าง^๕

^๔พิสนุ พองศรี, วิจัยทางการศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์เทียมฝ่ายการพิมพ์, ๒๕๔๙), หน้า ๑๓๘-๑๓๙.

^๕ชูศรี วงศ์รัตน์, เทคนิคการเขียนเค้าโครงการวิจัย : แนวทางสู่ความสำเร็จ, (นนทบุรี: บริษัทไทยเนรมิตอินเตอร์โปรแกรมส์ จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๗๓-๗๔.

๓) การทดลองเครื่องมือ (Try-out)

การวิจัยครั้งนี้ได้กำหนดวิธีการทดลองเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

(๑) นำแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์เสนออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อตรวจสอบ และนำมาปรับปรุงแก้ไขให้สมบูรณ์

(๒) นำแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ที่ได้ปรับปรุงแก้ไขแล้วให้ผู้ทรงคุณวุฒิ หรือผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความเที่ยงตรง และความเหมาะสมของเนื้อหาเพื่อปรับปรุงแก้ไขให้มีความเหมาะสมมากยิ่งขึ้น

(๓) นำแบบสอบถามที่ได้ปรับปรุงแก้ไขแล้วไปหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) โดยนำไปทดลอง (Try-out) กับกลุ่มตัวอย่างบุคลากรของโรงเรียนวิถียุทธ จำนวน ๓๐ คน แล้วนำแบบสอบถามทั้ง ๕ ตอน หาค่าดังนี้

การหาค่าความเที่ยงของเครื่องมือ (Reliability) โดยใช้วิธีสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Alpha Cronbach Coefficient)^๖ ผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่ผ่านการแก้ไขปรับปรุงจากผู้เชี่ยวชาญเรียบร้อยแล้ว ไปทดสอบการใช้โดยการขออนุญาตเก็บข้อมูลตัวอย่าง (Try out) กับบุคลากร ในโรงเรียนวิถียุทธสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๑ ซึ่งมีลักษณะคล้ายคลึงกับบุคลากรที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ จำนวน ๓๐ คนเพื่อหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ของแบบสอบถาม โดยวิธีหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha-Coefficient) ตามวิธีของ ครอนบาค (Cronbach)^๗ โดยการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ค่าสัมประสิทธิ์ของความสอดคล้องรายข้อ (ตามภาคผนวก) และสัมประสิทธิ์ของความเชื่อมั่น ได้ค่าความเที่ยงทั้งฉบับแบบชนิดมาตราประมาณค่า เท่ากับ ๐.๙๖๔

$$\text{สูตร } \alpha = \frac{K}{K-1} \frac{1-\sum S_i^2}{S_x^2}$$

α แทน ค่าความเที่ยง

K แทน จำนวนข้อ

S_i^2 แทน ความแปรปรวนของแต่ละข้อ

S_x^2 แทน ความแปรปรวนรวมทั้งฉบับ

ค่าความเที่ยง มีค่าอยู่ระหว่าง -๑ ถึง +๑ แต่ค่าความเที่ยงที่ใช้ได้จะต้องเป็น + และมีค่าเข้าใกล้ ๑^๘ ค่าความเที่ยงของเครื่องมือ (Reliability)

นำแบบสอบถามที่ดำเนินการปรับปรุงแก้ไขเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เพื่อขอความเห็นชอบและจัดพิมพ์แบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ เพื่อใช้แจกจ่ายให้กลุ่มตัวอย่างจริงในการศึกษาวิจัย ต่อไป

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

^๖ Lee J.Cronbach, Essential of Psychological Testing, 3rd ed., (New York: Harper & Row Publishers,1974), p.161.

^๗ บุญชม ศรีสะอาด, การวิจัยเบื้องต้น, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น, ๒๕๔๕), หน้า ๙๙.

^๘ ชูศรี วงศ์รัตน์, เทคนิคการเขียนเค้าโครงการวิจัย:แนวทางสู่ความสำเร็จ, อ่างแล้ว, หน้า ๗๕-๗๖.

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลตามขั้นตอน ดังนี้

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลแบบสอบถาม ตามขั้นตอน ดังนี้

๑. ผู้วิจัยขอหนังสืออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลจากศูนย์บัณฑิตวิทยาลัยเขตนครสวรรค์ แล้วเสนอต่อผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียน สังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ จังหวัดอุทัยธานีที่กำหนดให้เป็นกลุ่มตัวอย่างเพื่ออำนวยความสะดวกในการเก็บข้อมูลต่อไป

๒. ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยแจกแบบสอบถามกับกลุ่มตัวอย่างคือผู้บริหารและครูที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนในสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ จำนวน ๒๐๓ ชุดในการแจกแบบสอบถาม ผู้ศึกษาได้นำแบบสอบถามไปแจกและเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตัวเอง

การเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

๑. ส่งหนังสือพร้อมเอกสารขอความร่วมมือในการให้สัมภาษณ์แก่ผู้ทรงคุณวุฒิ โดยสรุปกรอบแนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา และอธิบายสาระสำคัญเพื่อการวิจัยแก่ผู้ทรงคุณวุฒิ

๒. นัดเวลาขอสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อทราบหลักการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขาจากผู้ทรงคุณวุฒิ

๓. ดำเนินการสัมภาษณ์ตามวันและเวลาที่กำหนด แล้วนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาวิเคราะห์เพื่อให้ได้ข้อสรุป

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

๑. การวิเคราะห์ข้อมูลแบบสอบถาม

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลตามลำดับ ดังนี้

๑. นำแบบสอบถามทั้งหมดมาตรวจสอบความสมบูรณ์ความถูกต้องในการตอบแบบสอบถามแล้วนำมาคัดเลือกฉบับที่สมบูรณ์เพื่อนำมาวิเคราะห์ข้อมูลโดยการบันทึกคะแนนแต่ละข้อของแต่ละคนลงในแบบลงรหัส (Coding Form)

๒. ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์

๓. การวิเคราะห์ข้อมูล

๑) ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถามวิเคราะห์โดยใช้ค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (percentage)

๒) ระดับความคิดเห็นของผู้บริหารและข้าราชการครูที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา วิเคราะห์โดยใช้ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ของคะแนนจากการตอบแบบสอบถามของผู้บริหารและข้าราชการครู ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา

๓. แปลความหมายของค่าเฉลี่ยโดยยึดเกณฑ์ดังนี้

- ค่าเฉลี่ย ๔.๕๐ - ๕.๐๐ กำหนดให้อยู่ในเกณฑ์มากที่สุด
 ค่าเฉลี่ย ๓.๕๐ - ๔.๔๙ กำหนดให้อยู่ในเกณฑ์ มาก
 ค่าเฉลี่ย ๒.๕๐ - ๓.๔๙ กำหนดให้อยู่ในเกณฑ์ปานกลาง
 ค่าเฉลี่ย ๑.๕๐ - ๒.๔๙ กำหนดให้อยู่ในเกณฑ์ น้อย
 ค่าเฉลี่ย ๑.๐๐ - ๑.๔๙ กำหนดให้อยู่ในเกณฑ์ น้อยที่สุด

๑. การเปรียบเทียบความคิดเห็นของผู้บริหารและข้าราชการครู ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาระดับประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา วิเคราะห์โดยการทดสอบค่าที (t - Test) และการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (F-test / One Way ANOVA) ในกรณีตัวแปรต้นตั้งแต่สามตัวขึ้นไป

๒. สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยใช้สถิติในการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

๑) สถิติที่ใช้ในการหาคุณภาพของเครื่องมือ

- ตรวจสอบความสอดคล้องของแบบสอบถาม ใช้สูตรดังนี้

$$IOC = \frac{\sum R}{N}$$

เมื่อ IOC คือ ค่าความสอดคล้องของเนื้อหาตรงกับขอบข่ายของเนื้อหา

$\sum R$ คือ ผลรวมความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ

N คือ จำนวนผู้เชี่ยวชาญ

โดยที่

R = +๑ เมื่อผู้เชี่ยวชาญให้ความเห็นว่าแน่ใจว่าเนื้อหาตรงกับขอบข่ายของเนื้อหาที่มีความเหมาะสม

R = ๐ เมื่อผู้เชี่ยวชาญให้ความเห็นว่าไม่แน่ใจว่าเนื้อหาตรงกับขอบข่ายของเนื้อหาที่มีความเหมาะสม

R = -๑ เมื่อผู้เชี่ยวชาญให้ความเห็นว่าแน่ใจว่าเนื้อหาตรงกับขอบข่ายของเนื้อหาไม่มีความเหมาะสม

- ตรวจสอบความเชื่อมั่นด้วยวิธีหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค

(Cronbach alpha coefficient) ใช้สูตรดังนี้

$$\alpha = \frac{n}{n-1} \left(1 - \frac{\sum S_i^2}{S_t^2} \right)$$

α คือ ค่าความสอดคล้องภายใน

n	คือ	จำนวนข้อคำถามในแบบสอบถาม
$\sum S_i^2$	คือ	ผลรวมของความแปรปรวนของคะแนนรายข้อ
S_t^2	คือ	ความแปรปรวนของคะแนนรวมทั้งฉบับ

๒) สถิติพรรณนา ใช้สูตรดังนี้

$$P = \frac{f}{N} \times 100$$

$$\bar{X} = \frac{\sum X}{N}$$

$$S.D. = \sqrt{\frac{N \sum X^2 - (\sum X)^2}{N(N-1)}}$$

เมื่อ	P	คือ	ร้อยละ
	\bar{X}	คือ	ค่าเฉลี่ย
	S.D.	คือ	ความเบี่ยงเบนมาตรฐาน
	N	คือ	ประชากรทั้งหมด

๓) การวิเคราะห์ข้อมูลแบบสัมภาษณ์

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์โดยวิธีการดังนี้

๑. นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาถอดเสียงและบันทึกเป็นข้อความ
๒. นำข้อความจากการสัมภาษณ์และการจดบันทึกมาจำแนกเป็นประเด็น และเรียบเรียงเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย
๓. วิเคราะห์คำให้สัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญตามวัตถุประสงค์การวิจัย โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis Technique) ประกอบบริบท (Context)
๔. สังเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัยและนำเสนอต่อไป

บทที่ ๔

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา” เป็นการศึกษาวิจัยโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) ศึกษาสภาพการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา ๒) เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ๓) ศึกษาข้อเสนอแนะแนวทางเกี่ยวกับการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา ผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่รวบรวมได้ จากกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๒๐๓ คน มาวิเคราะห์โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป การวิเคราะห์ข้อมูลทางสังคมศาสตร์ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลนำเสนอต่อไปนี้

๔.๑ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

๔.๒ ผลการวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา

๔.๓ ผลการเปรียบเทียบการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา

๔.๔ ข้อเสนอแนะแนวทางของการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา

๔.๕ ผลการสัมภาษณ์การบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธในโรงเรียน สังกัดเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา

๔.๖ องค์กรความรู้ที่ได้จากการวิจัย

๔.๑ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเกี่ยวกับผู้บริหาร ครู ในโรงเรียนวิถิพุทธ ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามเพศ อายุ ระดับการศึกษาสูงสุด และประสบการณ์การทำงาน รายละเอียดดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๑ แสดงจำนวน และค่าร้อยละของข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

(n=๒๐๓)

ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม		จำนวน	ร้อยละ
เพศ	ชาย	๖๒	๓๐.๕๐
	หญิง	๑๔๒	๖๙.๖๐
	รวม	๒๐๔	๑๐๐.๐๐
อายุ	ต่ำกว่า ๓๐ ปี	๔๘	๒๓.๕๓
	๓๐ - ๔๐ ปี	๕๐	๒๔.๕๑
	๔๑ - ๕๐ ปี	๕๔	๒๖.๔๗
	๕๑ ปีขึ้นไป	๕๒	๒๕.๔๙
	รวม	๒๐๔	๑๐๐.๐๐
ระดับการศึกษา	ปริญญาตรี	๑๑๙	๕๘.๓๔
	ปริญญาโท	๘๑	๓๙.๗๐
	ปริญญาเอก	๔	๑.๙๖
	รวม	๒๐๔	๑๐๐.๐๐
ประสบการณ์การทำงาน	ต่ำกว่า ๕ ปี	๔๗	๒๓.๐๔
	๕ - ๑๐ ปี	๔๔	๒๑.๕๗
	๑๑ - ๑๕ ปี	๓๔	๑๖.๖๗
	๑๖ ปีขึ้นไป	๗๙	๓๘.๗๒
	รวม	๒๐๔	๑๐๐.๐๐

จากตารางที่ ๔.๑ พบว่า ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถามเรื่อง “การบริหารจัดการโรงเรียนวิถิพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา” จำแนกได้ดังนี้

เพศ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน ๑๔๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๖๙.๖๐ และเป็นเพศชาย จำนวน ๖๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๐.๕๐

อายุ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ มีอายุอยู่ระหว่าง ๔๑ - ๕๐ ปี จำนวน ๕๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๖.๔๗ รองลงมา มีอายุระหว่าง ๕๑ ปีขึ้นไป จำนวน ๕๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๕.๔๙ รองลงมา มีอายุอยู่ระหว่าง ๓๐ - ๔๐ ปี จำนวน ๕๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๔.๕๑ และมีอายุต่ำกว่า ๓๐ ปี จำนวน ๔๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๓.๕๓

ระดับการศึกษา พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ มีการศึกษาระดับปริญญาตรี มีจำนวน ๑๑๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๘.๓๔ รองลงมา มีการศึกษาระดับปริญญาโท จำนวน ๘๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๙.๗๐ และระดับการศึกษาปริญญาเอก จำนวน ๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๑.๙๖

ประสบการณ์ทำงาน พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ มีประสบการณ์ทำงาน ๑๖ ปีขึ้นไป มีจำนวน ๗๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๘.๗๒ รองลงมา มีประสบการณ์ทำงาน ต่ำกว่า ๕ ปี มีจำนวน ๔๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๓.๐๔ รองลงมา มีประสบการณ์ทำงานอยู่ระหว่าง ๕ - ๑๐ ปี มีจำนวน ๔๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๑.๕๗ และมีประสบการณ์ทำงานอยู่ระหว่าง ๑๑ - ๑๕ ปี จำนวน ๓๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๖.๖๗

๔.๒ ผลการวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา

๔.๒.๑ ระดับการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา ทั้ง ๕ ด้าน ได้แก่ ๑) ด้านกายภาพ ๒) ด้านการเรียนการสอน ๓) ด้านการบริหารจัดการ ๔) ด้านกิจกรรมพื้นฐานชีวิต ๕) ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ แสดงด้วยค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๒ แสดงค่าเฉลี่ย (\bar{X}) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับความคิดเห็นของผู้บริหาร ครู ในโรงเรียนวิถีพุทธต่อการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา โดยภาพรวม

(n=๒๐๔)

ข้อ	การบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธตามหลักไตรสิกขา	ระดับความคิดเห็น		
		\bar{X}	S.D.	แปลผล
๑.	ด้านกายภาพตามหลักไตรสิกขา	๓.๗๖	๐.๕๔๒	มาก
๒.	ด้านการเรียนการสอนตามหลักไตรสิกขา	๓.๖๕	๐.๖๐๕	มาก
๓.	ด้านการบริหารจัดการตามหลักไตรสิกขา	๓.๖๑	๐.๖๕๓	มาก
๔.	ด้านกิจกรรมพื้นฐานชีวิตตามหลักไตรสิกขา	๓.๘๗	๐.๖๑๓	มาก
๕.	ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ตามหลักไตรสิกขา	๓.๗๘	๐.๕๗๒	มาก
	รวมเฉลี่ย	๓.๗๓	๐.๕๓๗	มาก

จากตารางที่ ๔.๒ พบว่า ผู้บริหาร ครู ในโรงเรียนวิถิพุทธมีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการโรงเรียนวิถิพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๗๓$) เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละด้านแล้ว พบว่าอยู่ในระดับมากทุกด้าน

ตารางที่ ๔.๓ แสดงค่าเฉลี่ย (\bar{X}) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับความคิดเห็นของผู้บริหาร ครู ในโรงเรียนวิถิพุทธต่อการบริหารจัดการโรงเรียนวิถิพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา ด้านกายภาพตามหลักไตรสิกขา

(n=๒๐๔)

ข้อ	การบริหารจัดการโรงเรียนวิถิพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา	ระดับความคิดเห็น		
		\bar{X}	S.D.	แปลผล
๑.	โรงเรียนได้จัดสถานที่/ห้องเรียน/วัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็นในการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับวิชาพระพุทธศาสนาอย่างพอเพียง	๓.๕๙	๐.๗๙๓	มาก
๒.	บรรยากาศโดยรอบโรงเรียนสะอาด สวยงาม และปลอดภัย	๓.๙๒	๐.๖๒๘	มาก
๓.	โรงเรียนจัดสถานที่เป็นสัดส่วนถูกสุขลักษณะ และเกิดประโยชน์ในการใช้สอย	๓.๙๔	๐.๖๖๑	มาก
๔.	การจัดทำแผนการพัฒนากายภาพตามแนววิถิพุทธ	๓.๕๖	๐.๗๑๑	มาก
๕.	จัดอาคาร สถานที่ให้เพียงพอต่อการใช้สอยและจัดแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนที่สอดคล้องเหมาะสมกับการปลูกฝังคุณธรรม	๓.๗๘	๐.๗๑๔	มาก
	รวมเฉลี่ย	๓.๗๖	๐.๕๔๒	มาก

จากตารางที่ ๔.๓ พบว่า ผู้บริหาร ครู ในโรงเรียนวิถิพุทธมีระดับความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการโรงเรียนวิถิพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา ด้านกายภาพตามหลักไตรสิกขา ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๗๖$, S.D. = ๐.๕๔๒) เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อของด้านกายภาพตามหลักไตรสิกขา พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ

ตารางที่ ๔.๔ แสดงค่าเฉลี่ย (\bar{X}) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับความเห็นของผู้บริหาร ครู ในโรงเรียนวิถิพุทธมีระดับความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการโรงเรียนวิถิพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา ด้านการเรียนการสอนตามหลักไตรสิกขา

(n = ๒๐๔)

ข้อ	การบริหารจัดการโรงเรียนวิถิพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา	ระดับความคิดเห็น		
		\bar{X}	S.D.	แปลผล
๑.	โรงเรียนจัดการเรียนการสอนที่ผสมผสานพุทธธรรมในการเรียนรู้กลุ่มสาระ	๓.๗๒	๐.๗๔๑	มาก
๒.	โรงเรียนได้กำหนดให้นักเรียนได้เรียนรู้และปฏิบัติตามแนวทางโรงเรียนวิถิพุทธ	๓.๗๙	๐.๗๑๕	มาก
๓.	มีการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนวิถิพุทธเป็นการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์และได้ความรู้	๓.๖๓	๐.๗๕๖	มาก
๔.	ส่งเสริมให้ครูมีความรู้ ความเข้าใจในการจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้	๓.๖๕	๐.๗๔๕	มาก
๕.	ส่งเสริมให้ครูสามารถผลิตสื่อประกอบการสอนพระพุทธศาสนาให้มีความทันสมัยและน่าสนใจ	๓.๔๖	๐.๗๖๖	ปานกลาง
	รวมเฉลี่ย	๓.๖๕	๐.๖๐๕	มาก

จากตารางที่ ๔.๔ พบว่า ผู้บริหาร ครู ในโรงเรียนวิถิพุทธมีระดับความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการโรงเรียนวิถิพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา ด้านการเรียนการสอนตามหลักไตรสิกขา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๖๕$, S.D. = ๐.๖๐๕) เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อของด้านการเรียนการสอนตามหลักไตรสิกขา พบว่า ข้อที่ส่งเสริมให้ครูสามารถผลิตสื่อประกอบการสอนพระพุทธศาสนาให้มีความทันสมัยและน่าสนใจ มีระดับความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการโรงเรียนวิถิพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = ๓.๔๖$, S.D. = ๐.๗๖๖) ส่วนรายข้ออื่นๆ อยู่ในระดับมากทุกข้อ

ตารางที่ ๔.๕ แสดงค่าเฉลี่ย (\bar{X}) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับความคิดเห็นของผู้บริหาร ครู ในโรงเรียนวิถิพุทธมีระดับความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการโรงเรียนวิถิพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา ด้านการบริหารจัดการตามหลักไตรสิกขา

(n = ๒๐๔)

ข้อ	การบริหารจัดการโรงเรียนวิถิพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา	ระดับความคิดเห็น		
		\bar{X}	S.D.	แปลผล
๑.	โรงเรียนจัดกิจกรรมเผยแพร่หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา โดยครูและนักเรียนมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน เช่น กิจกรรมเสี่ยงตามสาย จดหมายข่าว การจัดนิทรรศการ	๓.๕๔	๐.๗๘๕	มาก
๒.	โรงเรียนมีการกำหนดกรอบ แนวทางการดำเนินงานและพัฒนาโรงเรียนวิถิพุทธเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติในทิศทางเดียวกัน	๓.๗๐	๐.๗๘๖	มาก
๓.	จัดเครือข่ายผู้ปกครองเพื่อปรึกษาหารือในด้านการเรียนและกิจกรรมต่างๆ	๓.๕๒	๐.๗๖๐	มาก
๔.	โรงเรียนมีการนำข้อมูลมาปรับปรุงหรือคำชี้แนะของครูนักเรียน และผู้ปกครองมาปรับปรุงพัฒนาเพื่อแก้ไขงานโครงการโรงเรียนวิถิพุทธ	๓.๖๐	๐.๗๔๑	มาก
๕.	โรงเรียนมีคณะกรรมการติดตามการดำเนินงานโรงเรียนวิถิพุทธ	๓.๖๙	๐.๗๗๕	มาก
รวมเฉลี่ย		๓.๖๑	๐.๖๕๓	มาก

จากตารางที่ ๔.๕ พบว่า ผู้บริหาร ครู ในโรงเรียนวิถิพุทธมีระดับความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการโรงเรียนวิถิพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา ด้านการบริหารจัดการตามหลักไตรสิกขา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.61$, S.D. = 0.653) เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อของด้านการบริหารจัดการตามหลักไตรสิกขา พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ

ตารางที่ ๔.๖ แสดงค่าเฉลี่ย (\bar{X}) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ระดับความคิดเห็นของผู้บริหาร ครู ในโรงเรียนวิถิพุทธมีระดับความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการโรงเรียนวิถิพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา ด้านกิจกรรมพื้นฐานชีวิตตามหลักไตรสิกขา

(n = ๒๐๔)

ข้อ	การบริหารจัดการโรงเรียนวิถิพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา	ระดับความคิดเห็น		
		\bar{X}	S.D.	แปลผล
๑.	โรงเรียนมีกิจกรรมประจำวัน/ประจำสัปดาห์ที่เตือนให้ระลึกพระรัตนตรัยเหมาะสมกับวัยของนักเรียน	๔.๐๐	๐.๗๐๔	มาก
๒.	โรงเรียนได้จัดกิจกรรมบริหารจัดการจิตเจริญปัญญาในกิจกรรมวิถีชีวิตในโรงเรียน	๓.๙๓	๐.๗๑๗	มาก
๓.	นักเรียนได้นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปใช้ในชีวิตประจำวัน	๓.๘๕	๐.๗๕๖	มาก
๔.	โรงเรียนมีกิจกรรมวิถีชีวิตที่แสดงความเป็นโรงเรียนวิถิพุทธ	๓.๘๕	๐.๗๓๒	มาก
๕.	โรงเรียนมีทักษะในการฝึกสติปัญญาแก้ไขปัญหาชีวิตและการทำงานให้แก่นักเรียน	๓.๗๒	๐.๗๔๘	มาก
รวมเฉลี่ย		๓.๘๗	๐.๖๑๓	มาก

จากตารางที่ ๔.๖ พบว่า ผู้บริหาร ครู ในโรงเรียนวิถิพุทธมีระดับความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการโรงเรียนวิถิพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา ด้านกิจกรรมพื้นฐานชีวิตตามหลักไตรสิกขา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๘๗$, S.D. = ๐.๖๑๓) เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อของด้านกิจกรรมพื้นฐานชีวิตตามหลักไตรสิกขา พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ

ตารางที่ ๔.๗ แสดงค่าเฉลี่ย (\bar{X}) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ระดับความคิดเห็นของผู้บริหาร ครู ในโรงเรียนวิถีพุทธมีระดับความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ตามหลักไตรสิกขา

(n = ๒๐๔)

ข้อ	การบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา	ระดับความคิดเห็น		
		\bar{X}	S.D.	แปลผล
๑.	มีการนำหลักพุทธธรรมมาเป็นแนวในการวิเคราะห์และแก้ปัญหาาร่วมกัน	๓.๖๗	๐.๗๒๗	มาก
๒.	โรงเรียน บ้าน วัด และชุมชนร่วมกันจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาและวันตามประเพณีร่วมกันสม่ำเสมอ	๓.๙๗	๐.๖๙๙	มาก
๓.	การจัดทำแผนการพัฒนาด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ตามแนวทางโรงเรียนวิถีพุทธ	๓.๖๗	๐.๗๑๔	มาก
๔.	ส่งเสริมและสนับสนุนให้สถานศึกษาเป็นศูนย์กลางวิถีชีวิตตามแนวพุทธวิธี	๓.๗๐	๐.๗๑๘	มาก
๕.	ผู้บริหารและครูเป็นต้นแบบที่ดีที่มีความศรัทธาในหลักธรรมพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริงและเป็นผู้นำในการปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างในการทำความดี	๓.๙๑	๐.๖๗๒	มาก
	รวมเฉลี่ย	๓.๗๘	๐.๕๗๒	มาก

จากตารางที่ ๔.๗ ผู้บริหาร ครู ในโรงเรียนวิถีพุทธมีระดับความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ตามหลักไตรสิกขา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๗๘$, S.D. = ๐.๕๗๒) เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อของด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ตามหลักไตรสิกขา พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ

๔.๓ ผลการเปรียบเทียบการบริหารจัดการโรงเรียนวิถิพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา

ผลการเปรียบเทียบการบริหารจัดการโรงเรียนวิถิพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา เป็นการเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นโดยการวิเคราะห์ความแตกต่างระหว่างตัวแปร ได้แก่ การจำแนกตามเพศ อายุ ระดับการศึกษา และประสบการณ์การทำงาน ตามสมมติฐาน ดังนี้

สมมติฐานที่ ๑ ผู้บริหาร ครู ในโรงเรียนวิถิพุทธที่มีเพศต่างกัน มีระดับความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการโรงเรียนวิถิพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๘ แสดงการเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของผู้บริหาร ครู ในโรงเรียนวิถิพุทธที่มีเพศต่างกันมีระดับความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการโรงเรียนวิถิพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา จำแนกตามเพศ

(n = ๒๐๔)

ที่	การบริหารจัดการโรงเรียนวิถิพุทธตามหลักไตรสิกขา จำแนกตามเพศ	เพศ	n	\bar{X}	SD	t	Sig.
๑.	ด้านกายภาพตามหลักไตรสิกขา	ชาย	๖๒	๓.๘๔	๐.๖๖๖	๑.๔๔๖	๐.๒๐๘
		หญิง	๑๔๒	๓.๗๒	๐.๔๗๗		
๒.	ด้านการเรียนการสอนตามหลักไตรสิกขา	ชาย	๖๒	๓.๖๕	๐.๘๐๔	๐.๐๔๙	๐.๒๐๘
		หญิง	๑๔๒	๓.๖๕	๐.๔๙๙		
๓.	ด้านการบริหารจัดการตามหลักไตรสิกขา	ชาย	๖๒	๓.๕๖	๐.๘๖๑	-๐.๖๔๒	๐.๕๙๒
		หญิง	๑๔๒	๓.๖๓	๐.๕๔๒		
๔.	ด้านด้านกิจกรรมพื้นฐานชีวิตตามหลักไตรสิกขา	ชาย	๖๒	๓.๙๑	๐.๗๑๐	๐.๖๔๗	๐.๕๑๙
		หญิง	๑๔๒	๓.๘๕	๐.๕๖๘		
๕.	ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ตามหลักไตรสิกขา	ชาย	๖๒	๓.๗๘	๐.๖๖๘	-๐.๑๐๑	๐.๙๒๐
		หญิง	๑๔๒	๓.๗๙	๐.๕๒๘		
	รวมเฉลี่ย	ชาย	๖๒	๓.๗๕	๐.๖๘๒	๐.๒๗๒	๐.๘๑๕
		หญิง	๑๔๒	๓.๗๓	๐.๔๖๓		

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

จากตารางที่ ๔.๘ พบว่า ผู้บริหาร ครู ในโรงเรียนวิถิพุทธที่มีเพศต่างกันมีระดับความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการโรงเรียนวิถิพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา โดยภาพรวมไม่แตกต่าง (Sig= ๐.๘๑๕) ที่ระดับมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .๐๕ จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ผู้บริหาร ครู ในโรงเรียนวิถิพุทธที่มีเพศต่างกันมีระดับความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการโรงเรียนวิถิพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา ทุกด้านไม่แตกต่างกัน

สมมติฐานข้อที่ ๒ ผู้บริหาร ครู ในโรงเรียนวิถิพุทธที่มีอายุต่างกัน มีระดับความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการโรงเรียนวิถิพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๙ แสดงการเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของผู้บริหาร ครู ในโรงเรียนวิถิพุทธที่มีอายุต่างกัน มีระดับความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการโรงเรียนวิถิพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา แตกต่างกัน จำแนกตามอายุ

(n= ๒๐๔)

ที่	การบริหารจัดการโรงเรียนวิถิพุทธตามหลักไตรสิกขา จำแนกตามอายุ	แหล่งความแปรปรวน	Ss	df	MS	F	Sig.
๑.	ด้านกายภาพตามหลักไตรสิกขา	ระหว่างกลุ่ม	๒.๐๓๙	๓	๐.๖๘๐	๒.๓๖๑	๐.๐๗๓
		ภายในกลุ่ม	๕๗.๒๘๒	๑๙๙	๐.๒๘๘		
		รวม	๕๙.๓๒๑	๒๐๓			
๒.	ด้านการเรียนการสอนตามหลักไตรสิกขา	ระหว่างกลุ่ม	๑.๘๘๐	๓	๐.๖๒๗	๑.๗๓๑	๐.๑๖๒
		ภายในกลุ่ม	๗๒.๐๒๗	๑๙๙	๐.๓๖๒		
		รวม	๗๓.๙๐๗	๒๐๓			
๓.	ด้านการบริหารจัดการตามหลักไตรสิกขา	ระหว่างกลุ่ม	๐.๕๖๖	๓	๐.๑๕๕	๐.๓๖๑	๐.๗๘๑
		ภายในกลุ่ม	๘๕.๖๓๘	๑๙๙	๐.๔๓๐		
		รวม	๘๖.๑๐๔	๒๐๓			
๔.	ด้านด้านกิจกรรมพื้นฐานชีวิตตามหลักไตรสิกขา	ระหว่างกลุ่ม	๑.๖๙๐	๓	๐.๕๖๓	๑.๕๑๐	๐.๒๑๓
		ภายในกลุ่ม	๗๔.๒๒๔	๑๙๙	๐.๓๗๓		
		รวม	๗๕.๙๑๔	๒๐๓			
๕.	ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ตามหลักไตรสิกขา	ระหว่างกลุ่ม	๐.๗๙๗	๓	๐.๒๖๖	๐.๘๑๐	๐.๔๙๐
		ภายในกลุ่ม	๖๕.๓๔๖	๑๙๙	๐.๓๒๘		
		รวม	๖๖.๑๔๓	๒๐๓			
รวมทั้งหมด	ระหว่างกลุ่ม	๑.๒๕๓	๓	๐.๔๑๘	๑.๔๖๑	๐.๒๒๗	
	ภายในกลุ่ม	๕๖.๙๑๕	๑๙๙	๐.๒๘๖			
	รวม	๕๘.๑๖๘	๒๐๓				

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๙ พบว่า ผู้บริหาร ครู ในโรงเรียนวิถิพุทธที่มีอายุต่างกัน มีระดับความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการโรงเรียนวิถิพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน (Sig= ๐.๒๒๗) ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ .๐๕ จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน ผู้บริหาร ครู ในโรงเรียนวิถิพุทธที่มีอายุต่างกัน มีระดับความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการโรงเรียนวิถิพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา ทุกด้านไม่แตกต่างกัน

สมมติฐานที่ ๓ ผู้บริหาร ครู ในโรงเรียนวิถีพุทธที่มีระดับการศึกษาสูงสุดต่างกัน มีระดับความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๐ แสดงการเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของผู้บริหาร ครู ในโรงเรียนวิถีพุทธที่มีระดับการศึกษาสูงสุดต่างกัน มีระดับความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา จำแนกตามระดับการศึกษา

ที่	การบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธตามหลักไตรสิกขา จำแนกตามระดับการศึกษา	แหล่งความแปรปรวน	Ss	df	MS	F	Sig.
๑.	ด้านกายภาพตามหลักไตรสิกขา	ระหว่างกลุ่ม	๐.๐๑๐	๒	๐.๐๐๕	๐.๐๑๗	๐.๙๘๓
		ภายในกลุ่ม	๕๙.๓๑๑	๒๐๐	๐.๒๙๗		
		รวม	๕๙.๓๒๑	๒๐๓			
๒.	ด้านการเรียนการสอนตามหลักไตรสิกขา	ระหว่างกลุ่ม	๐.๘๔๑	๒	๐.๔๒๑	๑.๑๕๑	๐.๓๑๘
		ภายในกลุ่ม	๗๓.๐๖๖	๒๐๐	๐.๓๖๕		
		รวม	๗๓.๙๐๗	๒๐๓			
๓.	ด้านการบริหารจัดการตามหลักไตรสิกขา	ระหว่างกลุ่ม	๐.๖๗๐	๒	๐.๓๓๕	๐.๗๘๔	๐.๔๕๘
		ภายในกลุ่ม	๘๕.๔๓๔	๒๐๐	๐.๔๒๗		
		รวม	๘๖.๑๐๔	๒๐๓			
๔.	ด้านด้านกิจกรรมพื้นฐานชีวิตตามหลักไตรสิกขา	ระหว่างกลุ่ม	๐.๐๓๐	๒	๐.๐๑๕	๐.๐๔๐	๐.๙๖๑
		ภายในกลุ่ม	๗๕.๘๘๔	๒๐๐	๐.๓๗๙		
		รวม	๗๕.๙๑๔	๒๐๓			
๕.	ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ตามหลักไตรสิกขา	ระหว่างกลุ่ม	๐.๑๘๓	๒	๐.๐๙๑	๐.๒๗๗	๐.๖๑๙
		ภายในกลุ่ม	๖๕.๙๖๐	๒๐๐	๐.๓๓๐		
		รวม	๖๖.๑๔๓	๒๐๓			
	รวมทั้งหมด	ระหว่างกลุ่ม	๐.๐๖๕	๒	๐.๐๓๓	๐.๑๑๓	๐.๘๙๔
		ภายในกลุ่ม	๕๘.๑๐๒	๒๐๐	๐.๒๙๑		
		รวม	๕๘.๑๖๘	๒๐๓			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๐ พบว่า ผู้บริหาร ครู ในโรงเรียนวิถีพุทธที่มีระดับการศึกษาสูงสุดต่างกัน มีระดับความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน (Sig= ๐.๘๙๔) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย และเมื่อพิจารณาในรายด้าน พบว่าผลการเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของผู้บริหาร ครู ในโรงเรียนวิถีพุทธที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีระดับความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษา

ประณมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา ทุกด้านไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

สมมติฐานที่ ๔ ผู้บริหาร ครู ในโรงเรียนวิถิพุทธที่มีประสบการณ์การทำงานต่างกัน มีระดับความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการโรงเรียนวิถิพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประณมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๑ แสดงการเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของผู้บริหาร ครู ในโรงเรียนวิถิพุทธที่มีประสบการณ์การทำงานต่อการบริหารจัดการโรงเรียนวิถิพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประณมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา จำแนกตามประสบการณ์การทำงาน

ที่	การบริหารจัดการโรงเรียนวิถิพุทธตามหลักไตรสิกขา จำแนกตามประสบการณ์การทำงาน	แหล่งความแปรปรวน	Ss	df	MS	F	Sig.
๑.	ด้านกายภาพตามหลักไตรสิกขา	ระหว่างกลุ่ม	๓.๔๑๘	๓	๑.๑๓๙	๔.๐๕๕	**๐.๐๐๘
		ภายในกลุ่ม	๕๕.๙๐๓	๑๙๙	๐.๒๘๑		
		รวม	๕๙.๓๒๑	๒๐๓			
๒.	ด้านการเรียนการสอนตามหลักไตรสิกขา	ระหว่างกลุ่ม	๑.๑๔๔	๓	๐.๓๘๑	๑.๐๔๓	๐.๓๗๕
		ภายในกลุ่ม	๗๒.๗๖๓	๑๙๙	๐.๓๖๖		
		รวม	๗๓.๙๐๗	๒๐๓			
๓.	ด้านการบริหารจัดการตามหลักไตรสิกขา	ระหว่างกลุ่ม	๑.๕๔๕	๓	๐.๕๑๕	๑.๒๑๒	๐.๓๐๗
		ภายในกลุ่ม	๘๔.๕๕๙	๑๙๙	๐.๔๒๕		
		รวม	๘๖.๑๐๔	๒๐๓			
๔.	ด้านด้านกิจกรรมพื้นฐานชีวิตตามหลักไตรสิกขา	ระหว่างกลุ่ม	๑.๕๕๐	๓	๐.๕๑๗	๑.๓๘๓	๐.๒๔๙
		ภายในกลุ่ม	๗๔.๓๖๔	๑๙๙	๐.๓๗๔		
		รวม	๗๕.๙๑๔	๒๐๓			
๕.	ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ตามหลักไตรสิกขา	ระหว่างกลุ่ม	๑.๖๘๙	๓	๐.๕๖๓	๑.๗๓๘	๐.๑๖๐
		ภายในกลุ่ม	๖๔.๔๕๔	๑๙๙	๐.๓๒๔		
		รวม	๖๖.๑๔๓	๒๐๓			
	รวมทั้งหมด	ระหว่างกลุ่ม	๑.๖๒๐	๓	๐.๕๔๐	๑.๙๐๑	๐.๑๓๑
		ภายในกลุ่ม	๕๖.๕๔๘	๑๙๙	๐.๒๘๔		
		รวม	๕๘.๑๖๘	๒๐๓			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๑๑ พบว่า ผู้บริหาร ครู ในโรงเรียนวิถิพุทธที่มีประสบการณ์การทำงานต่างกัน มีระดับความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการโรงเรียนวิถิพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประณมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน (Sig= ๐.๑๓๑) ที่ระดับมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .๐๕ จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ผู้บริหาร ครู

ในโรงเรียนวิถิพุทธที่มีประสบการณ์การทำงานต่างกัน มีระดับความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการโรงเรียนวิถิพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา ด้านกายภาพตามหลักไตรสิกขา แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ ส่วนด้านการเรียนการสอนตามหลักไตรสิกขา ด้านการบริหารจัดการตามหลักไตรสิกขา ด้านกิจกรรมพื้นฐานชีวิตตามหลักไตรสิกขา และด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ตามหลักไตรสิกขา ทุกด้านไม่แตกต่างกัน

ดังนั้นจึงทำการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ ของระดับความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการโรงเรียนวิถิพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๑๒

ตารางที่ ๔.๑๒ การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของบุคลากรที่ระดับความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการโรงเรียนวิถิพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา ด้านกายภาพตามหลักไตรสิกขา

อายุ	\bar{X}	อายุ			
		ต่ำกว่า ๕ ปี	๕ - ๑๐ ปี	๑๑ - ๑๕ ปี	๑๖ ปีขึ้นไป
		๓.๕๔	๓.๙๒	๓.๗๓	๓.๘๑
ต่ำกว่า ๓๐ ปี	๓.๕๔	-	-๐.๓๘**	-๐.๑๙**	-๐.๒๗**
๓๑-๔๐ ปี	๓.๙๒	-	-	๐.๑๙	๐.๑๑
๔๑-๕๐ ปี	๓.๗๓	-	-	-	-๐.๐๘**
๕๑ ปี ขึ้นไป	๓.๘๑	-	-	-	-

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๑๒ พบว่า ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ของระดับความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการโรงเรียนวิถิพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา จำแนกตามอายุ โดยภาพรวม พบว่า แตกต่างกัน ดังนี้

ผู้บริหาร ครู ในโรงเรียนวิถิพุทธ ที่มีอายุต่ำกว่า ๕ ปี มีความคิดเห็นแตกต่างกับ ผู้บริหาร ครู ในโรงเรียนวิถิพุทธ ที่มีอายุระหว่าง ๕-๑๐ ปี มีความคิดเห็นแตกต่างกับ ผู้บริหาร ครู ในโรงเรียนวิถิพุทธ ที่มีอายุระหว่าง ๑๑-๑๕ ปี และ มีความคิดเห็นแตกต่างกับผู้บริหาร ครูในโรงเรียนวิถิพุทธ ที่มีอายุระหว่าง ๑๖ ปีขึ้นไป แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

ผู้บริหาร ครู ในโรงเรียนวิถิพุทธ ที่มีอายุระหว่าง ๔๑-๕๐ ปี มีความคิดเห็นแตกต่างกับ ผู้บริหาร ครู ในโรงเรียนวิถิพุทธ ที่มีอายุระหว่าง ๑๖ ปีขึ้นไป แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

๔.๔ ข้อเสนอแนะแนวทางเกี่ยวกับการบริหารการศึกษาตามหลักกัลยาณมิตร
ของผู้บริหารสถานศึกษาสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเพชรบูรณ์ เขต ๑

ข้อเสนอแนะในการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธในโรงเรียน สังกัดเขตพื้นที่การศึกษา
ประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา ซึ่งเป็นข้อมูลที่ได้จากคำถามปลายเปิด (Open-
Ended) และจากการที่ผู้วิจัยได้ขอสัมภาษณ์ ผู้บริหาร ครูของโรงเรียนวิถีพุทธในโรงเรียนสังกัดเขต
พื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ จำนวน ๕ ท่าน และสรุปรายละเอียดได้ดังนี้

ผู้วิจัยได้นำเสนอข้อมูลโดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ดังนี้
ด้านกายภาพตามหลักไตรสิกขา

๑) โรงเรียนควรมีการจัดทำแผนพัฒนาด้านกายภาพตามแนวทางโรงเรียนวิถีพุทธ
และกำหนดแผนงานให้ชัดเจน

๒) ควรส่งเสริมผู้เรียนให้ดูแลอาคารสถานที่ การรักษาความสะอาดของโรงเรียน

๓) ควรมีการจัดอาคารสถานที่ สอดคล้องกับกิจกรรมโรงเรียนวิถีพุทธ

๔) ผู้บริหาร ครูของโรงเรียนวิถีพุทธควรช่วยวางแผนในการแก้ปัญหา ทำความเข้าใจ
ให้ความรู้กับผู้ที่เกี่ยวข้อง

๕) ควรมีการจัดห้องเรียนเข้ากับโรงเรียนวิถีพุทธ ทั้งในและนอกสถานที่

๖) ควรมีการสนับสนุนงบประมาณในการสร้างหอพระประจำโรงเรียน

ด้านการเรียนการสอนตามหลักไตรสิกขา

๑) ควรประชุมวางแผนโดยนำเอาหลักการวิถีพุทธให้เข้าสู่หลักสูตรสถานศึกษาให้
เป็นไปในทิศทางเดียวกันทั้งระบบ

๒) ควรมีการปรับหลักสูตรให้เหมาะสม โรงเรียนควรมีการวิเคราะห์หลักสูตรมาใช้
ในการบูรณาการหลักสูตร

๓) ควรมีการนำกิจกรรมวิถีพุทธมาจัดทำให้สอดคล้อง สอดแทรกในกิจกรรมการ
เรียนการสอน มีการสอดแทรกคุณธรรมและกระตุ้นให้นักเรียนทำกิจกรรมบ่อยๆ

๔) ควรนำเทคนิควิธีการสอนใหม่ๆ มาใช้ในการจัดการเรียนการสอนมีการนำ
หลักสูตรมาเป็นฐานในการวิเคราะห์และแก้ปัญหา

๕) ควรมีการอบรมคุณธรรมแก่นักเรียน ทุกระดับชั้นด้านความรู้และปฏิบัติจริง

๖) จัดอบรมครู และบุคลากรในโรงเรียน หรือนำครู ไปศึกษาดูงาน เพื่อให้ความรู้
เกี่ยวกับการเรียนการสอนที่สอดแทรกและบูรณาการคุณธรรม

ด้านการบริหารจัดการตามหลักไตรสิกขา

๑) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้ความสนใจ ให้ความสำคัญ กำกับติดตามอย่าง
สม่ำเสมอและต่อเนื่อง

๒) โรงเรียนควรมีการจัดทำแผนงานทุกด้านในการดำเนินงานให้มีความชัดเจน เพื่อ
เป็นแนวทางในการปฏิบัติของทุกฝ่ายร่วมกันอย่างเข้าใจ และเพื่อการตรวจสอบติดตามของฝ่าย
บริหาร

๓) ควรส่งเสริมสนับสนุนให้มีการประชุมและจัดกิจกรรมให้ชุมชนและผู้ปกครอง
มีส่วนร่วมรับรู้ในกิจกรรมให้มากที่สุด

๔) ควรนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาบูรณาการให้เป็นเรื่องเดียวกันได้มาใช้ในชีวิตประจำวัน

๔) จัดประชุมคณะผู้บริหาร ครู ของโรงเรียนวิถียุทธ ให้มีการจัดกิจกรรมส่งเสริมจัดนิทรรศการอย่างสม่ำเสมอ และมีการประชาสัมพันธ์ในหน่วยงานต่างๆ เข้าเยี่ยมชมกิจกรรมของโรงเรียน

๕) ผู้บริหารและครู ควรเข้าใจในหลักการบริหาร เป้าหมาย ภารกิจและวิสัยทัศน์ที่ชัดเจน และต้องเข้าใจในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างถ่องแท้ สามารถบูรณาการให้เป็นเรื่องเดียวกันได้

ด้านกิจกรรมพื้นฐานชีวิตตามหลักไตรสิกขา

๑) ควรจัดกิจกรรมที่นักเรียนสามารถนำไปใช้จริงในชีวิตประจำวันได้

๒) สร้างความตระหนักความสำคัญพัฒนาให้บุคลากรทุกคนเข้าใจในกิจกรรม

๓) ควรมีการส่งเสริมให้ผู้บริหาร ครู ปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ปลุกจิตสำนึกให้รักการทำงานและรักงานมากกว่าผลประโยชน์ส่วนตน

๔) มีแบบชีวิตความสำเร็จของงานเฉพาะภายในองค์การ เพื่อประเมินผลการปฏิบัติงานโดยใช้ระดับคะแนนเป็นเกณฑ์การพิจารณา ทั้งนี้ เพื่อเป็นการวัดประสิทธิภาพของผลงานก่อนที่จะใช้งานจริง และลดปัญหาข้อผิดพลาดในการดำเนินงานครั้งต่อไป

๕) จัดอบรมเพื่อเพิ่มทักษะในการทำงาน เพื่อกระตุ้นบุคลากรให้มีความกระตือรือร้นในการปฏิบัติงานไม่เฉื่อยชา

๖) สร้างขวัญกำลังใจให้แก่บุคลากรในหน่วยงาน เช่น รางวัล ค่าตอบแทน โบนัส การท่องเที่ยวเชิงวิชาการ หรือการชมเชยเมื่อปฏิบัติงานดี เพื่อเป็นการให้กำลังใจแก่บุคลากรและเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับคนอื่น และเป็นแรงจูงใจให้บุคลากรรักที่จะปฏิบัติงานอย่างเต็มความสามารถ

ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ตามหลักไตรสิกขา

๑) ควรมีการส่งเสริมสนับสนุนให้ครู บุคลากรหรือชุมชนเข้ารับการอบรมร่วมกัน เพื่อให้มีการพบปะ พูดคุย และเปลี่ยนความคิดเห็น

๒) ควรส่งเสริมบรรยากาศใฝ่ รู้ ใฝ่ เรียน ใฝ่ สร้างสรรค์ การแสดงความเคารพต่อครู ทั้งต่อหน้าและรับหลัง

๓) ควรสร้างบรรยากาศในโรงเรียน ให้มีความเป็นกันเอง ส่งเสริมให้ครูได้ทำกิจกรรมปฏิบัติธรรมในโอกาสสำคัญร่วมกันอย่างเป็นกัลยาณมิตร

๔) ควรมีการจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกันระหว่าง บ้าน วัด/ศาสนสถาน ชุมชน โดยเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายได้แสดงออก

๕) ควรจัดกิจกรรมหิวปีนโตไปวัดวันพระบ่อยๆ หรือเข้าร่วมทำกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา นิมนต์พระสงฆ์มาบิณฑบาตที่โรงเรียนเพื่อให้นักเรียน ผู้ปกครอง ครู ทำบุญร่วมกัน

๔.๕ ผลการสัมภาษณ์การบริหารจัดการโรงเรียนวิถิพุทธในโรงเรียน สังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา

ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก ๕ รูป/คน ซึ่งได้ให้แนวทางในการบริหารจัดการโรงเรียนวิถิพุทธในโรงเรียน สังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา ดังนี้

การบริหารจัดการโรงเรียนวิถิพุทธในโรงเรียน สังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา ด้านกายภาพตามหลักไตรสิกขา

ผู้ให้สัมภาษณ์มีแนวทางว่า การบริหารจัดการโรงเรียนวิถิพุทธในโรงเรียน สังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา ด้านกายภาพตามหลักไตรสิกขา ควรมีการจัดอาคารสถานที่เอื้อต่อผู้เรียน สิ่งแวดล้อมให้ร่มรื่น น่าอยู่ สอดคล้องกับกิจกรรม โรงเรียนวิถิพุทธ ควรมีการจัดห้องเรียนเข้ากับโรงเรียนวิถิพุทธ ทั้งในและนอกห้องเรียน เช่น มีพระพุทธรูปประจำโรงเรียน และห้องเรียน มีป้ายนิเทศ คำขวัญ เกี่ยวกับจริยธรรมและคุณธรรมรวมทั้งสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินงานด้านการจัดบรรยากาศนั้นโรงเรียนเพื่อการดำเนินงานให้เกิดประสิทธิภาพในการนำพาโรงเรียนสู่ความสำเร็จ^๑ ควรสร้างทีมงานที่มีคุณสมบัติตามลักษณะงานนั้นๆ เพื่อให้โอกาสในการสร้างสรรค์งานและเกิดความพอใจในการปฏิบัติงานควรเพิ่มขวัญและกำลังใจให้แก่บุคลากรมีความมุ่งมั่นมากยิ่งขึ้น ซึ่งต้องปรับความคิดของผู้บริหารให้พึงพอใจในสถานศึกษาของตนก่อน ทั้งสภาพบริบทของโรงเรียนที่ตั้งอยู่บนความขาดแคลนในด้านต่างๆ นั้น ให้มีความปรารถนาที่จะพัฒนาโรงเรียนให้มีคุณภาพในการจัดการศึกษายิ่งขึ้น^๒ และมีการสำรวจความต้องการในการปรับปรุงแก้ไขปัญหา รวมทั้งสร้างความพอใจในการวางแผนการปฏิบัติงานร่วมกับการบริหารจัดการโรงเรียนวิถิพุทธในโรงเรียน สังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา จะให้เป็นไปตามเป้าหมาย อยู่บนพื้นฐานของความพอใจของผู้ปฏิบัติงาน หากผู้ปฏิบัติงานพอใจความรักงานและเห็นความสำคัญของงานแล้วก็จะเกิดความมุ่งมั่นที่ปฏิบัติงานให้สำเร็จ^๓ จัดทำแผนพัฒนาด้านกายภาพตามแนวทางโรงเรียนวิถิพุทธ การจัดสร้างศาลาพระพุทธรูปหรือหอพระประจำโรงเรียนที่เห็นได้เด่นชัดเหมาะสมชวนให้ระลึกถึงพระรัตนตรัยอยู่เสมอ การจัดอาคารสถานที่ให้เพียงพอต่อการใช้สอยและจัดแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนที่สอดคล้องเหมาะสมกับการปลูกฝัง

^๑ สัมภาษณ์, พระครูอุทัยสุทธิคุณ (บุญหาร ปริสุทฺโธ), เจ้าคณะอำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี, ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^๒ สัมภาษณ์, นายไพบูลย์ ทังรีน, ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านซับสุราษฎร์ จังหวัดอุทัยธานี, ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^๓ สัมภาษณ์, นางสาวยุวดี รัตนสารี, ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดทัพคล้าย จังหวัดอุทัยธานี, ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

คุณธรรม^๕ การจัดตกแต่งห้องเรียนที่เป็นธรรมชาติหรือใกล้ชิดธรรมชาติที่เอื้อต่อเนื้อหาและกิจกรรมการเรียนรู้ในทุกระดับชั้น^๕

การบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธในโรงเรียน สังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา ด้านการเรียนการสอนตามหลักไตรสิกขา

ผู้ให้สัมภาษณ์มีแนวทางว่า การบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธในโรงเรียน สังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา ด้านการเรียนการสอนตามหลักไตรสิกขา ในการปฏิบัติงานมีการชี้แจงให้เข้าใจถึงแนวทางในการเรียนการสอนตามแนววิถีพุทธและจุดประสงค์การเรียนรู้^๖ มีความรู้ ความเข้าใจ ด้านศีล สมาธิ และปัญญา (หลักไตรสิกขา) มีการเชิญวิทยากรในท้องถิ่นมาให้ความรู้อย่างบูรณาการและปฏิบัติมากกว่าทฤษฎี^๗ อย่างบูรณาการแก่นักเรียน เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ โดยใช้ขั้นตอนของการจัดการเรียนรู้สู่ผู้เรียนเป็นกระบวนการหลักในการจัดการเรียนรู้ และให้ผู้เรียนมีการแสดงความคิดเห็นต่อการจัดการเรียนรู้อยู่เสมอ^๘ การจัดเนื้อหาที่สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างแท้จริงอย่างบูรณาการสอดคล้องกับสถานการณ์ มีการกระตุ้นให้เกิดความสนใจใฝ่รู้ตลอดเวลาปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมและแก้ปัญหาในการเรียนของนักเรียน^๙ การดำเนินการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาที่บูรณาการพุทธธรรม เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้ได้ทั้งความรู้ และคุณธรรม การจัดเนื้อหาการสอนสอดคล้องกับสถานการณ์สังคมและชุมชนให้กำลังใจในการเรียนการสอนแทรกปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมและแก้ปัญหาในการเรียนด้วยความเมตตา^{๑๐}

การบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธในโรงเรียน สังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา ด้านการบริหารจัดการตามหลักไตรสิกขา

ผู้ให้สัมภาษณ์มีแนวทางว่า การบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธในโรงเรียน สังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา ด้านการบริหารจัดการตามหลักไตรสิกขา ในการปฏิบัติงานปฏิบัติงานอย่างเอาใจใส่อย่างดียิ่ง ความเอาใจใส่จะทำให้งานเกิดประสิทธิผล ความ

^๕ สัมภาษณ์, นายวิเชียร จันทร์ ศึกษานิเทศก์, สพป.อุทัยธานี เขต ๒, ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^๖ สัมภาษณ์, นายณัฐณรงค์ ฐิตีวรรณนะ, ผู้อำนวยการผู้อำนวยการโรงเรียนอนุบาลบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^๗ สัมภาษณ์ นางสาวยุวดี รัตนสารี, ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดทัพคล้าย จังหวัดอุทัยธานี, ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^๘ สัมภาษณ์ พระครูอุทัยสุทธิคุณ (บัญชากร ปริสุทโธ), เจ้าคณะอำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี, ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^๙ สัมภาษณ์ นายไพบุลย์ ทังรีน, ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านซับสุราษฎร์ จังหวัดอุทัยธานี, ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๑๐} สัมภาษณ์ นายณัฐณรงค์ ฐิตีวรรณนะ, ผู้อำนวยการผู้อำนวยการโรงเรียนอนุบาลบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๑๑} สัมภาษณ์ นายวิเชียร จันทร์ ศึกษานิเทศก์, สพป.อุทัยธานี เขต ๒, ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

เอาใจใส่เป็นการเพิ่มความละเอียดถี่ถ้วนในขณะปฏิบัติงาน และมีจิตใจจดจ่อต่องานอย่างจริงจัง^{๑๑} โรงเรียนควรมีการจัดทำแผนงานทุกด้านในการดำเนินงานให้มีความชัดเจน เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติของทุกฝ่ายร่วมกันอย่างเข้าใจ และเพื่อการตรวจสอบติดตามของฝ่ายบริหาร^{๑๒} ควรส่งเสริมสนับสนุนให้มีการประชุมและจัดกิจกรรมให้ชุมชนและผู้ปกครองมีส่วนร่วมรับรู้ในกิจกรรมให้มากที่สุด ควรมีการชี้แจงให้ผู้ปกครองเข้าใจแนวปฏิบัติของโรงเรียนและการให้ความร่วมมือกับทางโรงเรียนให้มากขึ้น^{๑๓} ควรส่งเสริมให้มีการใช้กิจกรรมของวิถีพุทธ การมีส่วนร่วมปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง ในการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธนั้นควรดำเนินการอย่างต่อเนื่องทั้งโรงเรียนและโรงเรียนเครือข่าย ให้ตระหนักถึงโรงเรียนวิถีพุทธ^{๑๔} การจัดประชุมสัมมนา ความเอาใจใส่การปฏิบัติงานด้วยจะทำให้ผู้ปฏิบัติงานพัฒนาตนเองโดยการศึกษาค้นคว้าความรู้เพิ่มเติมความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับแนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธให้กับคณะครู และบุคลากร^{๑๕}

การบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธในโรงเรียน สังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา ด้านกิจกรรมพื้นฐานชีวิตตามหลักไตรสิกขา

ผู้ให้สัมภาษณ์มีแนวทางว่า การบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธในโรงเรียน สังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา ด้านกิจกรรมพื้นฐานชีวิตตามหลักไตรสิกขา ผู้ปฏิบัติงานควรมีการร่วมมือกับหน่วยงาน ชุมชน ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน จัดอบรมตามชุมชน หมู่บ้านให้มีการพัฒนามากยิ่งขึ้น ควรมีการเปลี่ยนแปลงวิธีการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมคุณธรรมในโรงเรียน^{๑๖} สร้างความตระหนักความสำคัญพัฒนาให้บุคลากรทุกคนเข้าใจในกิจกรรม ปรับปรุงกิจกรรมโรงเรียนวิถีพุทธให้สอดคล้องกับวิถีประจำวันของบุคลากรภายในโรงเรียนให้มากและเข้มแข็งที่สุด^{๑๗} จัดทำแผนบริหารที่ชัดเจนสามารถนำมาปฏิบัติได้ตามแนววิถีพุทธ จัดให้ครูทุกกลุ่มสาระเข้าร่วมกิจกรรมเกี่ยวกับพุทธศาสนามีความรู้ความเข้าใจมีความประพฤติเป็นแบบอย่างของพุทธศาสนิกชนที่ดี^{๑๘} ควรบริหารควรมีเหตุผล มีความเฉลียวฉลาดรอบรู้อย่างมีองค์รวม มีความพอเพียงในการดำเนินชีวิต ไม่ประมาท กล้าเปลี่ยนแปลงเพื่อความเจริญก้าวหน้า จัดกิจกรรมที่นักเรียนสามารถนำไปใช้จริง

^{๑๑} สัมภาษณ์ นายวิเชียร จันทร ศึกษานิเทศก์, สพ.อุทัยธานี เขต ๒, ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๑๒} สัมภาษณ์ นางสาวยุวดี รัตนสารี, ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดทัพคล้าย จังหวัดอุทัยธานี, ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๑๓} สัมภาษณ์ พระครูอุทัยสุทธิคุณ (บัญญัติ ปริสุทฺโธ), เจ้าคณะอำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี, ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๑๔} สัมภาษณ์ นายไพบุลย์ ทังรีน, ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านซับสุราษฎร์ จังหวัดอุทัยธานี, ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๑๕} สัมภาษณ์ นายณัฐณรงค์ ฐิติวรรณรงค์, ผู้อำนวยการผู้อำนวยการโรงเรียนอนุบาลบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๑๖} สัมภาษณ์ นายวิเชียร จันทร ศึกษานิเทศก์, สพ.อุทัยธานี เขต ๒, ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๑๗} สัมภาษณ์ นางสาวยุวดี รัตนสารี, ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดทัพคล้าย จังหวัดอุทัยธานี, ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๑๘} สัมภาษณ์ นายไพบุลย์ ทังรีน, ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านซับสุราษฎร์ จังหวัดอุทัยธานี, ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

ในชีวิตประจำวันได้^{๑๙} ผู้บริหารมีความซื่อสัตย์ต่อตนเอง ต่อหน้าที่ มีความจริงใจในการทำงานทุกกิจกรรม กำหนดเป้าหมาย ในการพัฒนางานเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ด้วยความโปร่งใส ตรวจสอบได้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นแนวทางในการพัฒนาชีวิตที่ดี ให้กับครู นักเรียน ผู้ปกครองและบุคคลในชุมชนได้อย่างต่อเนื่อง^{๒๐}

จากที่กล่าวมาแล้วนั้นแนวการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธในโรงเรียน สังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา ที่สำคัญได้แก่ ผู้บริหาร ครูและบุคลากรทางการศึกษาทุกฝ่ายทุกคน จะต้องเป็นผู้รักงานในหน้าที่ที่ตนรับผิดชอบอยู่ และเอาใจใส่กระตือรือร้นในการเรียนรู้งาน มีการเพิ่มพูนวิชาความรู้ความสามารถในการทำกิจการงาน มุ่งมั่นที่จะทำงานในหน้าที่รับผิดชอบหรือกิจการงานอาชีพของตนให้สำเร็จเรียบร้อยอยู่เสมอ มีความขยันหมั่นเพียร ความอดทน ไม่ย่อท้อต่อความยากลำบากในการประกอบกิจการงานในหน้าที่ หรืองานในส่วนที่ตนรับผิดชอบ จึงจะถึงความสำเร็จและความเจริญก้าวหน้า ใส่ใจในการทำงานทุกอย่างทุกหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย โดยเอาใจใส่ต่อกิจการงานที่ทำและมุ่งกระทำงานรู้จักพิจารณาเหตุสังเกตผล ในการปฏิบัติงานของตนเอง และของผู้ร่วมงานว่าดำเนินไปตามนโยบายและแผนงานที่วางไว้ ได้ผลสำเร็จ เมื่อเกิดอุปสรรคหรือปัญหา หาวิธีการบริหารกิจการงานให้สำเร็จ โดยติดตามประเมินผลงานและนำมาวิเคราะห์วิจัยให้ทราบเหตุผล พิจารณาแก้ไขปัญหานั้น และปรับปรุงพัฒนาวิธีการทำงานให้ดำเนินไปสู่ความสำเร็จ

^{๑๙} สัมภาษณ์ พระครูอุทัยสุทธิคุณ (บุญหาร ปริสุทฺโธ), เจ้าคณะอำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี, ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๒๐} สัมภาษณ์ นายณัฐณรงค์ ฐิติวรณนะ, ผู้อำนวยการผู้อำนวยการโรงเรียนอนุบาลบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

๔.๖ สรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

จากการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลจากการทำวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้สรุปผลการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล ทั้งจากความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถาม ทั้งจากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ การบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธในโรงเรียน สังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา แล้วได้สรุปมาเป็นองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย ดังนี้

ภาพที่ ๔.๑ สรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

“การบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา”

จากภาพที่ ๔.๑ สรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย เรื่อง “การบริหารจัดการโรงเรียนวิถิพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา” ดังนี้

การบริหารจัดการโรงเรียนวิถิพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา ใช้หลักการบริหารงานของโรงเรียนวิถิพุทธ ๕ ด้าน ได้แก่ ด้านกายภาพ ด้านการเรียนการสอน ด้านการบริหารจัดการ ด้านกิจกรรมพื้นฐานชีวิต และด้านบรรยากาศ และปฏิสัมพันธ์ เน้นกรอบการพัฒนาตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา อย่างบูรณาการ ผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านการพัฒนา “การกินอยู่ ดู ฟัง เป็น” คือ มีปัญญาเข้าใจในทางคุณค่าแท้จริง ใช้กระบวนการทางวัฒนธรรมแสงปัญญา และมีวัฒนธรรมเมตตา เป็นฐานการดำเนินชีวิตโดยมีผู้บริหารและคณะครูเป็นกัลยาณมิตรการพัฒนาและเน้นการจัดสภาพทุกๆ ด้านเพื่อสนับสนุนให้ผู้เรียนพัฒนาตามหลักพุทธธรรมอย่างบูรณาการ

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. เอกสารชั้นปฐมภูมิ Primary Sources

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. เอกสารชั้นทุติยภูมิ Secondary Sources

(๑) หนังสือ

กรมวิชาการ. การสังเคราะห์รูปแบบการพัฒนาศักยภาพของเด็กไทยด้านการควบคุมตนเอง.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒.

กระทรวงศึกษาธิการ. คู่มือการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่เป็นนิติบุคคล. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ร.ส.พ., ๒๕๕๐.

_____. แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ. กรุงเทพมหานคร: องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุ ร.ส.พ. ๒๕๔๖.

_____. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติพุทธศักราช ๒๕๔๒ แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ ๒ พุทธศักราช ๒๕๔๕. กรุงเทพมหานคร: ครูสภา, ๒๕๔๖.

จันทร์ธานี สงวนนาม. ทฤษฎีแนวปฏิบัติการบริหารสถานศึกษา. กรุงเทพมหานคร: บุคพอยท์, ๒๕๔๕.

ชูศรี วงศ์รัตน์. เทคนิคการเขียนเค้าโครงการวิจัย : แนวทางสู่ความสำเร็จ. นนทบุรี: บริษัทไทยเนรมิตอินเตอร์โปรเกรสซีฟ จำกัด, ๒๕๔๙.

ทิตินา แคมมณี. ศาสตร์การสอน – องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: ด้านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๕๕.

ธงชัย สันติวงษ์. กลยุทธ์และนโยบายธุรกิจ. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๓.

ธานีรินทร์ ศิลป์จารุ. การวิเคราะห์และวิจัยข้อมูลทางสถิติด้วย SPSS. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร: บิสนิเนสอาร์แอนด์ดี, ๒๕๕๑.

เนตรพัฒนา ยาวีราช. การจัดการสมัยใหม่ : Modern management. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: เซ็นทรัลเอ็กซ์เพรส, ๒๕๔๖.

บรรเจอดพร รัตนพันธ์. ยุทธศาสตร์การพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ. กรุงเทพมหานคร: อุษาการพิมพ์, ๒๕๔๗.

บุญชม ศรีสะอาด. การพัฒนาการสอน. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: ชมรมเด็ก, ๒๕๔๑.

_____. การวิจัยเบื้องต้น. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น, ๒๕๔๕.

ปรีชา คัมภีร์ปกรณ. การบริหารทรัพยากรทางการศึกษา แนวคิดการบริหารทรัพยากรทางการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๑.

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์. การบริหารงานวิชาการ. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์สื่อเสริมกรุงเทพ, ๒๕๔๓.

ปัญญา ใบบางยาง และคณะ. ธรรมาธิบาย : หลักธรรมในพระไตรปิฎก. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมสภา สถาบันบันลือธรรม, ๒๕๕๕.

ฝ่ายบริการฝึกอบรม ส่วนธรรมนิเทศ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. รายงานผลการดำเนินงานโครงการศึกษา และพัฒนาอัตลักษณ์ ๒๙ ประการสู่ความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธ. ออยุธยา: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

พจนพร จิตเจริญทวีโชค. คู่มือบริหารงานโครงการโรงเรียนวิถีพุทธโรงเรียนบ้านท่ามะขาม. ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๘.

พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตโต). ทิศทางการศึกษาไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

_____. โรงเรียนวิถีพุทธเพื่อสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). การพัฒนาที่ยั่งยืน Sustainable Development. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สหธรรมิก, ๒๕๔๑.

_____. พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๑๒. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

_____. พุทธธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

_____. การศึกษาเครื่องมือพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๑.

_____. พุทธธรรม ฉบับเต็ม. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัท สหธรรมิกจำกัด, ๒๕๔๔.

_____. การศึกษาเริ่มต้นเมื่อคนกินอยู่เป็น. กรุงเทพมหานคร: อุษาการพิมพ์, ๒๕๔๗.

พระพุทธโฆษาจารย์. วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๑ ตอน ๑. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

พระอุปัชฌาย์. วิมุตติมรรค. แปลโดย พระเทพโสภณ ประยูร ธมฺมจิตโต และคณะ. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

พิสนุ ฟองศรี. วิจัยทางการศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เทียมฝ่ายการพิมพ์, ๒๕๔๙.

พุทธทาสภิกขุ. การศึกษาสมบูรณ์แบบ : คือวงกลมที่คุ้มครองโลกถึงที่สุด. กรุงเทพมหานคร: อุษาการพิมพ์, ๒๕๔๙.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. โรงเรียนวิถีพุทธ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

เมตตา ภิรมย์ภักดี. ยุทธศาสตร์การพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ. กรุงเทพมหานคร: อุษาการพิมพ์, ๒๕๔๗.

รัชกุล ปฐมทศพร. ศิล สมาธิ ปัญญา ทางสู่ชีวิตดีงามในโรงเรียนวิถีพุทธ. สานปฏิรูป. ๗ ๗๕ (๒๕๔๗).

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร: บริษัทนามมีบุ๊คพับลิเคชั่นส์ จำกัด, ๒๕๔๖.

- วันชัย มีชาติ. การบริหารองค์การ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐.
- วิเชียร วิทญ์อุดม. ทฤษฎีองค์การ. กรุงเทพมหานคร: ซีระฟิล์มและไซเทกซ์, ๒๕๔๘.
- วิรัช วิรัชนิภาวรรณ. การบริหารจัดการและการบริหารการพัฒนาขององค์กรตามรัฐธรรมนูญและหน่วยงานของรัฐ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิติธรรม, ๒๕๔๘.
- วิโรจน์ สารรัตน์. การบริหาร หลักการ ทฤษฎีประเด็นทางการศึกษาและบทวิเคราะห์ องค์การศึกษไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พิมพ์พิสุทธิ์, ๒๕๔๕.
- ศิริพงษ์ สดวาลัย ฦ อยู่ธยา. หน้าที่ทางการบริหาร. เชียงใหม่: ดาว, ๒๕๔๐.
- ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ. องค์การและการจัดการ. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสาร, ๒๕๔๕.
- สมคิด บางโม. องค์การและการจัดการ. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: วิทย์พัฒน, ๒๕๔๕.
- _____. องค์การและการบริหาร. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๐
- สมพงศ์ เกษมสิน. การบริหาร. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๓.
- สมาคมผู้บริหารโรงเรียนแห่งสหรัฐอเมริกา The American Association of School Administration. Staff Relations in School Administration. 3rd ed. Arlington. Va: The Association, 1955.
- สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชลบุรี เขต ๓. การปฏิบัติงานของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชลบุรี เขต ๓ งานนโยบายและแผน. ชลบุรี: พื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชลบุรีเขต ๓, ๒๕๕๗.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์รับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ รสพ, ๒๕๔๘.
- _____. แนวทางการพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, ๒๕๔๗.
- _____. ยุทธศาสตร์การพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ. กรุงเทพมหานคร: อุษากการพิมพ์, ๒๕๔๗.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. แนวทางการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา : เพื่อพร้อมรับการประเมินภายนอก. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ดี, ๒๕๔๔.
- สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา. แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อุษากการพิมพ์, ๒๕๔๗.
- สุทธิพงษ์ ศรีวิชัยและคณะ. การศึกษาวิเคราะห์รูปแบบโรงเรียนวิถีพุทธ: ศึกษากรณีโรงเรียนวิถีพุทธ ๑๐ เขตพื้นที่การศึกษา. กรุงเทพมหานคร: เจปรีนการพิมพ์, ๒๕๔๗.
- สุรัสวดี ราชกุลชัย. การวางแผนและการควบคุมทางการบริหาร. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จามจุรี, ๒๕๔๓.
- เสฐียรพงษ์ วรรณปก. “มัชฌิมาปฏิปทา: สายกลางสองมิติ”. ในคอถัมภ์ธรรมะใต้ธรรมาสัน. หนังสือพิมพ์ข่าวสด. (๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๙): ๒๙.
- หวน พิณรุฬณ์. การบริหารโรงเรียน. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๘.
- อำนาจ ธีระวิช. การจัดการยุคใหม่ ฉบับสมบูรณ์. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๓.

(๒) วิทยานิพนธ์และ งานวิจัย

ชาญชัย ทุมดี. “ความพึงพอใจของนักเรียนช่วงชั้นที่ ๓ ที่มีต่อการจัดสภาพแวดล้อมของโรงเรียนบ้านบึง” อดุทธสาหรณนุเคราะหฺ” อําเภอบานบึง จังหวัตชลบຸรี”. งานนินพณฺ์ปริญญาศึกษา ศาสตรมหาบัณฺฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. บัณฺฑิตวิทยาลััย: มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๘.

ดวงธิดา พุทธระกุล. “กระบวนการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธที่ส่งผลต่อคุณลักษณะของนักเรียนในโรงเรียนวิถีพุทธ ในอําเภอปากพลี สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครนายก”. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฺฑิต สาขา วิชาเทคโนโลยีการบริหาร การศึกษา. บัณฺฑิตวิทยาลััย: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี, ๒๕๕๔.

ณันต์ เดชทรัพย์. “การบริหารจัดการขององค์การบริหารส่วนตำบลไทยชนะศึก อําเภอทุ่งเสลี่ยม จังหวัตสุโขทัย ตามหลักธรรมาธิบาล”. ภาคนินพณฺ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฺฑิต สาขาวิชาการบริหารและพัฒนาประชาคมเมืองและชนบท. บัณฺฑิตวิทยาลััย: มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์, ๒๕๕๐.

นพรัตน์ ชวงเวฬุวรรณ. “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมขององค์การบริหารส่วนตำบลสะตอ อําเภอเขาสมิง จังหวัตตราด”. ปัญหา พิเศษรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฺฑิต. สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน. บัณฺฑิตวิทยาลััย: มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๕๖.

นันทิยา ศรีหลัง. “การมีส่วนร่วมในการบริหารของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ศึกษาหนองคาย เขต ๒”. วิทยานิพนธ์ ปริญญาศึกษาศาสตร มหาบัณฺฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. บัณฺฑิตศึกษา: มหาวิทยาลัยอีสาน, ๒๕๕๓.

นางลภาภัทร พลสิทธิ. การศึกษาปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ศึกษานครราชสีมา เขต ๑-๗. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหา บัณฺฑิต สาขาการบริหารการศึกษา. บัณฺฑิตวิทยาลััย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย, ๒๕๕๑.

นายชัยวัฒน์ สีทอง. “การศึกษาการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฺฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. บัณฺฑิตวิทยาลััย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐.

นายธเนศ เพ็ชรสิกรรม. “การบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์”. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฺฑิต. คณะครุศาสตร์: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๘.

ปกรณวิท เชาวลิต. “การดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดกลุ่มโรงเรียนการกุศลของวัด ในพระพุทธศาสนา จังหวัตนครศรีธรรมราช”. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฺฑิต สาขาวิชาการบริหาร การศึกษา. บัณฺฑิตวิทยาลััย: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, ๒๕๕๕.

พระครูโสภาสนนทกิตต์ ศักดา โสภาโส. “การวิเคราะห์ทักษะภาวะผู้นำของผู้บริหารตามหลักพุทธธรรมโรงเรียนวิถีพุทธระดับประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรี”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต พุทธบริหารการศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

พระบุญชู กัลณา. “การวิเคราะห์การศึกษาตามหลักไตรสิกขาในพระพุทธศาสนาเถรวาท”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๑.

พระมหาสุรศักดิ์ สุรสกโก โพธิ์เงิน. “ปัจจัยที่มีผลต่อการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานนทบุรี”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

พระสำรอง สมญูโต แสงทอง. “ศึกษารูปแบบการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนวิถีพุทธกรณีศึกษาโรงเรียนบ้านบ่อ ตำบลบ้านดง อำเภออุบลรัตน์ จังหวัดขอนแก่น”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต พระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

พระสิงห์ชัย ฐิตธมโม มัทธวรรตน์. “การบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธของจังหวัดอุทัยธานี”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐.

แพรภัทร ยอดแก้ว. “พฤติกรรมทางจริยธรรมกับภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของนักศึกษา มหาวิทยาลัยสยาม”. งานวิจัย. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสยาม, ๒๕๕๑.

ภัทรินญา เดชาวัตรนโชติ. “การสังเคราะห์งานวิจัยโรงเรียนวิถีพุทธ”. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต การบริหารการศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเนชั่น, ๒๕๕๕.

มณีรัตน์ เมียส. “การบริหารโรงเรียนวิถีพุทธโรงเรียนชินรสวิทยาลัยเขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร”. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

รัศมี พัฒนสระคู. “โรงเรียนวิถีพุทธ: การพัฒนารูปแบบการบริหารงานพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมเรียนในภาคอีสาน”. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวัฒนธรรมศาสตร์. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๖.

วรภรณ์ เรืองศรี. “การบริหารจัดการองค์กรเพื่อเตรียมความพร้อมสู่องค์กรแห่งการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา ของสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนครสวรรค์”. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

ศิลป์ชัย อ่วงตระกูล. “การบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่จัดการศึกษาพิเศษแบบเรียนร่วม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเชียงราย เขต ๔”. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา. คณะครุศาสตร์: มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย, ๒๕๕๒.

สายสมร ภู เจริญ. “การจัดสิ่งแวดล้อมของโรงเรียนประถมศึกษาในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดนนทบุรี”. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต การบริหารการศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๘.

สุพรรณิ แก้วจันทร์. “การบริหารโรงเรียนวิถียุทธของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๔๒”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

เสกสิฐ เล่ากิจเจริญ. “การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์เพื่อการเรียนการสอนในโรงเรียนคาทอลิกสังกัดสังฆมณฑลราชบุรี เขตเหนือ”. ปริญญาโทศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๐.

อมรรัตน์ แก้วมะ. “การบริหารจัดการศึกษาโรงเรียนวิถียุทธสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาศกนครเขต ๑”. ปริญญาครุศาสตรมหา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร. ๒๕๔๘.

(๓) บทความ

ไตรรัตน์ จงจิตร์. “การบริหาร-นักบริหาร”. รัฐสภาสาร. ปีที่ ๕๑ ฉบับที่ ๕ (พ.ค. ๒๕๔๖): ๑๒๗-๑๓๕.

ธีระศักดิ์ บึงมูม. “การบริหารจัดการโรงเรียนวิถียุทธในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ”. วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยปทุมธานี. ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม ๒๕๕๙): ๑๓๘-๑๓๙.

พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ. ปยุตโต. “หัวใจพระพุทธศาสนา”. พุทธจักร. ปีที่ ๖๑ ฉบับที่ ๕ (พฤษภาคม ๒๕๕๐).

วีรนุช สุทธิพันธ์. “รูปแบบการบริหารจัดการโรงเรียนวิถียุทธที่มุ่งเน้นจิตอาสาของนักเรียนประถมศึกษา”. วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยอีสเทิร์นเอเซีย ฉบับสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์. ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๒ พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๕๘: ๑๑๔.

(๔) สื่อบริการทอนิกส์

กระทรวงศึกษาธิการ, นโยบายรัฐบาล, [ออนไลน์]. Available: <http://www.onec.go.th/>, [๔ ตุลาคม ๒๕๕๓].

_____. นโยบายสำคัญของ ศธ., “คุณธรรมนำความรู้”, [ออนไลน์]. Available: <http://www.moe.go.th/websm/news>, [๑๒ ธันวาคม ๒๕๕๓].

_____. นโยบายรัฐบาล, [ออนไลน์]. Available: <http://www.onec.go.th/>, [๔ ตุลาคม ๒๕๕๓].

ระบบสารสนเทศเพื่อการบริหารการศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ กลุ่มสารสนเทศ สำนักนโยบายและแผนการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, ระบบสารสนเทศเพื่อการบริหารการศึกษา, [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล: http://data.bopp-obec.info/emis/school.php?Area_CODE=6102. [๑๘ ธันวาคม ๒๕๖๐].

- โรงเรียนบ้านหนองสง, บทบาทหน้าที่ของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://project.krparisa.com/bns/index.php/therole/85-role> [15 กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑].
- โรงเรียนวัดสุพรรณพนมทอง, บทบาทอำนาจหน้าที่ของโรงเรียนวัดสุพรรณพนมทอง, [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล: <https://sites.google.com/site/watsupanschool/naeana-rongreiyin/khxmul-phun-than/bthbath-xanac-hnathi-khxng-rongreiyin-wad-suphrn-phn-m-thxng> [๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑].
- สมาคมเภสัชและอายุรเวชโบราณแห่งประเทศไทย, ไตรสิกขา, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://ayurvedicassociationofthailand.blogspot.com/2012/11/blog-post_17.html [๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑].
- สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากำแพงเพชร เขต ๑, บรรยายภาคโรงเรียนวิถีพุทธ, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://sites.google.com/site/witeebuddha/bryakas-rongreiyin-withi-phuthth> [๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐].
- สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒. ข้อมูลโรงเรียนวิถีพุทธในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒. [ออนไลน์]. Available: <http://www.trang2.go.th/>. [๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๐].
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, วิกฤตการณ์, ๒๕๔๗, [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล: <http://www.obec.go.th/index.php> [มีนาคม ๒๕๖๐]
- OK nation. การบริหาร. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://oknation.nationtv.tv/blog/tonppw/2008/12/29/entry-4> [๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑].

(๕) สัมภาษณ์

- สัมภาษณ์ พระครูอุทัยสุทธิคุณ (บัญชา ปรินฺทฺโธ), เจ้าคณะอำเภอบ้านไร่, วันที่ ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑
- สัมภาษณ์ นางสาวยุวดี รัตนสารี, โรงเรียนวัดทัพคล้าย, วันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑
- สัมภาษณ์ นายรัฐณรงค์ ลีตีวรรณนะ, ผู้อำนวยการโรงเรียนอนุบาลบ้านไร่, วันที่ ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑
- สัมภาษณ์ นายไพบูลย์ ทังริน, ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านซบสุราษฎร์, วันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.
- สัมภาษณ์ นายวิเชียร จันทร์, ศึกษาพิเศษ สพ.อุทัยธานี เขต ๒, วันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑

๒. ภาษาอังกฤษ

I Books

- Alex Schneider & Neil Burton. "Personal Intelligences: The Fourth Pillar of School Principalship?". *Management in Education*. vol22 no4 (2008): 24.
- Bartol. K.M. and Martin D. C.. *Management*. New York: McGraw-Hill. Inc, 1991.
- Blua. Peter and Rishard Scott. *Formal Organization*. San Francisco: Chandles, 1962.
- Bovee. L.C. . & Others. *Management*. New York : McGraw-Hill, 1993.

- Bowditch . Jame L.. Behavior in Organization : A systems approach to managing. 2nded. Addison - Wesley publishing company, 1973.
- Bush. T. “The National College for School Leadership: A Successful English Innovation?”. Phi Delta Kappan. 87(7) (2006): 1.
- Campbell and et al. Education Administration. New York: University of Michigan, 1971.
- Dale Ernest. Management : Theory and Practice. New York: McGraw-Hill Book Company. 1968.
- Dubrin and Ireland. Management and Organization. Cincinnati. OH: South-West, 1993.
- Fesler James. F. and Kettl. The Politics of the Administrative Process. New Jersey: Chatham House Publishers, 1991.
- Good. Carter V. Dictionary of Education. New York: McGraw-Hill Book. 1973.
- Gregg. Russell T. “The Administrative Process” in Administrative Behavior in Education. New York: Harper and Row, 1957.
- Harold Koontz and Cyril O' Donnell. Essentials of Management. New Delhi: Tata McGraw-Hill, 2001.
- Harold Koontz and Cyril O'Donnell. Principles of management : an analysis of managerial functions. 5thed. New York: McGraw-Hill series in management, 1972.
- Henri Fayol. General and Industrial Management. London: Sir Issac Pitman & Sons, Ltd. 1949.
- Hicks. Herbert G. The Management of Organization: A Systems and Human. Resources Approach. New York: McGraw-Hill. 1972.
- Husen. T. & Postlethwaite. N.T. The international encyclopedia of education. 2nded. New York: Pergawon press Inc., 1994.
- J. Ritchie and J. Lewis. Qualitative Research Practice. London: Sage, 2003.
- Jesse. B. Essentials of Psychological Testing. New York: Harper & Row, 1999.
- Kast. F. E. & Rosenzweig. J. E. Organization and management. 4thed. New York: McGraw-Hill, 1985.
- Lee J.Cronbach. Essential of Psychological Testing. 3nd ed. New York: Harper & Row Publishers, 1974.
- Litchfield. E. H. “Notes on General Theory of Administration”, Administrative Science Quarterly. Vol. 1. No 1. (June. 1956): 3-29.
- Lunenburg. C.F. and Ornstein. C.A. Educational Administration: Concepts and Practices. 2nd edition. California: Wodsworth, 1996.
- Luther Gulick and L. Urwick. eds. Papers on the Science of Administration. New York: Institute of Public Administration Macmillan Co., 1939.

- Ricky W. Griffin. Management. 6th ed., Boston: Houghton Griffin, 1999.
- Robbins. Bergman. Stagg and Coulter. Organization Behavior. 11th ed. New Jersey: Pearson Prentice Hall, 2006.
- Schoderbek. P. P. Schoderbek. C. G. & Kefalas. A. G. Management systems : Conceptual considerations. 4th ed. BPI/Irwin: Homewood, 1990.
- Schoderbek. Peter P. and Othors. Management System: Conceptual Consideration. 4th ed. Richard D.Irwin.Inc., 1990.
- Scott. W. A. Introduction to psychological research. 4th ed. New York: Washington Square Press, 1967.
- Scott. W. A. Introduction to psychological research. 4th ed. New York: Washington Square Press, 1967.
- Sears. The Nature of the Administrative Process. New York: McGraw-Hill, 1950.
- Simon. H.A. Administrative behavior. 2nd ed. New York: The Free Press, 1957.
- Smith & Ragan. Instructional Design. New York: Wiley, 1999.
- W.J.M. McKenzie. Policy and management in local authorities. Cambridge University Press, 1969.
- Zids. Oskars. Prof. New and Old Paradigms of Educational Management in Latvia's Context 2006. [Online]: from <http://www.leadership.fau.edu/lcsei2006/Paper/Zids.pdf>. [September 26. 2008]: 4-5.

ภาคผนวก

ภาคผนวก
แบบสอบถามเพื่อการวิจัย
แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย
ผลการวิเคราะห์ความเชื่อมั่น (Reliability Analysis)
การหาค่า IOC ของเครื่องมือ

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

เรื่องการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษา ระดับประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา

คำชี้แจง เกี่ยวกับผู้ตอบแบบสอบถาม

แบบสอบถามฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจข้อมูลความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการบริหารจัดการในโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขาซึ่งแบ่งแบบสอบถามออกเป็น ๓ ตอน ดังนี้

ตอนที่๑ ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่๒ เป็นแบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการในโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา

ตอนที่๓ ข้อเสนอแนะในการบริหารจัดการในโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา

ขอความกรุณาทุกท่านตอบแบบสอบถามนี้ตามความเป็นจริงทุกข้อ ซึ่งข้อมูลจะเป็นข้อมูลสำคัญในการบริหารจัดการในโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขาผู้วิจัยจะนำมาวิเคราะห์ทางวิชาการในภาพรวม เพื่อนำผลการวิจัยไปใช้ในการปรับปรุงแก้ไขเกี่ยวกับปัญหาการบริหารจัดการวิชาการในโรงเรียนวิถีพุทธเชิงพุทธบูรณาการให้เกิดประโยชน์ต่อโรงเรียนและนักเรียนต่อไป

ผู้วิจัยขอเจริญพรขอขอบคุณทุกท่านที่ให้ความร่วมมือตอบแบบสอบถามมา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพรขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

.....
(พระอธิการณรงค์ ทนตจิตฺโต (เพ็งอุ้น))

สาขาวิชาการบริหารการศึกษา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาเขตนครสวรรค์

ตอนที่ ๑ แบบสอบถามข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ตอบแบบสอบถาม
คำชี้แจง: โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ใน ที่ตรงกับความจริงของท่าน

๑. เพศ

- ชาย
 หญิง

๒. อายุ

- น้อยกว่า ๓๐ ปี
 ๓๐ - ๔๐ ปี
 ๔๑ - ๕๐ ปี
 ๕๑ ปีขึ้นไป

๓. ระดับการศึกษา

- ปริญญาตรี
 ปริญญาโท
 ปริญญาเอก

๔. ประสบการณ์การทำงาน

- ต่ำกว่า ๕ ปี
 ๕ - ๑๐ ปี
 ๑๑ - ๑๕ ปี
 ปีขึ้นไป

ตอนที่ ๒ แบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการในโรงเรียนวิถิพุทธ สังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา

คำชี้แจงโปรดทำเครื่องหมาย ✓ ในช่องว่างท้ายข้อความที่ตรงกับสภาพความเป็นจริง

๕ หมายถึง ระดับความคิดเห็น การบริหารจัดการในโรงเรียนวิถิพุทธ อยู่ในระดับมากที่สุด

๔ หมายถึง ระดับความคิดเห็น การบริหารจัดการในโรงเรียนวิถิพุทธ อยู่ในระดับ มาก

๓ หมายถึง ระดับความคิดเห็น การบริหารจัดการในโรงเรียนวิถิพุทธ อยู่ในระดับปานกลาง

๒ หมายถึง ระดับความคิดเห็น การบริหารจัดการในโรงเรียนวิถิพุทธ อยู่ในระดับ น้อย

๑ หมายถึง ระดับความคิดเห็น การบริหารจัดการในโรงเรียนวิถิพุทธ อยู่ในระดับ น้อยที่สุด

หลักไตรสิกขา หมายถึง หลักปฏิบัติในทางพระพุทธศาสนาอันเป็นข้อปฏิบัติที่ใช้ในการบริหารสถานศึกษาเพื่อนำมาบูรณาการให้ครอบคลุมการดำเนินงาน ๕ ด้าน มี ๓ ประการ ได้แก่ ศีล สมาธิปัญญา

ศีล หมายถึง ข้อปฏิบัติเพื่อความปกติสงบเรียบร้อยไม่ทำให้ตนและผู้อื่นเดือดร้อน ข้อปฏิบัติเหล่านี้เรียกว่า “ศีลสิกขา” แปลว่า สิ่งที่เราควรศึกษาอบรมที่ใช้ในการบริหารสถานศึกษาให้ครอบคลุมการดำเนินงานด้านกายภาพด้านการเรียนการสอนด้านการบริหารจัดการด้านกิจกรรมพื้นฐานชีวิตด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ของโรงเรียนวิถิพุทธสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒

สมาธิ หมายถึง ข้อปฏิบัติการฝึกฝนหรืออบรมจิตใจให้เหมาะสม ตั้งมั่นในลักษณะที่พร้อมจะปฏิบัติงานคือ พิจารณาความเป็นจริง เพื่อเป็นพื้นฐานของการเจริญปัญญา การฝึกบังคับจิตใจให้ตั้งมั่นโดยระลึกทั่วพร้อมเพื่อการปฏิบัติงานที่ใช้ในการบริหารสถานศึกษาให้ครอบคลุมการดำเนินงานการพัฒนาจิตใจของผู้บริหาร ครู ในสถานศึกษาของโรงเรียนวิถิพุทธสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒

ปัญญา หมายถึง ข้อปฏิบัติในการพิจารณาให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องตามความเป็นจริง ที่ใช้ในการบริหารสถานศึกษาให้ครอบคลุมการดำเนินงานการพัฒนาปัญญาของโรงเรียนวิถิพุทธ สังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒

คำชี้แจง: โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ในช่องที่ตรงกับการบริหารของท่านมากที่สุด

ข้อ	การบริหารจัดการในโรงเรียนวิถิพุทธ สังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา	ระดับความเป็นจริง				
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
		๕	๔	๓	๒	๑
	ด้านกายภาพตามหลักไตรสิกขา					
๑	โรงเรียนได้จัดสถานที่/ห้องเรียน/วัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็นในการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับวิชาพระพุทธศาสนาอย่างพอเพียง					
๒	บรรยากาศโดยรอบโรงเรียนสะอาด สวยงาม และปลอดภัย					
๓	โรงเรียนจัดสถานที่เป็นสัดส่วนถูกสุขลักษณะ และเกิดประโยชน์ในการใช้สอย					

ข้อ	การบริหารจัดการในโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา	ระดับความเป็นจริง				
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
		๕	๔	๓	๒	๑
๔	การจัดทำแผนการพัฒนาคุณภาพตามแนววิถีพุทธ					
๕	จัดอาคารสถานที่ให้เพียงพอต่อการใช้สอยและจัดแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนที่สอดคล้องเหมาะสมกับการปลูกฝังคุณธรรม					
ด้านการเรียนการสอนตามหลักไตรสิกขา						
๖	โรงเรียนจัดการเรียนการสอนที่ผสมผสานพุทธธรรมในการเรียนรู้กลุ่มสาระ					
๗	โรงเรียนได้กำหนดให้นักเรียนได้เรียนรู้และปฏิบัติตามแนวทางโรงเรียนวิถีพุทธ					
๘	มีการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนวิถีพุทธเป็นการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์และได้ความรู้					
๙	ส่งเสริมให้ครูมีความรู้ ความเข้าใจในการจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้					
๑๐	ส่งเสริมให้ครูสามารถผลิตสื่อประกอบการสอนพระพุทธศาสนาให้มีความทันสมัยและน่าสนใจ					
ด้านการบริหารจัดการตามหลักไตรสิกขา						
๑๑	โรงเรียนจัดกิจกรรมเผยแพร่หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา โดยครูและนักเรียนมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน เช่น กิจกรรมเสียงตามสาย จัดหมายข่าวการจัดนิทรรศการ					
๑๒	โรงเรียนมีการกำหนดกรอบ แนวทางการดำเนินงานและพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติในทิศทางเดียวกัน					
๑๓	จัดเครือข่ายผู้ปกครองเพื่อปรึกษาหารือในด้านการเรียนและกิจกรรมต่างๆ					
๑๔	โรงเรียนมีการนำข้อมูลมาปรับปรุงหรือคำชี้แนะของครูนักเรียนและผู้ปกครองมาปรับปรุงพัฒนาเพื่อแก้ไขงานโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ					
๑๕	โรงเรียนมีคณะกรรมการติดตามการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ					

ข้อ	การบริหารจัดการในโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดเขตพื้นที่ การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา	ระดับความเป็นจริง				
		มาก ที่สุด	มาก	ปาน กลาง	น้อย	น้อย ที่สุด
		๕	๔	๓	๒	๑
	ด้านกิจกรรมพื้นฐานชีวิตตามหลักไตรสิกขา					
๑๖	โรงเรียนมีกิจกรรมประจำวัน/ประจำสัปดาห์ที่เตือนให้ ระลึกพระรัตนตรัยเหมาะสมกับวัยของนักเรียน					
๑๗	โรงเรียนได้จัดกิจกรรมบริหารจัดการจิตเจริญปัญญาใน กิจกรรมวิถีชีวิตในโรงเรียน					
๑๘	นักเรียนได้นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปใช้ใน ชีวิตประจำวัน					
๑๙	โรงเรียนมีกิจกรรมวิถีชีวิตที่แสดงความเป็นโรงเรียนวิถี พุทธ					
๒๐	โรงเรียนมีทักษะในการฝึกสติปัญญาแก้ไขปัญหาชีวิต และการทำงานให้แก่กันนักเรียน					
	ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ตามหลักไตรสิกขา					
๒๑	มีการนำหลักพุทธธรรมมาเป็นแนวในการวิเคราะห์และ แก้ปัญหาร่วมกัน					
๒๒	โรงเรียน บ้าน วัด และชุมชนร่วมกันจัดกิจกรรมทาง พระพุทธศาสนาและวันตามประเพณีร่วมกันสม่ำเสมอ					
๒๓	การจัดทำแผนการพัฒนาด้านบรรยากาศและ ปฏิสัมพันธ์ตามแนวทางโรงเรียนวิถีพุทธ					
๒๔	ส่งเสริมและสนับสนุนให้สถานศึกษาเป็นศูนย์กลางวิถี ชีวิตตามแนวพุทธวิธี					
๒๕	ผู้บริหารและครูเป็นต้นแบบที่ดีมีความศรัทธาใน หลักธรรมพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริงและเป็นผู้นำใน การปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างในการทำความดี					

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธ
คำชี้แจง โปรดแสดงความคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะของท่าน

๑. ปัญหา อุปสรรค เกี่ยวกับการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธด้านกายภาพ

.....
.....
.....

ข้อเสนอแนะแนวทางตามหลักไตรสิกขา

.....
.....
.....

๒. ปัญหา อุปสรรค เกี่ยวกับการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธด้านการเรียนการสอน

.....
.....
.....

ข้อเสนอแนะแนวทางตามหลักไตรสิกขา

.....
.....
.....

๓. ปัญหา อุปสรรค เกี่ยวกับการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธด้านการบริหารจัดการ

.....
.....
.....

ข้อเสนอแนะแนวทางตามหลักไตรสิกขา

.....
.....
.....

๔. ปัญหา อุปสรรค เกี่ยวกับการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธด้านกิจกรรมพื้นฐานชีวิต

.....
.....
.....

ข้อเสนอแนะแนวทางตามหลักไตรสิกขา

.....
.....
.....

๕. ปัญหา อุปสรรค เกี่ยวกับการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธด้านบรรยากาศและ
ปฏิสัมพันธ์

.....
.....
.....

ข้อเสนอแนะแนวทางตามหลักไตรสิกขา

.....
.....
.....

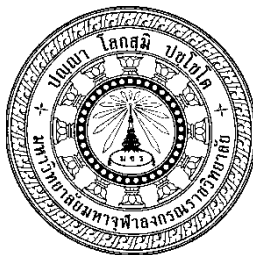
๖. ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมอื่นๆ

.....
.....
.....

ขอเจริญพรขอบคุณมาณโโอกาสนี้

.....
(พระอธิการณรงค์ ทนตจิตโต (เพ็งอุ้น))

สาขาวิชาการบริหารการศึกษา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตนครสวรรค์

แบบสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ
เรื่อง “การบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษา
ระดับประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา”

คำชี้แจง แบบสัมภาษณ์นี้มีจุดมุ่งหมายที่จะศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับการบริหารจัดการในโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์ชื่อ ฉายา/นามสกุล

อายุ.....ปี พรรษา..... วุฒิศิษยานุการ..... เปรียญธรรม

วุฒิศิษยานุการ..... อยู่วัด/ที่อยู่

ตำบลอำเภอ..... จังหวัด

ตำแหน่ง โทรศัพท์/มือถือ..... อีเมล.....

ตอนที่ ๒ ความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการในโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา

หลักไตรสิกขา หมายถึง หลักปฏิบัติในทางพระพุทธศาสนาอันเป็นข้อปฏิบัติที่ใช้ในการ บริหารสถานศึกษาเพื่อนำมาบูรณาการให้ครอบคลุมการดำเนินงาน ๕ ด้าน มี ๓ ประการ ได้แก่ ศีล สมานธิปัญญา

ศีล หมายถึง ข้อปฏิบัติเพื่อความปกติสงบเรียบร้อยไม่ทำให้ตนและผู้อื่นเดือดร้อน ข้อปฏิบัติเหล่านี้เรียกว่า “ศีลสิกขา” แปลว่า สิ่งที่ควรศึกษาอบรมที่ใช้ในการบริหารสถานศึกษาให้ ครอบคลุมการดำเนินงานด้านกายภาพด้านการเรียนการสอนด้านการบริหารจัดการด้านกิจกรรม พื้นฐานชีวิตด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ของโรงเรียนวิถีพุทธสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา อุทัยธานี เขต ๒

สมานธิ หมายถึง ข้อปฏิบัติการฝึกฝนหรืออบรมจิตใจให้เหมาะสม ตั้งมั่นในลักษณะที่ พร้อมจะปฏิบัติงานคือ พิจารณาความเป็นจริง เพื่อเป็นพื้นฐานของการเจริญปัญญา การฝึกบังคับ จิตใจให้ตั้งมั่นโดยระลึกทั่วพร้อมเพื่อการปฏิบัติงานที่ใช้ในการบริหารสถานศึกษาให้ครอบคลุม การดำเนินงานการพัฒนาจิตใจของผู้บริหาร ครู ในสถานศึกษาของโรงเรียนวิถีพุทธสังกัดเขตพื้นที่ การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒

ปัญญา หมายถึง ข้อปฏิบัติในการพิจารณาให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องตามความเป็นจริง ที่ใช้ในการบริหารสถานศึกษาให้ครอบคลุมการดำเนินงานการพัฒนาปัญญาของโรงเรียนวิถิพุทธสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒

๑. ด้านกายภาพ

๑.๑ สภาพการบริหารจัดการด้านกายภาพในโรงเรียนวิถิพุทธ สังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ เป็นอย่างไรบ้าง ?

.....

.....

.....

๑.๒ ปัญหา อุปสรรคเกี่ยวกับการบริหารจัดการด้านกายภาพในโรงเรียนวิถิพุทธ สังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ เป็นอย่างไรบ้าง ?

.....

.....

.....

๑.๓ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางการบริหารจัดการด้านกายภาพในโรงเรียนวิถิพุทธ สังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขาเป็นอย่างไรบ้าง ?

.....

.....

.....

๒. ด้านการเรียนการสอน

๒.๑ สภาพการบริหารจัดการด้านการเรียนการสอนในโรงเรียนวิถิพุทธ สังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ เป็นอย่างไรบ้าง ?

.....

.....

.....

๒.๒ ปัญหา อุปสรรค ในการบริหารจัดการเกี่ยวกับการเรียนการสอน ในโรงเรียนวิถิพุทธ สังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ เป็นอย่างไรบ้าง ?

.....

.....

.....

๒.๓ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางการบริหารจัดการด้านการเรียนการสอนในโรงเรียนวิถิพุทธ สังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา เป็นอย่างไรบ้าง ?

.....

.....

.....

๓. ด้านการบริหารจัดการ

๓.๑ สภาพการบริหารจัดการด้านการบริหารจัดการในโรงเรียนวิถิพุทธ สังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ เป็นอย่างไรบ้าง ?

.....
.....
.....

๓.๒ ปัญหา อุปสรรค ในการบริหารจัดการเกี่ยวกับการบริหารจัดการในโรงเรียนวิถิพุทธ สังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ เป็นอย่างไรบ้าง ?

.....
.....
.....

๓.๓ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางการบริหารจัดการด้านการบริหารจัดการในโรงเรียนวิถิพุทธ สังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา เป็นอย่างไรบ้าง ?

.....
.....
.....

๔. ด้านกิจกรรมพื้นฐานชีวิต

๔.๑ สภาพการบริหารจัดการด้านกิจกรรมพื้นฐานชีวิตในโรงเรียนวิถิพุทธ สังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ เป็นอย่างไรบ้าง ?

.....
.....
.....

๔.๒ ปัญหา อุปสรรค ในการบริหารจัดการเกี่ยวกับกิจกรรมพื้นฐานชีวิตในโรงเรียนวิถิพุทธ สังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ เป็นอย่างไรบ้าง ?

.....
.....
.....

๔.๓ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางการบริหารจัดการด้านกิจกรรมพื้นฐานชีวิตในโรงเรียนวิถิพุทธ สังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา เป็นอย่างไรบ้าง ?

.....
.....
.....

๕. ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์

๕.๑ สภาพการบริหารจัดการด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ในโรงเรียนวิถิพุทธ
สังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ เป็นอย่างไรบ้าง ?

.....

๕.๒ ปัญหา อุปสรรค ในการบริหารจัดการเกี่ยวกับด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์
ในโรงเรียนวิถิพุทธ สังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ เป็นอย่างไรบ้าง ?

.....

๕.๓ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางการบริหารจัดการด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์
ในโรงเรียนวิถิพุทธ สังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา เป็น
อย่างไรบ้าง ?

.....

ขอเจริญพรขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

.....
 (พระอธิการณรงค์ หนุตจิตโต (เพ็งอุ่น))

นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาการบริหารการศึกษา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตนครสวรรค์

ผลการวิเคราะห์ความเชื่อมั่น (Reliability Analysis) ของแบบสอบถามเพื่องานวิจัย
เรื่อง “การบริหารจัดการในโรงเรียนวิถิพุทธ สังกัดเขตพื้นที่การศึกษา
ประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา”

.....

Case Processing Summary

		N	%
Cases	Valid	30	100.0
	Excluded ^a	0	.0
	Total	30	100.0

a. Listwise deletion based on all variables in the procedure.

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	N of Items
.964	25

Item Statistics

	Mean	Std. Deviation	N
กายภาพตามหลักไตรสิกขา1	3.3667	.71840	30
กายภาพตามหลักไตรสิกขา2	3.9000	.54772	30
กายภาพตามหลักไตรสิกขา3	3.8667	.57135	30
กายภาพตามหลักไตรสิกขา4	3.3667	.76489	30
กายภาพตามหลักไตรสิกขา5	3.7333	.52083	30
การเรียนการสอนตามหลักไตรสิกขา1	3.7333	.69149	30
การเรียนการสอนตามหลักไตรสิกขา2	3.7000	.65126	30
การเรียนการสอนตามหลักไตรสิกขา3	3.3667	.71840	30
การเรียนการสอนตามหลักไตรสิกขา4	3.4667	.77608	30
การเรียนการสอนตามหลักไตรสิกขา5	3.3000	.70221	30
การบริหารจัดการตามหลักไตรสิกขา1	3.7333	.73968	30

การบริหารจัดการตามหลักไตรสิกขา2	3.4667	.62881	30
การบริหารจัดการตามหลักไตรสิกขา3	3.4667	.68145	30
การบริหารจัดการตามหลักไตรสิกขา4	3.5000	.68229	30
การบริหารจัดการตามหลักไตรสิกขา5	3.4333	.77385	30
กิจกรรมพื้นฐานตามหลักไตรสิกขา1	4.0333	.61495	30
กิจกรรมพื้นฐานตามหลักไตรสิกขา2	4.2333	.56832	30
กิจกรรมพื้นฐานตามหลักไตรสิกขา3	3.9000	.66176	30
กิจกรรมพื้นฐานตามหลักไตรสิกขา4	3.7333	.73968	30
กิจกรรมพื้นฐานตามหลักไตรสิกขา5	3.6000	.67466	30
บรรยากาศตามหลักไตรสิกขา1	3.5333	.68145	30
บรรยากาศตามหลักไตรสิกขา2	4.0333	.61495	30
บรรยากาศตามหลักไตรสิกขา3	3.4667	.81931	30
บรรยากาศตามหลักไตรสิกขา4	3.4333	.81720	30
บรรยากาศตามหลักไตรสิกขา5	3.9000	.71197	30

Reliability coefficients

N of Case = 30

N of Items = 25

Alpha = .964

ผลการหาค่า IOC

เรื่อง

การบริหารจัดการโรงเรียนวิถิพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษา
ระดับประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา

คำชี้แจง เกี่ยวกับผู้ตอบแบบสอบถาม

แบบสอบถามฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจข้อมูลความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการบริหารจัดการในโรงเรียนวิถิพุทธ สังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขาซึ่งแบ่งแบบสอบถามออกเป็น ๓ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ ๒ เป็นแบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการในโรงเรียนวิถิพุทธ สังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะในการบริหารจัดการในโรงเรียนวิถิพุทธ สังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา

ขอความกรุณาทุกท่านตอบแบบสอบถามนี้ตามความเป็นจริงทุกข้อ ซึ่งข้อมูลจะเป็นข้อมูลสำคัญในการบริหารจัดการในโรงเรียนวิถิพุทธ สังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขาผู้วิจัยจะนำมาวิเคราะห์ทางวิชาการในภาพรวม เพื่อนำผลการวิจัยไปใช้ในการปรับปรุงแก้ไขเกี่ยวกับปัญหาการบริหารจัดการวิชาการในโรงเรียนวิถิพุทธเชิงพุทธบูรณาการให้เกิดประโยชน์ต่อโรงเรียนและนักเรียนต่อไป

ผู้วิจัยขอเจริญพรขอขอบคุณทุกท่านที่ให้ความร่วมมือตอบแบบสอบถามมา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพรขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

.....

(พระอธิการณรงค์ ทนตจิตโต (เพ็งอุ้น))

สาขาวิชาการบริหารการศึกษา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาเขตนครสวรรค์

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงใน รงกับข้อมูลจริงของท่าน

ที่	ข้อมูลส่วนบุคคล	ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ				
		คนที่ ๑	คนที่ ๒	คนที่ ๓	คนที่ ๔	คนที่ ๕
๑	เพศ					
	ชาย	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑
	หญิง					
๒	อายุ					
	ต่ำกว่า ๓๐ ปี					
	๓๐ - ๔๐ ปี	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑
	๔๑ - ๕๐ ปี					
	๕๑ ปีขึ้นไป					
๓	ระดับการศึกษาสูงสุด					
	ปริญญาตรี	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑
	ปริญญาโท					
	ปริญญาเอก					
๔	ประสบการณ์การทำงาน					
	ต่ำกว่า ๕ ปี					
	๕ - ๑๐ ปี	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑
	๑๑ - ๑๕ ปี					
	๑๖ ปีขึ้นไป					

ตอนที่ ๒ แบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการในโรงเรียนวิถิพุทธ สังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา

คำชี้แจงโปรดทำเครื่องหมาย ✓ ในช่องว่างท้ายข้อความที่ตรงกับสภาพความเป็นจริง

- ๕ หมายถึง ระดับความคิดเห็น การบริหารจัดการในโรงเรียนวิถิพุทธ อยู่ในระดับมากที่สุด
 ๔ หมายถึง ระดับความคิดเห็น การบริหารจัดการในโรงเรียนวิถิพุทธ อยู่ในระดับ มาก
 ๓ หมายถึง ระดับความคิดเห็น การบริหารจัดการในโรงเรียนวิถิพุทธ อยู่ในระดับปานกลาง
 ๒ หมายถึง ระดับความคิดเห็น การบริหารจัดการในโรงเรียนวิถิพุทธ อยู่ในระดับ น้อย
 ๑ หมายถึง ระดับความคิดเห็น การบริหารจัดการในโรงเรียนวิถิพุทธ อยู่ในระดับ น้อยที่สุด

ข้อ	การบริหารจัดการในโรงเรียนวิถิพุทธ สังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา	ระดับความเป็นจริง							ค่า IOC	แปลผล
		คนที่ ๑	คนที่ ๒	คนที่ ๓	คนที่ ๔	คนที่ ๕	ผลรวม			
ด้านกายภาพตามหลักไตรสิกขา										
๑	โรงเรียนได้จัดสถานที่/ห้องเรียน/วัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็นในการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับวิชาพระพุทธศาสนาอย่างพอเพียง	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐	ใช้ได้	
๒	บรรยากาศโดยรอบโรงเรียนสะอาด สวยงาม และปลอดภัย	๐	+๑	+๑	+๑	๐	๓	๐.๖	ใช้ได้	
๓	โรงเรียนจัดสถานที่เป็นสัดส่วนถูกสุขลักษณะ และเกิดประโยชน์ในการใช้สอย	+๑	+๑	+๑	+๑	๐	๔	๐.๘	ใช้ได้	
๔	การจัดทำแผนการพัฒนากายภาพตามแนววิถิพุทธ	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐	ใช้ได้	
๕	จัดอาคารสถานที่ให้เพียงพอต่อการใช้สอย และจัดแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนที่สอดคล้องเหมาะสมกับการปลูกฝังคุณธรรม	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐	ใช้ได้	
ด้านการเรียนการสอนตามหลักไตรสิกขา										
๖	โรงเรียนจัดการเรียนการสอนที่ผสมผสานพุทธธรรมในการเรียนรู้กลุ่มสาระ	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐	ใช้ได้	
๗	โรงเรียนได้กำหนดให้นักเรียนได้เรียนรู้และปฏิบัติตามแนวทาง	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐	ใช้ได้	

ข้อ	การบริหารจัดการในโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา	ระดับความเป็นจริง							ค่า IOC	แปลผล
		คนที่ ๑	คนที่ ๒	คนที่ ๓	คนที่ ๔	คนที่ ๕	ผลรวม			
	โรงเรียนวิถีพุทธ									
๘	มีการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนวิถีพุทธ เป็นการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์และได้ความรู้	๐	+๑	+๑	+๑	+๑	๔	๐.๘	ใช้ได้	
๙	ส่งเสริมให้ครูมีความรู้ ความเข้าใจในการจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐	ใช้ได้	
๑๐	ส่งเสริมให้ครูสามารถผลิตสื่อประกอบการสอนพระพุทธศาสนา ให้มีความทันสมัยและน่าสนใจ	๐	+๑	+๑	+๑	+๑	๔	๐.๘	ใช้ได้	
ด้านการบริหารจัดการตามหลักไตรสิกขา										
๑๑	โรงเรียนจัดกิจกรรมเผยแพร่หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา โดยครูและนักเรียนมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน เช่น กิจกรรมเสียดตามสาย จดหมายข่าว การจัดนิทรรศการ	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐	ใช้ได้	
๑๒	โรงเรียนมีการกำหนดกรอบแนวทางการดำเนินงานและพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติในทิศทางเดียวกัน	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐	ใช้ได้	
๑๓	จัดเครือข่ายผู้ปกครองเพื่อปรึกษาหารือในด้านการเรียนและกิจกรรมต่างๆ	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐	ใช้ได้	
๑๔	โรงเรียนมีการนำข้อมูลมาปรับปรุงหรือคำชี้แนะของครู นักเรียน และผู้ปกครองมาปรับปรุงพัฒนาเพื่อแก้ไขงานโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐	ใช้ได้	
๑๕	โรงเรียนมีคณะกรรมการติดตามการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐	ใช้ได้	

ข้อ	การบริหารจัดการในโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา	ระดับความเป็นจริง							ค่า IOC	แปลผล
		คนที่ ๑	คนที่ ๒	คนที่ ๓	คนที่ ๔	คนที่ ๕	ผลรวม			
ด้านกิจกรรมพื้นฐานชีวิตตามหลักไตรสิกขา										
๑๖	โรงเรียนมีกิจกรรมประจำวัน/ประจำสัปดาห์ที่เตือนให้ระลึกพระรัตนตรัยเหมาะสมกับวัยของนักเรียน	+๑	+๑	๐	+๑	๐	๓	๐.๖	ใช้ได้	
๑๗	โรงเรียนได้จัดกิจกรรมบริหารจัดการเจริญปัญญาในกิจกรรมวิถีชีวิตในโรงเรียน	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐	ใช้ได้	
๑๘	นักเรียนได้นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปใช้ใน ชีวิตประจำวัน	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐	ใช้ได้	
๑๙	โรงเรียนมีกิจกรรมวิถีชีวิตที่แสดงความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธ	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐	ใช้ได้	
๒๐	โรงเรียนมีทักษะในการฝึกสติปัญญาแก้ไขปัญหาชีวิตและการทำงานให้แก่กันนักเรียน	๐	+๑	+๑	+๑	+๑	๔	๐.๘	ใช้ได้	
ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ตามหลักไตรสิกขา										
๒๑	มีการนำหลักพุทธธรรมมาเป็นแนวในการวิเคราะห์และแก้ปัญหาาร่วมกัน	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐	ใช้ได้	
๒๒	โรงเรียน บ้าน วัด และชุมชน ร่วมกัน จัด กิจ กรรม ทางพระพุทธศาสนาและวันตามประเพณีร่วมกันสม่ำเสมอ	๐	+๑	+๑	+๑	+๑	๔	๐.๘	ใช้ได้	
๒๓	การจัดทำแผนการพัฒนาด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ตามแนวทางโรงเรียนวิถีพุทธ	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐	ใช้ได้	
๒๔	ส่งเสริมและสนับสนุนให้สถานศึกษาเป็นศูนย์กลางวิถีชีวิตตามแนวพุทธวิธี	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐	ใช้ได้	
๒๕	ผู้บริหารและครูเป็นต้นแบบที่ดีมีความศรัทธาในหลักธรรมพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริงและ	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐	ใช้ได้	

ข้อ	การบริหารจัดการในโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา	ระดับความเป็นจริง							ค่า IOC	แปรผล
		คนที่ ๑	คนที่ ๒	คนที่ ๓	คนที่ ๔	คนที่ ๕	ผลรวม			
	เป็นผู้นำในการปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างในการทำมาดี									

หมายเหตุ

๑. ข้อคำถามที่มีค่า IOC ตั้งแต่ ๐.๕๐ - ๑.๐๐ มีค่าความเที่ยงตรงใช้ได้
๒. ข้อคำถามที่มีค่า IOC ต่ำกว่า ๐.๕๐ ต้องปรับปรุงยังใช้ไม่ได้

ตัวอย่างเช่น

๑. คำถามข้อที่ ๑ มีผู้เชี่ยวชาญตรวจ ๕ ท่าน แต่ละท่าน ให้คะแนน +๑ ทั้ง ๕ ท่าน การหาค่า IOC มีดังนี้ คือ

๒. หาผลรวมของคะแนนในข้อ ๑ โดยการบวก ๑+๑+๑+๑+๑ เท่ากับ ๕ คะแนน

๓. หาค่าด้วยจำนวนผู้เชี่ยวชาญ คือ จากผลรวมคะแนน / จำนวนผู้เชี่ยวชาญ เท่ากับ ๕หาร ๕ = ๑.๐๐ แล้วนำผลไปเทียบกับ

เกณฑ์ที่ตั้งไว้ ถ้าข้อคำถามมีความเที่ยงตรงสูง มีค่า IOC ตั้งแต่ ๐.๕ ขึ้นไป แสดงว่านำไปใช้ได้ ถ้ามีค่าต่ำกว่า ๐.๕

ต้องตัดทิ้ง ส่วนในข้ออื่น ๆ ก็ทำวิธีเดียวกันทั้งหมด

เมื่อ IOC คือ ความสอดคล้องระหว่างวัตถุประสงค์กับแบบทดสอบ

R คือ ผลรวมของคะแนนจากผู้เชี่ยวชาญทั้งหมด

N คือ จำนวนผู้เชี่ยวชาญ

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธ
คำชี้แจง โปรดแสดงความคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะของท่าน

ที่	การบริหารการศึกษาตามหลักกัลยาณมิตรของ ผู้บริหารสถานศึกษาสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาเพชรบูรณ์ เขต ๑	ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ				
		คนที่ ๑	คนที่ ๒	คนที่ ๓	คนที่ ๔	คนที่ ๕
๑	๑. ปัญหา อุปสรรค เกี่ยวและข้อเสนอแนะแนวทาง ตามหลักไตรสิกขาเกี่ยวกับการบริหารจัดการโรงเรียนวิถี พุทธด้านกายภาพ	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑
๒	ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะแนวทางตามหลัก ไตรสิกขาเกี่ยวกับการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธ ด้านการเรียนการสอน	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑
๓	ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะแนวทางตามหลัก ไตรสิกขาเกี่ยวกับการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธ ด้านการบริหารจัดการ	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑
๔	ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะแนวทางตามหลัก ไตรสิกขาเกี่ยวกับการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธ ด้านกิจกรรมพื้นฐานชีวิต	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑
๕	ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะแนวทางตามหลัก ไตรสิกขาเกี่ยวกับการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธ ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑

แบบสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ
เรื่อง “การบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษา
ประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา”

ตอนที่ ๑ ข้อมูลส่วนตัวของผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ.....นามสกุล.....

ตำแหน่ง.....

วัน.....ที่.....เดือน.....พ.ศ.....เวลา.....

ตอนที่ ๒ ความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการในโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดเขตพื้นที่การศึกษา
 ประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา

ที่	การบริหารจัดการในโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา	ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ				
		คนที่ ๑	คนที่ ๒	คนที่ ๓	คนที่ ๔	คนที่ ๕
๑	<p>ด้านกายภาพ</p> <p>๑.๑ สภาพการบริหารจัดการด้านกายภาพในโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ เป็นอย่างไรบ้าง ?</p> <p>๑.๒ ปัญหา อุปสรรคเกี่ยวกับการบริหารจัดการด้านกายภาพในโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ เป็นอย่างไรบ้าง ?</p> <p>๑.๓ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางการบริหารจัดการด้านกายภาพในโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา เป็นอย่างไรบ้าง ?</p>	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑

๒	<p>ด้านการเรียนการสอน</p> <p>๒.๑ สภาพการบริหารจัดการด้านการเรียนการสอนในโรงเรียนวิถิพุทธ สังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ เป็นอย่างไรบ้าง ?</p> <p>๒.๒ ปัญหา อุปสรรค ในการบริหารจัดการเกี่ยวกับการเรียนการสอน ในโรงเรียนวิถิพุทธ สังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ เป็นอย่างไรบ้าง ?</p> <p>๒.๓ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางการบริหารจัดการด้านการเรียนการสอนในโรงเรียนวิถิพุทธ สังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา เป็นอย่างไรบ้าง ?</p>	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑
๓	<p>ด้านการบริหารจัดการ</p> <p>๓.๑ สภาพการบริหารจัดการด้านการบริหารจัดการในโรงเรียนวิถิพุทธ สังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ เป็นอย่างไรบ้าง ?</p> <p>๓.๒ ปัญหา อุปสรรค ในการบริหารจัดการเกี่ยวกับการบริหารจัดการ ในโรงเรียนวิถิพุทธ สังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ เป็นอย่างไรบ้าง ?</p> <p>๓.๓ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางการบริหารจัดการด้านการบริหารจัดการในโรงเรียนวิถิพุทธ สังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา เป็นอย่างไรบ้าง ?</p>	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑
๔	<p>ด้านกิจกรรมพื้นฐานชีวิต</p> <p>๔.๑ สภาพการบริหารจัดการด้านกิจกรรมพื้นฐานชีวิตในโรงเรียนวิถิพุทธ สังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ เป็นอย่างไรบ้าง ?</p> <p>๔.๒ ปัญหา อุปสรรค ในการบริหารจัดการเกี่ยวกับกิจกรรมพื้นฐานชีวิตในโรงเรียนวิถิพุทธ สังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ เป็นอย่างไรบ้าง ?</p> <p>๔.๓ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางการบริหารจัดการด้านกิจกรรมพื้นฐานชีวิตในโรงเรียนวิถิพุทธ สังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา เป็นอย่างไรบ้าง ?</p>	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑

๕	ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์					
	<p>๕.๑ สภาพการบริหารจัดการด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ในโรงเรียนวิถิพุทธ สังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ เป็นอย่างไรบ้าง ?</p> <p>๕.๒ ปัญหา อุปสรรค ในการบริหารจัดการเกี่ยวกับด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ในโรงเรียนวิถิพุทธ สังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ เป็นอย่างไรบ้าง ?</p> <p>๕.๓ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางการบริหารจัดการด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ในโรงเรียนวิถิพุทธ สังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา เป็นอย่างไรบ้าง ?</p>	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑

ขอเจริญพรขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

.....

(พระอธิการณรงค์ หนุตจิตโต (เพ็งอุ้น))

นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาการบริหารการศึกษา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาเขตนครสวรรค์

ผนวก ค

ภาพกิจกรรมการดำเนินงานวิจัย

เรื่อง “การบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษา
ประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ตามหลักไตรสิกขา”

สัมภาษณ์ พระครูอุทัยสุทธิคุณ (บัญชากร ปริสุทฺโธ)
เจ้าคณะอำเภอบ้านไร่
เมื่อวันที่ ๕ เดือน กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๖๑

สัมภาษณ์ นายันฐณรงค์ ฐิติวรรณนะ
ผู้อำนวยการโรงเรียนอนุบาลบ้านไร่
เมื่อวันที่ ๖ เดือน กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๖๑

สัมภาษณ์ นายวิเชียร จันทร
ศึกษานิเทศก์ สพป.อุทัยธานี เขต ๒
เมื่อวันที่ ๑๕ เดือน กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๖๑

สัมภาษณ์ นางสาวยุวดี รัตนสารี
ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดทัพคล้าย
เมื่อวันที่ ๖ เดือน กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๖๑

สัมภาษณ์ นายไพฑูลย์ ทังรัตน์
ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านซบสุราษฎร์
เมื่อวันที่ ๑๕ เดือน กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๖๑

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ : พระอธิการณรงค์ ทนตจิตโต (เพ็งอ้วน)
วัน เดือน ปี : วันที่ ๓ เดือน กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๐๐
สถานที่เกิด : บ้านดงขุยใต้ หมู่ที่ ๑๒ ตำบลดงขุย อำเภอชนแดน จังหวัดเพชรบูรณ์
การศึกษา : นักรธรรมชั้นเอก
สังกัด : วัดหนองฝาง เลขที่ ๒๐๙ ตำบลหุซ้าง อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี
หน้าที่ : ตำแหน่งเจ้าอาวาส
ปีที่เข้าศึกษา : ปีการศึกษา ๒๕๕๙
ปีที่สำเร็จ : พ.ศ. ๒๕๖๑
การศึกษา:
ที่อยู่ปัจจุบัน : วัดหนองฝาง เลขที่ ๒๐๙ ตำบลหุซ้าง อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี
: